Т. БАХТИБЕКОВ

Грамматикаи ЗАБОНИ ШУҒНОНӢ

توپچی بخت بیکف

گرامر زبان شغنانی

اکادمی علوم جمهوری سوسیالیستی تاجیکستان
انستیتوت زبان و ادبیَت رودکی

توپچی بخت بیکف

گرامر زبان شغنانی

محرران مسوول-
خوشقدم قربان اف و نثار شکرمحمد اف

نشرات " دانش"
دوشنبه- ۱۹۷۹

برگرداننده از سریلیک به دری: سرورشاه ارکان

اداره نشرات سیمای شغنان

شهر کلگری- کانادا

جون ۲۰۱۸

این رساله به تحقیق کلانترین زبان گروه پامیری- زبان شغنانی بخشیده شده است. با این اثر از روی نقشه همزمانی تصاویر اکثریت زبانهای پامیری به اتمام میرسد. مولف در رساله ساخت مورفولوژی و صرف و نحو زبان شغنانی را مختصراً تحقیق کرده است.
منابع فراوان زبانی امکانیت داده است، که مولف ساخت گرامر زبان شغنانی و شیوهای آنرا در پلان مقایسوی آموزد. در اثر دایر به مناسبت زبان شغنانی و شیوهای آن شاخدره گی و بروازی معلومات داده شده است.
از این مونوگراف همه انهایکه به آموختن زبانهای هند واروپایی ومخصوصا خاندان ایرانی مشغول اند، بهره برده میتوانند.

ИБ 343
Б 4602010000- 063 68-79
M 502-79

مطبع "دانش" ، سال 1979

سر سخن

اصطلاح ″زبانهای پامیری″ در نسبت زبانهای گروه شرقی ایران، که به خاندان زبانهای هند و اروپایی منصوب اند، استفاده میشود.

اکثریت زبانهای پامیری در قسمت پامیر غربی و هندوکش شرقی پهن شده اند. زبان شغنانی / خِرنۏنے زِڤ/ از بین زبانهای دیگر پامیری کلانتر و با نفوس تر بوده، در حدود ولایت خود مختار بدخشان کوهی جمهوری سوسیالیستی تاجیکستان، در دو طرف دریای پنج و قشلاق سوخچرف تا درمارخت همچنین در دهات وادی غند پهن شده است. ساحل راست دریای پنج به بدخشان اتحاد شوروی و چپ به جمهوری دموکراتیک افغانستان تعلق دارد.

شیوه شاخدره گی / خاښدره زِڤ/ در وادی شاخدره جای گرفته است. پیشتر وادی شاخدره تابع سابق ریحان راشت قله بود، اکنون از جهت تقسیمات اداری - سیاسی به ریحان شغنان داخل میشود.

در گفتگوی ساکنان شاخدره پایان از دهه های تڤدیم تا شهر خاروغ نسبت به زبان شغنانی فرقیت جدی شیوه گی بنظر نمیرسد. اما در زبان اهالی ایکه از قشلاق تڤدیم تا سرگه شاخدره /قشلاق سپژد/ مسکن دارند، بعضی خصوصیت های شیوه گی مشاهده میشوند. تقریبا ۱۱ کیلو متر بالاتر راشت قله در دهه برواز لهجه بروازی / بروازے زِڤ ، برواز زِڤ/ وجود دارد، که حالا از بین رفته استاده است.

شمار شغنانیها از ۴۰ تا ۵۰ هزار نفر، از جمله در بدخشان شوروی تقریبا ۲۰ هزار آنها استقامت میکنند.[1]

آموزش زبانهای گروه شغنانی و روشانی تقریبا از نیمه دوم عصر XIX شروع شده است.[2] منابع و مقالات در سالهای ۷۰ عصرگذشته چاپ کرده عالم انگلیسی رابرت شاو نخستین معلومات علمی در ساحه تحقیق زبانهای پامیری حساب می یابند.[3]

در سال ۱۸۸۰ کتاب ویلیم تامشیک[4] از چاپ برآمد، که در آن بعضی لغتهای زبان شغنانی در ضمن مقایسه با دیگر زبانهای ایرانی آورده شده است.

درسال ۱۸۸۳ انجنیر روس دیمتری لوفوفیچ ایوانوف هنگام خدمتش در تولی محاربوی احتیاط پامیرعائد به زبان شغنانی بعضی منابع جمع کرده بعد تراخبارات مختصر چاپ کردند.[5]

---

[1] Пахалина Т. Н. Сравнительный обзор памирских языков - Страны и народы Востока, вып. 16, М., 1975,с.222.Исаев М. И. О языках народов СССР. М., 1978, с. 79.

[2] Пурратар доир ба таърихи омӯзиши помирӣ ва ҳудуди паншавии онҳо нигаред: СОКОЛОВА В. С., Грюнберг А. Л. История изучения безписьменных иранских языков. М., 1962, с. 118-147; ДОДЫХУДОЕВ Р. Х. Материалы по исторической фонетике шугнанского языка. Душанбе, 1962, с. 1-13; Эдельман Д. И. Современное состояние изучения памирских языков."Вопросы языкознания", 1964, № 1, сс.128-133; ПАХАЛИНА Т. Н. Памирские языки. М., 1969; КАРАМШОЕВ Д. Сектор памирских языков Института языка и литературы АН Таджикской ССР и перспективы его работы.-"Вопросы языкования", 1970, № 6, с.128-130; аз они вай:Олимони Советӣ дар бораи Памир. Душанбе, 1975; аз они вай: Новое памирской филологии. - "Вопросы языкознания", 1977, № 1, с. 126-133;

[3] Shaw R. On the Ghalch languages (Wakhi and Sarikoli). - Journal of the Asia tic of Bengal, Vol. 45, 1876; аз они вай: On the Shighni(Ghalchah) Dialect, Vol. 46, 1976.

[4] Tomaschek W. Centralasiatische studien. H. Die Pamir-Dialecte, Wien, 1880.

پایه آموزش علمی زبان شغنانی را در روسیه اکادمیسین ک. گ. زلیمان گذاشته بود. او در سال ۱۸۸۵ منابع دیمتری لوفوفیچ ایوانوف را همه جانبه تحلیل کرده چاپ نمود.[6] منابع دیمتری لوفوفیچ ایوانوف به ک.گ. زلیمان امکانیت دادند ، که او در بعضی موارد نارساییهای ر. شاو و تامشیک را اصلاح و پوره نموده خلاصه های در کاری برآورد.

ک.گ. زلیمان هنگام شرح کلمات شغنانی مترادفهای آنها را از زبان فارسی یافته، به این واسطه ریشه شناسی(ایتمالوژی) یک قطار واحد های زبانی را روشن کرده است. در آخر لغتنامه شرح مختصر گرامری زبان شغنانی و سریقولی علاوه کرده شده است. در شرح ک. گ. زلیمان بار اول اساس و اشکال گوناگون فعلی را معین کرده ، تبدیلی آواز ها را از نظر تاریخی در سیستیم اساس های فعلی زبان شغنانی مقرر نموده است.

در سالهای ۱۸۹۵- ۱۹۰۱ جلد یکم کلیات فیلسوف زبانهای گروهی ایرانی در زیر تحریر و. گییگیراز چاپ برآمد، که در آن عائد به بزبان های پامیری شرح و. گییگیر جای داده شده بود.

مولف از روی دلایل نو بعضی مسایل گرامری زبان شغنانی را بیان نموده است. در سال ۱۹۰۸ کتابچه یاداشت افسر ا. ب. تومانویچ در تاشکند از چاپ برآمد،[7] که چون واسطه عملی برای از خود کردن ادیتر ها خصوصیت زبان شغنانی ترتیب داده شده بود. اما این کتابچه یاداشت از نارسایهای زیادی عبارت بوده، مورد استفاده پامیر شناسان قرار نگرفت.

در سال ۱۹۱۴ به پامیر اولین ایکسپیدیشن(سیاحت علمی ۶) زبان شناسی فرستاده شد، که در آن زبانشناس معروف فرانسوی ر. گاتو و ا.ا. زروبین جوان اشتراک کرده بودند. خود همان سال درباره بعضی خصوصیت زبانهای برتنگی، راشرفی و تفاوت آنها از زبان دیگر گروه شغنانی و روشانی در حسابت شان معلومات داده بودند.[8]

از همین وقت سرکرده ا. ا. زروبین فعالیت تحقیقاتی منبعد خود را بی واسطه به زبان و شیوه های گروه پامیر پیوسته اثر و مقالات گرانبهای علمی را باقی گذاشت.[9] او اولین عالمی بود، که به تحقیق ساخت فونیتیکی زبانهای مذکور دقت مخصوص داده، در آموختن آنها پرنسیپ فونولوژی را جاری نمود.

از سال ۱۹۳۸ سرکرده ایرانشناس ناروی گ. مارگینستیرنی یک سلسله اثر و مقالات بزبانهای پامیری، از جمله شغنانی بخشیده اشرا به طبع رساند[10] که درزمینه زبانهای گروه افغانستان و پاکستان نوشته شدند.

---

[5] Иванов Д. Л. Путешествие на Памир. _известия Памир". Русск. географического общества 19 1884/, с. 209; 247-248.

[6] Залеман К. Г. Шугнанский словарь Д. Л. Иванова. -" Восточные заметки". Сборник факультета Восточных языков. СПб., 1885

[7] Туманович О. Б. Краткая грамматика шугнанского наречия. Ташкент, 1908

[8] Отчёт профессора Р. Готьо и И. И. Зарубина по командировке на Памире летом 1914 г. " Известия Русского комитета для изучения Средной Восточной Азии", серия П,№.3, 1914.

[9] Зарубин И. И. Образец припамирской народной поэзии"ДРАН"-,серия В., 1924;Одна орошорская сказка. - "Восточные записки", 1, Л., 1927. К характеристике Мунбжанского языка. - Сб." Иран", 1,Л.,1937; Орошорские тексты и словарь-" Памирская экспедиция 1928"; труды экспедиция, вып. 6."Лингвистика", Л., 1930"; Бартангские и рушаские тексты и словарь. Л., 1937,Шугнанские тексты и словарь М-Л., 1960.

[10] Morgenstierne G. Notes on Shughni, - "Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap", Vol. 1, Oslo, 1928.

در سال ۱۹۳۳ کتاب عالم جرمنی و. لینتس از چاپ برآمد، که در آن عائد به حدود انتشار زبانهای پامیری، ساخت فونیتیک و مورفولوژی زبانهای گروه شغنانی و روشانی معلومات داده شده است.[11] دراخیر و. لینتس یک افسانه را بزبان روشانی و راشرفی، همچنین یک چند دو بیتی را با ترجمه جرمنی درج کرده است.

در سال ۱۹۳۶ کتاب عالم سویدنی – کمونیست خ. شولد (بعد از وفاتش) از چاپ برآمد، که در آن دایر بزبانهای شغنانی، روشانی، برتنگی، راشرفی ، سریقولی، واخانی، اشکاشمی و یزغلامی معلومات مختصر داده شده است.[12] در آخر کتاب چهارافسانه روشانی، سه شعر، پنج افسانه شغنانی و یک افسانه بجوی آورده شده است. خ. شولد همچنین دیگر ۶۱۶ کلمه زبانهای گروه شغنانی و روشانی و یزغلامی و واخانی را با هم مقایسه کرده است.

بطور عمیق و منتظم آموختن زبانهای گروه شغنانی و روشانی، خصوصا فونیتیکی ، واژگانی و معین نمودن مناسبات آنها با همدیگر محصول تحقیقات چندین ساله و.س. ساکالوفه میباشد.[13]

در سالهای آخیربه زبانهای گروه شغنانی و روشانی یک قطار مونوگرافهای علمی نشر شدند، که اکثریت آنها بطورسیستیماتیک ساخت فونیتیک و گرامر هر یک زبان را انعکاس میکنند.[14]

شبعه پامیر شناسی انستیتوت زبان و ادبیَت رودکی اکادمی علوم جمهوری سوسیالیستی تاجیکستان لغتنامه " شغنانی- روسی" را (ترتیب دهنده داد خدا کرم شاه اف، محرران س. و. خوشینوفه، ا.ل. گریونبیرگ) بچاپ سپرد، که در این لغتنامه واژه های زبان شغنانی با شیوه های آن بجوی و شاخدره گی بطور مقایسه آورده شده است.

در سال ۱۹۷۴ لغتنامه مختصر ریشه شناسی(ایتیمالوژی) زبانهای گروه شغنانی و روشانی پروفیسور گ. مورگینستیرنی از چاپ برآمد،[15] که این نخستین تجربه ساختن لغتنامه ریشه شناسی زبانهای پامیری میباشد.

چه نوعی که می بینیم، اکثر زبانهای پامیری بدخشان شوروی در زمینه نقشه همزمانی تحقیق شدند، اما ساخت گرامر زبان شغنانی(قطع نظر از آنکه نسبت به زبانهای دیگر موقع وسیعتر و مهمتر را اشغال میکند)، مورد تحقیقات علحیده قرار نگرفته بود.

---

[11] Lentz W. Pamir-Dialekte, 1,-"Materialien zur Kenntniss der Schugni-Gruppe", Gottingen, 1933.

[12] Skold H. Materialen zu den Iranisschen Pamirsprachen, Lund, 1936.

[13] Соколова В. С. Очерки по фонетике иранских языков. вып. 2.М-Л., 1953; Рӯшанские и хуфские тексты и словарь. М., 1959; Бартангские тексты и словарь. М., 1960; К уточнению классификации шугнано-рушанской группы памирских языков. - "Иранский сборник", М., 1963; шугнано-рушанская языковая группа. - "Языки народов СССР", и. 1, М., 1966; Генетические отношения языка и шугнанско языковой группы Л., 1967; генетические отношения Мунбжанского языка и шугнано-язгулямской группы. Л., 1973.

[14] 14. Додыхудоев Р. Х. Материалы по исторической фонетике шугнанского языка. Душанбе, 1962; Карамшоев Д. Баджувский диалект шугнанского языка. Душанбе, 1963; Файзов М. Язык рӯшанцев советского памира. Душанбе, 1966; Карамхудоев Н. Бартангский язык, 1973; Курбанов Х. Рошорвский язык. Душанбе, 1976.

[15] Morgenstierne G. Etymological Yocabulary of the Shughnani group. Wiesbaden, 1974.

رساله مذکور به تصویر ساخت گرامری زبان شغنانی و شیوه آن- شاخدره گی بخشیده شده است. هنگام تحقیقات منابع شیوه بجوی نیز برای مقایسه و معین کردن بعضی خصوصیت زبان شغنانی آورده میشود.

سیستیم آوازی شیوه شاخدره گی از زبان شغنانی فرق جدی ندارد. از این رو، تحقیقات و. س. ساکالوفه عائد به فونیتیک زبان شغنانی[16] به سیستیم فونیتیکی شیوه شاخدره گی نیز پوره دخل دارد.

بعضی تفاوتهای فونیتیکی، که اساسا در موافقت های آوازها ظاهر میگردند، در جریان بیان منابع و تحلیل آنها قید میشوند.

در رساله دقت اساسی به تحلیل ساخت مورفولوژی داده شده، در باره صرف و نحو زبان شغنانی بطور مختصر توقف مینمایم.

اثر تحت نظر و رهنمایی دایمی خادم کلان علمی انستیتوت زبان شناسی اکادمی علوم اتحاد جماهیرسوسیالیستی شوروی تاتیانه نیکولایوفنه پخالینه نوشته شده است. هنگام به چاپ تیار کردن رساله از مصلحت های مفید کاندیدان علوم زبان شناسی داد خدا کرم شایف، ر. خ. داد خدایف و ا. میرزایف بهره مند گردیدم.

به همه آنها اظهار منت داری مینمایم.

[16] Соколова В. С. Очерки по фонетике иранских языков, вып. 2, М-Л.,1953, с.86-106.

شرح و اظهار علامات ترانسکریپتی

(-) علامت دراز فونیم های اَ، ی، و(ā ،ӣ ،ȳ) و /ˆ / برای افاده فرق فونیمهای طویل ئ (ê) (از فونیمهای دراز ې- e) گذاشته میشود. جفت کوتاه صدا دارهای اُ، اَ، اِ (и، a،y) میباشد.

ۏ(ẙ)- از روی صفت با و(ȳ) - زبان ادبی تاجیکی برابر است.

و(w) - همصدای لب ولبی سر؛ درترانسکریپت بین المللی نیز همینظور اشاره میشود.

ݽ(ϑ)/ بی صدا/، ڻ (δ)/ صدادار/ همصدا های پیش زبانی سر؛ درترانسکریپت بین المللی نیز همینظور اشاره میشود. ښ(x̌) / بی صدا / ږ-γ̌ /صدادار/ - همصدا های پس زبانی سر؛ درترانسکریپت بین المللی نیز همینظور اشاره میشود. ځ- ʒ/ صدادار/ - همصدا های پس زبانی دومخرجه؛ درترانسکریپت بین المللی نیز همینظور اشاره میشود.

اختصارات شرطی

شغ.- شغنانی

شخ.- شاخدره

بج.- بجویی

برو.- بروازی

سرق.-سریقولی

برت.-برتنگی

راش.- راشت قله

روش.- روشان

ج. م.- جنس مردانه

ج. ز.- جنس زنانه

م- مترجم(سرور شاه ارکان ؒ)

مورفولوژی

این قسم کارتحلیل ساخت، معنی و خصوصیت های دیگر گرامری حصه های گوناگون نطق: اسم، صفت، شماره، جانشین، فعل، ظرف(قید ۴)، پیشایندها، پسایندها، پیوندک ها(ربط ها ۴)حصه چه ها و ندا را در بر میگیرد.

اسم

اسم از نقطه نظر معنی در زبان شغنانی از زبانهای دیگر پامیری و عموما گروه ایرانی فرقی ندارد، لیکن از روی افاده گرامری و کتگوری خود فرق میکند، که اینرا از باب های منبعد پی خواهیم برد.

کتگوری گرامری جنسیت

کتگوری گرامری جنسیت مانند دیگر زبانهای گروهی شغنانی و روشانی به بعضی اسم ها، صفت ها، فعل ها، این چنین به یک قطار کلمات تقلیدی- آواز خاص است. جنسیت گرامری بواسطه مورفولوژی، صرف و نحو و واژه شناسی افاده می یابد.

واسطه های مورفولوژی افاده شدن جنسیت

یکی از واسطه های مهم افاده شدن جنسیت در زبان شغنانی چون در دیگر زبانهای گروهی شغنانی- روشانی/ بغیر زبان سریقولی، که از این کتگوری محروم شده است/ تبدیلی واکه های ریشه گی میباشد. تبدیلی اساسی واکه های ریشه گی مطابقاً چنین میباشند: برای جنس مردانه: اُ، و، آ (y، ȳ ، o)و برای جنس زنانه اِ، اَ، آَ، ئ (и، ā ، a ، ê).

تبدیلی آوازها برای افاده جنسیت در زبان شغنانی و شیوه های آن، اساسا همسان است.[17]

جنس مردانه	جنس زنانه
گُج " بزغاله"	گِج" بزغاله ماده"
کُد " سگ نر، کوچک"	کِد " سگ ماده، قنچیق"
چُبِس " خروس"	چَبِس " ماکیان"
ڤوید " البستی"	ڤهید " البستی"
بُنگ "خوتک(خرنر۴)"	بِنگ "خر ماده"

[17] Карамшоев Д. Бадахшонский диалект...с. 94-95; Категории рода в памирских языках. Душанбе, 1978, с. 30-33.

نِباس ״نبیره״ نِبئث ״نبیره دختر״

ڤارج ״اسپ نر״ ڤئرځ ״بیتل״

ښای بُش ״گربه یابوی نر״ ښای بِش ״گربه یابوی ماده״

شیگ بُخ ״گوساله نر״ شیگ بِخ ״گوساله ماده״

چَخ بُخ ״چوچه سگ نر״ چَخ بِخ ״ چوچه سگ ماده״

بُنگگ ״ کره خر نر ״ بِنگگ״ کره خر ماده ״ ۴

در کلمه های خویش و تباری جنسیت با علاوه کردن پسوند – ۏنج، -ئج/ ج.م./ و -ېنځ،-ېځ /ج.ز./ افاده مییابد.درشیوه بجوی گزینه پوره این پسوند ها- نۏنج/ج.م./ و نېنځ /ج.ز./ استفاده میشود: خِسمۏنج(بج. خِسمَنۏنج) ״ شوهر شونده״؛ دادېج/ بج. پِدېج/״ پدراوگآی״؛ ڤِرادېج״ برادر اوگآی״؛ خِسمېنځ (بج.خِسمِنېنځ) ״ عاروس شونده״؛ نهنېځ״ مادر اوگآی״؛ یَخبېځ״ خواهر اوگآی״. [18]

جنسیت در نام آدمان با علاوه نمودن بیک، شاه، علی، محمد- برای جنس مردانه و بیگم، سلطان، بخت، خاتون، ماه- برای جنس زنانه افاده می یابد.

شیرین بیک شیرین ماه

دولت بیک دولت ماه

گل بیک گل بیگم

نظر شاه نظر ماه

غلام علی غلام سلطان

مراد علی مراد خاتون

نظر محمد نظر بخت

با راه نحو افاده شدن جنسیت گرامری

در زبان شغنانی بعضی اسمای بی جان یا به جنس مردانه یا به جنس زنانه دخل دارند، اما علامت معین مورفولوژی را دارا نیستند. جنسیت گرامری اینگونه اسم ها با راه نحو یعنی هنگام با اسم علاقمند شوی صفتها، اشاره جانشین آنها و فعل ها افاده میگردد. در کدام جنسی، که اسم باشد، اشاره جانشین ها، صفت های اصلی و فعل از روی همان جنس شکل میگیرند.

برای افاده جنسیت گرامری اسم اشاره جانشین های حالت دستوری غیر اصلی هر سه درجه: نزدیک- مے ، مابین- دے، دور- وے برای جنس مردانه و مَم/ بج. مِم/، دَم/ بج. دِم/، وَم / بج. وِم/ برای جنس زنانه استفاده برده میشوند. جنسیت بر خلاف اشاره جانشین های زبانهای روشانی و برتنگی، در زبان

[18] Мисолҳои забани шуғнони бе ишора дода мешаванд.

شغنانی و شیوه های آن به شکل درجه دور اشاره جانشین های حالت اصلی یو(مردانه)، یه (زنانه) نیز افاده می یابد. مثال ها: دَم تَڤهرتر مو دهک " (همان) تبر را بمن بده" ؛ مَم پِلئس تَر ڨَج یاس" (تو)همین فرش را بیرون ببر" ؛ دے ژیز تَرؤد ڤهر" هیزم را به اینجا بیار"؛ مأش زِرَو آسید اندیخ " امسال رود خانه ما سیرآب شده است" (شخ)؛ یه الغارِدَک(مأش ترکهل ۴)کهل ڤه نَرجهد " همان الغارِدَک (کور کور- عقاب ۴)[19] از بالای سر ما گذشت"؛ یاخ وِزُد، گېگُرد دهک " آتش خاموش شد، گوگرد را بده"؛ راشت مون دېڤ اند لَپ " از اینها سیب سرخ بسیار(است)".

در مثالهای بالا (تڤهر" تبر" ، پِلئس "فرش"، ژیز "هیزم"، زِرَو" رود "، الغارِدَک "کور کور(عقاب) " ، یاخ "آتش"، مون "سیب") جنسیت اسم ها را فعل های آندیخ/ ج.ز./؛ نَرجهد/ج.ز./؛ وِزُد / ج.م./؛ اشاره جانشینهای مے، دے، وے/ ج.م./؛ مَم، دَم، وَم/ ج.ز./ و صفت های اصلی راشت /ج.ز./، روشت/ ج.ز./ معین نموده اند.

جنسیت گروه کلان اسم های جاندار با راه واژه شناسی افاده می یابد:

داد، تهت "پدر" نهن " مادر؛

باب " بابا" موم " مادر کلان"

پُخ " پسر" رِزین " دختر"

چار " شوهر" رِین " زن"

ڤِراد " برادر" یَخ " خواهر"

مِرِیج " گوسفند" مَرِ " میش"

انځؤم(یج) "گوسفند ۱-۲ ساله" انځېم "گوسفند ۱-۲ ساله"

نؤبهند " برزه گاو ۱-۲ ساله" فَرغېمخ(ش.فرغېنخ ۴) ماده گاو ۱-۲ ساله"

برای افاده جنس تابع حیوانات کلمه های نیر" نر" و سِترِېځ" ماده" کارفرموده میشود:

نیر وهرگ " بره نر" سِترِېځ وهرگ " بره ماده"

نیر شیگ " گوساله نر" سِترِېځ شیگ" گوساله ماده"

نیر گُرره "کره اسپ نر" سِترِېځ گُرره" کره اسپ ماده"

نیر بِنثُم " خرگوش نر" سِترِېځ بِنثُم " خرگوش ماده"

[19] алғоүдак номи парандаи ба уқоб монанд.

معنای گرامری جنس زنانه و مردانه

در زبان شغنانی جنسیت اسم های بی جان موافق معنی شان تعین میگردد. جنس زنانه یگانگی اشیاه و جنس مردانه معنی عمومی، کل و جمع را افاده مینمایند. از اینرو، این یا آن اسم وابسته به معنایش میتواند جنس زنانه و مردانه شود:

یه مون یَد " همان سیب /ج.ز./ پوسید"؛ مون فُکث پُد " سیب همه اش(ج.م.) پوسیدند"؛ مي ناش تَر وي پراد یاس" همین زردآلوها را(ج.م.) پیش آنها بر"(شخ)؛ مم ناش خو پے غئف ذه، خهر-آ خهبن" همین زردآلو را (ج.ز.) به دهن انداز، مزه اش ببین شیرین یا تلخ است"(شخ)؛ اَه پُخ، بهس دے بَنَخ ارد چِلهپ " پسرم، در درون آب(ج.م.) بس گرد"(شخ)؛ دم بَنَخ مه بِرئز " همان آب را (ج.ز.) ننوش".

در مثال های بالایی مون " سیب" ، ناش "زردآلو"، بَنَخ " آب" اصلا جنس زنانه میباشند، اما وابسطه به معنی شان به جنس مردانه ملحق شدند.

کتگوری شماره

اسم در زبان شغنانی دارای شماره مفرد و جمع است. شکل تنهایی اسم علامت مخصوص مورفولوژی ندارد و باساس کلمه موافق میباشد: پاذ " پا"؛ وشچئرن " آرنج"؛ مَرِ " میش"؛ چُبن "خروس".

کتگوریهای جمع اسم ها با راه مورفولوژی و نحو افاده میشود. نشان دهنده های مورفولوژی شماره جمع پسوند های ين، (بعد واول ها – یين)، یوْن، - گوْن، - ئرخ – آرج،- جيف، - خيل،- گله میباشند.

پسوند -/ ی/ ين معمول ترین نشان دهنده جمع سازی اسم ها بوده، با کلمات گوناگون معنی کار فرموده میشود: توذ ين " توتها"؛ رزین ين "دختران"؛ غِذه یين " بچه ها" (برو.)؛ خيو ين " موی ها" ؛ ژیر ين " سنگها"؛ پَرذاف جين " قسم / پارچه های/ پوست" (برو.)؛ ژاوين " گاوها"؛ گرذه یين " نانها"؛ و غیره.

پسوند مذکور در شیوه بجوی نسبتا کم استعمال می باشد. در زبان شغنانی و شیوه های آن جمع بندی به مانند زبان روشانی، برتنگی، راشروی با عوض شدن واول های ریشگی نیز صورت می یابد. جالب دقت است، که در این مورد پسوند جمع بندی- ين هم فروگذار نمی شود.

شماره مفرد	شماره جمع
پِلئس "پلاس(فرش ؟) "	پِلئسين "پلاسها"
بنیج "برزه گاو"	بَنَجين "برزه گاوها"
کُد "سگ"	کَد ين "سگها"
چید "خانه"	چَد ين "خانها"
پُخ "پسر"	پَخين "پسرها"
گُج "بزغاله"	گجين "بزغالها"

پسوند های – اَر، - یؤن، - گؤن، - جؤن، - ین، - جیڤ در گروه اسم هایی دچارشوند، که برای شیوه بجوی و شاخدره گی نیز عمومی اند.

پسوند های – یؤن، - گؤن، - جؤن ، - ین، با کلماتی که مناسبات خویش و تباری را افاده میکنند، پیوست میشوند: این شکل ها در زبان شغنانی و شیوه های آن اساسا یک خیل استعمال میشوند: امَکیؤن " امکها "؛ خالکیؤن" تغه ها"؛ خئریؤن/ خئرگؤن/ "جیانها (دختر برادر یا خواهر/پسر برادر یا خواهر ٢)"؛ آندِوال گؤن" دوستان"؛ پِتِش یؤن" امک بچه ها"؛ خِسُریؤن" خسرها"؛ نِباس جؤن(نِباس یؤن ٢)/نبیره گؤن/ نبیره یؤن" نبیره ها(نواسه ها ٢)"؛ باجه گؤن/ باجه یین/" باجه ها"؛آښناگؤن/ آښنایین"آشنا یان "؛ یخځین ین// یخځِنین ین" خواهران".

پسوند -اَر در زبان شغنانی و شیوه هایش فقط از کلمات ڤِراد "برادر" و اَ- راد" ای رفیق"(برادر) شکل جمع میسازد: اَ- رادَر" ای برادران!" (هنگام مراجعت).

بر خلاف زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی استعمال پسوند های جمع سازی اسم های خویش و تباری – آرج- ئرځ در شیوه بجوی نسبتا و سعیترمشاهده میشود: نهنین/بج.نهنئرځ/ " مادران"؛ پَڅین /بج. پَڅیرځ/ "پسران" ؛ چارین/ بج. چارئرځ/ " شوهران"؛ ابین ین /بج. ابینارج/ ابینئرځ "پلانج ها(انباقها ٢)" بابین /بج. بابئرځ/ " بابا یان".

پسوند های –جیڤ، -یڤ، در شیوه شاخدره گی بشکل دیگرفونیتیکی –جیف، -یف، مشاهده میشوند. این پسوند ها چون واحد مخصوص جمع بندی درتوپونیمها(اسم های مکان ٢) و در بعضی ظرفها(قید ها ٢) نیز استفاده میشوند. بهارجیڤ/ شخ. بهارجیف" بهاران"؛ ښهب جیڤ/ شخ. ښهب جیف"شبانگاهان"؛ مَڎارجیڤ/ شخ. مَڎارجیف"نصف روز ها،(چاشتها ٢)"؛ زمستؤن جیڤ/ شخ. زمستؤن جیف" هنگام زمستان،(زمستانها ٢)"؛ ښؤم جیڤ/ شخ. ښؤم جیف"شامگاهان" ؛ شخ. ښوڤجیف، سُمجیف، خِدارجیف، پارښنیڤ، راشتیڤ، کؤلیف، باغیف، سِندیف(دریڤ، تاغهجیڤ، پَستیڤ، (نام قشلاقها).

سلؤم، تمه کؤمک مو رد در کار!

جای نؤم پسوند –یف قتے نِڤِشیت. مثال: پَستیڤ، تاغهجیڤ، خِدارجیڤ....

به غیر از این، در زبان شغنانی بعضی اسم ها و اشاره جانشین ها معنی اصلی شانرا از دست داده، در نطق چون پسوند جمع بندی استفاده میشوند. به این گروه اسم های –خیل، -گله، -گفته اشاره جانشین های درجه مابین و دور هر دو حالت ، اصلی دهڎ، وهڎ "آنها" و غیر اصلی –دیڤ/شخ. دیف/، ویڤ/ شخ. ویف/ داخل میشوند.

نشان دهنده جمع بندی اسم –خیل نسبت به –گله و –گفته سیر استعمال تر (پر استعمال تر ٢) است. وی قریب به تمام اسم ها پیوست شده اسم جمع را تشکیل میدهد: ژاو خیل" گاوان" ؛ ڤارج خیل" اسپها" ؛ وورج خیل" گرگان" ؛ غَځ خیل" دختران" ؛ چارِک خیل" مردان" ؛ ڎارگ خیل"چوبها"؛ ژیرخیل" سنگها".

نشاندهنده های ــگله و ــگفته اساسا با اسمهای جاندار می آیند. در بعضی موارد استفاده شدن ــگفته در اسم های بی جان نیز مشاهده شد: کُد گله// کُد گفته" سگان" ؛ غَڅ گله// غَڅ گفته" دختران"؛ کخای گله// کخای گفته " زنان"؛ ښیج گله// ښیج گفته " برزه گاوان"؛ ژاوگله//ژاوگفته" گاوان ماده"؛ ڎارگ گفته" چوبها"؛ ژیرگفته " سنگها".

اشاره جانشین های دهڎ، وهڎ و شکل حالت غیر اصلی شان دیڤ، ویڤ/ شخ. دیف، ویف/ با اسم های افاده کننده انسان و اصطلاح خویش و تباری آمده مفهوم جمع را افاده میکند و در این وظیفه آنها با پسوند تاجیکی ــاینها مترادف اند: قزاق وهڎ ین یڼچ-آه؟ " قزاقیها آمدند؟"(شخ.)؛ مو تهت ویڤ درس تیار نه سُڎج" درس پدر نام تمام نشده است"؛ تر مو امک دیف اڅئر، لهک خیِن" به امکم(اینها را ؟) دراز کن، بخورند" (شخ.).

معینی و نا معینی در اسم

در افاده معینی و نا معینی زبان شغنانی از زبانهای دیگر هم گروه فرقی ندارد.

کتگوری معینی در اسم ها با یاری اشاره جانشینها افاده می یابد، که انها عادتا پیش از اسم کار فرموده میشوند: یو چارِیک دم رُواج ڤه توید "همان مردک با همین پیره ها رفت"(شخ)؛ مو تهت وَم ژیرخو یاشے ندے سیِنچت" پدرم همان سنگ را در جوانی اش برداشته بود"؛ قباد لۈ:"دے ڤارج مو رد پرڎه" قباد گفت: همین اسپ را بمن بفروش".

افاده نا معینی در اسم با شکل ناقص شماره ییو-یے[20] " یک" واقع میگردد. یے غَڅ ار چید ریڎج " دختری در خانه مانده است"؛ یے ساز زے درو اڅ " یگان سرودی را درو خوان"؛ یے میڅ کۈد مو جهل سِفید" روزی در همین جا جهلم خیست"(شخ.).

کلمه سازی اسم

معلوم است، که در زبانهای گروهی شغنانی و روشانی چون در دیگر زبانها، ساختمان کلمات نو با یاری پسوند ها و کلمه بندی بوجود می آید. در زیر ما این دو راه کلمه سازی اسم را از نظر می گذرانیم.

بواسطه پسوند ها ساخته شدن اسم

پسوند ــاَک با کلمه معنی خوردی و نوازش را میدهد و چون واسطه شکل سازی خدمت میکند: چِبَک" چمچه"؛ چادرَک" چادرچه"؛ باغَک" باغچه"؛ تَڤهرَک" تبرچه"؛ خِدارجَک" آسیاب چه، آسیاب خورد".

بواسطه پسوند-اَک از اسم، اسم نو ساخته میشود. در این مورد وی همچون واسطه کلمه سازی موقع دارد.غۈگک " نام گنجشک" (غۈک " گهواره")؛ زِڤَک " زبانچه" (زِڤ" زبان")؛ فَیَک" شانه کیتف" (فَیَک" بیل چوبین)؛ څیمَک" نام یکنوع مهره"(څیم" چشم")؛ ژاوَک" گمبوسکک" (ژاو" گاو")؛

[20] Дар бораи вазифа шумораи-йи ниг: боби "Шумора".

مَبنَک " ژاله"(مبن" نخود")؛ ڤارجَک" اسپک(بازیچه)" (ڤارج" اسپ")؛ شغ. قَبِجک(بج. سېچِبک) " نام حشره" (سېچِب" کفلیس/ چمچه کلان چوبی برای کشیدن آش و دلمه ٔ/").

پسوند ـاَک با بعضی فعل ها آمده اسم عام وهم خاص میسازد: کِتېنَک" کم زولچه" (کِتېن: کِتېنت"جنباندن"؛ کئخَک"سلفه(سرفه ٔ)"(کئخ: کئخت"سلفاندن/ سرفه کردن ٔ ")؛ چگَک" چکیش"(چک: چکت" چکیدن")؛ نیوجَک" گریان"(نهو:نیود"گریستن/گریان کردن ٔ /").

پسوند ـاَک با بعضی کلمه ها بطور فاکولتاتییف(غیرحتمی) استفاده میشود: رۏپخ/اَک/" روباه"؛ تیڤد/اَک/ " پشه".

در حالت های دیگر پسوند ـاَک به اساس کلمات کاملا آمیخته شده است و در عین زمان کلمات بی پسوند ـاَک استعمال نمیشوند.

ترکیب این نوع کلمات را فقط در نتیجه تحقیقات ایتمولوژی(ریشه شناسی واژه) معین کردن ممکن است: ڈئڈک"جو روسی"؛ شغ. ختک" ته نشین روغن"؛ کچک"بانکه(قطی ٔ)"؛ بڼپلک/ بج. خېبنلک/ "هوشتک (سوت کردن ٔ)".

پسوند ـی/ -اِک نیز در زبان شغنانی و شیوه هایش سیر استعمال(پراستعمال ٔ) است. معنی اساسی آن خوردی و نوازش میباشد: پُچِک" پسرک"؛ غَځ بِچِک" دخترک"؛ تهتِک" پدرجان"؛ غِڈه پِک" بچهگگ"؛ ڤِرادِک" دادرک، برادرک(برادرجان ٔ)"؛ پورگِک" موشک"؛ نهنِک"مادرجان"؛ محله پِک" خانه چه(خانه گگ ٔ).

پسوند ـاِک با دیگر حصه های نطق: جانشین، ظرف(قید ٔ) و شماره نیز وصل شده میتواند: مهڈِک-ېن یَت، یَت-اُم تر مي خیز" اینها آمدند،(من) به نزد شان آمدم(شخ.)؛ وُزِک نقل نه وزۏن-اُم"من نقل را نمیدانم"؛ سعت به سعت اِک دے بڼوڤد دَم رد ڈه" تیز-تیز به او(دخترچه) شیرده" (شخ.)؛ تېزِک مه گَبر، خو ڈُست ڈهڈے" تیز نکش، دستت را میبری".

پسوند ـاَدَخ (-دَخ بعد از واول ها)با مقدار نه چندان زیاد اسم ها آمده تابش های معنی گی عملیات میدهد: بڼوراَدَخ"شورانگیزی"؛ ژیراَدَخ" سنگسار"(ژیر"سنگ")؛ ابرے دَخ"ابرآمیز"(ابر"ابر")؛ شخ.عقاب اَدَخ(شخ.عقاب گهبن)"گروه عقابان"؛ شخ. پهتهٔ دَخ" پایکوبی"، پای جنبانیها"؛ لپ بهراَدَخ(بج. برغه دَخ)مهک" بسیار تیله نکن"؛ اسید لپ ابرے دَخ ڤُد" امسال(هوا) بسیار ابر آمیز بود"(بج.)؛ ژیراَدَخ دي مهک" اینها را سنگسار نکن(شخ.)".

پسوند ـگر(بج.گهر)، چون در زبان تاجیکی از اسم، اسم دیگر میسازد، که ان مناسبات کسب و هنر کسی را افاده می نماید: دېوال گر"دیوال گر"؛ نکاح گر" نکاح گر"؛ بڼۏج گر(بج. بڼوج گهر)" خیشاوه چی"؛ پُختهن گر"آشپز، کی بانو".

پسوند ـدار با اسم ها آمده دارا بودن را افاده میکند: غَځ دار" دختر دار"؛ نِوېنځ دار" عروس دار"؛ بُځ دار" کودک دار"؛ رِسق دار" رزقدار"؛ مأش-اُم حیۏن دار، مگم واڼ خو رد ڿِی اُم." ما صاحب حیوان استیم،(ناچار) باید بخودعلف بدرویم"(برو.)؛ دے تے ته بڼۏنچی ڤراېت پے نِوینځ دارچید" منه همین طور داماد بخانه صاحب عروس (رفته) میرسد"؛ وهڈ ېن بُځ دار-آ سایی؟" آنها فرزند دار (استند) یا بی زِریات(بی فرزندٔ)"؟.

پسوند –اَبِن// اِبن با اساس زمان حاضره بعضی فعلها آمده ، اسم های عام میسازد، که عمل و حالت را می فهماند: مالَبن" مالش"؛ جُمبَبن" جمبش(جنبش)"؛ نالَبن"نالش". مثالها در جمله: چوبنت أم زِمهڎ در جُمبِبن ڎاد" دیدیم، که زمین به جمبش(جنبش)درآمد"؛ تو یَخ قیچ سوزبن کِبنت، داری دهک" شکم خواهرت سوزش میکند، دارو ده"(شخ.).

پسوند –اِنگے (اِ به زیرِ تبدیل میشود)از اسم ،اسم های عام میسازد: رفیق اِنگے(رفیقِنگے)" دوستی"؛ پات بناه اِنگی(پات بناهِنگی)" پادشایی"؛ سازاِنگی(سازِنگی)" سرود خوانی"؛ ڤِراد اِنگی(ڤِرادِنگی)" برادری" و غیره. مثالها: وم ره بنهب ته تا رُخ بِخ سازاِنگی کِنبن" همان شب تا پگاه(صبح)سروده خوانی میکنند"؛ کو وے رفیق اس محبے به پات بناه اِنگے فِرئیت" همان دوستش محب را به منصب پادشاه یی رساند".

پسوند –اِستۈن در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی استفاده میشود. در شیوه بجوی گزینه آن –اِستین نیز دچار می آید. پسوند مذکور با اسم های گوناگون آمده، مکان و فراوانی اشیاه را افاده می نماید: گۈرِستۈن/ بج. گۈرِستین/"گورستان"؛ بناپِستۈن/بج. بنایستین/" سنگستان"، باغِستۈن" باغستان"؛ چو لستۈن" چولستون" بنهرِستۈن" شهرستان".

در زبان شغنانی و شیوه های آن این چنین پسوند هایی مشاهده شدند، که دایره استعمال شان محدود می باشد.

پسوند –اِنده: سازنده: مو تهت مِس سازنده ڤُد." پدرم نیز حافظ بود"؛ دیڤ سازنده(ی)ین قیوبِت" همان حافظان را چیغ(صدا)زنید(شخ.).

پسوند- داج، تنها در کلمه رِپوداج" شکارچی"(رِپو" شکار") به قید گرفته شد. (شرڤِداج" رودخانه"؛ گرڎن داج" حلقه بیل").

پسوند –اِک، شاید با پسوند افاده کننده خوردی ونوازش علاقمند باشد: چارِک" مردک"(چار" شوهر")؛ رِنِک" زنک"(رِن" زن"، کلین/عاروس /").

پسوند – اِچ: ڎَنِچ" کمان غولک ایکه با آن پشم را می کوبند(ڎَن" کمان")؛ ڎیرِچ" نام نبات" (ڎیر" خاکستر"؛ غۈزِچ" نام نبات"(غۈز" چامغز").

پسوند –صُبه: بهار صُبه" بهاران" ؛ تیرماه صُبه" تیره ماه(خزان).

پسوند –اَگَل: زاغ اَگَل(بج. عقاب گهبن)"عقاب گردان": چِس أم زاغ اَگَل سۈد، لۈڤ أم هلاکے وئبنت(اگر) بینیم، که عقاب گردی شود، میگوییم، چیزی هلاک شده است(شخ.).

کلمه بندی

کلمه بندی واسطه دیگرکلمه سازی میباشد. قایده های کلمه بندی زبان شغنانی از زبان های روشانی، برتنگی، راشروی اساسا تفاوت کلانی ندارد و به دو نوع- نوع پیوسته و تابع جدا میشود.

نوع پیوسته

نوع پیوسته کلمات در نوبت خود با دو راه- با یاری واسطه های پیوست کننده و بدون آنها صورت میگیرد. در زبان شغنانی کلمات مرکب با راه به هم آمدن اساس کلمات گوناگون ساخته میشوند: پئخ-پلک" پای افزال(پای افزار[م])"(پئخ" چاروک(چموس [م])، پلک" پای تابه")؛ یاخ-بنَخ" خوراک پزی"(یاخ" آتش"، بنَخ" آب")؛ کهل-ڤیرئ" تک سری"(کهل" سر، ڤیرئ" بالشت").

علاقه جزهای کلمه بواسطه چنین پیوندک ها(ربط ها [م]) –اَ، -اَت، آ، ته، تَرعملی میگردد.

تکرار کلمات گوناگون: دیک-ات-ڤریک" کاسه و طبق"(دیک" دیگ"، ڤریک" ضرف")؛ کَښت-ات-کار" کشت و کار"(کَښت" غله")، سر-ته- پا" پوشاک"(پا" پای")؛ سلیمون کِښت دے-رد سر-ته-پا خو، پِد تیزد" سلیمان به وی سر تا پا پوشاک میکند و وی میرود"(شخ.)؛ بَجُو کَښت-ات-کار از خۈف زِبا-یا؟" آیا کشت و کار بجو از خوف قفا تر است"؟

تکرار اساسی کلمه: ښهب-آ-ښهب" شباشب"؛ ذُست-تر-ذُست" یاری کنان، دست به دست"(ذُست" دست")؛ څیم-تر-څیم" خبر دار"(آگاه شدن)، سر فهم رفتن،(څیم" چشم")؛ غئف-تر-غئف" جنجال، جنجال شدن"(غئف" دهن").

نوع تابع

ترکیب مورفولوژی کلمه بندی نوع تابع اسم از حصه های زیرین نطق صورت می یابد.

از دو اسم: کِلا-مون" نوع سیب"(کِلا" کدو"، مون" سیب")؛ نِو-اکک-دهرڎ" تیماق"(نِو-اکک"تیماق"، دهرڎ" درد")؛ دست موزه(بج. آب ذُست)" دستپوشک چرمی" (ذُست" دست"، موزه" موزه")؛ څیم-دهرڎ"دردچشم"(څیم" چشم"، دهرڎ" درد")؛ غۈږ- سِفځ" گوش مهره"(غۈږ" گوش"، سِفځ"مهره")؛ ڎید-یاخ" آتش پارو"،(یاخ" آتش") و مانند آنها.

از اسم و اساس زمان حاضره فعل و یا صفت فعلی زمان حاضره: ژیراَگهن" سنگسار"، "سنگ توده کردن"(ژیر"سنگ"، اگهن" توده")؛ ژیزڤهر(ژیزڤهریج [م])" هیزم کش"(ژیز" هیزم"، ڤهر" آور")، (ڤهریج" آورنده [م]")؛ سازلۈڤیج" سروده خوان"(حافظ)؛ (ساز"سرود"، لۈڤیج" گوینده")؛ تۈغم وپڎیج"تخم پاش"(تۈغم" تخم"، وپڎیج" پاشانده")؛ بَنَخ-رِیپ(یج)" آبپاش"(بَنَخ" آب"، رِیپیج- پاشانده")؛ حیۈن کریج" قصاب"(حیۈن" حیوان"، کریج" کشنده").

اسم ومصدر ناقص. بعضا مصدر ناقص پسوند –اَک را نیز میگیرند: خیر- نیست(اَک)،(خیر- نیستَک [م]) " غروب آفتاب" (خیر" آفتاب"، نیست" نشسته")؛ ناش ڎیڤد(اَک)،(ناش ڎیڤدَک [م]) " زردآلوچینی"(ناش" زردآلو"، ڎیڤد" چیدن")؛ مال پئیت(اَک)،(مال پئیتَک/ مال پئیدَک [م])"شُبانی کردن"(مال" رمه"، پئیت"

بانی کردن″)؛ پِرا ڎئد(اَک)،(پِرا ڎئدَک م) ″مسابقه دوش″(پِرا″ پیش″، ڎئد″ گذشتن/ جنگ م/″)؛ مال پِښئد(اَک)،(مال پِښئدَک م) ″ پشم تراشی″(مال″ رمه″ ، پِښئد″ تراشیدن″).

شماره و اسم: څَڤارڅېم″ هوشیار″(څَڤار″چهار″، څېم″چشم″)؛ چاربوند″ چهار راه″(چار″ چهار″ ، پۉند″ راه″)؛ پینځ حرفه″ مخمس″(پینځ″ پنج″، حرفه″ حرف″)؛ ڎو-تاجه،(دو-تاجه م)″ دو چیزی بهم تاب داده گی″ (ڎو″ دو″، تاج″ نوده درخت″).

صفت

صفت بر خلاف اسم، کتگوری جمع بندی ندارد. بنابر این وی در عملیه معین شونده پیش از اسم های جمع چون قایده در شکل تنها کار فرموده میشود. مثلا: بشهند ڤارج" اسپ نغز"؛ بشهند ڤارجێن" اسپ های نغز"؛ تئر ڕِهڑ" شورنول(زاغ ؟) سیاه"؛ تئر ڕِهڑێن" شورنولهای(زاغهای ؟) سیاه"؛ تَښپ مون" سیب ترش"؛ تَښپ مونێن" سیبهای ترش" و غیره.

کتگوری گرامری جنسیت تنها به گروه نه چندان زیاد صفت های اصلی خاص است. صفت ها این چنین دارای کتگوری درجه میباشد.

افاده جنسیت در صفت

افاده جنسیت گرامری در بعضی صفتهای اصلی با یاری واول های ریشه گی عملی میگردد.: در چنین بدل شوی واول های ئ(**ê**)، ی(**ū**)، و(**ȳ**) علامت جنس مردانه و أ/ه (**ā**)، اَ(**a**)، آ(**o**)- جنس زنانه میباشند. مثلا:

جنس مردانه	جنس زنانه
چئخت" خم"، "دو قات"	چهخت
خَنئښ(بج. خِنئښ) " قشقه"	خَنهښ(بج. خِنهښ)
گل نئخ(بج. لۏک)"با خال سفید در سر"	گل نَخ(بج. لۏک)
قِمیر(بج. قَمیر) "با خال سفید در شکم"	قِمهر(بج. قَمهر)
خِدیر" کلان سال"	خِدهر
خیڕ "شیرین"	خهڕ
ڠیښ "تلخ"	ڠهښ
فِشتیر"میده"	فِشتهر
شُل(بج. شُل) " چولاق، مناب"	شل
تُښپ" ترش"	تَښپ
گُند " کند"	گَند
خُل" میده"	خَل
روشت " سرخ"	راشت

درجه های صفت

صفت های اصلی دارای دو درجه : عادی و قیاسی میباشند. درجه عادی صفت یگان علامتی ندارد: تئر" سیاه"؛ ښین"کبود"؛ غژد" افلاس(کثیف)"؛ شخ. شَکے " گنده" و مانند آنها.

درجه قیاسی صفت بواسطه به درجه عادی همراه کردن پسوند –دے، -دردے ساخته میشود. این پسوند ها از روی ترکیب فرق داشته باشند هم، وظیفه گرامری شان یکی است. مثالها: شَکے دے" گنده تر"؛ غژد دے" افلاس تر(کثیف تر)؛ ښرن دے" راست تر، هموار تر(لشم تر)"؛زوردے" زور تر"؛ خُلدے" خوردتر"؛ خیږدے" شیرین تر".

پسوند -دردے نسبت بر-دے صفت و علامت اشیاه را بیشتر تاکید میکند: جهلدے"تیز تر"؛جهلد دردے" بازهم نیز تر"؛ خیچ دے"میده تر"؛ خیچ دردے" بازهم میده تر"؛ خیږدے" شیرین تر، بمزه تر"؛خیږ دردے" بازهم شیرین تر، بمزه تر": ک-اس وېڤ خیچ دی قند فِتېن(قندېن) نه-رېد-آ؟" ازهمان کنفیتهای(قند های) میده تر نماند؟"(شخ.)؛ بیدے ساز لۈڤ، مېڤ ارد معقول (یاڎد)" درست تر سرود بخوان به اینها معقول شود"؛ تېزدردی گوښت زېت خو، تاید أم" تیز تر گوشت گیرید و رفتیم"؛ اَه پُخ، گرم دردے یَنَځ مه ښخَی" پسرم(پوشاک) گرمترپوش که خنک نخوری"(برو.)

هنگام مقایسه صفت دو شی و یا شخص ساختمان مخصوصی با پیشایند های اس- و بر- استفاده میشود. در عین حال استفاده نا شدن پسوند های درجه ساز معنی را خلا دار نمیکند: یم مو چئد بر تو ند تېز(دے) –یا تو ند بر موند؟ " کارد من، تیز تر یا کارد تو؟"؛ اس مو تو داد ڎو ساله گے غُله" پدرت از من دو سال کلانتر است"(شخ.)؛ اس مأش ېن دهڎ زِبا دے ڨَد" آنها از ما قفا تر بودند".

افاده زیادی و کمی صفت بطور تصویری با راه های زیرین ساخته میشود:

با همراه نمودن کلمات از فُک، بر فُک: تو پُخ ار مکتب برفُک بیدے ښایت" پسرت در مکتب از همه بهتر میخواند"(شخ.)؛ مے پارښنېڤ اند وَم رزین بر فُک(از فُک) خُشروی دے" در (همین) پارشنیف دخترش از همه خوشروی تر است".

با یاری ظرف(قید) مقداری لپ" بسیار": لپ قابل ېن بر مأش ڨَڎج" از ما دیده (آنها) خیلی قابل بوده اند"(شخ.)؛ یم تو نصوار لپ بی مزه" این ناست نهایت بی مزه (است)"(شخ.)؛ اَه یَخ ، یم تو گرڎه لپ تِفتئق" خواهرم(این) نانت نهایت تنک(است)".

بواسطه کلمات ښِپُخ، سر، صاف: ښپُخ سفید، صاف" سفید، تماما سفید"؛ صاف تئر" تماما سیاه"، صاف بلهند" تماما بلند"؛ بِلا، خو وُزاُم صاف دے ښپُخ روشت کاله نه ژیوج" دوگانه جان، من این متای(رنگش)تماما سرخ بلند را دوست ندارم"؛ وے رهنگ ښپُخ سفید، گمۈن ښاج ڎویج" رنگش سپ-سفید، به گمانم ، ترس خورده است"، بازاراند سر بلهند اواز" آواز بازار از همه بلند تر (است)"(شخ.).

با یاری کلمه زار، که در ترکیب عباره اضافی می آید: تئرے زار" سپ- سیاه"؛ روشتے زار" سپ سرخ"؛ سفېدے زار" سپ سفید"، زیردے زار" سپ زرد"؛ گهرمے زار" نهایت گرم".

با کلمه رهنگ- رهنگ کمی صفت افاده میشود: تئر رهنگ" سیاه تاب"؛ روشت رهنگ" سرخ تاب"جوۈن رهنگ" جوان نما"؛ سفېد رهنگ" سفید تاب"؛ خۈم رهنگ" خام نما" وامثال آنها. مثال ها: یم جۈندارفربے رهنگ، خرید(خریت) مے کنېت" همین گوسفند فربه نما (است)، اینرا بخرید"(شخ.)؛ یے زیرد رهنگ پِش کۈڤه نرجَد" یک گربه زرد تاب از همین جا گذشت"(شخ.).

صفت های نسبی

صفت های نسبی بواسطه پسوند های ــِن، -ینج، -نۏنج سا ختـه میشوند: در شیوه بجوی در برابر اینها گزینه های ــنینج(-ینج)-ۏنج دچار میشوند. پسوند ــِن از کدام مـاده ساخته شدنی اشیاه را مـی فهماند: ژیرِن" سنگین"؛ سِپِنِن" آهنی"؛ ذارگِن" چوبی".

پسوند ــینج،-نینج با کلمات مفهوم زمانی آمده صفت هـای نسبی میسازد: ڤیگینج" شبانگی"؛ پرواسینج" پارساله"؛ بهارینج " بهاری"؛ قدیم ینج" قدیمی"؛ بیِارینج" دینه گی"؛ زِمِستۏن ینج" زمستانی"؛ سحرینج" پگایی"؛ یے-مئستۏنج" یکماهه".

کلمه سازی صفت

در کلمه سازی صفت نیز دو نوع دیده می شود. با راه پسوند ها و کلمه بندی. نوع یکم کلمه سازی نسبتا وسیع تر و معمول تر میباشد.

در کلمه سازی صفت پسوند های -ینج، -ۏنج، -نۏنج، یے، -اند، -ىج، -چے، -اِک، -بست، مِنیج، -نـاک، -اَچِن کار فرموده میشوند.

پسوند های-ینج، -نۏنج، یے صفت نسبی میسازند.[21] پسوند ــاند از اسم هـا /نـام حیوانـات/ صـفت نسبی میسازد، که آن معنی گوشت یگان حیوان را مـی فهمانـد: ژاوانـد" گوشت گـاو"(ژاو"گـاو")؛ زَریخ انـد" گوشت کبک"(زَریخ" کبک")؛ مال اند" گوشت حیوان شاخدار میده"(مـال" رمـه")؛ خوگ اند" گوشت خوک"(خوگ" خوک")؛ چِش اند" گوشت مرغ"(چِش" ماکیان").

پسوند ــىج(بعد واول ه- یىج [22] صفت هـای نسبی را میسازد، کـه تعینـات را مـی فهماننـد: گَرتُشـکه یىج" زمین برای کشت کرتاشـکه(کچالو ؟)"؛ ایۏم ىج"خوراکـه یـی بـرای عید گذرانـی"؛ دس(ت) موزه یىج" مواد برای دستپوشک(دستکش ؟)؛ مىنارج ىج" زمین برای کاشتن نخود" و مانند آنها. مثالها: دست موزه یىج توند ڤِد، مو رد دهک" (اگر)برای دست پوشک(پوست) داشته باشی، بمن ده"(شخ.)؛ مـو کُرتـه یىج انځه، وُز ایۏم اند پِنځ اُم" کرته وار(پیراهین ؟) مرا بدوز، روز عید می پوشم".

پسوند ــىج اینچنین برآمدن شخص را نسبت بـه محل و مکان افاده میکند: بجوىج" بجوی"(بجـو" نـام قشلاق")؛ یۏمج ىج" یومجی"(یومج" نام محل")؛ خَرَغ ىج" خاروغی"(خاروغ" نام شهر")؛ غُندىج" غندی"(غند"نام وادی"). پسوند مذکور هنگام جمع بندی اسم های فوق الذکر شکلا تغیر مـی یابد: یۏمج جىن" یومجی ها"؛ ومدَ جىن" ومدی ها"؛ خۏفَ جىن" خوفی ها" و غیره.

---

[21] Ниг. ба боби"Сифатҳой нисбӣ".

[22] Суффикҳои - еч. еӡ дар баъзе калимаҳои хешутаборӣ, ки ҷинсяти грамматикӣ дар онҳо ба таври лексикӣ ифода ёфтааст, истифода мешавад. Дар ин вақт бо исмҳои ҷинсии мардона суф. - еч, додеч"падари ӯгай" ; виродеч"бродари ӯгай" ; пуцеч"писари ӯгай" ва бо ҷинси занона еӡ : ɣинеӡ "заншаванда" ; нанеӡ "модари ӯгай" ; йахеӡ "хоҳар ӯгай" кор фармуда мешавад.

پسوند –چے با اسم های مکان آمده، نسبت کدام محل بودن شخص را افاده میکند. با این معنی –چے فقط در دو کلمه دچار میشود: خاښ دره چے" شاخدره چی"(خاښ دره" نام وادی")؛ بُلوٗن چے" بولون قلی"(بولون قل" نام قشلاق").

پسوند –اِ(دراول کلمه اِ، در وسط کلمه ِ ، در آخر کلمه ے ٘) مانند پسوند-ېج، -چے با اسم های محل آمده، نسبت به آنها صفت نسبی میسازد: خُږنوٗنے" شغنانی"(خُږنوٗن" شغنان")؛ درمارختے" درمارختی"(درمارخت" نام جای")؛ برتنگے" برتنگی"(برتنگ" نام وادی").

پسوند-مَند از اسم ها صفتهایی را میسازد، که به علامت و خصلت دارا بودن اشیاه را افاده میکنند: درڎ مند" درد مند، کسل مند"؛ سازمند"حافظ"(ساز" سرود")؛ است مند" دولت مند"(است" هستی").

پسوند های –منیج، -ناک نسبتا کم استعمال اند: خوڎمنیج" خواب آلود"(خوڎم" خواب")؛ شخ. کسل منیج" کسل مند"، شخ. ښاج منیج(ش. ښاجے چِن)" ترسندک"(ښاج" ترس")؛ ښرمنده ناک" شرمگین"(ښرم"شرم").

پسوند – اَچِن از اسم صفت میسازد: ښاج اَچِن(ښاجَچِن ٘)" ترسانچک"(ښاج" ترس")؛ سهم اَچِن" وخیمه ناک"(سهم" سهم")؛ اَمېڎچِن"با ابروی"(امېڎ" امید")؛ شونچ اَچِن" خنده آمیز"(شونچ"خنده")؛ رحم اَچِن/اوبالچِن/" بیچاره نما"؛(رحم" رحم"، اوبال" ابال")؛کخای چِن" جنس زنانه"(کخای" زن").

بواسطه پیشوندها ساخته شدن صفت سیر معصول نیست. پیشوند های صفت ساز اساسا اینها اند: به-، بې-.

پیشوند به- از اسم صفتها را میسازد، که آنها به علاماتی و یا خاصیتی دارا بودن شی یا شخص را می فهمانند: به خِنور" با انتظام"؛ به وُښ"باهوش" و مانند آنها.

پیشوند بې- برخلاف -به صفتهایی را میسازد که آنها به علامت یا خصلت دارا نبودن شی و یا شخص را میفهمانند: بې خِنور" بی ترتیب(بی تربیه ٘)"؛ بې ښَرم" بی شرم"؛ بی وِخِن" نا ترس، دلیر"؛ بې احتروٗم" بی ادب"(شخ.)

صفتهایی، که با راه کلمه بندی ساخته میشوند، از روی مناسبات بین همدیگری ترکیب کلمات نیز دونوع میشوند: نوع پیوسته و تابع.

صفتهای مرکب نوع پیوسته اساسا با چنین واسطه ها بوجود می آیند:

بواسطه تکرار صفت: تئر-تئر" سیاه-سیاه"؛ کلته- کلته" کلان-کلان"؛ خِلق-خِلینگ" بی سلیقه"؛ شِلَک-شِپُلتاق" لاب-لچ".

بواسطه تکرار کلمات با پسوند-أک/هک: بِش-بِش-هک" نا هموار"(بِش" پستان")؛ خهط-خهط-هک"(خهط"خط")؛ رخ-رخ " رخدار" ؛ښَخ-ښَخ-هک "آبدار، نمناک"(ښَخ" آب")؛ وهڎ نخچیرېن پن تر وے بِش-بِش-هک اڎ تاید"(همان) نخچیر ها به آن ناهمواری رفتند"؛ خهط-خهط-هک کرته نَښپَر ڤورِج، سه خرید(شغ. خریت ٘) کِن" نشپر کرته رخدارآورده است، رو خرید کن"(شخ.).

با یاری پیوستن صفتهای اصلی: تئرجوږ(ج.م.)، تئر جهږ(ج.ز.)" سیاه تاب"؛روشت جوږ(ج.م.)، راشت جهږ (ج.ز.)" سرخ تاب"؛ سفېد جوږ(ج.م.)، سفېد جهږ(ج.ز.)" سفید تاب".

در علاقه پیوند جزهای کلمه با یاری واسطه های پیوند دهنده –ات، -ره، -نا با هم علاقمند میشوند:یاخ-ات-بنَخ" نا آرام"(یاخ" آتش"، بنَخ"آب")؛ کته-ره-بنهب" شب دراز" (کته" کلان"، بنهب"شب").کته-ره-مېث" روز بر دوام"(کته" کلان"، مېث"روز")؛ جیو-نا-باف" نا آرام"(جیو- اساس زمان حاضره فعل جیو-تاو "صدا کردن"، باف- اساس زمان حاضره فعل بیفتاو" توانستن").

ترکیب مورفولوژی صفتهای مرکب نوع تابع از اینها عبارت است:

با هم علاقمند شدن صفت و اسم: تئر ځېم" سیاه چشم"(تئر" سیاه"، ځېم" چشم")؛بنین ځېم" کبود چشم"(بنین" کبود"، ځېم" چشم")؛ بُق میڎ" کوزه پشت"(بُق" کوزه"، میڎ" میان)؛ ژُرن بیخ" گرد روی"(ژُرن" گرد"، پیخ"روی")؛ کته گیل، کته گهل" سرکلان"(کته" کلان"، گیل/کیل"سر")؛ دراز نئځ" بینی کلان"(دراز" دراز"، نئځ" بینی").

با هم علاقمند شدن دو اسم مستقل: کُد ځېم" سگ چشم"(کُد" سگ"، ځېم" چشم")؛ مرِ ځېم" میش چشم"(مرِ" میش"، ځېم" چشم").

صفتهای که از شماره و اسم ساخته شده اند: چارغوږ"چهار گوش"(چار" چهار"، غوږ"گوش")؛ ڎوساله" دوساله"؛ چار تراښ"چهارکنجه"،(تراشیدن)،(تراښ" تراش")؛ چاربوند" چهار راه"(بوند/ پۏند" راه")؛ یے ځېم-هک" یک چشمه"(یے" یک"، ځېم" چشم")؛ ڎو پاڎهک" با دو پای".

شماره

شماره های زبان شغنانی با چهار خیل جدا میشوند(با چهار نوع از هم جدا میشوند ۴). شماره های مقداری، ترتیبی، تخمینی و تقسیمی. در این باب فرقیت شیوه گی نهایت کم دیده میشود.

شماره های مقداری

شماره های مقداری از روی ساخت مورفولوژی شان ساده و مرکب میشوند. از ۱ تا ۱۰، نام ده یی ها و صدی ها ساده میباشند. ییو/یے/۱/، ڎو/ ڎِیوٝن/۲/، ارهی/۳/، څَڤار/۴/، پینځ/۵/، خارِ/۶/، ووڤد/۷/، وَښت/۸/، ناو/۹/، ڎیس/۱۰/، سی/۳۰/، ....صد/۱۰۰/.

به شماره های مرکب اعداد اصلی شغنانی از ده بالا به مرکب اقتباس شده می درآیند. شماره های از یک تا ده مال زبان شغنانی میباشند:

۱- ییو// یے،۲- ڎَیوٝن//ڎو،۳- اررهی/بج. ارهی/،۴- څَڤار، ۵- پینځ،۶- خارِ/ بج.خاو، ۷- ووڤد، ۸- وَښت، ۹- ناو، ۱۰- ڎیس

شماره های از ۱۱ بالا از زبان تاجیکی با استثنای بعضی تغیرات فونیتیکی فرق ندارند.

شغنانی	تاجیکی
یازده	یازده
دِوازده	دوازده
سیزده	سیزده
چارده	چهارده
پوٝنزده(بج. پانزده)	پانزده
هڤده	هفده
هجده	هجده
نوزده	نوزده
پَنجاه	پنجاه
هفتاد	هفتاد
هشتاد	هشتاد

در شماره های ترکیبی که از زبان تاجیکی قبول شده اند، پیوندک پیوست کننده(ربط ۴) ـو در شکل ـ ے کار فرموده میشود:

شغنانی تاجیکی

بیستے یک	بیست و یک
سیوے دو	سی و دو
هشتاد و چار	هشتاد و چهار
یک صدے ده	یکصدوده

در برابر این، در نطق نمایندگان نسل کلان سال شماره های ترکیبی خودی بعضا دچار میشوند:

ذو ذیس- ۲۰ /عینا دو ده/

اره ذیس- ۳۰ /سه ده /

خَڤار ذیس- ۴۰ /چهار ده/

پینځ ذیس- ۵۰ /پنج ده/

اعداد صدی ها باهمراه نمودن واحد ها به شماره صد ساخته میشوند:

۲۰۰ – ذو صد	۶۰۰- خاږ صد
۳۰۰- اره صد	۷۰۰- ووڤد صد
۴۰۰- خَڤار صد	۸۰۰- وَښت صد
۵۰۰- پینځ صد	۹۰۰- ناو صد

قسمها ترکیبی شماره های از ده بالا با یاری پیوند های پیوست کننده(ربط ۴) –ات علاقمند میشوند.

یے ذیس –ات ییو-۱۱ (عینا: "یک ده و یک")

یے ذیس –ات ذَیڈن-۱۲ (عینا:" یک ده و دو")

یے ذیس –ات ارهی-۱۳ (یک ده وسه)

یے ذیس –ات خَڤار- ۱۴ (یک ده وچهار)

ذو ذیس –ات ییو-۲۱ (دو ده و یک)

ذو ذیس –ات ذَیڈن-۲۲ (دو ده و دو)

اره ذیس –ات ارهی-۳۳ (سه ده و سه)

خَڤار ذیس-ات وَښت-۴۸ (چهار ده و هشت) ....وغیره.

شماره صد بواسطه تکرار شماره ذیس، ذیس-ذیس/ عینا: "ده- ده"/ ساخته میشود، که به زبان تاجیکی خاص نیست.

طرز دیگر حساب دهی ها نیز وجود دارد که آن بواسطه از شماره های یک لخت کم کردن مقدار معین اعداد ها صورت میگیرد.

ییو کهم ڎیس-۹ (عینا: " یک کم ده")

ڎَیوْن کهم سی-۲۸ ("دو کم سی)

ییو کهم پَنجاه -۴۹ (یک کم پنجاه)

به غیر از این برای معین نمودن سن و سال چنین ساحتمانی نیز وجود دارد. مثلا: وُزاُم ناو ڎیس-ات ناو ساله// وُزاُم از صد ییو زاښت"من نود و نو ساله استم"؛ مو نهن خارِ ڎیس-ات پینځ ند ماد//مو نهن از هفتادے پینځ زاښت ات ماد" مادرم شصت و پنج ساله شد و فوت کرد".

شماره های مقداری در ترکیب حصه های نامی به وظیفه معین شونده آمده چون اعداد پیش از معین کننده می ایستند. ڎو نفرېن لوْد سوار مے جوْندار سه" دو نفر گفتند به همین جاندار سوار شو"(شخ.)؛ یه نِوېنځ ته اره مېښ اس خو جای تے نه وُڅت" عروس در مدت سه روز از جایش نجنبد".

اگر اسم معین کننده صفتی داشته باشد، در این مورد شماره معین کننده اعداد پیش از آن می ایستند: وم وید بُن اند ېن ارهی خِشروی بچه زهن ڤَد" در زیر همان بید سه زن خشروی نشسته بودند"؛ یے کلته محله اس پِراد یت" یک خانه کلان از پیش آمد"(شخ.).

شماره های مقداری در وظیفه معین کننده با ارقام نیز کار فرموده میشوند: اره پیڎ اُم یَت تو-ت نِست" سه مرتبه آمدم، تو نیستی"(شخ.)

شماره ها در علحیده گی- اگر مستقلانه کار فرموده شوند، عمل اسم را اجرا کرده میتوانند. در این وقت شماره میتواند معین کننده را قبول کند: وهڎ خارِ رِوهزېن ات وم ییواُم انجوڤد" آن شش تا پریدند و یکتا را داشتیم(گرفتیم)"؛ مهڎ څَڤار یے چیز نه خېن" همین چهار تا هیچ چیز نمیخورند".

شکل پوره شماره ییو در جمله تنها با علاوه شدن حصه چه –اِک و اڽ(ییو-اِک-اڽ)عمل معین شونده را اجرا میکنند: تو داد نه: تم ېت ییو اڽ ذات" پدرت میگوید: شما یک اولاد هستید"(شخ.)؛ وم اند کو ییواِک اڽ پُڅ" از وی فقط همان یک پسر است".

شماره های مقداری از یک تا ده، که خاص زبان شغنانی اند، در ترکیب بسیار واژه شناسی ها دچار میشوند: یے مُت سِتاو"نرمه شدن"(عینا: "یک مشت شدن")؛ ووڤد لهق پرېنتاو" با تجربه، کاردان بودن"(عینا: "هفت ایزار دراندن")؛ څَڤار حُېم ڤِداو"هوشیار بودن"(عینا: "چهار چشمه بودن")؛ بج. یے مُت سئتاو//یے بنَوَک سِتاو" میده شدن"(عینا: "در یک کف شدن")؛ یې څېم تر ثَېپ" در یک دقیقه"(عینا:" در یک چشمک زنی")؛ ڎو پاڎ ار یے پئخ وېڎاو" یک روی کردن"(عینا: "دو پا در یک موزه/چموس) انداختن"؛ یے ووڤد بنَخ فرئوتاو" کسی را رسوا کردن، شرمنده کردن"(عینا:" کسی را در هفت آب شستن")؛ ڎیس کفهن/لهق/ پرېنتاو" کار آزموده بودن"(عینا:" ده کفن / ایزار/ را دراندن") وغیره. مثالها: یه ته یے څېم تر ثَېپ خِراک تیار کِښت" وی در یک دقیقه خوراک را میپزد"؛ گوهر ڎو پاڎے ار یے پئخ وېڎ ادے، سأم تو قتے" گوهر دو پا را در یک موزه انداخت، که با تو میروم"(شخ.).

شماره یے شکل کوتاه ییو" یک" میباشد. وی همیشه پیش از حصه های نامی آمده، به غیر از معنی اصلی خود"یک" چنین وظیفه ها را اجرا میکند.

پیش از حصه نام معنی شماره گی اشرا از دست داده، وظیفه ارتیکل(حرف تعریف م) را اجرا مینماید: یے رِنِک وے رد دچار ڎاد" زنی به او دچار آمد(شد م)"؛ یے مېڅ ته یه مِس تیزد به قهر" روزی وی هم قهر کرده میرود".

جانشین های نا معینی میسازد: وے ند یے چیز درڤا نِست" وی یگان علاجی ندارد"؛ یو ته به غیر اس خو یے یار بیدے نه فهمت" وی غیر از خود کسی را پسند نمیکند"؛ یے چهی دے نه نِغۈرِد" کسی او را گوش نمی کند".

شکل ڤرڅ همچنین شماره جمع در موقع اساسی و معین کننده گی استفاده برده میشود: ڤرڅ ېن ښاڤد ات وزیر دېد" آنها هر دو خوابیدند و وزیر درآمد"؛ مو داد لۈڤد اِک دېڤ ڤرڅ ازۈ ره حی کِن ېت" پدرم گفت که هر دو اینها را از این جا حی کنید"(شخ.)؛ ڤرڅ ماشینېن ېن(موترېن ېن م) سَت ویرۈن خو مأش اَم رېد" هر دو ماشین (موترم) ویران شدند و ما (در آنجا) ماندیم".

شماره های تخمینی

شماره های تخمینی با طرز های زیرین ساخته میشوند:

بواسطه همراه آمدن عدد پیهم. در این حالت، در جای اول عدد خورد و بعد از آن عدد کلان می آید: ڎو- ارهی" دو- سه"؛ څَڤار- پینځ" چهار-پنج"؛ خارِ-ووڤد" شش-هفت" و مانند آنها. مثالها: ڎا-ره(ڎو ارهی) روز یۈد اند نوست خو ڤا تويد ار خرغ" تخمینا دو- سه روز در اینجا ایستاد و باز به خاروغ رفت"(شخ.)؛ پینځ-خارِ مېڅ نِڅ خو تهم یه" یگان پنج-شش روز شین و بعد بیا"(شخ.).

با راه پیش از شماره های مقداری آمدن شماره یے و کلمه یگۈن" یگان"، "تقریبا": وېڤ اند ېن غَل یے ارهی حیۈن یَست" آنها تخمین سه حیوان دارند"؛ یگۈن ڎیس نفرېن وهڎ ڤَد" آنها تخمین ده نفر بودند"(شخ.).

شماره های ترتیبی

شماره های ترتیبی از شماره های اصلی با همراه کردن پسوند -اُم ساخته میشوند.

ییو-اُم "یکم"

ڎیۈن-اُم " دوم"

ارهی-اُم" سوم" و غیره.

شماره های تقسیمی

این شماره ها با همراه نمودن پسوند –ے به شماره های مقداری ساخته میشوند: ییوے " یکتاگی"؛ ارهیے" سه تاگی"؛ وَښتے" هشتاگی". مثالها: رییس نه: ییوے دېڎېن" رئیس میگوید: یکتاگی درآیند"؛ مأش اَم ارهیے زریځ بُخ انجوڤد" ما سه تاگی کبگ بچه داشتیم(گرفتیم م)(شخ.).

اگر بعد از شماره ها ارقام آمده باشند، پسوند –ے با آنها و بعضا با شماره آمده میتوانند: خاږ کیلویے// خاږے کیلو" شش کیلوگی"؛ ڎو مېڅے// ڎویے مېڅ" دو روزی":؛ ییوے ڎئرڤ// یے ڎئرڤے" یکتاگی داس"؛ شصتے سؤم// شصت سؤمئ" شصت سامی".

ارقام انداره گیری

با صفت اندازه گیری در زبان شغنانی کلمه های زیرین استفاده میشوند: پیڎ" نقش پای، بار، مرتبه"؛ بُن" ریشه"؛ چِب" چمچه، قاشق"؛کهل" کله، سر. مثالها: یے پیڎ دِڎ خو، تهم سه" یکبار به این جا درای و بعد رو"؛ خاږ بار اُم تَرَم سُت تر سېزد(کنگره ") " شش بار به آنجا سیزد(کنگره ") رفتم"؛ پیله ره(ی)ېن(پیله ره یېن ") خاږ توؤڎ مأش رد دهک چود" برای کرم پیله شش بیخ نهال توب به ما دادند".

جانشین ها

جانشین های زبان شغنانی از حصه های نطق دیگر با نگاه داشتن شکل های زیاد مورفولوژی شان فرق میکنند. جانشین های شخصی، اشارتی، نفسی، بعضی جانشین های سوالی دارای کتگوری های گرامی حالت (اصلی و غیر اصلی)، شخص(شخص یکم و دوم)، شماره (تنها و جمع)، جنسیت(مردانه و زنانه)، درجه(نزدیک، مابین، ودور) میباشند.

گروه دیگرجانشینها تنها یک شکل دارند و خلاص.

جانشین های شخصی

جانشین های شخصی زبان شغنانی از روی شخص(یکم و دوم)، شماره(تنها و جمع)تغیر می یابند. جانشین شخصی یکم تنها دو شکل حالت(اصلی و غیر اصلی) دارد. جانشین شخصی دوم تنها و جانشین های شخصی یکم و دوم جمع حالت ندارند.

جانشین های شخصی زبان شغنانی را در جدول زیرین جای دادن ممکن است:

شخص	شماره	شکل های حالت	
		اصلی	غیر اصلی
یکم	تنها	وُز، بج. وَز	مو(ما-، بج. مو)
	جمع	مأش، برو. مَش	
دوم	تنها	تو(تا-، بج. تو)	
	جمع	تمه، تَم	

چنان که میبینیم جانشین شخص یکم تنها وُز"من" در شکل حالت اصلی در شیوه بجوی به شکل وَز کار فرموده میشود. شکل غیر اصلی آن-مو، این چنین جانشین شخص دوم تنها –تو گاه ها به صدا شوی دچار شده، در نطق به شکلهای زیرین فونیتیکی: ما-، بج. مو، تا، بج. تو- می آیند.

تفسیر مختصر شکلهای فونیتیکی جانشینهای شخصی هنگام صدا شوی چنین است.

الف) واکه اُ(**y**) با اَ(**a**) در وقت صدا شوی واکه آ(**o**) را میدهد.: اُ(**y**) + اَ(**a**)= آ(**o**): مآت(-مو+ اَت)(اُ در آخر جمله تغیر شکل میدهد به و تبدیل میشود م)؛ تآت(-تو+اَت). مثالها: مات(-مو+ات) یو=(ی) – أم کـ-اُم اند قَد(مات یو(ی) أم کـ-اُم اند قَد م)" من و وی در همان جا بودیم(شخ.")؛ تات(-تو+(ی) ات) خه بهر خو کار چود؟ (توت خه بهر خو کار چود؟ م)" تو به چی حال کارت را رساندی؟"

ب) واکه آخری جانشین های شخصی مو، تو در هنگام صداشوی با واکه اولی پسوند –اند(بج. اِند) در شیوه بجوی دراز(مو-، تو-) میشود، اما در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی بی تغیر(مو-، تو-) میماند: تو-ند(بج. تو-ند) تو+اِند(بج. تو-اِند): مو-ند (-مو+اند، بج. مو+اِند): یو ته برمو ند خو ند بی (بیدی ۩) لۈڤد "وی نسبت بر (مال) من از آن خودش را بهتر می شمارد"؛ بج. اَه نهن، تو ند بنرم نِست" پسرم، در تو شرم نیست"؛ تو ند کلته زریځ یست-آ؟" تو کبک کلان داری؟".

و) واکه اُ+ اُ در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی –آ و در شیوه بجوی –و را میدهد: (بج. تو-م) (-تو+(ی) اُم). مثالها: تا-م بِنکود یۈره، نه ڤود اُم" ترا در اینجا جستجو کردم، نیافتم"؛ بج. تو-م ذَر-اڎ وینت اته ، فهمت اُم" تو را از دور دیدم و شناختم".

جانشین شخصی یکم جمع-مأش در لهجه بروازی به شکل مَش استفاده میشود: مأش ته مَش نه لۈڤهم، پِد برواز زِڤ" ما "مَش" نمی گویم، این زبان(مردم) برواز است(شخ.)"؛ ارڎۈن ته مَش دیوال اَم" ما تنور را دیوار می کنیم(برو.).

جانشین شخصی دوم جمع –تمه در وقتی با نشان دهنده های مخصوص فعلی(- پت، پن)آمدن اش شکل تَم- را میگیرد، یعنی از آن واکه آخرینی –اَ می افتد، که این خصوصیات فونیتیکی اساسا برای زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی آن خاص میباشد. در شیوه بجوی این حادثه دیده نمی شود.: تَم پت(بج. تمه-(ی) پت)اس که یَت؟ " شمایان از کجا آمدید؟"؛ مأش اُم څه قیوت، تَم پت (بج. تمه(ی)پت) بنُد-آ" وقتی که ما چیغ زدیم، شمایان شنیدید؟"

عمل جانشین های شخصی

شکل حالت اصلی جانشین های شخصی در جمله، وظایف زیرین را اجرا میکنند:

مبتدا: وُز سأم اوقات(خِراک ۩) بِنیچ اُم" من رفته خوراک می کشم"؛ وُز ته دی پول ڎه-م" من پولش را می دهم"(شخ.)؛ وُز از تو بیدے ساز لۈڤ اُم" من (از تو دیده) بهتر سرود میخوانم".

خبر نامی: خو تهت تیز سر(تیز۩)نازِیۈن وُز" در پیش پدرم از همه نازیان من"؛ تو داد اُم وُز " پدر تو منم"؛ زِله - م وُز" زیله منم"(بج.).

شکل حالت غیر اصلی – مو چنین عمل را اجرا می نماید:

پر کننده بی واسطه: مو-/ی/ پن دے مُحکمه چود، وُزاُم توید" بعد آن که مرا محکمه کردند، من رفتم"(شخ.)؛ مو تهت پِس رَڤهر مو رماد" پدرم مرا برای رَفهر[23] فرستاد"(شخ.). یویے ګِرَنګ مو چود" وی مرا گرنگ کرد".

پر کننده با واسطه:

1) با پیشایند ها: یو غِڎه تر مو فلت ات، یے چیز نه لۈڤد"همان بچه بمن نگاه میکند و هیچ چیز نمی گوید"؛ اَزُم تَرُم لهک پے مو، وُز څَی اُم" از آن سو تا به آنجا را بمن مان، من می

[23] Равāр (ш. Ривāр-шӯрхак)

دروم"(شخ.)؛ تر مأش چیز چِسے، تو رهنگ اُم آدم" چرا اینقدر به ما نگاه کرده ماندی، ما تو برین آدمیم"

2) با پساینڊ ها: ڤِدیرم مو رد دهک" جاروب بمن ده"؛ وورج خیل بِن موتے دهو ڎاد" گرگها بمن در آفتادند"(برو.)؛ سؤگ مو رد لؤڤ خو، وُزاُم توید" یک افسانه گوییډ، بعد من میروم"؛ یے مَڔ مو رد دهک بِت، گڔ اُم" بمن یک میش را دهید، می کشم"(شخ.).

3) یکجایی با پیشایند و پسایند ها: یو نه: تمه یڠچ تر مو خیز، خوش اُم سوڎجَت"وی گفت: شما به نزد من می آمدید، خرسند میشدم"(شخ.)؛ اَه-را، ار مو خیز یه، ساز لؤڤ اُم" آشنا، به پیش من بیا، سرود میخوانیم"؛ اَه تهت، ار مو گُنه یه، قند تو رد دهک اُم" پسرم، به نزد من بیا، قند به تو میدهم"(شخ.).

معین کننده. مثالها: اَه جؤن ، مو زلمک کهی؟" برادرجان، زن امکم کجا است؟"؛ مو داد از وَم ڎو ساله گه جِدیر" پدرم از او دو سال کلانتر است"(شخ.)؛ یو نه: مو قیچ سوزښ کِښت" وی میگوید (که) شکمم سوزش کرده ایستاده است".

بوظیفه مبتدا آمدن جانشین های شخص یکم تنها حالت غیر اصلی نیز مشاهده میشود. چنین حالت اساسا هنگام با جانشین های چیده یافتن مبتدا ظاهر میگردد. مثالها: ما-ت یو-/ی/اُم چِبُد پِتِش" من و وی امک بچه ایم"(شخ.)؛ ما-ت تو-/ی/اُم چئریج" من تو زمین رانیم(قلبه گر ٭)(شخ.).

جانشین های شخص یکم جمع- مأش، تمه و شخص دوم تنها -تو از روی حالت تغیر نمی یابند. آنها در جمله به وظیفه تمام اعضای جمله کار فرموده میشوند:

مبتدا: تو مأش نه فهمے نَی؟" مگر تو ما را نمی شناسی؟"؛ مأش اُم یؤدند الَگُله اڽ رېد" ما در اینجا حیران ماندیم"(شخ.)؛ وُزته ژئښتاواند اس تو پِرا یَد اُم" در وقت دویدن، من از تو پیش میگذرم".

خبر نامی: تمه کلؤن اُم مأش" خوجعین(تان) ما"؛ ښَڅ ڤهریج تمه اِت پیځیج وُز، آدم گه به کار نِست" آبکش شمایان، آشپزی من، دیگر کسی در کار نیست"(شخ.).

پر کننده بی واسطه: وُز اُم ڎیون آدم اِت، ښیب اُم تو" من آدم بد جهل(عینا:دیو دار"دیوانه ٭") تو را میزنم"؛ یه ته مأش فهمت" وی(البته)ما را می شناسد"؛ میمؤن بِن تمه چود-آ؟" شما را مهمان کردند؟"(شخ.).

پر کننده باواسطه:

1) با پیشایند ها: لپ قابل بِن بر مأش ڤئڅ" آنها نسبت بما قابل بودند"؛ دؤند تر مأش چیز چِسے، تو رهنگ تیراُم آدم؟" چرا این قدر بما مینگری، ما هم تو برین آدمیم"؛ (میف ٭)داد پے تو درازے فلت، تات(تویت ٭) نه یَت" پدراینها به تو خیلی نگران شد، نه آمدی"(شخ.).

2) با پسایند ها: دستارک تو ند یَست-آ؟" تو داکه داری؟"(عینا: از تو داکه است؟)؛ ڂؤند زِریاتیِن توند یَست؟" تو چند کودک داری؟"؛ دَم البے زِنَی، پِد مأش اِرد درکار" همان البی را شوی، وی بما درکار(است)"(شخ.).

3) باپیشایند و پسایند و یکباره: تر تمه خیز مو ند کار نِست" من به نزد شما کار ندارم"؛ پے مأش خیزته ماشین بوند(موتربوند ٭) زِوئڎیِن" بطرف ما راه ماشینگرد میبرارند"(بج.)؛ تے بیت پے تمه گُنه میمؤنے" رویم بطرف شما به مهمانی(شخ.).

معین کننده: اِک اِد ار غۈک څه، مأش نبیره-یا؟ "همانی که در گهواره است، نبیره ما است"(شخ.)؛ مأش تهت غریب محمد ار ایکسپدیڅ(سیر علمی ᵐ)کار تویج" پدر ما غریب محمد به اکسپدیسیا(اکسپدیشن ᵐ) به کار رفته است".

اشاره جانشین ها

اشاره جانشین های زبان شغنانی دارای سه درجه(نزدیک، وسط، دور)، دو شماره (تنها، جمع) و جنسیت گرامری (مرد و زنانه) استند.[24]

در جدول زیر اشاره جانشین ها را می آوریم.

درجه	شکل حالت	جنسیت	شماره تنها	شماره جمع
درجه نزدیک	اصلی		یَم	مهڎ
	غیر اصلی	مردانه	مے	مېڤ
		زنانه	مَم، بج. مِم	شخ. مېف//مي

1. در زبان ادبی حاضره تاجیک و اکثر شیوه های آن اشاره جانشین ها دو درجه (درجه نزدیک-این و درجه دور-آن)نشان میدهند، اما درجه وسط ندارند. همچنین دیگر اشاره نشین های زبان تاجیکی از روی جنسیت و شکل حالت تغیر نمی یابند(نگاه کنید به گرامر زبان تاجیکی، برای مکتب های عالی ق.1.دوشنبه، 1973، ص.224).

درجه	شکل حالت	جنسیت	شماره تنها	شماره جمع
درجه نزدیک	اصلی		یِد	دهڎ
	غیر اصلی	مردانه	دے	دېڤ شخ. دېف// دي
		زنانه	دَم، بج. دِم	
درجه دور	اصلی	مردانه	یو	وهڎ
		زنانه	یه	
	غیر اصلی	مردانه	وے	وېڤ شخ. وېڤ// وي
		زنانه	وَم، بج. وِم	

از جدول معلوم میگردد، که شماره جانشین ها بغیر از کتگوری درجه و شماره باز دو شکل حالت (اصلی و غیر اصلی) دارند. جنسیت برای شماره جانشین های درجه نزدیک و وسط تنها به حالت غیر اصلی خاص است. در درجه دور هر دو حالت (اصلی و غیر اصلی) از روی جنسیت تغیر می یابند. شکل های شماره جمع شماره جانشن های حالت اصلی و هم غیر اصلی نسبت به جنسیت بیطرف اند. این خصوصیت به زبانهای روشانی و برتنگی خاص نیست.

[24] Дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ ва аксари шеваҳои он ишораҷанишнҳо ду дараҷа(дараҷаи наздик-ин ва дараҷаи дур - он) нишон медиҳанд, аммо дараҷаи мобайнӣ надоранд. Ҳамчунини дигар ишораҷанишнҳои забони тоҷикӣ аз рӯи ҷинсят ва шакли подежӣ тағир намеёбанд(Ниг. Грамматикаи забони тоҷикӣ, барои мактабҳои олӣ қ. 1. Душанбе, 1973, сах. 224.

چی نوعی که از جدول شماره جانشین ها دیده میشود، شکل های غیر اصلی شماره تنها جنس زنانه شیوه بجوی از زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی فرق میکنند: شغ. شخ. مَم، دَم، وَم(بج. مِم، دِم ، وِم).

درشیوه شاخدره گی اشاره نشین های حالت غیر اصلی شماره جمع در شکل پوره مېف، دېف ، وېف و ناقص: مي، دي، وي وا میخورند. اشاره نشین های درجه نزدیک ـیَم، حالت غیر اصلی شان مے(ج.م)، مَم(ج.ز.)، بج.مے(ج.م.)، مِم(ج.ز.) شکل جمع مېڤ، شخ.مَېف، مي برای اشاره نسبت به شخص و اشیای نزدیک استفاده میشوند.

مثال ها: وُزاُم يَت، يَم يُم ند پے مو فَلت" من آمدم ، این در آنجا بمن نگران است(شخ.)؛ هرگاه یے مَم بهار مأش ژاو څه ذېد، ښوڤد لپ سۈد" اگه همین بهارگاو مان زاید، شیر بسیار می شود"؛ مهڎِکېن ڤا يَت، يَت اُم تر مي خېز" اینها آمدند(من) باز پیش آنها آمدم"(شخ.)، مي مونېن خو نهن ارد یاس" همین سیب ها را به مادرت بر"(شخ.)؛ مي ذات بود کـ-ازُم" اصل و نصب شان از همان جا"(شخ.)؛ تر مِم گهپ مه ڎهڎېت" به این گپ نزنید"(بج.).

اشاره جانشین های درجه وسط يِد، شکل جمع دهڎ، حالت غیر اصلی شان دے (ج.م.)، دَم، بج. دِم(ج.ز.)، شماره جمع دېڤ، شخ.دېف، دي شخص و اشیای مساحه وسط را افاده میکنند. مثالها: يِد دۈند هزارزه تۈغم ادے، دے پاک چید عذاب" این چنان تخم ارالش است، که تازه کردنش نهایت دشوار"؛ دِس تر دِم مه فَل ڤا نۈد" اینطور به وی نگاه نکن، باز میگرید"(بج.)؛ مَم ات ژیوج-آ دَم؟" این اش را دوست داری یا وی اش را"؛ يو لۈد: دهڎ ېن بُلۈنجی" وی گفت: آینها بلونکولی اند"(شخ.)؛ دېف اند هم نِباس ات هم نبسه" اینها هم نبیره و هم ابیره (دارند)" (شخ.).

اشاره جانشین های درجه دور شکل تنها يو، يه، حالت غیر اصلی شان وے(ج.م.)، وَم بج. وِم(ج.ز.) و شماره جمع وهڎ، حالت غیر اصلی شان وېڤ، شخ. وېف، وي چون جانشین های شخصی و چون جانشین های اشارتی نسبت به اشیاه از نظر دور غایب بکار برده میشوند.

به صفت جانشین های شخصی سوم: مرادبخت قیوأم يه دے معنی ڎید" مرادبخت را چیغ زنیم، وی معنی اش را میگوید"؛ یه رمېد، ڤېن وے" وی میفرماید، او را بیارند"؛ یوغوغا-(ی)ے اچه نه ژیوج" وی غوغا را تماما دوست نمی دارد"(شخ.)؛ وَم ېن وینت خو سَت ېن وَم طلهپتاو" وی را دیدند و به خواستگاری اش رفتند".

برای افاده وظیفه اصلی خود ، یعنی چون اشاره جانشین: وَم ژیر مو رد دهک" همان سنگ را بمن بده"؛ وے ڎارگ ڤِرَږ خو، ڤه ثېوأم" همان چوب را شکن و بیار سوزانیم" قزاق وي نخچیرېنے ڤا خطا چوږج" تیر قزاق به همان نخچیرها نرسیده است"(شخ.)،(عینا: قزاق نخچرها را باز خطا کرده است)؛ وهڎ مالېن ېن ڤا خهڤد ار کلخوز گِښت" همان رمه باز به کشت کلخوز فروآمد".

اشاره جانشین های شکل حالت غیر اصلی در شماره تنها از روی جنسیت تغیر میبابند.

مثال ها برای جنس مردانه: اَه-ڎه، می وۈن ار خزینه یاس" جوره، همین(ج.م.) پشم را به انبار(خزینه ۴) بر"؛ مأش اُم دے اَمُخت چوږج" ما او را آموزاندیم"؛ یو نواگار کِڅار، دے جهت ڎُد کِښت" وی تنور(ج.م.) نو ساخته است بنا بر این دود میکند"(شخ.).

مثال ها برای جنس زنانه: اه-را مَم اِرئِخ اُم خو، تهم چای وبِڈ اُم" ای برادر، آنرا (ج.ز.) خوابانم و بعد چای را تیار میکنم"؛ دَم مو یَخ کارته ، یه نه ڤهرڈبِد" کار خواهر ما را او عده کرده نیمتواند"؛ یه ازُم پے گاٹ(پِگاٹ م) تیخَت" وی(ج.ز.) از آن جا بر وقت رفته بود"(شخ.).

در زبان شغنانی اشاره جانشین ها از روی شماره و جنسیت به اسم بعدینه موافقعت پیدا میکنند. فرق اساسی در آن است، که در زبان شغنانی موافقت هم در شکل حالت اصلی، هم حالت غیر اصلی است. در زبانهای دیگرگروه شغنانی و روشانی(بغیر از زبان سریقولی، که در آن جنسیت از بین رفته است) موافقت تنها در شکل حالت غیر اصلی دیده می شود. مثال ها: یو مح نبی اس پارشنیڤ-آ؟ " همان (ج.م.) محمد نبی از پارشنیف است؟"؛ یه شِچ گُنه اس کار یَت" وی (ج.ز.) حاضرکک از کار آمد"(شخ.)؛ پِد دیوال چے رِخِښت(نِخِښت م)، حتیاط خو کے" همان دیوار (ج.ز.) غلطیدنی است، احتیاط شو"؛ وَم از چید اند قیو" او را(ج.ز.) از خانه چیع زن".

عمل اشاره جانشین ها

اشاره جانشین های هر دو شماره در شکل حالت اصلی عملیه زیرین را ادا مینمایند:

مبتدا: اگهن دَم خو، پِد ښئفځت" او را پوشان، بگذارخواب رود"؛ پِد پے مي خیز سُت خو پول زئښت" وی به پیش اینها برای گرفتن پولش رفت"(شخ.)؛ دے موگُرته زِنے، پِد خیڈِن سُڈج" (همین) کُرته(پیراهن م) مرا شوی، وی افلاس(چتل م) شده است" ؛ یَم تر خورِم ڈاد اته پِد اندوید خو توید" اینرا خواب برد و وی خیسته رفت"؛ یه بشهندِک اٹ غَخ" وی دختر نغزکک است"(شخ.)؛ یه ته مأش زِڤ نه فهمت" وی زبان ما را نمی داند" یو غو غا-(ی)ے اچه نه ژیوج" وی غوغا را تماما نغز نمی بیند"(شخ.).

خبر نامی: لپ حوض- پِد(قوُل م)" بسیار چقور است- این قول"؛ آه بشهند چارِک یو" بلی ، او مردک نغز است".

معین کننده: یَم نصوار لپ بي مزه" همین ناس بسیار بی مزه (بوده است) (شخ.)؛ یه ابوبهک رِوَښت" همان هدهد پرید"(شخ.). یو چارِک ڈاڈج ار وَم ناش" آن مرد از بالای زردآلو افتیده است"؛ مهڈ غَخین ین یَت" این دختر ها آمدند"؛ دهڈ بجگله-(ی)ین ترکه سَت؟ " همین بچه ها به کجا رفتند"؛ وهڈ مالمین ین، یُوو، څاو تیار چو" همان معلمان ، منه درو را تیار کردند".

اشاره جانشینهای حالت غیر اصلی در موقع اعضای پیروی جمله (پر کننده بی واسطه و با واسطه) استفاده میشوند.

پر کننده بی واسطه: ترؤ(د) ڤه، وُز دَم انځه-م" اینجا بیار، من آنرا میدوزم"؛ سحرکے مِس خورِم وے یاد" پگایی هم او را خواب می برد"؛ تو میڤ لهک وبڤ زے" تو اینها را مان و وے ها را گیر"؛ تو تَصَدُق سأم، یے مه ، کو چِس مَم" تصدقت شوم، کو اینرا بین"(شخ.)؛ وُز ته دَم چار ڈهم" من او را به شوهر میدهم"(شخ.).

پر کننده با واسطه:

1) با پیشوند ها :از دے خو رِخئنؤن" از این خود را گریزان"؛ یو تر وَم فَلتے خو لؤدے: بشهند" او به آن(زن) نگاه کرد و گفت: خوب شده است"(بج.)؛ اس مَم ته بیدے رِن تو نه ڤِریے" از این

زن بهتر تو نمی یابی(برو.)؛ دوسِک دے ڎَر ڤُد، پے دے قیو اَم، دِس اڎ نه بِنت" اگر(اندکی) دور باشد، وی را با آواز بلند چیغ میزنیم، نباشد نمی شنود"(شخ.)؛ اَه-را، تر دے خو اڎئر خو زئز" آی، دستت را به وی دراز کن و گیر".

2) با پساینډ ها: اَه-را، وُز مے رد چیز نقل کِن اُم؟ " آی برادر، من به او چی را نقل کنم؟"، پِد غل بویداق، خو زِزین ڎېت دے رد" این حالا مجرد(است)، دختر تانرا به وی دهید" ؛ کو وېف رد چای کے" کانی به آنها چای(تیار) کن"(شخ.)؛ دېف رد دروغ مه لۈڤ، دهڎ ېن بشهند آدم ېن" به اینها دروغ نگوی، اینها آدمان خوب اند".

3) با پیشایند و پسایند ها یکباره : وُزاُم نو اس دَم تے خهڤد، بشهند ماشین (موترᵓ) پِد" من (از بالای) آن نو فرو آمدم، بسیارماشین(موترᵓ)نغز است"؛ مهڎِ-ک ېن ڤا یَت، یَت اُم تر مي خېز" اینها باز آمدند،(من) به نزد شان آمدم"(شخ.)؛ دي ڂیوېن اس دی تے تازه کِن" همان موی ها را از بالای آنها تازه کن"(شخ.)؛ از وېڤ تے یېن نالوگ(مالیه ᵓ) زاښت" آنها را از نالوگ(مالیه ᵓ)آزاد کردند"(عینا: از بالای آنها انداز را گرفتند).

معین کننده ها: مثالها: ماَش ته دَم رِئېرۈڤ ښَخ خهر اَم" ما آب همان شراره را میخوریم"؛ دَڎ پۈند ڤه دېڤ بجگله رِمېد تَرم" بعد، بچه ها را به همین راه به آن طرف روان می نماید"؛ اَه-را دَم مون مو رد دهک، خهم"آشنا، همان سیب را به من ده، میخورم"؛ یے جا گه پۈند نِست فقط دَم زِرَڤ فه" راه دیگری نیست فقط قد قد همان رود"(شخ.)؛ دي ژاوېن پے دَم رُواج حی کے" همین گاو ها را به همان پیره ها حی کن"(شخ.).

برای افاده معین کننده صاحب اشاره نشین ها در چنین شکل می آید:

1) با راه تکراری اشاره جانشین ها: اه-را، مے پُڅ مِس ار مکتب وېڎېت" جوره ها، پسر این این کس را هم به مکتب داخل کنید"(عینا: ...همین پسر اینرا...)؛ دَم سید ماه ژاواند ښوڤد نِست" گاو سید ماه را شیر نیست"(عینا: از همین گاوی همان...)؛ دے دَم ښیج شاگون ایۈم اند کراُم" همان برزه گاوش را در روز نوروز می کشیم"(عینا: همان برزه گاو آنرا...) (شخ.).

2) با راه تصویری (تحلیلی) با آمدن پسایند –اندے، -ند. مثالها: وَم اند وَم ژاو نه زئڅ" گاو او حالا نه زایده است"(عینا: او را گاوش...)(شخ.). مے ند، مے نهن تر ښهر، دَم مئست ته یاڎد" مادر این در شهر ماه دیگر می آید"(عینا: انرا مادرش...)؛ دے ند دے چید نِخُښچ، دېوال (وے چیداوᵓ) ساُواَم" خانه وی افتیده است، ما دیوار کردن میرویم"(عینا: او را خانه اش...).

خبر. مثال ها: یَم دفتر(کتابچه ᵓ) موند ات پِد وے ند" این دفتر(کتابچه ᵓ)از آن من و وی از آن(او)"؛ پِد محله دے ند، ڎئد پے دے مهک" این خانه از آن وی، با او جنگ مکن"؛ پُڅ مو ند ات رزین تو ند، ڎهڎ اَم یکدِگر ره خو، دِگه دېف اختیار" پسر از من، دختر از تو با هم طویش میکنیم و دیگر اختیار شان(شخ.).

شکل های غیر اصلی اشاره جانشین ها معنی دو خورگی دارند. یعنی آنها در جمله هم معنی اشارتی و هم صاحبیت را افاده مینمایند. معنی دو خورگی در اشاره جانشین های نامبرده در موردی ظاهر می شود، که اگر اشاره جانشین ها و اسم از روی جنس و شماره موافقت کنند. مثلا: دَم ڤدیرم مو رد دهک"

جاروب را بمن ده//جاروب او را بمن ده"؛ دَم ڤَز پے پُښته حی کے" همان بز را به تپه حی کن// بز او را به تپه حی کن"؛ مأش تر دے چید سأوأم" ما به آن خانه میرویم// ما به خانه وی میرویم"(شخ.).

جالب دقت است، که اگر جنسیت گرامری اسم و اشاره جانشین های شکل غیر اصلی موافقت نکنند، معنی دوخورگی برهم میخورد: وَم مَرۈب مه خېت، یه در قهر ڎېد" قیماقش را نخورید، او در قهر می افتد"؛ اس وے رِئږۈڤ بنَخ ڤهر، برئزأم" از جویبار او آب بیار، میخوریم(مینوشیم ^م^)".

اشاره جا نشین های هر دو شکل حالت بعضا معنی جانشین اشرا گم نموده، وظیفه ارتیکل(حرف تعریف ^م^) را اجرا میکند. مثال ها: وے ردے خو پُڅ بشهند اڽ سِپارت خو توید تر وېڤ خو آښناگۈن خېز" وی به او(همان) پسرش را به نغزی سپاریده و نزد همان آشنا هایش رفت"؛ خو کهلے سئنچ، وے سوداگر آدمین ین فوک اندیڅ" وی سرش را بلند کرده است، که آدمان(همان) سوداگران همه از خواب خیستند"(شخ.)؛ یو دۈند کلته سوڎج ادے وهڎ وے داد ات نهن ین وے نه فهمت" وی چنان کلان شده است، که (همان) پدر و مادرش او را نشناختند".

جانشین نفسی

جانشین نفسی در دو شکل: خُبڽ و خو دچار می شود. شکل اصلی جانشین نفسی خُبڽ در جمله به وظیفه مبتدا می آید: خُبڽ رېزه کے، مأش ته نه خهرأم" خودت ریزه کن، ما نمی خوریم"؛ خُبڽ سه پس بنوڤد خو یَد" خودت رفته شیر گرفته بیا"(شخ.).

شکل خو در جمله به وظایف زیرین کار فرموده میشود.

پر کننده بی واسطه: اس دے خو رِخئڽۈن" از این(کس) خودت را گریزان"؛ یه یے وے پاڎېن ارد پِتئوج خو" وی خود را در زیر پای او پرتافته است".

پر کننده بی واسطه(با پیشایند و پسایند ها): یا سه ڤُک پِلم اس خو کے، یا کے دېڤۈنے" یا رفته همه علمها را خود بکن، یا دهقانی کن" تهم اس خو گِله کِن اس مأش نَی" نباشد از خود گیله کن، از ما نی"؛ تر خو مو کِن، تو قتی څے اُم" مرا بخودت همراه کن، با تو میدروم"(برو.)؛ خوگه ات مِس تر مأش قتے چے چید، دۈند جای ترم نِست" تو خودت را با ما همراه کردنی استی ، در آنجا اینقدر جای نیست"؛ خو رد تهم خِراک پیځېت مأش ته نه خهرأم" بخود (تان) خوراک پزید، ما نمی خوریم"؛ کلکوت(پاپیچ ^م^) خو رد ڤیس، ار تو پاڎ ژِنج مه سۈد" پای تابه بند، در پایت برف نه درآید"(شخ.).

به وظیفه پر کننده با واسطه جانشین نفسی با پیشایند و پسایند ها یکباره آمده می تواند: پیوسته ماه، یَم ته لۈڤد اس خو خېز مو لهکِښت" پیوسته ماه، این میگوید، که از نزد خود مرا جواب دهد"؛ لۈدے پے خو خېز مو سفېن، سۈگ تو رد لۈم" وی گفت: به پیش خودت مرا بردار، به تو افسانه میگویم"(شخ.).

معین کننده: تو-ت گس(دېڤ) خو نباس جۈن اند چِدۈم بېښدے ژیوج" تو از همین نبیره گانت کدامش را نغز تر می بینی"(شخ.)؛ پِتِک(شغ. پِدۈڅ ^م^) مو رد دهک، خو تُکمه انځه-م" رشته(تار ^م^)بمن ده، تکمه ام را دوزم"(شخ.).

بعضا شکل غیر اصلی با پساینډ-رد آمده، معنی جانشین اش را گم میکند و چون حصه چه کار فرموده میشود: تو-ت خو رد آدم مِس نه ڤُذَج" تو کو (خودت) آدم هم نبودی".

جانشین های سوالی

جانشین های سوالی این ها اند: چهی" کی"، چیز" چی"، څَرد؟ بج. چیر" چرا، برای چی"، څه// څدے// بج. څڤ" چی، برای چی"، که // کهی"کجا"، چِدوُم" کدام"، څرهنگ، بج. څرهنگ" چه خیل"، څوُند" چند".

از بین جانشین ها تنها جانشین چهی؟ دو شکل حالتی دارد. شکل حالت اصلی چهی و شکل حالت غیر اصلی -چے میباشد.

شکل اساسی جانشین سوالی چهی" کی" و شکل غیر اصلی آن چے تنها نسبت به انسان کار فرموده میشود. مثالها: دَم ژاو چهی از پُښته خمبېنت؟ " کی آن گاو را از پشته فرو آورد؟"؛ نُر کِریا تر چے ڤِد؟ " امروز نوبت کی باشد؟"(شخ.).

شکل اصلی درجمله به وظیفه چنین اعضای جمله می آید:

مبتدا: اَه-ذه، چهی اس تگاڤ یَت، کو چِس" بچه، کی از پایان آمد، نگاه کو"؛ راست اڅ لوُڤ، چهی تو رد بکار؟ " راست گوی، کی بتو در کار است؟"؛ دِس تو رد چهی لوُد؟ " این طور بتو کی گفت"؟

خبر: یِد چهی؟ " این کی"؟، اکه ، تو نهن چهی، وُزاُم رِنوښت" اکه، مادرت کی، من فراموش کردم".

شکل غیر اصلی چے در جمله فعالیت زیرین را اجرا میکند:

خبر نامی: مح نبی ک-اَم غِذه یَک تو ڤتی چے ند؟ " محمد نبی، همین بچه گگ ڤتی تو کیست؟"؛ نُر پاڅ تر چے؟ " امروز نوبت پادبانی کی؟"؛ صفر بیک ک-اِد تو پُڅ تر چے؟ " سفر بیک همین پسرت به کی(مانند)؟"(شخ.)؛ یَم ژاو چے ند" این گاو از آن کی؟".

پر کننده بی واسطه: مأش چے ڤیواُم سوُگ لوُڤیج" کی را بصفت افسانه گوی چیغ زنیم؟"؛ قزاق چے پُڅ ات صفر چے پُڅ ڤُذَج؟ " قزاق پسر کی و صفر پسر کی بوده است؟"(شخ.)؛ چے لوُڤ اُم بشهند چئریغ گر مهڎِبن فوک بیو اڅ" کی را زمین پران(قلبه گر م)نغز گوییم، اینها همه یک خیل اند(شخ.).

پر کننده با واسطه:

1) با پیشایند ها: قزاق پے چے نوشچ؟ "قزاق به کی انتظار(است)؟"(برو.)؛ یه تر چے بښندے چِبمت، تر تو یا ترخو نهن؟ " وی(دخترچه تان) به کی بیشتر انس دارد، به تو یا به مادرش؟".
2) با پساینډ ها: صابر چے ندے لوُد(نُر م)پے تیښار سور" صابر کی را گفت، که امروز در تیشار طوی دارد؟"؛ کو لوُڤ چے گه خو ڤتی ڤه-م؟" کانی بگو باز کی را با خودم بیارم؟"؛ مأش چے گه سورڤیو اُم؟" باز کی را به طوی چیغ زنیم؟".

معین کننده: چے یُخ یَم؟" این پسر کی؟"؛ چے نهن تو ښیڤد " مادر کی تو زد؟"؛ مے واښ چے ژاو خوڔج؟ " گاو کی این علف را خورده است؟"(شخ.)؛ گُج تیژد اند فهمے اس مو ند ته چے ڤارج پِرا ڎېد" میدانی، در بزکشی اسپ کی از اسپ من پیش میگذرد؟"(شخ.).

جانشین های چیز، ځرد(چیر)، څه(څدے)بج. څڤ، که(کهی)، څۏند، چِدۏم، ځرهنگ از روی حالت تغیر نمی یابند. جانشین چیز و چِدۏم در جمله به وظایف گوناگون آمده میتوانند.

جانشین چیز"چی" نسبت به اشیای بی جان و حیوانات کار فرموده میشود و فعالیت های زیرین را ادا میکند:

مبتدا: آخرینے لۏد: چیز ارېد رېد؟ " در آخر گفت: در آنجا باز ماندی؟"(شخ.)؛ چیز کو تو زارڎ تے غَلچ هه؟ "کانی باز چه در دلت مانده است هه؟"(شخ.)؛ آه یَخ، چیز تو کهل تے؟ " خواهر جان، در سرت چی(است)؟".

خبر: یه، یُوو، یُمند چیز؟" منه، وی در آنجا چه (است)؟"(شخ.)یَم چیزات پِد چیز؟ " این چی و وی چی(است)؟"

پر کننده بی واسطه: اَه پَځېن، چیز ېت لۏد؟" پسرها، چی گفتید؟"؛ چیز ارېد دۏند چِسے؟ " تو اینقدر به پایان چرا نگاه میکنی؟"(بج.) وُز چیز ڤَه-م تمه رد، خوش سېت؟" من چه(را) بیارم، که به شما معقول شود؟"(شخ.).

پر کننده بی واسطه:

1) با پیشایند ها: حیرۏن اُم نښپر اس چیز ښاج ڎوید؟ حیرانم، نشپر از چی ترسیده است"(شخ.)؛ تو پِد پِس چیزے تو رِماڎج؟ " پدرت ترا برای چه چیز فرستاده است؟"(بج.).
2) با پسایند ها: تو ته چای چیزاند برئزے؟ " تو چای در چی مینوشی؟"(شخ.)؛ تهت ره چیزگه باز اُم؟ "به پدرت بازچی را فرستانم(به پدرت دیگر چه چیزبفرستم ؟)"؛ دهڎ ته چیز ره فال وېڎېن؟" اینها به کی فال می بینند؟".
3) با پیشایند و پسایند یکباره: وَم اند تر چیزگه هوس رېڎج؟" از این باز به چی هوس مانده است؟"؛ مے ته اس چیزاند تیارېن هه؟ " اینرا از چی تیا رمیکنند؟"؛ پے چیز گه یېت گیر؟ سېت تایدېت" باز به چی منتظرید؟ رفتن گیرید تان"(شخ.)؛ هر چیزگه تو دل اند ڤِد، لۏڤ" هر آن چیزیکه در دل داری، بگوی".

معین کننده: وُزچیز نقل کِن اُم ، تو رد خوش ڤِد؟ " من چی خیل نقل کنم(که) به تو معقول باشد؟"؛ چیزدهرڎ ڤُد ادے، خرابے مو چود؟" چگونه درد بود، که مرا خراب کرد؟" نارِک چیز دارِیېنے مے پیڎ ڤوِڔج؟" ناریک چگونه دارو ها را این دفعه آورده است؟"(بج.)؛ مأش اُم چیز قوم دېڤ رے؟" ما به آینها چگونه خویش می شویم؟"(شخ.).

جانشین های ځرد ، چیر؟" برای چی؟ چرا؟ " در زبان شغنانی کار فرموده میشوند. در شیوه بجوی جانشین چیر استعمال شده، جانشین ځرد استفاده نمی شود. در لهجه شاخدره گی باشد هم ځرد؟ و هم چیر؟ برابر استفاده برده میشوند: کو لۏڤ چیر(ځرد) ات یَت؟ " کانی، بگو چرا آمدی؟"؛ تر دِ حویلی مو ند چیر" به حویلی شان چه کار دارم؟"(شخ.)؛ مأش چِناو پیرېن ار ښهر چیر کِن اُم؟ " ما بر این

پیرها در شهر چه کار کنیم؟"(برو.)؛ تو ته ڤا خُرد نهوے؟ " تو باز برای چی گریه میکنی؟؛ لعل بیگم ڤا خُرد تیخ؟ " لعل بیگم باز چرا رفته است؟"(شخ.).

جانشین های څه، څدے، بج. څف، چے؟ " برای چی؟" اساسا برای افاده سوال در جمله کار فرموده می شود. مثال ها: څه(څدے) تو رد ماپک؟ " چه شد به تو ماه یک"؛ تو باب مو څه کِښت؟ " بابا یت مرا به چی مقصد سراغ میکند؟"؛ دے وُز څه فهم اُم، بلفته-ت تو؟ " اینرا من از کجا میدانم، تو بی درک استی؟(شخ.)؛ تو ڎُست ارد ڤا څدے" به دستت چه شده؟".

جانشین های څه و څدے از روی استعمال بعضا از همدیگر فرق میکنند. جانشین څه بیشتر با اساس زمان حاضره فعلی سِداو و چیداو می آید. اگر اساس زمان حاضره فعل ها به افتیدن آوازها دچار شود، آنگاه بیشتر جانشین څدے کار فرموده می شود. مثال ها: وَم سیدگل رِزین څه کِن اُم(څدی-م)، یه پیر" (همان) دختر سیدگل به من درکار نیست(عینا: چی کار کنم)، وی پیر است"(شخ.)؛ شِچ ته جهٔن آرا آش ڤیرت، دَم چای څه کِن اُم(څدے-اُم)" حاضر جهان آرا آش بریده را می آورد، چای را چی کنم".

جانشین څه در جمله چون پیوندک(ربط ٗ) تابع کننده نیز کار فرموده میشود.(به باب" پیوند" ها نگاه شود.)

څه با کلمه وخت معنی زمانی را میدهد: یو ته څه وخت یاڎد؟ " وی چه وقت می آید؟" دے پهٔند کو څه وخت زوئڎېن پدُم؟(همین) راه (ماشین را) کی به آنجا می سازند؟"(شخ.)؛ لهٔد اُم: آه نهن تو څېم څه وخت قید سوڎج ؟ " گفتم: مادر جان چشمت کی ضرر دیده است؟" (شخ.)؛ څه وخت ته ڤا پامیر یَدېت" کدام وقت (به) پامیر می آیید؟".

څه با کلمه رهنگ یکجاگی احساسات گوینده را نسبت به اشیاه و یا علامت آن می فهماند: دے ابر چِس، څه رهنگ تارِک، زمونه اچه نه دڤېست" (همان) ابر را بین، چی خیل تاریک، گرد و اطراف تماما نمی نماید"(شخ.)؛آه-ڎه، تو څېم نُر څه رهنگ؟ " بچه، چشمت امروز چطور؟".

جانشین که(کهی) سوال را نسبت به مکان افاده میکند. در شیوه بجوی شکل کهی کار فرموده می شود. مثال ها: ژاو ات تر که یاد؟ " گاو را به کجا بردی؟"؛ تو-ت اس که یَت؟ " تو از کجا آمدی؟"؛ آه-ڎه، مو نهن کهی، لهٔ: مېمهٔن یێچ؟ " بچه، مادرم کجا است؟ به او گوی: مهمان آمده است"(شخ.). جانشین چِدهٔم چنین فعالیت را اجرا میکند:

پر کننده بی واسطه و با واسطه: مأش کار چِدهٔم رے خوش ات چِدهٔم رے نِست. " کار مان به بعضی ها معقول به بعضی ها نی"(شخ.)؛ دهڎ چِدهٔم ویز کِن ېن" اینها کدامش را بار می کنند"؛ چِدهٔم لهٔڤ اُم؟ تمه مأش قاشِق څه لهٔڤېت؟ کدامش را خوانیم؟(که) شمایان نقرات ما را خوانید".

معین کننده: تو ته چِدهٔم ڤزښِگری؟ " تو کدام بز را می کاوی؟"؛ چِدهٔم سِپُن ات ڤا ڤِرُښت؟ " کدام آهن قلبه را باز شکستی؟"(شخ.)؛ چِدهٔم بُچهک ته خدیر ایهٔم اند گَرِ اُم؟ " کدام بز را در عید" خدیر ایام"(نوروز) می کشیم؟"؛ چِدهٔم غَځ تو رد خوش، سأوأم خېښے کِن اُم؟ کدام دختر به تو معقول ، رویم خواستگاری(برو.).

مبتدا و خبر نامی. مثال ها: چِدهٔم تو ښِڤدے؟ "کدام تو را زد؟"؛ چِدهٔم بې خود سُڎج؟ دوختُر(داکتر ٗ) قیوأم "کدامش بی حال شده باشد؟ داکتر را چیغ میزنیم"(شخ.)؛ یه تو کتاب چِدهٔم؟ زئز خو سه " کتاب تو کدامش(باشد)؟ گیر و رو"

جانشین سوالی څوند" چند، چقدر"؟ در جمله برای پرسش مقدار کار فرموده میشود: صفربیک تو سعت څوند؟ "صفر بیک ساعتت چند(شد)"؛ پے تڨدیم ته څوند میبڤ نِڤے؟ " در تفدیم چقدر می مانی؟"(شخ.)؛ یَم چِسله(تاریخ) نُر څوند؟ " امروز تاریخ چند است؟".

جانشین های معینی

با جانشین های معینی هر-"هر"، فُک" همه" و جانشین های ساخته: هر چهی، هر تهن، هر تهم" هر کی"، هر چیز"هر چه"، هر چِدوُم " هر کدام" داخل می شوند.

جانشین هر"هر" در موقع معین کننده کار فرموده میشود: معصوم ته هر کار اڅ ڤهرڎېد" معصوم هر کار را(اجرا کردن) میتواند"(شخ.)؛ هرکار تے سخره مه سه، شهندېن تو" به هر کار یکروی نکن، به تو می خندند"(شخ.)؛ هر ښوُم ته یو تَلیفوُن کِښت" هر شام وی تلیفون میکند".

شکل های ساخته هر چهی(هر تهن، هر تهم) " هر کی"، هرچیز" هر چه"، هر چِدوُم" هر کدام" در جمله چون جانشین های تعینی و معینی کار فرموده می شوند: بزم اُم چوږج تشکیل مأش، هر چیز تمه رد فارت، کښېت" بزم را ما تشکیل کرده ایم، هر چی اختیار تان باشد، کنید"؛ وُز دے رد هر چیز لوُم، پِد باور کِښت" من به او هر چی گویم، باور می کند"؛ هر چیز تو زارڎ اند څه ڨِد، لوُف مأش ارد" هرچه در دلت باشد، بما بگو" وُز تر هر چیز چِس اُم، تو وے نوُم لوُڤ " من به هر چی نگارم، تو نامش را گوی"؛ تر هر چیز هوس مهک پیر سأوے "به هر چی هوس نکن پیر میشوی"؛ هر چهی سېر، یو مه خیرت" هر کی سیر است، وی نخورد"؛ هر تهم (هر چهی)څه قیوت(قیود)، مو خبر کِن" هر کی چیغ زند: بمن خبر ده"؛ هر تهم(چهی) گهپ ڎید، یو سوُد شیگ ارد واښ وېڎد" هر کی گپ زند،(باید) رفته به گوساله علف پرتاید"؛ هر تهم (هر چهی) دے یَت، لوُڤېت سور مأش اند" هر کس که آمد، گویید ما طوی داریم"؛ هر چِدوُم نه یاڎد وی خاپِښ" هر کی نه آید، اختیارش"؛ تر هر چِدوُم تو پاڅ ڎاد، تو رِن ک-اَرُم" به هر کدام(خانه) ، که تیرت رسد همان جا زنت است"(شخ.).

جانشین فُک(اڅ) "همه" مثل جانشین های معینی در حالت حقیقی و معین کنندگی استفاده میشود.

در حالت حقیقی: فُکڅ بِن یَت اته، یو غل نِست " همه آمدند، لیکن وی تا بحال نیست"؛ چیئریج اُم فُکڅ، څاو ارد آدم نِست " همه زمین پرانیم(قلبه گر)، برای درو (آدم) نیست"؛ یوُدند اُم فُکڅ، دووُم کِن مجلِس" همه این جا استیم، مجلس را دوام کن" ؛ فُک اند ڨهښ یَست" همه ارغمچین(ریسمان) دارند"؛ پِده، آغا مأش اند اس فُک پِروُد ڎاد " آغای ما، انه از همه پیش گذشت"(شخ.).

با وظیفه معین کننده: تو گهپ راست فُک، اما وُز ته نه سأم" گپت همه اش راست، لیکن من نمیروم"(شخ.)؛ چِید اند فُک کار وَم دهم تے" در خانه همه کار را او(اجرا) میکند" (عینا: در خانه همه کار در پشت او).

جانشین اشارتی-معینی -دِس " این خیل ، همین خیل"، در جمله وظیفه معین کننده را اجرا میکند: دِس رِند، هر چیز دے غېڤ تے څه یاڎد، لوُڤد "چنان راست گوی، هر چه به دهانش آید، میگوید"(شخ.)؛ دِس گهپ تو رد چهی لوُد" این خیل گپ را به تو کی گفت؟"؛ دِس نقل مهک، تو ڨِرا خفه سوُد" این خیل گپ نزن، برادرت ملال میشود".

دِس ــدر علحیده گی بی اسم در در موقع حال نیز می آید: دِس ته نه بافت، هر خو خیښ خښز نـه سـأوی" این طور نمی شود(که) به پیش خوشدامنت نروی"؛ دریایښ ښ دِس اندیڅ، ماشین(موتر) بوند ښ مِس انجوڤج" دریا ها چنان سیرآب شدند، حتی راه ماشینگرد(موتر) را هم زیر کرده است".

جانشین های نا معینی

جانشین های نا معینی اینها اند: یے چهی" هیچکس"، یے چیز "هیچ چیز"، یے چِدۈم" هیچکدام". مثال ها: وُز وم تهم یے چیزنه لۈڤج" من آخر هیچ چیز نگفته ام"؛ وُز یے چیز نـه ڤهر ڎے اُم ات دِس اڎ دفَجَرکِن اُم" من هیچ چیز نمی توانم، ولی همو تو زور زده ایستادم"؛ کو چِس یے چهی غل نِست-آ" کانی بین، حالا هیچکس نیست می؟"؛ نه گوښت ات نه روغن، یے چِدۈم اڎ نه خه-م" نی گوشت و نی روغن، هیچ کدامش را نمی خورم"؛ تو-ت یے چیز ڤود-آ؟ " تو یگان چیز را آوردی؟".

فعل

فعل زبان شغنانی دارای کتگوریهای گرامری شخص، شماره، زمان، گذرنده و مانده است. بغیر از این بعضی فعل های مانده در اساس زمان گذشته وزمان کامل کتگوری گرامی نیز دارند. همه اشکال فعلی به دو گروه کلان: فعل های تصریف شونده و تصریف نشونده تقسیم می شوند.

شکل های تصریفی فعل

اساس های فعلی. در زبان شغنانی فعل ها دارای سه اساس؛ اساس زمان حاضره، اساس زمان گذشته و اساس زمان کامل میباشند. تمام شکلهای فعلی از همین سه اساس شکل می یابند.

اساس زمان حاضره یگان علامات فرق کننده یی ندارد: تئبْں" تراش"؛ سِپار" سپار"؛ زئز" گیر"؛ خه"خور". اساس زمان گذشته از اساس زمان حاضره با همراه شدن همصدا های ـد و ـت ساخته میشود. مثلا: سپن:سپنت" برداشت "؛ خه:خود" خورد"؛ مر: مود(ج.م.)، ماد(ج.ز.)" مرد"؛ سِپار: سِپارت" سپارید"؛ تئبں: تئبںت "تراشیدن"؛ واںں: وئبںت" افتیدن".

زمان کامل از اساس زمان گذشته و با همصداهای چ، ج(ج.م.) و څ و ځ(ج.ز.)فرق میکنند: سپنت-سپنچ " برداشته است"؛ خود-خورِج" خورد است"؛ تئبںت-تئبںچ" تراشید است": مود-مورِج(ج.م.)، میرِځ(ج.ز.) " مرده است"؛ سُت-سُڎج (ج.م.)، سِڅ(ج.ز.) " رفته است" و غیره.

از روی طرز ساخته شدن شان فعل های زبان شغنانی را به فعل های درست و نادرست جدا کردن ممکن است. از فعل های سپن: سپنت، تئبں: تئبںت سِپار: سِپارت، که در بالا آورده بودیم به فعل های درست داخل میشوند، زیرا در اینگونه فعل ها اساس زمان گذشته تنها با علاوه نمودن همصدا های ـت، ـد به اساس زمان حاضره ساخته می شوند.

فرق اساسی فعل های نادرست از فعل های درست آن است، که در وقت گذشتن از اساس زمان ظاهره به اساس زمان گذشته فعل های نا درست(به غیر از همراه شدن همصدا های ـت، ـد) با تغیر یافتن واکه و همصدا های ریشه گی نیز دچار می شوند.

تغیر واکه های ریشه گی در فعل های نا درست چنین صورت میگیرد:

1) ه ـی: فِرهپت: فِرپیت" رسیدند"؛ سِفهن: سِفینت(ج.م.)، سِفهد(ج.ز.)" برآمدن"؛ چهن: چینت" کافتن"؛ نهو: نیوت"گریستن"؛رهڤ: ریڤد" مکیدن"؛شهند: شینت" خندیدن"؛ تهژ: تیژد" کشیدن"؛ وهش: ویںت" روفتن"؛ وهرڤ: ویرڤد" جوشاندن"؛وهف: ویفت" بافتن".
2) ه-و: کِرهند: کروست(شخ. کِرَند، کِرُست)" تراشیدن، خراشیدن"؛ انخهڤ: انخوڤد" دوختن"؛ ڤهر: ڤود" آوردن"؛ خهر: خود" خوردن"؛ یهن: یود" آرد کردن"؛ زِدهر: زِدود" روفتن"؛ بِںچهر:بِںچود" گرفتن(آب، غله)".
3) اَ-اُ: و:(اَ در وسط جمله به َ زبر و اُ به ُ پیش تبدیل شکل میکنند ٭) بِچَند: بِچُںت" بریدن"؛ گںِ: کُںت" کشتن"؛ مَر: مُود"مردن"؛ تَق:تُقت " تق-تق کردن"؛ ژِرَرِ(بج. ژِرَو): ژِرُںت" گازیدن"؛ بِںگَر: بِںگُود" کافتن، جستجو کردن"؛ پِشه: پِشُد(ج.م.)، پِشَد(ج.ز.)"آرام کردن".
4) ی، اِ-و: :(اِ در وسط جمله به ِ زیر ودر آخر به ے تبدیل شکل میکند ٭) رِخیٹ: رِخوست (ج.م.)، رِخاست(ج.ز.)، بج.رِخِٹ: رِخوست(ج.م.)، رِخاست(ج.ز.)" گریختن"؛

ڤیسد:ڤوست"بستن"؛ پِنځ: پنوید" پوشیدن"؛ پریڎ: پروست(ج.م.)، پِراست(ج.ز.)"دریدن"؛ چِس:چوښت" دیدن"؛ ڤرے: ڤود(ڤرود)، بج. اڤے: اڤود" یافتن"؛ نِڎ: نوست(ج.م.)، ناست(ج.ز.)"نشستن"؛ پرجیڤ: پرجوڤد" از کسی چیزی(به زور)گرفتن".

5) آ-ئ// ئ-آ: وابښ:وئښت" افتیدن"؛ نارِ: نئرِد" چرخ زدن"؛ پای: پئیت" چراندن"؛ ژاز: ژئښت" دویدن"؛ زئز:زاښت" گرفتن"؛ برئز: براښت" نوشیدن"؛ زِوئڎ: زِواست" برآوردن"؛ نِمای: نمئید" نمایاندن"؛ نِواز:نوئزد" نواختن"؛ رِوایس:رِوئید" گشنه بودن".

6) ئ-و: اُ: :(اُ در وسط جمله به ـُ پیش و در آخر به و تبدیل شکل میکند ٭) رنئس:رنوښت" فراموش کردن"؛ نخئښ: نخښُت(ج.م.)، نخَښت(ج.ز.)، بج.رِخئښ:رِخُښت(ج.م)، رِخَښت(ج.ز.)" ویران شدن، جدا شدن"؛ فِرئو: فِرُد" فرو کردن، چقاندن"؛ بِرئو: بِرُد" بچه را از سینه(شیرمادر ٭)جدا کردن"؛ پرڎئو: پرڎُد(بج.پرڎئوت) " تقلید کردن".

7) اِ-آ:و: رِمے(برو. رمَے): رِماد" فرمودن"؛ ښِخے(برو. ښِخَے): ښِخاد" خنک خوردن"؛ رِبے(برو. ربَے): رِبوید" ماندن"؛ ڤِرے(برو. ڤِرَے): ڤِرود، ڤود" یافتن"؛ زِنے(برو. زِنَے): زِناد" شستن"؛ نِښتے: نَښتوید" برآمدن"؛ زِے(برو. زَے): زاد" زاییدن"؛.

در بعضی فعل ها هنگام از اساس زمان حاضره ساختن اساس زمان گذشته بغیر از مبادله واکه ها تغیر یافتن همصدا ها نیز بوجود می آید:

1) فځ-ڤ: خهفځ: خهڤد(فروآمدن)؛ ورهفځ: وروڤد(ج.م.)، وراڤد(ج.ز.)"ایستادن"؛ نِڎفځ: نِڎوڤد(ج.م.)، نِڎاڤد(ج.ز.)" چسپیدن"؛ پڎفځ: پڎوڤد(ج.م.)، پڎاڤد(ج.ز.)" چسپیدن"؛ وِژَفځ(بج. وِژِفځ): وِژیڤد" برگشتن"؛ انجفځ:انجوڤد(بج.اِنجَفځ: اِنجوڤد)" سر کردن".

2) ڕ،(بج. و)- ښ: زیوِڕ(بج. زیَو): زیُښت(ج.م.)، زیَښت(ج.ز.)" پژمرده شدن"؛ پرگَڕ// پَرگَڕ(بج. پرگو): پرگُښت//پَرگُښت" سوراخ کرد"؛ گَڕ(بج. گَو): گُښت" کشتن"؛ نغوِغ(بج. نغَو): نغوښت" گوش کردن"؛ ڤِرَڕ: ڤِرُښت(ج.م.)، ڤِرَښت(ج.ز.)" شکستن"؛ وِښَڕ: وښُښت" شانه کردن".

3) ز-ښ: اباز: اباښت"فرو بردن(قرت کردن ٭)"؛ باز:باښت" فرستادن"؛ وهز: ویښت " شنا کردن"؛ برئز:براښت " نوشیدن"؛ اررهز:اررُښت"بالا چخیدن"؛ ژاز:ژئښت" دویدن"؛ رهز: رِښت" ریختن"؛ رِوهز: رِوُښت(ج.م.)، رواښت(ج.ز.)" پریدن"؛ زئز: زاښت" گرفتن".

4) ڎ-ښ: گهرڎ:گهښت" پهلو گشتن"؛ تَرڎ:تُښت(ج.م.)، تَښت(ج.ز.) "جنگ کردن"؛ رَرڎ: رُښت" ویران کردن"؛ زِدَرڎ: زِدُښت(ج.م.)، زِدَښت(ج.ز.)"کندن" تِدَرڎ: تِدُښت" خراشیدن".

5) ن-د: زبن: زبُد(ج.م.)، زبَد(ج.ز.)"پریدن"؛ پِڎن: پِڎد" درگیراندن"؛ بزین: بزید" به أغیل درآوردن"؛ وځن: وځد" تازه کردن"؛ پِتِن// پِتِن: پِتِد// پِتِد" کندن"؛ ښِن(بج. ښَن): ښُد" شنیدن"؛ کِن: چود" کردن".

6) مب، ب-ڤد: وښگمب: وښکوڤد" پشم را بدست تازه کردن"؛ نښځَرمب// نښځَرنب: نښځروڤد" پوچیدن"؛ ژیب: ژیڤد" ریسیدن"؛ ښیب: ښیڤد" کوفتن، زدن"؛ رِوُب: روڤد" روفتن".

7) س-د: بیس: بید" گم شدن"؛ نرجیس(بج. نوچِس):نرجید" گذشتن"؛ پِڎِس:پِڎِد" سوختن"؛ رِس: رِید" ماندن"؛ یاس: یاد" بردن".

8) ځ-ید: پِنځ: پنوید"پوشیدن"؛ ڎوِځ: ڎوید" دوشیدن"؛ ڤِدئځ: ڤِدوید" آبشاری کردن، آب دادن" ؛ ښپیرئځ: : ښِپِروید(بج. پرئغ ڎئداو)" کفاندن(چوب)"؛ وِروِځ: وِروید" خلاص شدن، کشاده شدن".

اساس زمان کامل، چه خیل که در بالا گفته شد، با عوض شدن همصدا های آخری زمان گذشته و علاوه شدن همصدا های چ،ج (ج.م) و ځ، څ(ج.ز.) ساخته میشوند. مثلا: ت-چ: کئخت: کئخچ" سفلیدن"؛ خِرت:خِرچ" خاریدن"؛ اباښت: اباښچ" فرو بردن"؛ اژئرت: اژئرچ(بج.نژئرت:نژئرچ)" در آب تر کردن"؛ شئبت: شئپچ" اره لش کردن".

در وقت ساخته شدن اساس زمان کامل بعضی فعلهای نادرست نشان دهنده اساسی زمان گذشته در اساس زمان کامل با همصداهای راغی چرنگناک(ذ، ر) مبدل میشوند، که برای زبانهای روشانی ، برتنگی و روشروی خاص نیست. [251]

مثالها: ښُد: ښُذج " شنیدن"؛ زِناد: زناذج" شستن"؛ نرجید: نرجیذج(بج.نوجید: نوجیذج)" گذشتن"؛ نگوڎد: نگوڎچ// نگولد:نگولچ" تر شدن، کردن"؛ نِښفید: نِښفِذج//نَښفید: نَښفِذج" برآمدن"؛ ښخاد: ښخاذج" خنک خوردن"؛ مود(ج.م.)، ماد(ج.ز.): مورِج(ج.م.)، میرِځ(ج.ز.) "مردن"؛ ښاڤد: ښاڤج(ج.م.)، ښئڤځ(ج.ز.)" خواب کردن"؛ خود: خورِج" خوردن"څروڤد(ج.م.)، څراڤد(ج.ز.): څروڤج(ج.م.)، څریڤځ(ج.ز.)" سوختن"؛ وروڤد(ج.م.)، وراڤد: وروڤج(ج.م.)، وریڤځ(ج.ز.)" استادن"؛ چود: چورِج" کردن"؛ ڤود: ڤورِج" آوردن".

افاده جنسیت در فعل

جنسیت به شکل زمان گذشته فعل های مانده خاص بوده، در فعل های نادرست اساسا با تغیریافتن واکه ریشگی(بغیر از زمان کامل) افاده می یابد. مثال ها: رِوُښت(ج.م.)، رِوَښت(ج.ز.)" پریدن"؛ وِزُد(ج.م.)، وزَد(ج.ز.)" خاموش شدن"؛ زبُد(ج.م.)، زبَد(ج.ز.)" چخیدن، گریختن(خیز زدن)"؛ سُت (ج.م.)، سَت (ج.ز.)" رفتن"؛ پُد (ج.م.)، پَد (ج.ز.)" پوسیدن"؛ مود (ج.م.)، ماد (ج.ز.)" مردن" و غیره.

در اساس زمان کامل باشد چنین جنسیت گرامری بغیر از تغیر یابی واکه ها با تغیر همصدا ها هم افاده می یابد. علامت جنسی مردانه ج،-چ و علامت جنسی زنانه -ځ، -څ است. مثال ها: نِغُښت (ج.م.)، نِغښِڅ (ج.ز.)" شنیدن"؛ پِڎُج (ج.م.)، پِڎِڅ (ج.ز.)" سوختن، درگرفتن"؛ وزُڎج (ج.م.)، وزِڅ (ج.ز.)" خاموش شدن"؛ مورِج (ج.م.)، میرِځ (ج.ز.)" مردن"؛ ښاڤج (ج.م.)، ښئڤځ (ج.ز.)" خوابیدن"؛ څروڤج (ج.م.)، څریڤځ (ج.ز.)" سوختن".

شکل زنانه زمان کامل می تواند برای افاده شماره جمع زمان کامل هم بکار برده شود. در اساس زمان کامل باز شکل مخصوصی برای افاده شماره جمع است. شماره جمع زمان کامل و شکل های زنانه زمان کامل در جمله جای خود را عوض کرده، بجای یکدیگر برابر کار فرموده میشوند.

مثالها: یه ژاو رخیسڅ//رخاسچ "همان گاو گریخته است"؛ یه رِنِک مارِج// میرِځ" همان زنک مرده است"؛ صفر ماه تیڅ//تایج " صفر ماه رفته است".

---

[25] Файзов М. Язык рушанцев советского памира. Душанбе,1966,с. 95; Т. Н.Пахалина. Сарыкольский язык. М., 1966, с. 41; аз вай: Памирские языкы. М., 1969, с. 31. Карахудоав Н. Бартангский язык. Душанбе, 1973, с. 135; Кӯрбанов Х. Рошорский язык. Душанбе, 1976, с. 111.

افاده شخص و شماره در فعل

شخص و شماره به واسطه بندکهای فعلی می یابد.

در همه شکلهای فعلی، که از اساس زمان حاضره ساخته میشوند، شخص و شماره با بندکهای شخصی فعلی افاده می یابد.

بندکهای شخصی فعلی را در چنین جدول نشان داده ممکن است:

شماره	شخص		
	شخص یکم	شخص دوم	شخص سوم
تنها	-اَم، -م وُز سأو اَم// سأم "من میروم"	-اِ تو سأوے" تو میروی"	- یو سؤد "وی میرود"
جمع	-اَم مأش سأوأم "ما میروم"	-ہِت تمه سأوہِت// سہت " شما میروید"	-ہن وهذ سأوہن//سہن "آنها میروند"

شخص و شماره در زمان گذشته با نشان دهنده های مخصوص فعلی افاده می یابد. جدول نشان دهند های مخصوص فعلی چنین است:

شماره	شخص		
	شخص یکم	شخص دوم	شخص سوم
تنها	-اُم، -م وُز-اُم سُت " من رفتم"	-آت، -ت تو-ات، تو-ت سُت " تو رفتی"	-اِ یو-/یِ/ے سُت " وی رفت"
جمع	-اَم مأش-اَم سَت " ما رفتیم"	-ہِت تم-ہِت سَت " شما رفتید"	-ہن وهذ-ہن سَت " آنها رفتند"

فرق اساسی نشان دهندهای مخصوص فعلی از بندکهای فعلی در آنست، که آنها (یعنی نشان دهندهای مخصوص فعلی) عادتا به اعضای یکم جمله وصل میشوند.

مثلا: وُز اُم دیف یُم اند اچه نه وینت" من انها را در آنجا تماما ندیدم(شخ.)؛ یُم اند اُم نوفرییت ات وهذ بچگله ی ہن مِس یَت" نو آنجا رسیدم و همان بچه ها هم آمدند" ؛ یو تا یَت، خِراک اُم وخت تیار چورِج"

تا وی آمد،(که) ما خوراک را تیار کردیم‌"؛ وے څېمېن ېن خود بخود اث بِڎاڤد" چشم هایش خو بخود پوشیده شدن(بسته شدند [م])".

نشان دهند های مخصوص فعلی شخص سوم شماره تنهاے در زبان شغنانی و شیوه آن(بجوی و شاخدره گی) از روی استعمال خود خصوصیت خاص فرق کننده دارد. در شیوه بجوی وی عادتا با فعل (صرف نطر از جای فعل در جمله) نزدیک می آید، اما در زبان شغنانی، چون قایده، با اعضای یکم جمله می چسپد. در شیوه شاخدره گی باشد، نشان دهنده های شخص سوم تنها یے میتواند همچون در زبان شغنانی و همچون شیوه بجوی کار فرموده شود.

مثالها: یویے کتاب(بج. یو کتابے)زاښت خو توید" وی کتاب را گرفت و رفت"" یو(ی) ے خو ږن(یو خو ږن لپے) ژیوج" وی زنش را نهایت دوست میدارد"(شخ.)؛ مو پُڅ دایم اثے چوپۈنے چو" پسرم دایما چوپانی میکرد".

در فعلهای مانده زبان شغنانی و شیوه هایش نشان دهنده مخصوص فعل شخص سوم تنهاے/یے می افتد: یو گُم اند ښاڤد" وی در همان جا خواب کرد"(شخ.).

شکل های انکاری فعل

شکل های انکاری فعل در زبان شغنانی با یاری حصه چه های انکاری نه و مه ساخته میشوند.

حصه چه مه با شکلهای زیرین کارفرموده میشود:

1) با اساس زمان حاضره-آینده: اَه-را(مخفف: اَه-ڤِراد [م])، پے اس خو کلته دے ته نه بِسخِرېن" جوره، به آدم از خود کلانتر نمی رسند"(شخ.)؛ ڂِفچِن مال ته حلال نه سۈد" مال دزدیده گی حلال نمی شود"؛ ڂَېز وُز بشهند نه ڤهرڎُېَم" من درو را درست نمی توانم"(برو.).
2) با زمان گذشته: وُز اُم سُت پَڎُم وِلاغېن ېن نه دهک چود" من به آنجا رفتم اولاغها را(اسپ های بارکشی را) ندادند"(شخ.)؛ وهڎ ېن چای ڂرد نه براښت" آنها چرا چای نخوردند"؛ یه ارۈد نه یَت خو تاید" وی اینجا نه آمده رفت".
3) با زمان کامل و زمان گذشته دور: بعد یو اس ښاج پۈند ڤه نه تویج" ثانی، وی از ترس قد قد راه نرفته است"؛ یه غل چون نه سِڅ ات وَم غۈږ ېن دهرڎېن" وی حالا کر نشده است، لیکن گوش هایش درد میکنند"؛ وُز اُم ښا یُم اند ښهب نه نوشچ ات" بخیالم، من شب در آن جا نه ایستاده بودم"(شخ.)؛ مو یَخے نه وېڎجت واښ دے تو ڤارج ارد" خواهرم به اسپت علف // کاه نه پرتافته بوده است".

حصه چه مه [26] درموارد زیرین کار فرموده میشود:

1) با صیغه امری(وجه امری، استفهام تاکیدی ؟): لۈڤجے هر چیز پیځېن، تو مه خه" گفته است: چیزی را که پزند، تو مخور(شخ.)؛ شِلَک اڅ تر ڤج مه سه، کسل سأوے" لوب لچ به بیرون نبرا، کسل می شوی"؛ خو کاڅُلېن تهم مه تئبش " موی سرت را(کاڅُل هایت را ؟)نتراش"(شخ.)؛ دے ڤارج مه یاس" این اسپ را(به آنجا) نبر"(شخ.).
2) با زمان حاضره -آینده، زمان کامل و پلوس کوام پرفیکت(ماضی بعید ؟) معنی های گوناگون مودلی را افاده میکند: دَم زمځ بشهند وئڎچَک ڎېت، ښَخ ڎئد اند پد قاق مه سۈد" همین زمین را درست جویک زنید، در وقت آب دادن قاق نشود"(شخ.)؛ تو تهت دِس مه لۈد، مأش خفه سأوأم" پدرت این خیل نگوید، ما ملال میشویم"؛ اه‌را، دے جهت ملال مه سُڎج" برادر، برای همین ملال نمی شدید"؛ دم چای مه برښچ ڤا کسل تو مه کِښت" چای را نمی نوشیدی، باز ترا کسل نکند"؛ مه طِلَپچت وېف رزین، شچ مگم ڤېت وَم" دخترش را خواستگاری نمیکردید، اکنون باید وے را بیارید"(شخ.)؛ اه‌را یے چیز اڅ بکار نه ڤود مه زاښچت پت وے خس خار" هیچ چیز درکار نبود، چیز و چرا اش را نمی گرفتید".

در شیوه بجوی حصه چه مه میتواند از فعل جدا آید. با این خصوصیت خود شیوه بجوی با زبان سریقولی و راشروی نزدیک میشود:[27] اه‌را تمه مه ڤناو چورِج// ڤناو مه چورِج، شچپت نخچیر ڎاڎجت" آخر شما تنبلی نمی کردید، حاضر همان نخچیر را میزدید"؛ دے مه ښاج چورِج" اینرا نمی ترساندی".

مناسبت های مودلی و زمانی فعل

در سیستم فعلی زبان شغنانی کتگوری زمان روشن افاده یافته است. در همه زمان ها چنین شکل های فعلی با هم مقابل: زمان حاضره-آینده، زمان گذشته، زمان گذشته کامل و زمان گذشته دورعمل میکنند. اما کتگوری صیغه (وجه ،استفهام تاکیدی ؟): برخلاف زبان ادبی تاجیک با چهار گروه جدا نمی شود.

در سیستم فعلی زبان شغنانی اساسا دوصیغه(وجه ؟)- وجه خبری و وجه امری را نشان دادن ممکن است. مناسبت های دیگر گوناگون معنی مودلی از قبیل خواهشمندی، امری بواسطه، تخمین، احتمال بواسطه شکلهای فعلی زمان حاضره-آینده، زمان کامل وشکل زمان گذشته دور علامت مودلیت حصه چه انکاری مه میباشد. (اگر مه با شکل زمان حاضره-آینده و زمان گذشته دور نه آید، آنگاه تابش معنی گی مودلی نیز از بین میرود): ترم مه سۈد، وهڎ پن مأش نه ژیوج" به آنجا نرود، آنها ما را نغز نمی بینند" یو مه نِوازد وَم رباب تے، مو تهت لۈڤد" وی با همان رباب نه نوازد، پدرم جنگ میکند"؛ وېف جۈندار مه کُښچِت" گوسفندش را نمی کشتید"(شخ.).

---

[26] Дар забони адабиёти классикии таҷик истифода бурдани ҳиссаҷаи м...қонуни буд. Ҳиссаҷаи м... дар забони адаби ҳозираи тоҷик одатан дар назм кор фармуда мешавад.
Чу ёби дӯсте сохташ нигоҳ дор
Ба сустӣ доманаш аз даст нагзор
Н. Хисрав

[27] Пахалина Т. Н. Сарыкольский язык, с. 44; Қурбонов Х. Рошорский язык, с. 118.
P.42

در زمان کامل باشد مودلیت هم در شکل انکاری، هم غیر انکاری افاده می یابد. در شکل انکاری زمان کامل علامت مودلیت حصه چه انکاری مه و در شکل غیر انکاری به مودلیت نبودن نشان دهنده های مخصوص شخص و شماره اشاره می نمایند: مأش خېښ یو، نِمؤ وے مه چوږج" وی خویش مان(است)، ویرا دشنام نمیدادی"؛ تو لپ مه شینچ" تو بسیار نمی خندیدی"(شخ.)؛ اه-را، وهڎ مِس تمه قتے تر ڎاو سِڅ" جوره، آنها نیز همراه تان به درو میرفتند".

صیغه امری (وجه خبری ؟)

با صیغه خبری شکل های زیرین زمانی- زمان حاضره-آینده، زمان گذشته، زمان کامل و زمان گذشته دور داخل می شوند.

زمان حاضره-آینده

شکل زمان حاضره-آینده از اساس زمان حاضره با علاوه بندک های شخص (-اُم، -ے، -د/ت در شماره جمع : أم، -ېت، -ېن) ساخته میشود. شخص سوم تنها در فعلهای نادرست با تغیرات واکه ها(واولها ؟) و همصدا ها دچار میشود. درزیر برای نمونه تصریف فعلی نادرست ویفتاو(وهف:ویفت)" بافتن" را می آوریم:

شماره تنها	شماره جمع
1. وُز وهف-اُم	مأش وهف-أم
2. تو وهف-ے	تمه وهف-ېت
3. یو وافت	وهڎ وهف-ېن

شکل زمانی حاضره-آینده چنین معنی ها را میفهماند:

1) عمل دایمی به انجام نرسیده: خو پُڅ اِک (پُڅِک ؟) جهت ته یه دایم اڅ نؤد خو مو زارڎ تهنگ سؤد" وی برای پسرش دایما میگرید و دلم تنگ میشود"؛ رُخ ته (ترکار ؟)تِی أم ات ښؤم ته یَد أم" پگاه یی بکار میرویم و شام می آیم"(شخ.)؛ وُز یے مه ڎو سال دهرڎ پهخڅ اُم" منه من دو سال باز کسل استم".
2) عمل دقیق و معین در زمان حاضره رویداده: وُز شچ شهند اُم ات، تو مو صورت زئز" من حاضر خندم و تو صورتم را گیر"؛ اه-را، دے دس(ت) موزه ترؤ ڤه مَم شغ څِی اُم" جوره، همان دست پوشک را بیار، من(همین) خار را دروم(شخ.)؛ وُز شچ ساز لؤڤ اُم ات، تمه قاشِق لؤڤېت" من اکنون سرود خوانم و شمایان نقرات سرودم را خوانید"(بج.)؛ مأش غل مم چای برئزأم اته، تمه دڤېنېت" ما حالا چای خوریم و شمایان (غله را) باد کنید"؛ یدېت خو دهم ڎېت خو تهم ڤا سېت" بیایید دم گیرید و بعد باز روید".
3) برای افاده عمل آینده بکار برده میشود: ښُمني مو تے مېمؤن سأوأم" پگاه به (پیش) من مهمانی میرویم"؛ تو دېڤے أکمند ښُمني تئښ اُم" پگاه، البته درت را میتراشم"؛ بجگله، نُریا ښُمني مے خِدارج سازېت، خو گَښت یهن أم" بچه ها، امروز یا پگاه همین آسیاب را درست کنید، غله مانرا آرد میکنیم"(شخ.).

برای دقیق کردن افاده عمل در دوره معین رویداده، در زبان شغنانی حصه چه - ته کار فرموده میشود. حصه چه -ته پیش از اساس فعلی آمده، به کلمه اول جمله میچسپد. حصه چه -ته برای اجرا شدن عمل در زمان حاضره-آینده چنین تابش ها میدهد.

1) باوری کلی به اجرا شدن عمل در زمان حاضره-آینده. مثالها: وَم ته از خِدارجیف ڤهرأم تو غم مهک" وی را از خدارجیف حتمی می آوریم، تو پروا نکن"(شخ.)؛ وئزدره واُبِں ته اسید مأش ڎِی أم" امسال علف ویزدره را ما حتمی میدرویم"(برو.)؛ تو رد ته یے چیز گرِبِں، مو مِس خبر کے" به تو، البته، چیزی را میکشند، مرا هم خبر کن".
2) عمل دایمی را میفهماند: پے یُغ ته فِلواد ذبِں" پازه را به یوغ میمانند"؛ کِڅار ته چید ارد کبِں بِں" دیکدان را در خانه میسازند"؛ مأش ته کِریاکے خهرأم" ما با نوبت میخوریم"(شخ.).

زمان گذشته

زمان گذشته، با همراه نمودن نشان دهنده مخصوص فعلی(-أم، -ات، -ے، شماره جمع -أم، -بِت، -بِں) از اساس زمان گذشته ساخته میشود. درباره نشان دهنده های مخصوص فعلی به صفحه ۴۵ این نسخه(و۳۹ چاپ سریلیک) نگاه شود.

برای مثال تصریف فعل گذرنده ویفتاو" بافتن" و فعل نیستاو(نئٹ: نوست، ناست(ج.ز.) " نشستن" آورده میشود:

شماره تنها	شماره جمع
1) وُز-اُم ویفت	مأش-أم ویفت
2) تو-/ی/ ات ویفت	تم-بِت(بج. تمه-ی) بِت ویفت
3) یو-/ی/ ے ویفت(شخ. بج. یو ویفت-ے)	وهڎ-بِں ویفت

شماره تنها	شماره جمع
1) وُز-اُم نوست	مأش-أم ناست
2) تو-/ی/ ات نوست	تم-بِت(بج. تمه-ی)بِت ناست
3) یو نوست(ج.م.) یه ناست(ج.ز.)	وهڎ-بِں ناست

شکل زمان گذشته میفهماند :

1) عمل در زمان گذشته رویداده صرف نظر از دوامداری و یک مرتبه یی: وُز اُم یَت عرق کرڎه-م ڤُد خو، کسل اُم سُت" من عرق کرده آمدم و کسل شدم"(شخ.)؛ اه-را، یے پینَکے(ی)-اُم چود خو دڎ اُم توید" جوره، کمکی دم گرفتم و بعد رفتم"؛ سُمبلے وے دؤند څه وَربِت، دهڎ بِں نِڤِشت" آن چیزیکه سمبل لقید، اینها نوشتند".

2) دوامداری و تکراری بواسطه تکرار فعلهای زمان گذشته: وُز اُم مالښ چود ات یه رِجاس ڤز خبر سَت" من پاییده ایستاده بودم، اما همان بز هوشیار خبر شد"(شخ.)؛ یو واچِر اندے(نۏبت اندے ؔ) زورت، زورت ات آخرے بلیت(تکت ؔ) مو رد زاښت" وی در نوبت زور زده، زور زده آخر بمن بلیت را گرفت"(شخ.).
3) در جمله های مرکب، زمان گذشته فعل با اساس زمان حاضره یکجایی آمده، عملی در آینده بوجود آمده را میفهماند: تیار ات دے خو سور چود، مأش دهف ڀن ڤېت" طویت را، که به آخر رساندی، دایره(طبله ؔ) های ما را بیارید"؛ خورِم دے دَم یاد، صدا مه کېت" خوابش که برد، صدا نکنید"؛ دختُر(داکتر ؔ) دے یَت، خبر مو کِن" دختُر که آمد، مرا آگاه کن".

زمان کامل

شکل زمان کامل از اساس زمان کامل با علاوه شدن نشان دهنده های مخصوص فعلی ساخته میشود. از روی کار فرموده شدن شان بین نشان دهنده های مخصوص فعلی درشکل زمان کامل و زمان گذشته فرقی دیده نمیشود. در زیر باز تصریف فعل مانند نیستاو" نشستن" و فعل گذرنده ویفتاو" بافتن" را می آوریم:

شماره تنها	شماره جمع
1) وُز-اُم ویفچ	مأش-اَم ویفچ
2) تو-/ی/ ات ویفچ	تم-ېت ویفچ
3) یو(ج.م.) ویفتچ (شخ.، بج. یو ویفچ-ے)	وهڎ-ېن ویفچ
یه(ج.ز.) ویفتچ (شخ.، بج. یه ویفچ-ے)	

1) وُز-اُم نوسچ(ج.م.)، نیسخ(ج.ز.)	مأش-اَم ناسچ//نیسخ [28]
2) تو-/ی/ ات نوسچ (ج.م.)، نیسخ(ج.ز.)	تم-ېت ناسچ//نیسخ
3) یو نوسچ(ج.م.) یه نیسخ(ج.ز.)	وهڎ-ېن ناسچ//نیسخ

این شکل می فهماند:

1) نتیجه عمل واقع گردیده، که در گذشته بوجود آمده است: یو اررُښچ خو ڎاڎج ارُم" وی چخیده است و به آنجا افتیده است"(شخ.)" وَم غۏږ دهرڎ چوږج خو دڎ چون سِخ" گوشش درد کرد است و ثانی کرشده است"؛ یَم ښجېنے ڤوږج خو زِمڅے چئرچ" این برزه گاوها را آورده زمین اش را شدیار کرده است"؛ یکبارے بَرنئږج وے خو یو بې خود سُڎج" وی را یکبار جنبانیده است و وی بیحال است"(شخ.).
2) نتیجه گیری منطقی، که از عمل یکم بوجود آمده است: افتابوس(بس ؔ) نه یَت، گمۏن وَم بالۏن(تیر ؔ) ڤا نوشچ" افتابوس نه آمد، شاید بالونش باز نشسته است"(شخ.)؛ اه چېن، یَم مأش ښهست

---

[28] Дар бораи шакли замони перфект ва шумораи ҷамъи перфект сухан ронда шуда буд. Ниг. с. 37.

وُښت، ماهی پس انگخچ" بچه ها، شسته مان(چوب ماهیگیری ^م^) میجنبد، معلوم میشود، که ماهی را قپیده است".

3) در حکایه، افسانه اینچنین نقل نطق آدم دیگر کار فرموده میشود: قدیم اَله ڤُذج نه ڤُذج مصر اند پات ښاه ڤُذج " در وقت قدیم، گویی، در شهر مصر پادشاهی بوده است"؛ نه خو حسابتے یو بشهند اڅ ڎاڎج" وی گویی، حسابتش را بدرستی سپاریده است"(شخ.).

حصه چه مه با زمان کامل آمده، تابش های گوناگون مودلی: خواهش، ضروریت، میل وغیره را میدهد: مه چئوج ڤُک ات زخمی خو چورِج" نمی خاریدی، خود را همه زخمی کردی"(شخ.)؛ مه سُڎج، تر وے ښاڎ" نمی رفتی بخانه اش"؛ مه کِتیِنچ دے غِڎه، یِده کسل" همین بجه را نمی جنباندی، وی کسل(است)"(برو.)؛ دِس مه لوِڤج، یو ته خفه سوِد" این خیل نمی گفتی، وی ملال میشود"؛ مه بیِڎج اوقات اُم(خِراک ^م^) خورِجت" گم نمی شدی، خوراک میخوردیم"(شخ.).

جالب دقت است، اگر شکل خالص زمان کامل نشان دهنده های مخصوص فعلی را نگیرد، درآنوقت بی حصه چه انکاری مه نیز تابش های مودلی را افاده میکند: دوِندِک گرڎه خئښچ خو لگندک تے پئخچ" کمکک خمیر میکردی و در لگنک می پختی"؛ دوسِک بادوِم روغن مو رد ڤورِج کسل اُم" کمکک روغن بادام بمن می آوردی، کسل استم"؛ اول څِڎج خو تهم سُڎج سیلے" اول می درویدی و بعد سیر(تفریح ^م^) میرفتی"(شخ.)؛خو کار چورِج (خو ^م^)تهم یَتِچ" کارت را میکردی و بعد می آمدی".

زمان گذشته دور (پلوس کوام پرفیکت)، (ماضی بعید ^م^)

پلوس کوام پرفیکت زبان شغنانی از اساس زمان کامل با علاوه شدن پیشوند –ات و نشان دهنده های مخصوص فعلی ساخته میشود.

در شیوه شاخدره گی گزینه دیگر این پیشوند -اِت نیز استفاده میشود. تصریف فعل های نیستاو" نشستن" و ویفتاو" بافتن" را از نظر میگذرانیم:

شماره تنها	شماره جمع
1) وُز-اُم ویفچت// شخ. ویفچِت	مأش-اَم ویفچت// شخ. ویفچِت
2) تو-یت ویفچت// شخ. ویفچِت	تم-ہت ویفچت// شخ. ویفچِت
3) یو-یے ویفچت//شخ. یو ویفچِت-ے، بج. یو ویفچَت-ے	وهڎ-ہن ویفچت// شخ. ویفچِت

شماره تنها

1) وُز-اُم نوسچت// شخ. نوسچت (ج.م.)؛ نیسښت// شخ. نیسښِت (ج.ز.)
2) تو-یت نوسچت// شخ. نوسچت (ج.م.)؛ نیسښت// شخ. نیسښِت (ج.ز.)
3) یو نوسچت// شخ. نوسچت (ج.م.)؛ یه نیسښت// شخ. نیسښِت (ج.ز.)

شماره جمع

1) مأش-اَم ناسچت// شخ. ناسچِت// نیسښِت

2) تم-ہت ناسچت// شخ. ناسچِت// نیسخِت
3) وهڎ-ہن ناسچت// شخ. ناسچِت// نیسخِت

پلوس کوام پرفیکت دارای معنی های زیرین است:

1) عملی در گذشته بوجود آمده را افاده میکند: پرواس اُم دَم قۏل اند وینچت" پارسال در همین قول شناوری کرده بودم"(شخ.)؛ وُز اُم پرا از دیڤ یَثچت، یۏ ره یے یار اٽ نه ڤُد" من پیش از اینها آمده بودم، اینجا هیچکس نبود"؛ توـت پراکے لپ کئخچِت ات شِچ ات خُب سُذج" تو پیشتر بسیار می سفلیدی، اکنون شفا یافتی".
2) عملی در زمان گذشته بوجود نه آمده را می فهماند: شِچ اردے مو پَرخئپچِت خو تو نۏم اُم لۏڤجت" حاضر قریب مرا فریب داده بود و نامت را میگفتم"(شخ.)؛ یه ژیر روفِتیرم اٽ تر مو ڎُست انگخت، اگه نَی ڤِرُښچتے مو ڎُست" همان سنگ اندک به دستم رسید، نباشد دستم را می شکست"؛ اِی ڤِرا، قستے رینت مو ڎاڎجت" ای اکه، قریب ترمه مرا زیر میکرد".
3) در جمله مرکب تابع با جمله پیرو شرطی معنی ایریال(غیر حقیقی ؑ) را افاده میکند: پِد خه بیفچت مأش أم دے رماڎجت" وی اگر از عده این کار برآمده میتوانست، ما او را میفرمودیم"؛ دے غِڎه-ت بیدے خه چُښچِت، پِد اس تو خہز نه تویچِت" اگر این بچه را نغز تر نگهبانی میکردی، وی از نزدت نمیرفت"(برو.)؛ خه نوشچت ات پے مأش، سوار أم تو چورِجت" اگر بما انتظار میشدی، ترا(به ماشین) سوار میکردیم".

صیغه امری (وجه امری ؑ)

وجه امری زبان شغنانی تنها شخصهای دوم تنها و جمع را دلالت میکند. شخص دوم تنها با اساس زمان حاضره فعل برابر میشود. مثلا: خهر"خور"؛ پِنئ"پوش"؛ نِٽ" شین"؛ ڤهر" بیار"؛ ښِگر"بکاب(بپال ؑ)"؛ ښاہیت" خوانید" و غیره.

در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی شکل اختصار شده وجه امری پراستعمال تر است: ڤهرہت// ڤہت" بیارید"؛ زئزہت//زہت"گیرید"؛ سأوہت//سہت" روید"؛ خهرہت// خہت" خورید". این حادثه برای شیوه بجوی خاص نیست. معنی اساسی این وجه امری فرمان است: دَم ناش ڎۏڤ خومک رے(رد ؑ)" این زردآلو را برای امک تان چین(ید)".؛ یاخ پِڎن بِنخاد أم" آتش گیران(در بده ؑ)، خنک خوردیم"(شخ.)؛ نُر اس چہنمه تو بنَخ مأش ارد ڤهر" امروز تو از چشمه بما آب بیار".

شکل انکاری وجه امری با همراه کردن حصه چه انکاری مه ساخته میشود: مه پِڎن دَم خِراو، (غلٽ ؑ)رِښنایے" چراغ را در نده، (حالا)،(هنوزهم ؑ)روشنی (است)"؛ لپ تہز مه ژاز، واښے" بسیار تیز ندو، می افتی".

فعل های طرزمجهول

طرز مجهولی فعل در زبان شغنانی از اساس زمان کامل با همراه کردن پسوند –اَک و فعل یاری دهنده سِداو ساخته میشود. مثالها: اس وی جا ند صدا بِنُذْجَک(بِنُذْج اَک م)سُت″ از همان جا صدا شنیده شد″؛ مکتب دے میزجک سُت، سه پَدُم دِرپکتُر(سرمعلم م)″ مکتب که ساخته شد، آنجا دریکتر مکتب شو″(شخ.).

در زبان شغنانی طرز دیگر افاده فعل مجهول نیز وا می خورد، که در آن یاری دهنده پیش از فعل اساسی گذشته شده، پسوند –اَک نیز فروگذار میشود: پِراکے میوه نه سُذْج نئذْج ″در وقت های پیش میوه شانده نمی شده است″. این شکل در نطق کم استفاده میشود.

فعلهای زبان شغنانی مانده و گذرنده میشوند. بعضی فعلها مانده زمان گذشته دارای جنسیت هستند. فعل های گذرنده باشند، از روی جنسیت تغیر نمی یابند: ڈهو: ڈُد(ج.م.)، ڈَد(ج.ز.)، ڈُذْج(ج.م.)، ڈِخْ(ج.ز.)″ سوختن″؛ بساڤخ: بساڤد، بساڤج(ج.م.)، بسئڤخ(ج.ز.)″ خوابیدن″؛ تاید(ج.ز.)، تویج(ج.م.)، تیخْ(ج.ز.)″رفتن″؛ اندِخ: اندوید(ج.م.)، اندایِد(ج.ز.)، اندویج(ج.م.)، اندیخْ(ج.ز.)″ خیستن″؛ ڤے:ڤُد(ج.م)، ڤَد(ج.ز.)، ڤُذْج(ج.م.)، ڤِخْ(ج.ز.)″بودن″؛ زین:زید، زیذْج″ کشتن″؛ بِسپب: بسپبت، بسپبچ″ عذاب دادن″؛ خهر:خود، خورج″ خوردن″، رؤب:رؤبت، رؤبچ″ روفتن″؛ بِنای: بنئیت، بنئیج″ خواندن″ و غیره.

در فعل های ترکیبی نامی علامت فرق کننده فعلهای گذرنده یاری دهنده چیداو″ کردن، نمودن″ و فعلهای مانده یاری دهنده سِتاو″ شدن″ میباشند: پَت چیداو″ برداشتن″؛ ویز چیداو″ بار کردن″؛ جای چیداو″ پنهان کردن″؛ مات سِتاو″ مانده شدن″؛ حلق سِتاو″ کشاد شدن″؛ کُل سِتاو″ تمام شدن″؛ خپذِن سِتاو″ چیرک شدن″.

شکل های کازاتیف فعل(فعل سببی// وجه سببی م)

شکل های کازاتیفی از اساس زمان حاضره یک قطار فعل ها با همراه نمودن پسوند پن ساخته میشوند: اندِخ: اندِخپن″ خیزان″؛ ترذْ: ترذْپن″ جنگان″؛ رَز: رَزپن″ ریزان″؛ لهق: لَقپن″ جنبان″.

شکلهای کازاتیفی بعضی فعل ها با یاری بدل شوی واول های ریشگی ساخته میشود، که معمول ترین شان از اینها عبارت اند:

	ه: ئ		اَ: ئ
1	روهز: رِوئز″پران″ بِچهف: بچئف″ کفان″ فِرهپ: فِرئپت ″ رسان″ وهز: وئز″ شنا کنان″	2	چَک: چئک″ چکان″ نِخَرث: نخئث″ غلطان″ برو. وَرف: وئرف″ جوشان″ ذَک: ذئک″ لیسان″

	ثهو: ثئو" سوزان" نهو: رنئو" گریان" رهف: رئف "(شیر) مکان" وهرف: وئرف" جوشان" خهر: خئر" خوران"		زِدَرڎ: زِدئرڎ" دران"
اَ: وٖ		اِ:یٔ	
3	زِیَرِ: زِیوٖرِ " خشک کنان، پژمرده کنان" انگخ: انگوٖخ "درمانان" وِرَفس: وِروٖځ" کوک چیزی را کناندن" شـخ. ڤَـرڎه: ڤرتـو " نخـود را از غلافـش برآوردن" شخ. بِدگخخ: بِدگوٖخ" پیش پا خوران"	4	نِث: نئڎ " شینان" ثیے: ثئو" سوزان" پیے: پئو " ویران کنان، ترش کنان" سِریے: سرئو"جدا کنان" ښځیے: ښځئو " خنک خوران" رِڤِر: رڤئر " بدر بد کردن، گستاخی"
اَ: یٖ			
5	ڎِرَفس: ڎِریمب " تفسان" نڎَفس: نِڎیمب "چسپان" پڎَفس: پڎیمب "چسپان" وِژَفخ: وژیمب" برگردان"		

شکل های غیر تصریفی فعل

مصدر

در زبان شغنانی دو شکل مصدر مصدر پوره و ناقص وجود دارد.علامت مصدر پوره پسوند -آو میباشد: انجیڤدآو " داشتن(گرفتن)"؛ ڤِدیود آو" آب دادن زمین"؛ پنیود آو" پوشیدن"؛ ڎِمئد آو" مالیدن"؛ ڂِد آو " درویدن"؛ شینت آو" خندیدن".

مصدر پوره عملیات زیرین را ادا میکند:

مبتدا: وینتآو اه- یَخ، لپ غلیمت"خواهرجان، دیدن غنیمت است"؛ شینتآو دے ند ارزِښ"خندیدن به این(کس)عادت شده است"(شخ.).

خبر: وے رد ښهب اڅ اندیدآو میدآو" برای او سحر خیزی (از خواب خیستن) بمردن برابر است"؛ تمه رد زِدیدآو میدآو دے جهت دایم یۈره غژد" برای شما روبیدن خانه بمردن برابر(عینا: برای شما روفتن مردن)است"(شخ.).

پرکننده بی واسطه: تو خو زئښتآو مِس نه فهمے" تو خریدنت را هم نمی دانی"(شخ.).ږِنِکیٖن تِیٖښتآو(تِدیٖښتآو) اُم وینت خو مو وُښ توید" جنگ زنها را دیدم و هوش از سرم رفت"؛ سید پَرڅئیٖتآوے دۈند ژیوج ادے، یاڎد خو پیٖښڅ" سید فریب دادن کسی را دوست میدارد(همیشه) آمده میپرسد"(شخ.).

پر کننده با واسطه با پیشایند ها و پسایند ها: اس ژیڤدآو اڅ مو ڎُست آمُخت سُڎج" از(ریسمان) ریسیدن ، دستم عادت کرده است"(شخ.)؛ اس نیودآو فایده نِست قرار کِن" از گریستن فایده نیست، آرام شو"؛ ڎیڤدآو تے لۈڤین: سۈو، سۈو، سۈو" دروقت دوشیدن (دوشیدن گاو) میگویند: سۈو، سۈو، سۈو "(شخ.).

مصدر ناقص بعضی فعلها شکلا به اساس زمان گذشته مانند است.مثلا، در فعلهای ابئښتآو" فروبردن(قرت کردن)"، کِتیٖنتآو"جنبانیدن"،شینتآو"خندیدن" شکلهای ابئښت، کِتیٖنت، شینت برای اساس زمان گذشته و مصدر ناقص مشترک اند. اما برای مصدر بعضی فعلهای نادرست بدل شوی واول های ریشه گی خاص است، که مشهور ترین شان اینها اند:

1) اُ/ اَ- نشان دهنده های جنس زنانه / :اِ:
سِرُد(ج.م.) سِرَد(ج.ز.)-سِرِد " جدا شدن"
پُد(ج.م.) پَد(ج.ز.)-پِد " پوسیدن"
وِزُد(ج.م.) وزَد(ج.ز.)- وزِد "خاموش شدن"
ښُد-ښِد " شنیدن"
ڤُد(ج.م.) ڤَد(ج.ز.)- ڤِد "بودن"
رِوُښت(ج.م.) روَښت(ج.ز.)- روِښت" پریدن"
سُت(ج.م.) سَت(ج.ز.)- سِد" رفتن)

2) و/ آ- نشان دهنده جنس زنانه/:ی:
نِښپود- نِښپید "لغت کردن"
انجوڤد-انجیڤد " داشتن (گرفتن)

اړوید(ج.م.) اړآید(ج.ز.)-اړید"دم گرفتن(حیوان)"
نَښتوید(ج.م.) نَښتآید(ج.ز.)- نَښتید" برآمدن)
زدود-زِدید "روفتن"
روڤد-ریڤد" روفتن(برف)"
بښچود-بِښچید" جمع کردن"
نِښخِروڤد-نِښخِریڤد"پوچیدن"
وِدوید-وِدید" آب دادن زمین"
پِنوید-پِنیزد" پوشیدن"
وِروڤد(ج.م.) وِرئڤد(ج.ز.)-وِریڤد" ایستادن"

3) آ: ئ: ی:
زآښت-زئښت "گرفتن"
بِرآښت- بِرئښت " نوشیدن"
زآد-زېد " زاییدن"
ښخآد-ښِخېد "خنک خوردن"
زِنآد-زِنېد "شستن"
رِمآد- رِمېد" فرمودن"
بآښت- بېښت "فرستادن"

مصدر ناقص در جمله با وظایف گوناگون(غیر از مبتدا) استفاده میشود. مثالها: تو نهن ښَخ ڤید سَت" مادرت برای آوردن آب رفت"؛ بجُومردم توڎ بِرېښت نه ڤهرڎے یېن" مردم بجو جنبانیدن(درخت) توت را نمی توانند"(شخ.)؛ صفر بیک بُچَک کِښت ته ڤهرڎے یے یآ؟ " صفر بیک کشتن بز را میتوانی اه؟ (شخ.)؛ اَه یَخ، یو گَرڎه پے اَرڎآن نازِبئت، وُز مگم سأ وُم" خواهرجان، نان هم از تنور ناکنده مانده است، من باید روم"(شخ.). درجمله مصدر ناقص معین کننده را به خود تابع میکند. مثالها: نا دِوېښت ڤارج ته ترمېدۈن نه ڤېن" اسپ نا آموخته را به میدان نمی آورند"؛ نا خِد واښ یُم- رے لپ" علف نادرویده در آنجا بسیار است"(شخ.)؛ نا یید گښت وېف اند یست" آنها غله آرد ناکرده گی دارند(شخ.)".

مصدر ناقص با حصه های نامی آمده، کلمه مرکب را می سازد: ساز لۈڤد " سرود خوانی "؛ خِراک خید" خوراک خوری"؛ رِن ڤید" زن گیری"؛ وئب ڤیست" درزه بندی"؛ توڎ پئخت" توت پزی"؛ ڤارج دوېښت" اسپ دوانی"؛ گُج تیژد" بزکشی"؛ پۈند تید" راه روی"؛ ژیز ڤید" هیزوم کشی"؛مال پئیت" گله بانی"؛ کهل تئښت" سرتراشی"؛ ژاو ڎیڤد" گاو دوشی".

برای افاده سرشوی(آغاز ^م)عمل مصدر ناقص در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی با پیشایند چے ، درَو، در می آید.

در شیوه بجوی بغیر از پیشایند های ذکر شده پیشایند های دَر، پَی نیز به مصدر ناقص کار فرموده میشود. مثالها: ښۈم درَو سِت ات، یو مال نِست" شام شده ایستاده است و رمه (حالا) هم نیست"؛ اماچ ېن ڤود وَم أم فُرت ات ژنِج درَو ڎئد سُت" اماچ آوردند، آنرا خوردیم و برف به باریدن سر کرد"(شخ.)؛ یو

پَی ساز لۈڤد سُت ات وهڎ بِن قرار چود" وی سرود خوانی سر کرد و آنها آرام شدند"(بج.)؛ پات ښاه بچه-ت وے رِن در نالت ڎے یِبن " پادشاه بچه و زنش بناله درآمدند"(بج.)؛ مأش أم چے ژئبَت سَت" ما دویدنی شدیم".

مصدر ناقص با پیشایند چے مقصد، نیت، خواهش را می فهماند: یو وَم چنار بُن اند خو دهم چے ڎئد" وی در زیر همان چنار دم گرفتنی"؛ مهڎ بِن نُر چے تید ار خَرَغ" اینها امروز به خاروغ رفتنی استند"(شخ.)؛ شریف ڤا پے سور چے نه یَت" شریف باز به طوی آمدنی نیست".

شکل مصدر ناقص با پیشوند انکاری نا- صفت فعلی میسازد: نآ ڃِد واښ څه ڤِد، مأش سأوأم ڃِداو" اگر علف نادرویده مانده باشد، ما رفته درو میکنیم"(شخ.)؛ خمبِر نا فربیت، یاڅ مه پڎِن " خمیر نارسیده آتش را (هنوز) در نه گیران".

شکل مصدری ناقص با پسوند -اِځ که در زبان های روشانی، برتنگی، راشروی پر استعمال است، در زبان شغنانی موجود نیست.[29] اما در شیوه بجوی باشد وی پراستعمال بوده، در شیوه شاخدره گی (مخصوصا لهجه بروازی) یگان-یگان دچار میشود: برو. ڃیِځ" درو"؛ زِنَیِځ" شستشو"؛ شندِځ" خنده"؛ بج. ښایِځ" خواندن"؛ زدهرِځ" روفتن" و مانند آنها. شکل مذکور از روی وظیفه اش در جمله با مصدر پوره برابر است. مثالها: تابستان فُک مردُم تر ڃیِځ، بیکاره کهم یۈره" تابستان همه مردم به درو(مشغول اند) ، آدم بیکار در اینجا کم است"(برو.)؛ ڃیِځ مأش اند اسید بروقت سر سُت" امسال در (جای) ما درو بر وقت سر شد"(برو.)؛ دے گاز ارد بهس اغَنِځ کے" در این علفزار دوا دوی بس کن"(شخ.)؛ ژاو ڎۈِځ پے ڤارج دره سأم" به فارج دره گاو دوشی میروم"(بج.).

صفت فعلی

زبان شغنانی دارای دو شکل صفت فعلی است. صفت فعلی زمان حاضره و گذشته. صفت فعلی زمان حاضره از اساس زمان حاضره فعل با همراه کردن پسوند -یج ساخته میشود: تئښیج" تراشنده"؛ ژازیج" دونده"؛ ښاییج" خواننده"؛ نڤشیج" نویسنده"؛ خهریج" خورنده".

در شیوه بجوی چند صفت فعلی با پسوند -أن(ج.ز.) و -ین(ج.م.) باقی میماند. [30]درزبان شغنانی و شیوه شاخدره گی این موافقت تماما از بین رفته است: نهوین غِڎه" بچه گریانده"؛ نهوأن غَڅ" دختر گریانده"؛ ڎهڎین ښیج" برزه گاو شاخ زن"؛ ڎهڎأن ژاو" گاو شاخ زن(ماده گاو شاخ زن ؑ)"(بج.).

صفت فعلی زمان حاضره در جمله چنین عملیات را اجرا میکند:

مبتدا: آش ڤِد ات فُریج وم ارد لپ" آش بریده باشد، خورنده اش بسیار(است)"(شخ.)؛ نهال نئڎیجین بِن کهی" نهال شانها در کجا استند"؛ چئریځ گر(چئریځ گهر ؑ) اسید مأش اند ڎیس نفر" امسال زمن پران(قلبه گر ؑ) از ما ده نفر است.

خبر: تئر دڤوسک خښ ژِرَرِیج " مار سیاه گزنده سخت(است)"؛ وُز أم مِلهخت مالیج" من مالنده پوست(هستم)(شخ.)؛ یِد دۈلت ماه لۈڤیج دم ساز نغۈرِیت" دولت ماه، گوینده (هست)، سروده اش را گوش کنید".

---

[29] Пахалина Т. Н. Памирский язык, с. 40.
[30] Карамшоев Д. Баджувский диалект.... с. 175.

معین کننده: لۈڤیج آدم ازساز لۈڤد مات نه سۈد" آدم گوینده هیچ مانده نمی شود"(شخ.)؛ مو ند وۈقیج زهریځ نِست" من کبک خرامانده ندارم".

صفت فعلی زمان گذشته با علاوه شدن پسوند -اِن از اساس زمان کامل ساخته میشود. بعضی صفت های فعلی زمان گذشته از روی جنسیت تغیر می یابند. تغیر یابی آنها به اساس زمام کامل وابسته میباشد. به کدام جنسی که اساس زمان کامل منسوب باشد صفت فعلی زمان گذشته هم همان جنس را افاده میکند.

مثالها: تویج-اِن (تویچِن)(ج.م.)، تیځ-اِن(تیڅِن)(ج.ز.)، تایج-اِن(تایچِن)" رفتگی"؛ مورِج-اِن(مورِچِن)(ج.م.)، میرِځ-اِن(میرِڅن)(ج.ز.)، مارِج-اِن(مارِچن)" مردگی"؛ زئځ-اِن(زئڅِن)(ج.ز.)، زاڎج-اِن(زاڎچِن)" زایده گی"؛ ثُبنچ-اِن(ثُبنچِن)(ج.م.)، ثَبنځ(ج.ز.) ثَبنځ-اِن(ثَبنڅِن)" جنگیدگی" و غیره.

صفت فعلی زمان گذشته با وظایف زیرین کار فرموده میشود:

مبتدا: تویچِن ات مورِچِن ییو اڅ تمه ییت اس مو رِنوښت " رفتگی و مردگی یکی(است)، شمایان ما را فراموش کردید"؛ نِښڅرِبمچِن ته تئر سۈد" گزیدگی سیاه میشود"(شخ.)؛ نئرِچِن ات وینچِن ڤُک چیز اڅ فهمت"(شخص) گشتگی و دیدگی همه چیز را میفهمد"؛ آه- یَخ، ڎُڎچِن ته لپ سوزښ کِښت" ای خواهر، سوختگی بسیار سوزش میکند".

خبر: یه ڤز ڎویچن" همان بز دوشیدگی"؛ یِد گرڎه زبئتچن؛ همین نان از تندور کندگی"(شخ.)؛ یُررسَت وی کهل پِڎڎجن"(موی)سرش تماما سفید شدگی(عینا: سرش تماما پختگی)"(شخ.).

پر کننده با پیشایند و پسایندها: تو-ت سِفِڎج یے کتبنچِن خبنچک خو زور ڎهڎے " تو به شاخ جمباندگی برآمده زور میزنی(شخ.)؛ بئڎچن اردته آدم باورے نه ڎید" به شنیدگی آدم باور نمی کند"؛ یے ڎوڤجن مه رَف" به چیندگی نه رس(دست نزن).

معین کننده: ک-اِد (کِد) نیسڅِن غَځ کو چے ند ڤِد ؟" همان دختر نشستگی از کی باشد آه؟"؛ چیرم ڎاڎجن مون اچه خرید مهک" سیب کرم زده را تماما نخرید"(شخ.)؛ مأش اند یورِجن یارِج یست" ما آرد کوفتگی داریم".

بغیر از شکل هایی در بالا نامبرده شده در زبان شغنانی و شیوه آن شکل دیگرصفت فعلی استفاده میشود، که بواسطه به اساس زمام کامل همراه کردن پیشوند انکاری نا- ساخته میشود. نا چینت" ناکنده"؛ نا لۈد" نا گفته"؛ نا وینچ" نادیده"؛ نا خورِج" ناخورده"؛ نا بئښت" نافرستاده".

این شکل صفت فعلی در جمله وظایف زیرین را ادا میکند:

خبر: مأش زمځ غل نا څِد" زمین مان حالا نادرویده(است)؛ شخ. تَرُم یه ناش نا ڎیڤد، تی یِت سأوأم ڎیڤداو "در آنجا زردآلو نا چیده مانده است، بیایید به چیندن رویم"(شخ.)؛ یِد نا وینچ دَڎ دَم ارد عجایب" وی نادیده از این سبب به او عجایب(است)"(شخ.).

معین کننده: نا زئد ڙاو اند ښوڤد نِست" گاو نا زاییده شیر ندارد"؛ نا وینچ آدم تر ار چیز اڅ هوس کِښت" ادم نادیده به هر چیز هوس میکند"(شخ.)؛ آه جۈن، نا لۈد گهپ ته تر معرکه نه ڎبن" آشنا، گپ ناگفته را در معرکه نمیگویند".

کلمه سازی فعل

در زبان شغنانی فعل ها به دو گروه : فعل های ساده و ترکیبی نامی تقسیم میشوند. فعل های زئښتاو"گرفتن"؛ ڔیپتاو" پاشیدن"؛ وئښتاو" افتیدن"؛ خیداو"خوردن"؛ ښِداو"شنیدن"؛ چئوتاو" خاریدن"؛ میزداو" ساختن"؛ پئختاو" پختن" ساده اند. فعلهای ترکیبی با حصه های دیگر نطق ساخته میشوند. چون یاری دهنده فعلهای چیداو"کردن"؛ سِتاو"شدن"؛ ڎئداو"زدن" ودیگران استفاده میشوند: یاخ چیداو" آتش کردن"؛ چارچیداو"شوهرکردن"؛ دېوال چیداو" دیوارکردن"؛ اللَي چیداو"فریاد کردن"؛ جعم چیداو" جمع کردن"؛ زهر ستاو" رنجور شدن(افگار شدن م)"؛حلق ستاو" کشاده شدن"؛ پيڎا ستاو" پیدا شدن"؛ فهند ڎئداو" فریب دادن"؛ پاٿ ڎئداو" تیر پراندن"؛ سامونه(فسۏن) ڎئداو" آرایش دادن)؛ لخ-لخ چیداو" صداکردن"؛ کر-کر چیداو" کر-کر کردن"؛ ۏی-ۏی چیداو" حی-حی کردن" و مانند اینها.

گروه دیگر فعلها در زبان شغنانی با پیشوند ها [31] ساخته شده اند، که حالا معنی واژه گانی شانرا از دست داده، به اساس فعلی چنان وصل شده اند، که جدا کردن آنها معنی فعل را خلال دار میکنند.

پیشوند ها(پیش فعل ها)اینها اند: اَ-، اَن-(بج. اِن-)، بر-، بے-، پَر-، شخ. نَښ-//نِښ-بج.، نَر-، پے-، رے-، نے-، وے-.

اَ-: اڗئرتاو"درآب ماندن، ترکردن"؛ ابئښتاو"فرو بردن"(مقایسه کن: باز: بئښت"فرستادن")؛ اگهنتاو" خوابیدن"؛ اشئرتاو"(کسی را) تنقید کردن"؛ اررِښتاو"چخیدن"(مقایسه کن: رز: رِښت" ریزاندن")؛ اڔَستاو" نشستن(حیوان).

اَن-، بج. اِن-:انخیڤداو"دوختن"؛ انگختاو" دم ماندن"؛ انجیڤداو" گرفتن، داشتن"؛ اندۏزداو" خیزاندن".

بَر-: برنئڔداو"چرخ زدن".

بے-: بِرئښتاو" نوشیدن"؛ بزیداو" حبس کردن"(مقایسه کن: زین: زید"کشتن")؛ برفتاو"به چیزی رسیدن" (مقایسه کن: رَف:رفت"رسیدن").

پَر: پرجیڤداو" کشیده گرفتن"؛ پَرگِښتاو//پِرگِښتاو" سوراخ کردن"؛ پرڤېنتاو(شخ.)، پردِڤېنتاو(بج.)" چیزی را از بالای چیزی غلطاندن"(مقایسه کن: بج. دِڤینتاو"بادکردن")؛ پرڎئداو" فروختن"(مقایسه کن: ڎئداو"زدن")؛ شخ. پرخئپتاو" سری کسی را موشکافانه فهمیدن"(مقایسه کن: خئپتاو" دست زدن")؛ پرڎئوتاو"تقلیدکردن"؛ پروېزداو" بیختن"؛ پرسِداو" پژمرده شدن"(مقیسه کن: مَر:مود" مردن").

نَخ-، نِخ-، نے-، بج. نَر-: نَښفېنتاو، نِښفېنتاو(بج. نَرفېنتاو)" از ریشه کندن، کندن"؛ نِښپیداو" تهی پا کردن"؛ نِښخِرېمتاو" پوچیدن"(مقایسه کن: خِرېمب:خِرېمت" سوزش کردن")؛ نَښتیداو، نِښتیداو"برامدن"(مقایسه کن: تے:توید" رفتن")؛ نِڔمۏرتاو" عقب نشینی کردن"(مقایسه کن: مۏر:مۏرت" آهسته قدم ماندن").

پے-: پِکِداو//پِتِداو" کندن، از ریشه کردن"؛ پِتئوتاو" بج. پَتئوداو" پرتافتن"؛ پِرېنتاو" گازیدن"؛ پِئېمتاو" در آوردن"؛ پِښئوداو"(پشم) تراشیدن"؛ پِڎِداو" درگیراندن".

---

[31] Дар забонҳои қадимӣ эронӣ превербҳои зиёде мавҷуд буданд. Онхо метавонистанд аз феъл ҷудо оянд. Дар баробари ин мабнои лексикиро ҳам доро буданд. Ҳамин превербҳо ҳоло дар аксарияти забонҳои Помирӣ, аз ҷумла дар забони шуғнони ҳам дар истеъмоланд.

رے-: رِوِښتاو"پریدن"؛ رښئوداو" قیچی کردن"؛ رنوښتاو" فراموش کردن"؛ رخیڅتاو//رَخیڅتاو" گریختن".

نے-: نِښئپتاو" جنباندن(گهواره)"؛ بج. نِمئوتاو" اشاره کردن"؛ نِخئښتاو" ویران نمودن"؛ نِغِښتاو" گوش کردن".

وے-: وژیبتاو" باز گرداندن"(مقایسه کن: ژیب:ژیبت" ریسیدن)؛ وِریڤداو" استادن"؛ وِلهمتاو" پخش کردن".

ظرف(قید)

مقدار قیدهای خالص، چون دیگر زبانهای پامیری، درزبان شغنانی نیز آنقدر زیاد نیست. بوظیفه قید کلماتی که معنی قید دارند، استفاده میشود. قیدهای زبان شغنانی را از روی وظیفه به خیل های زیرین جدا کردن ممکن است:

قید های زمان: نُر" امروز"؛ بێمنی" پگاه(فردا م)"؛ آفَر(بج.افَو)"پس فردا"؛ وِدِر"پس پس فردا(بیار" دیروز"؛ اښیب" پریروز" ؛ پرښیب" پیش پریروز" م)؛ اچَڽ(شخ. اچه)" تماما، هیچگاه"؛ تهم" بعد"؛ شِچ" حالا" و مانند آنها. مثالها: چای دے پێخت(شغ.وُرڤ ڎُد م)، تهم یدېت برئێتاو" وقتیکه چای جوشید، بعد چای خوردن بیایید"(شخ.)؛ صابر نه بێمنی خَرَغ سأم" صابر میگوید: پگاه به خاروغ میرود"" شِچ مردم اند فُک چیز اڽ یَست" حالا مردم همه چیز دارد".

قید های مکان: تَگاڤ" پایان"؛ تیر" بالا"؛ بیر"پایان، زیر"؛ پرا(شخ. پراد)" پیش"؛ زِبا" عقب". مثالها: وَم چید پراد ناش(شغ. وَم چید پرا ند ناش م)" در پیش خانه اش زردآلو است"(شخ.)؛ اس بیر ژیر رِبے مه وابێت" در زیرش سنگ گذار، نه افتد"؛ یست تر زبا ماشین کِرێ سَت" شاید ماشین به عقب لخشید"؛ اس تگاڤ ات یت آه؟ "از(طرف) پایان آمدید؟".

قید های طرز عمل: خَبێ"خوب سخت"؛ دِس" همین خیل، همین طور"؛جهلد"تیز"؛ ساز" درست"؛ قېزه" راست"؛ شخ. قبله"مشکل"؛ اله گُله" نا تمام، حیران". مثالها: توڎُست ساز سوڎج نِڤش اِده" دستت درست شده است، انه نوشته استاده یی"؛ آه جوٰن، پد دوند قبله نِست" جانم، این(کار) آنقدر مشکل نیست"(شخ.)؛ وُز اُم مِس دِس بێد" من هم همین طور شنیده بودم"(شخ.)؛ یو خَبێ خفه سَڎج مأش قتے" او از ما سخت ملال شده است.

قید های مقداری درجه: پِزآر" اندک"؛ دوس" کم"؛ لپ، نهش(شخ. فوٰغ//فَنه)" بسیار". مثالها: پِزآر گه نرزهن څه ڤِد، ڤه برئزأم" اگر کمتر دیگر نرزهن(مرزه م) باشد، بیار نوشیم"؛ کوٰدند، پزآر خو پِسئزأم" همین جا کمتر دم گیریم"(شخ.)؛ شِچ فُک چیز مأش اند فنه" حاضر همه چیزمان بسیار".

در زبانهای پامیری قید های مخصوص " جانشین قید ها" موجود اند، که آنها هم از روی ساخت و هم از روی وظیفه اش جالب دقت اند. ما در زیر آنها را مفصل تر از نظر میگذرانیم.

جانشین قید ها

جانشین قیدها در زبان شغنانی و روشانی گروه مخصوصی تشکیل میدهند.[32] ترکیب آنها از اساس جانشین های اشارتی و پیشوند و پسوندها عبارت است. اساس جانشین قیدها مانند اشاره نشین ها سه درجه دارند: درجه نزدیک، وسط و دور. این اساس ها را در جدول زیرین نشان دادن ممکن است:

مساحه	نزدیک	وسط	دور
اساس ها	-ۈ(د)، یۈد- کۈ-	-ې (د)، یېد- کېد-	-اَم، یَم، -کَم بج.یُم- شخ.-اُم، یُم-، کُم

از این جدول روشن است که اساس جانشن قیدهای درجه دور دارای تفاوتهای شیوه گی میباشد.

این اساسها با پیشایندهای ار، اس// از، تر، په(د) و پسایند های –اندیر(بج.اِندیر)، -اند(بج.اِند، شخ.-اند// اِند)،-ارد، -رَد، -ره(بج.-اِرد، رِد، رے، شخ.ارد، -ره//-اِرد، -رِد، -رے)، -ېڅ، -هج، -تیر، -تے آمده معنی موافقه را میدهند.

در پایان جدول جانشین قیدهای زبان شغنانی و شیوه آن آورده میشود.

ترکیب جانشین قید	مساحه			ترجمه
	نزدیک	وسط	دور	
پیشایند+ اساس جانشین قید	ازۈ(د)	ازې(د)	ازم(شخ.ازُم)	از اینجا، از آنجا
	ارۈ(د)	ارې(د)	ارم(شخ.ارُم)	به اینجا، به آنجا(حرکت به پایان)
	ترۈ(د)	ترې(د)	ترم(شخ.ترُم)	به این سو، به آن سو(حرکت بطرف افقی)
	پَدۈ(د)	پَدې(د)	پَدَم(شخ.پدُم)	به آینجا، به آنجا(حرکت بطرف بالا)

[32] Дар ин бора Ниг. Бахтибеков Т. Ҷаношинзарфо дар забони шуғнонӣ.-"Забоншиносии тоҷик", Душанбе, 1977, с. 193-197.
P.54

اساس جانشین قید+ پساینده	یۈدَندیر (بج. یۈدِندیر)	ییدَندیر(بج.ییدِندیر)	یمندیر(بج.یُمندیر، شخ. یُمندیر)	در همین جا، در همان جا
	یۈدند(بج.یۈدِند)	ییدَند(بج.ییدِند)	یمند(بج.یُمِند، شخ.یُمند/یُمِند)	در همین جا ها
	یۈدَرد(یۈدِرد) یۈرد	ییدَرد(ییدِرد)	یمرد(بج.یُمِرد، شخ. یُمِرد)	
	یۈرَد(بج.یۈرِد) یۈره(بج.یۈرے)	ییرَد(بج.ییرِد) ییره(بج.ییرے)	یمره(بج.یُمره، شخ.یُمره)	
	یۈتیر//-تے	ییتیر//ییتے	یمتیر//-تے	در بالای این، در بالای آن
	یۈڤه(بج.مے -تے)	ییڤه(بج. مے -تے)	یمڤه(بج.وِتے، شخ.یُمڤه)	به این طرف، به آن طرف.
	یۈدېخ	ییدېخ	یمېخ(بج.یُمېخ)	تا اینجا، تا آنجا.
پیشایند+ اساس جانشین قید+ پساینده	ازۈدندیر(بج. ازۈدِندیر)	ازېدندیر(بج. ازېدِندیر)	ازمندیر(شخ.اژُمندیر)	از همان جا
	ازۈدند(بج.ازۈدِند)	ازېدَند(بج. ازېدِند)	ازمند(بج. ازَمِند، شخ. اژُمند)	از همین جا، از همان جا
	ازۈدرد(بج. اژُدِرد)	ازېدرد(بج.ازېدِرد)	ازمرد(بج. ازمِرد، شخ.اژُمرد)	از همین جا، از همان جا
	ازۈرَد(بج. ازۈدِرد)	ازې(د)رد(بج.ازېرِد)	ازمرد(بج.ازمِرد، شخ.اژُمرد)	از همین جا، از همان جا
	ازۈره(بج. ازۈرے)	ازېره(بج. ازېرے)	ازمره(بج.ازمرے، شخ.اژُمره)	از همین جا، از همان جا
	ترۈدرد(بج. ترودِرد)	ترېدرد(بج. ترېدِرد)	ترمرد(بج. ترمُرد)	تا به اینجا، تا به آنجا(حرکت بطرف پایان)

	پدۇدرد(بج. پدۇدِرد)	پدېدرد(بج.پدېدِرد)	پدمرد(بج.پدمِرد، پدُمرد)	تا به اینجا، تا به آنجا(حرکت بطرف بالا)
	ازۇدهج	ازېدهج	ازمهج(شخ.ازُمهج)	از اینطرف، ازآنطرف
	ارۇدهج	ترېدهج	ترمهج(شخ.ترُمهج)	به اینطرف، به آنطرف(حرکت بطرف افقی)
	پدُدهج	پدېدهج	پدمهج(شخ. پدُمهج)	به اینطرف، به آنطرف(حرکت بطرف بالا)
	ارۇدېخ	ارېدېځ	ارمېخ(شخ.ارُمېخ)	به اینطرف، به آنطرف(حرکت بطرف پایان)
	ترۇدېخ	ترۇدېخ	ترمېخ(شخ.ترُمېخ)	به اینطرف، به آنطرف
	پدۇدېخ	پدېدېخ	پدمېخ(شخ.پدُمېخ)	به اینطرف، به آنطرف(حرکت بطرف بالا)

همه جانشین قید های زبان شغنانی حصه چه تاکیدی اِک (ک-پیش از واولها) –را گرفته میتوانند. ک-ازۇد" از همین جا"؛ ک-ازېد" از آنجا"؛ ک-ازَم" از آنجا"؛ ک-ارۇد" به اینجا"(حرکت به پایان)؛ ک-ارېد" به آنجا" (حرکت به پایان)؛ ک-ارَم" آنجا"(حرکت به پایان)؛ اِک-ترۇد" به اینطرف"؛ اِک-ترېد"به آنطرف"؛ اِک-ترَم" به آنطرف"؛ اِک-پدُد" به اینجا"(به بالا)؛ اِک-پدېد" به آنجا"(حرکت به بالا)؛ اِک-پدَم" به اینجا"(حرکت به بالا)؛ ک-ۇد" اینجا"؛ ک-ېد"آنجا"؛ ک-اُمند" در آنجا"؛ ک-ېڤه" در آنطرف"؛ ک-ۇڤه" با اینطرف"؛ ک-اَمڤه" به آنطرف" و غیره.

در نطق و هم آمدن درجه های گوناگون جانشین قید ها برای زبان شغنانی خاص است. چون قید با هم آمدن جانشین قید های درجه نزدیک و وسط، دور و نزدیک و نزدیک و دور بیشتر مشاهده میشود. با هم آمدن درجه وسط و دور کمتر به نظر میرسد. ازۇد ترېد" از اینجا تا آنجا"؛ ازم ارۇد" از آنجا به اینجا"؛ ازۇد پدُم" از اینجا تا به آنجا"؛ . مثال ها: ازۇد ترېد ته ۇز خُبث سأو اُم" از اینجا تا به آنجا خودم میروم"؛ ازم ارۇد ے مو تهت ماشین نه ڤُد" از آنجا تا اینجا پدرم ماشین نیافت"؛ ازُد پدُم ڎو سعت پۈند" از اینجا تا به آنجا دو ساعت راه(است)(شخ.).

با هم وابسته شدن جانشین قید های یک درجه در آن وقت ممکن میگردد، اگر جانشین قید ها با پیشایند های گوناگون آیند: ازُم ترُم لهک پے مو ۇز خَی اُم" از همان جا با به آنجا بمان بمن میدروم"(شخ.)؛ ازم پدم تهم مرگب تے سوار سه" از همان جا تا به آنجا با خر سوار شو".

معنی مکان جانشین قید ها

معنی مکان جانشین قید هابه ترکیب مورفولوژی آنها سخت مربوط است. اگر اساس جانشین قید ها به درجه دلالت کند، پیشایند و پسایند ها با اساس آمده سوی و جای را نشان میدهد.

اساس جانشین قید با پیشایند از-: [33] ازۈد، ازېد، ازم می فهماند، که عمل از کدام جا و طرف بوجود آمده است.

مثالها: ازۈد ۇز، ازُم یو بنَخ ڈید" از اینطرف من و از آنطرف وی آبیاری میکند"(شخ.)؛ ک-ازۈد پے تیبنار یو پیاڎه نه چېمت" از همین جا تا به تیشار وی پیاده رفته نمی خواهد"؛ تو تریتور(جای ^م^) ڤا ک-ازېد آه؟ " خود تو باز از همان جا؟"؛ ازۈ(د) مأش څی أم ات ازُم تمه " از اینجا ما، از طرف شما درو کنید"(بج.).

اساس جانشین قید با پیشایند ار-: ارۈد، ارم نشان میدهد، که عمل در پایان یا در داخل چیزی بوجود آمده است. مو تهت ارېد-آه؟ نَی، ارۈد نِست" پدرم در آنجا؟ نی، اینجا نیست"؛ یه ارم بنئیت خو یَت" وی در آنجا خواند و آمد". وېڤ ارُم یاس ات ۇز-ته یَد أُم" اینها را به آنجا بر و من می آیم"(شخ.)؛ ۈ-ڎه، ملک ارُم-آه؟ " ای بچه، ملک در آنجا-می؟"(شخ.).

اساس جانشین قید با پشایند پاَ(د)(یَد ^م^)-: پدۈد، پدېد، پدم در بالا بوجود آمدن عمل را نشان میدهد: قوقن بیک، څه وخت –ات نبنتویج پدۈد؟" قوقن بیک، کی به اینجا آمده یی؟"؛ پدۈدے یدېت" به اینجا(نزدیکتر) بیایید"؛ ۇز أُم سُت پدېد وِلاغېن ېن نه دهک چود" من به آنجا رفتم، اولاغها را ندادند"(شخ.).

اساس جانشین قید با پیشایند تر-: ترۈد، ترېد، ترم می فهماند، که عمل از نزد گوینده بطور افقی واقع میگردد: آه یَخ، دېڤ ژاو ېن ترۈد حی کے" ای خواهر، همان گاو ها را به اینطرف حی کن"؛ تے، سأو أم تر چید، ترُم سېرون" بیا، به خانه رویم، در آنجا سلقین(سرد یا هوا معتدل ^م^) است"؛ کو چِس ترېد چیز صدا سُت؟" کانی بین در آنجا چی صدا شد؟"(شخ.).

اساس جانشین قید با پسایند –اندیر، -اندے، -اند: یۈدندیر، یۈدند، یېدندیر، یېدند، یمندیر، یمند جای معین را می فهماند: یۈدند أم ناست اته زَنُج گه رېد" در این جا ایستادیم باز(قشلاق) زنچ ماند"(شخ.)؛

یېدندیر قدیم وخت اند غُله یېد ڤِڅ" در زمان قدیم در آنجا کوپروک(پل ^م^) کلان بوده است"؛ یُمند واښ لپ " در آنجا علف بسیار است"(شخ.)؛ یۈدند ژیز اِرد قېه چنگ کِن أم، یېدِند واښ اِرد، یُمِند بنَځ اِرد" در اینجا برای جمع کردن هیزم و در آنجا برای علف و آب تلاش داریم"(بج.).

اساس جانشین قید با پسایند –ارد، -رَد، -ره: یۈدرد، یېدرد، یمرد(نظر به جانشین قید هایکه با پسایند – اند شکل می یابند) جای نا معین را افاده میکند: مأش خېښ تبار ېن یۈدرد آه؟ " خویش و تبار مان در همین جا باشند؟" تو ته چیز یېدِرد وَرڎهپے؟ " تو در آنجا(جای معین) چه میکابی؟"(بج.)؛ تر چید سېت چیر ېت یۈره؟ " بخانه روید، دراینجا ها چه کار میکنید؟"؛ ۇز أُم نِست یُمره، دایم أُم ار خرَغ" من در آنجا نیستن، دایم در خاروغ استم"(شخ.)؛ پِد، یے مه، اَره مېڎ یۈرَد کار کِښت" منه، او سه روز در اینجاها کار میکند".

---

[33] Оид ба вариант ҷонишинизарфо ва пасоянди шева баҷувию шохдарагӣ ниг. ба ҷадвали ҷонишинизарфо.

اساس جانشین قید با پسایند –تیر، -تے: یؤتیر، ییتیر، یمتیر در بالای چیزی بوجود آمدن عمل را می فهماند: وم گزیت(اخبار، روزنامه م) مو تهت بنییت مو نؤم یمتیر" پدرم همان گزیت را خواند،(که) نامم در آن است"؛ یو غِذه بُخ ته خو تهت ارد لؤڤد: کُمتیر مو سوار کِن" همان پسر بچه به پدرش گفت: به بالای همان(ماشین) مرا سوار کن"(شخ.)؛ دم البے ترؤد ڤه بنوڤد ییتے کِن اُم " همان لگند را اینجا بیار ، در آن شیر اندازیم".

اساس جانشین قید با پسایند-ڤه: -یؤڤه، -ییڤه، -یمڤه سوی به کدام طرف روانه بودن عمل را نشان میدهد. از بس که در زبان شغنانی و شیوه آن شاخدره گی به کدام طرف روانه بودن عمل را پساینند –ڤه(بج.تے) افاده میکند. قید جانشین ها این پسایند شکل یافته(یؤڤه، ییڤه، یمڤه) در شیوه بجوی موجود نیستند، زیرا شیوه بجوی پسوند-ڤه ندارد. برای همین در شیوه بجوی چنین جانشین قید ها به طور تحلیلی از اشاره جانشین های شکلی حالت غیر اصلی جنسی مردانه: مے، دے، وے و پسوند –تے(پِتے، دِتے،وِتے) صورت می یابند: ازؤد، یؤڤه(بج.مِتے) سه اته، ازُم تَم یُمڤه(بج.وِتے) یَد" از اینجا با این سو رو و از آن جا با آن سو بیا"(شخ.)؛ ییڤه (بج.دِتے یین) پؤند چوړج" با این طرف راه ساختند"؛ اس تیر تهم یؤڤه(بج.پِتے) یه خو، تاید اُم قتیث" هنگام از بالا بر گشتن با این طرف بیا و همراه میرویم".

در حالت دیگر، یعنی برای افاده قید طرز عمل ، پساینند-تے با ترکیبات اشاره جانشین های پے، دے، وے برای همین شیوه مشترک است: وُز اُم تو رد دے تے لؤد، خفه مه سه" من با تو همین طرز گفتم، خفه نشو"؛ رئیس نه: مے تے کار څه کِنیت، یم څاو ته تیز تیارسؤد" رئیس گفت: اگر این خیل کار کنید، درو تیز تمام میشود"(بج.)؛ څَرهنگ یم غَذه ته راست لؤڤد آه؟ ؤ، دے تے راست" چی خیل همین بچه راست میگوید؟ بلی، همینطور راست(است)(شخ.).

بغیر از این، اشاره جانشین های در بالا نامبرده شده با کلمات جِناو، مِغوند، رهنگ، مِقؤم یکجایی آمده، قید طرز عمل میسازد: دے جناو(بج. دے جناو)" اینطور"؛ دے مغوند(این خیل"؛ دے مِقؤم، دے سِل" اینطور، چنین" و مانند آنها. مثالها: دے جناو گهپ مه ذه، پِد بشهند نِست" اینطور (گپ) نگوی، نغز نیست"؛ مے جناو کار ته وَز یے دم اِند کِن اُم" این خیل کار را من یک دقیقه اجرا میکنم"(بج.)؛ قدیم اِده دے رهنگ ڤُد مأش احوال" اینه، دردور قدیم احوال ما همین خیل بود".

اشاره نشین های مے، دے، وے این چنین با علاقمندی کلمات طرف (بج. رویه، برو. روی) جانشین قید ها میسازد، که سه درجه دارند: درجه نزدیک- مے طرف، درجه وسط- دے طرف، درجه دور- وے طرف" با اینطرف، آنطرف". مثالها: مے طرف نَی، کلخوز اِداره اس وے طرف" اداره کلخوز از اینطرف نی، از آنطرف"؛ رئیس ته دِس لؤڤد: مے رویه کرم خدا چید بِخ چئرأم ات وے رویه غَل مبنت" رئیس اینطور میگوید: از اینطرف تا تا خانه کرم خدا کشت میکنیم و آنطرف حالا باشد"(بج.)؛ اس مے روی تر وے روی ڤهر ذَیے زِبِداو" از اینطرف به آنطرف چخیدن(خیز زدن م) میتوانی"(برو.)؛ نَبنیَر ته مے روی ڤِداج کِبنت" نشپر از اینطرف دریا آبشاری میکند"(برو.).

جانشین قید ها باپیشایند از- و پساینند –اندیر، اندے: ازؤدندیر، ازیدندیر، ازمندیر، از جای معین شروع عمل را می فهماند: وهڎ ویف خبر کنین خو ازمند تِیین" آنها وی ها را (ایشانرا م)خبر میکنند و از همان جا میروند"؛ دولت بیک اِک یت خو ازمِندیرے وی مو څِمو پِدأم چود" دولت بیک جان آمد و از همان جا سبد مرا پشت کرد"(بج.)؛ لاچین نه: تے ازُمندیر ، تلیفؤن –أم" لاچین گفت: رفتیم از همان جا تلیفون میکنیم"؛ تو تهت نو نبنتوید ازؤد اند"پدرت حاضر از همین جا برآمد"(شخ.).

اساس جانشین قید ها با پیشایند از- و پسایند-اَرد، ره: ازوٍدرد، ازېدرد، ازمرد(اَزَم-اَرد=اَزَمَرد ، تلفظ درست ؟)(نسبت به جانشین قید های پسایند –اندیر داشته) جای نامعینی را افاده میکند: بېس ازوٍدرد، مو څېم تو تے مه ذېد" گم شو از اینجا، چشمم تو را نبیند"؛ لوٍڤدے اه جوٍن، ازېدره ذر سه ژیر تو تے نه ذېد" او گفت: آشنا، از اینجا دور شو، به(بالای) سرت سنگ نه افتد"(شخ.)؛ وے ذارگېن ازُمرد ڤُک یاڎج" همان چوب ها از آنجا همه گرفته بردند"(شخ.)؛ یم مردُم ازُمره بېد ات وُز اُم رېد" مردم از آنجا رفت و من ماندم"(شخ.)؛ ازوٍدِرد خو مال بنېس، پادښادُختر –ته تروٍد یاڎد" از ایجا رمه اترا گم کن، پادشاه دختر به اینطرف می آید"(شخ.).

اساس جانشین ربط ها با پیشایند اَر- و پسایند –اَرد:اروٍدرد، ارېدرد، ارمرد حرکت را به پایان نشان می دهد: اروٍدرد مو دهم اس ژئښتاو اڎ درون ڎاد" از دویدن تا به اینجا(پایان) نفسم گرفت"؛ ارُمرد اُم قمچ دریاڤ چود" تا آنجا(پایان) قمچ را دریاب کردم"(شخ.)؛ یم ښَڅ ارمرد قاق سوٍد" همین آب تا به آنجا(به پایان) رسیدن خشک میشود".

اساس جانشین قید ها با پیشایند تَر- و پسایند –اَرد: تروٍدرد، ترېدرد، ترمرد حدود حرکت را به طرف افقی می فهماند:تروٍدرد اُم ڎاد ات مو بیاڎ ڎاد" به اینجا رسیدم و بیادم آمد"؛ ترمرد ېن مو نهن ات مو یَخ رېد(ماتے زار سَت ؟)" تا به آنجا رسیدن مادر و خواهرم تماما مانده شدند"؛ ترُمرد مے غِڎه بُڅ خو پے دهم کِن" همین بچه را تا به آنجا به پشت کن(شخ.).

اساس جانشین قید ها با پیشایند پاَ(د) (پَد ؟)- و پسایند –اَرد: پدوٍدرد، پدېدرد، پدمرد به بالا روانه شدن حرکت را افاده میکند: پدوٍدرد بت څه وخت فِرېیت؟ " به اینجا کی رسیدید؟"(شخ.)؛ پدمرد یے ڎو کیلو گوښت خو رد زئزأم" برای آنجا(رفتن) یک-دو کیلو گوشت برای خود مان میگیریم" پدېدرد یه زریڅ مات سَت اته وُز اُم وَم انجوڤد" تا به آنجا رسیده همان کبک مانده شد و من وی را داشتم(گرفتم ؟).

اساس جانشین قید ها با پیشایند از- و پسایند -هج: ازوٍدهج، ازېدهج، ازم هج جای و طرف نامعلوم را می فهماند: مردم ته ک-ازُم هج واښ تهژېن " مردم از همان طرف علف میکشند"(شخ.)؛ تو ازوٍدهج ات وُز ازېدهج خو بهر ڎهڎ أم" تو از اینطرف و من از آنطرف گرفته تیله میدهیم"؛ مَتا ییِل ازم هج، یُوو"انه ایلاق متا از آنطرف است".

اساس جانشین قید ها با پیشایند ار- و پسایند –هج: اروٍدهج، ارېدهج، ارم هج، حرکت را از بالا به پایان نشان میدهد: آه-ڤا، چِس، ذارگ اروٍدهج نه ذېد" برادر، بین،(که) چوب به اینجا(به پایان) نه افتد"؛ارېدهج نه سېت آه؟ " به آنطرف پایان نمیروید؟" یه ښَڅ ارُم هج ڤُک وے گښت یاڎج" در آنجا(به پایان) آب تمامی غله را زیر کرده است"(شخ.).

اساس جانشین قید ها با پیشایند تر- و پسایند –هج: تروٍدهج، ترېدهج، ترم هج، میفهماند که حرکت به طرف افقی واقع میگردد: چِس أم تروٍدهج یدېن، مأش مېموٍنېن، اگه ترُم هج سأوېن ملک مېموٍنېن ېن" بینیم، بطرف ما آیند، مهمان ما، اگر به آنطرف روند، مهمان ملک هستند"(شخ.).

اساس جانشین قید ها با پیشایند په(د)- و پسایند –هج: پدوٍدهج، پدېدهج، پدم هج نشان میدهد که، عمل از پایان به بالا بوجود آمده است و یا روانه شده است: توروٍن څوٍند سال ات پدُم هج ، نه ڤُڎج؟ " توران چند سال به آن طرفها (طرف بالا) نرفته یی؟(شخ.)؛ دُختُرېن ېن(داکترېن ېن ؟) پدېدهج سَت خوشِچ ته ازېد یدېن" داکتران به بالا رفتند و حاضر از آن جا می آیند"؛ پدُم هج اسید لپ شِتا بر خرغ " امثال درآنجا نظر برخاروغ بسیار خنک است"(شخ.).

اساس جانشین قید ها با پیشایند ار- و پساینـد –ېڅ: ارۉدېڅ، ارېدېڅ، ارم ېڅ حدود حرکت را به طور عمودی -از بالا به پایان می فهماند: مېف زمین ېن ته ارۉدېڅ ېنَڅ ڎه - م" به همین زمین ها تا اینجا آب میدهم"(شخ.)؛ مو داد نه: ارُم ېڅ ته سأو أم "پدرم میگوید: تا همان جا میروم"(شخ.).

اساس جانشین قید ها با پیشایند پاَ(د)(پَد ᵐ)(شخ. پُد ᵐ)- و پسایند –ېڅ: پدۉدېڅ، پدېدېڅ، پدم ېڅ حدود حرکت را از پایان به بالا نشان میدهد: وَم څن صدا/ی/أم پدۉدېڅ ښُد" صدای همان کمان را تا اینجا شنیدیم"؛ مأش ته پدُمېڅ نه سأو أم" ما تا آنجا نمی رویم"(شخ.)؛ پدم ېڅ أم وے دهم تے ژئښت، یو نِست" از عقبش تا همان جا دویدم، وی نیست"؛ نخا، پدېدېچ پیاڎه سأوے؟ " نخوا که تا همان جا پیاده روی؟".

اساس جانشین قید ها با پیشایند تر- و پسایند –ېڅ: ترۉدېڅ، ترېدېڅ، ترم ېڅ حدود و جای عمل را بطرف افقی می فهماند: تو ترم ېڅ مه سه، وِژَفڅ ښۉم سُت" تو تا به آنجا نرو، گرد(برگرد ᵐ)، شام شد"؛ تے ترېدېڅ نُر سَیل" بیا، امروز تا به همان جا سیر(سیل ᵐ) رویم" ؛ ترم ېڅ غل خوڎم وے یاد" تا همان جا(رسیدن) هم خوابش می برد".

اساس جانشین قید ها با پسایند -یڅ: یۉدېچ، یېدېڅ، یم ېڅ حدود عمل را افاده میکند: کهدېڅ گه سېت؟ " بازتا کجا میروید؟" تا یم ېڅ مَم مرکب مو قیے یاس" تا همان جا همین خر را بمن بر"(شخ.).

بعضی از جانشین قید های ذکر شده، در حالات جداگانه معنی جانشین قید اشاره گم کرده، در نطق به وظیفه حصه های یاری دهنده می آید. جانشین قید های یۉدند، یېدند، یمند، با علاقمندی پیوندک ات در جملات مرکب چون پیوندک تابع خدمت مینمایند. [34]

بعضی جانشین قید ها به مانند صفت پسایند درجه مقایسوی دے- را میگیرند: ترۉ دے خو کین اته، وُز مِس نِېڅ اُم " اینطرف ترشین، من هم شینم"؛ ترُم دے سه خو بازی کِن" آنطرف تر رفته بازی کن"(شخ.)؛ مأش ته یۉدند نه نِېڅ أم پدیِ دے سأوأم" ما در اینجا نمی استیم، بالاتر میرویم"(شخ.).

کلمه سازی قید

قید ها با دو راه: با یاری پسایند ها و تکرار حصه ها ساخته میشوند. با پسوند ها ساخته شدن قید ها یکی از واسطه های اساسی میباشد. پسوند های قید ساز اینها اند: -اڅ، آو(بج. اجاو)، -کرڎه(بج. -ورم)، بج.- اِندهج، -هج.

بعضی از این پسوند ها نهایت کم محصول میباشند.

پسوند -اڅ از حصه های نامی قید طرز عمل میسازد: ښهند اڅ" به خوبی، به درستی"(ښهند"نغز")؛ خاښچ اڅ" ناپخته"(خاښچ" خمیر")؛ ییو اڅ" یک خیل"(ییو"یک")؛ نهرم اڅ " پنهان"(نهرم" نرم")؛ څیېښ اڅ" قهر آمیز"(څیېښ"تلخ"). مثالها: کُمند یو پِدفَک اڅ ڎاد پے مو" در همان جا وی با ناخواسته بمن دچار شد"(شخ.)؛ آدم ته گَپ رِند اڅ لۉڤد" آدم گَپ را روی راست میگوید"؛ آه یخ، تو گرڎه خاښچ اڅ رېد" خواهرم، نان ات نا پخته مانده اس"؛ یو سهمَڃِن ویزے زاښچ "وی بار وخیمناک(سهمناک ᵐ) گرفته است"(بج.).

[34] Дар ин бора ниг. "пайвандакҳои тобеъкунанда". с. 75.

پسوند ـآو در شیوه بجوی به شکل ـاَجاو دچار شده، قید طرز عمل را میسازد: پِیاڎه‌ـت یَت‌ـآ سوار‌ـآو؟ " پیاده آمدی یا سواره؟"؛ مأش أم سواره (اَجآو) ماشین تے نرجهد" ما سواره با ماشین گذشتیم"(بج.)

پسوند ـاِندهج‌ـهج در شیوه بجوی قید طرز عمل میسازد، اما در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی دچار نشد. مثالها: وهڎ بِن بِتاڤ اِندهج وے قیوت " آنها سراسیمه وار وی را چیغ زدند"(بج.)؛ مو پُخ بی ثَمَر هج از خو موم بناڎ یَت " پسرم با زودی از خانه مادرکلانش آمد"(بج.)

پسوند ـگرڎه در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی قید طرز عمل میسازد. در شیوه بجوی برابر پساینده گرڎه باز پساینده ـأرم نیز دچار میشود، که برای زبان شغنانی خاص نیست. گمان میرود، که پساینده ـأرم به شیوه بجوی با تاثیر زبان روشانی و برتنگی درآمده است. پساینده های نامبرده نیز کم محصول اند: رئیسے مو پولِن حساب کرڎه مو ڎوست تے ڎاد" رئیس پولهای مرا حساب کنان بدستم داد"(بج)؛ جوره خو رد کرتوشکه(کچالو ؂)سِرئو أرم زانِت" جوره برایش کرتوشکه را جدا کنان گرفت"(بج.)؛ کلخوز مالِن مأش ارد حساب کرڎه دهک چود" رمه کلخوز را بما حساب کنان سپردند"(شخ.).

پسوند های ـاَکے// کے بعد از واولها(در زبان شغنانی و شیوه های آن در ساختن قید های زمان و طرز عمل مشترک میباشد.

پسوند اَکے از کلمات معنی زمان داشتگی قید زمان میسازد: ڤِبگه کے مو خِبز یَد خو ساز لۈڤ أم" شبانه پیش من بیا و سرود میخوانیم"؛ پِرا کے(ی)پِن مأش بابِن سرگرڎان ڤَد" پیشتر بابایان ما سرگردان بودند"؛ سحراکے اندیداو مو پُخ نه چِبمت" پسرم سحری از خواب خیستن نمی خواهد".

پسوند ـاَکے قید طرز عمل را (اساسا از صفت) میسازد: نهرم اکے (نهرمَکے ؂)" پنهانی"؛ راست اکے (راستَکے ؂)" روی راستی، راست کار، کشاده و روشن"؛ نهرم اکے کار مهک، تو داد خفه سۈد" کار پنهانی نکن، پدرت ملال میشود"؛ مو تهت راستَکے چارِک ڤُد" پدرم مردک راستکار بود"(شخ.).

پسوند ـوار با اسم و صفت ها یکجایی آمده قید طرز عمل را میسازد: قیدها با این پساینده ساخته شده تابش های مانند- مقایسوی دارند"؛ داد وار " پدروار"؛ وورج وار"گرگ وار"؛ کُد وار" سگ وار"؛مرد وار" مرد وار"؛ آدم وار" آدم وار": ملک تـه آدم داد وار نصحت کِبِنت" ملک آدم را پدروار نصیحت میکند"(شخ.)؛ خِراک مِس یو کُد وار خیرت" وی خوراک را هم سگ وار میخورد".

پسوند - أک بیشتر از شماره و گاهی از صفت هم قید میسازد: چهپ أک"بدست چپ"(چهپ" چپ")؛ خِبز أک" بادست راست"(خِبز" راست")؛ ڤرِث أک"هر دو"؛ خارِ أک" ششتاگی"(خارِ" شش")؛ جوره ته بیِبں چهپ أک تئبنت" جوره بیشتر با دست چپ میتراشد"؛ ۈز تمه رد لۈم اته تمه نِڤشبت، برزین أک مه سۈد" به شمایان حکایه کمن و شمایان نویسید، اره لش(گد ود ؂)نشود".

پسوند ـجبڤ(شخ. جبف) با کلمات معنی زمانی داشته آمده، قید زمان میسازد: بِـهب جبڤ(شخ. بِـهب جبف)" شبانه، شب هنگام"؛ بهار جبڤ(شخ. بهار جبف)" بهاران"؛ وِداب جبڤ" نصف روزها(چاشت ؂)"؛ بِنۈم جبڤ(شخ. بِنۈم جبف)" شامگاهان"؛ مبِثِن جبڤ" روزانه". مثالها: بِـهب جبڤ تـه مو تهت مأش ارد سۈگ لۈڤد" شبانه پدرمان بما افسانه میگوید"؛ وِداب جبڤ تهم یَد چای بِرئز خو ڤا سه" نصف روز ها (چاشت ؂)آمده چای نوشیده رو"(بج.)؛ بِنۈم جبڤ ته پے دبِلاخ بنوڤد جهت سأو أم" شامگاههان به دیلاخ برای شیر میروم"(شخ.).

پسوند -اَت(بج. است) بیشتر از کلمات تاکیدی-آوازی قید طرز عمل میسازد: وَم یوښـکښ ښ گَرَت(بـج. گَرَست) وَم پیڅ ارد رِښت" اشکهایش یکباره برویش ریختند"(شخ.)؛ ماشین ښ کُرښَت(بج. کُرښَست) ویز چـو خـو ڤـودښ" ماشـین را دررو(بـزودی ᵒ)بـار کـرده آوردنـد"؛ یـو فغسـت تــے ڎو سـوٚم(واحـد پـولی ᵒ) زواسـت خـو اڎئـرتـے " وی دررو دو سـام را بـرآورد و(بـه وی) دراز کـرد"(بـج.)؛ مـاٚش فانوس(شـغ. څښراو، الښکین ᵒ) ڎِپَت(ڎِپَست) وِزَد" فانوس(چراغ، اریکین ᵒ) مان یکباره خاموش شد(شخ.).

پسوند -ے از شماره های مقداری قید طرز عمل میسازد: شِلُمبَک مه ڎښت، ییو ے دښڎښت ات خو پول زښت " تیله ندهید و یکتایی درآمده پول تانرا گیرید" ؛ مـاٚش پِراد اند ښ ارهیـے تـاڎچ گوښت رِبوید" بـه پیش ما سه طبقی گوشت گذاشتند".

با راه تکراری کلمه ساخته شدن قید:

گره قیدها بی واسطه با تکرار شده آمدن اسم، صفت و فعل ساخته میشود.

تکرا شدن اسم با حصه چه -اَک: څیوڅیواَک(څیوڅیوَک ᵒ)" پاره پاره"(څیو" موی")ښښت ښښت اک" میـده میـده"(ښښـت" آرد تـوت" " تلقـان نـرم ᵒ")؛ ووررِ ووررِ اک" بیحـال شـدن، مانـده شـدن"(ووررِ "رشته"). مثالها: آه جوٚن، لوٚ وښف ره وُز څه ښِد اُم څیو څیو اک وښف کن اُم" آشنا، به آنها گوی، اگر من بیایم، آنها را پاره پاره میکنم(شخ.)؛ یه چینـے ښښت ښښت اک سَت" پیالـه میده میده شد"؛ ک اَم کسلـے دے مو پُڅـے ووررِ ووررِ اک چود" کسلی پسرم را تماما بی مدار(بی حال) کرد"(بج.).

تکرار شدن صفت: ښَپ ښَپ//جهلد جهلد" تیز تیز"؛ وٚسته وٚسته" آهسته آهسته"؛ کهند کهند" جدا جدا"؛ ښپ ښپ خهر، ماٚش پوٚند ڎُر" تیز تیز خور، راه مان دور است"؛ ژِنج ته خو وخت تـے وٚسته وٚسته آب سوٚد" برف آهسته آهسته در وقتش آب شده میرود"(شخ.)؛ ڤښگه تو تهت کهند کهند مـاٚش خود تـو جهت" دیشب از برای تو شده پدرت همرای ما خیلی جنگ کرد".

تکرار شدن آمدن اساس زمان حاضره فعل: وُڅ وُڅ اِک(وُڅ وُڅِک ᵒ)" آهسته آهسته"؛ فَرښ فَرښ" تیز تیز"؛ سئر سئر اَک" پنهانی"؛ وَغ وَغ " گریه کنان"؛ یو ڤا وُڅ وُچ اِک یاڎد دے شِلخه زار ڤه" وی بـاز آهسته آهسته از نزد شیلخه زار می آید"(شخ.)؛ چوښت اُم دے نئز ارد خون تیزد ات وَغ وَغ یَت" دیدم از بینی اش خون میرود و گریه کنان آمد"؛ صفر، دیِ دهم تـے سئر سئر اِک سـه کو چرښ تـه؟ " صـفر، کانی پنهانی از قفای شان رو، بین آنها چه کار میکنند؟"(شخ.).

بعضا قید ها از اساس های گوناگون با یاری واحد های علحیده پیوست کننده(-په، -آ، -ره، -اَ) نیز ساخته میشـوند: رو پـه رو" در رو بـه رو"(رو"طـرف")؛ کتـه ره ښـهب" تمـام شـب"(کتـه" کـلان"، ښـهب" شـب")؛ کتـه ره مـښڅ" روز بـر دوام، تمـام روز"(کتـه" کـلان، مـښڅ" روز")؛ تیـر ات تـگـاڤ" از هـر طرف"(تیر" بالا، تگاڤ" پایان")؛ کُرڅ آ بِلُق" پست و بلند"(کُرڅ" چقوری"، بِلُق" بلندی")؛ کهل اَ پا" به پایان"(کهل" سر"، پا"پای")؛ چیو نا باف" گپ ناگیر"(چیو- اساس زمان حاضره از فعل چیوتـاو " صداکردن"، باف شاید اساس زمان حاضره از فعل بیفتاو" توانستن" باشد؛ وے چید مـے رو پـه رو ازَم هج" خانه اش در رو به روی (خانه ما) از آنطرف است"(شخ.)؛ یـے مه، ک-اَم غِڎه چیو نا باف گهپ نه نِغوٚرِد" آنه، همین بچه گپ ناگیر، گپ گوش نمی کند"؛ ښد پوٚند کُرڅ-آ- بِلق خو دے جهت ماشین تېز نـه تیزد" همین راه پست و بلند است، برای همین ماشین تیز نمیگردد"(بج.)؛ کتـه ره ښـهب نڤشښت نڤشښت خو کلکات ته سښت" تمام شب دراز نوشته نوشته مانده میشوید"(شخ.).

بوظیفه قیدها بعضی واژه شناسی نیز می آید: ڎُست پےِ لِبنا نیستاو" بیکاره شستن"(عینا:" دست به زنخ مانده شستن")؛ ڎُست پےِ نئز یَتاو" با دست خالی آمدن"(عینا:" انگشت به بینی آمدن")؛ ٿیر خیداو" بیکاره گردی کردن"(عینا:" خاکستر خوردن")؛ ڎو پاڎ ار یےِ پئخ وېڎداو " یکروی کردن"(عینا:" دو پا را به یک موزه /چموس °/ ماندن").

پیشایندها

در زبان شغنانی پیشایند های ار، پے، تَر، اس(از)، پِس، پَر، مے، چے، تا، بر، بی، به، در، دَرَو، براے، درایے، بِدونے موجود اند. این پیشایند ها معنی مساحه گی زمانی و مناسبتهای گوناگون گرامری را افاده میکنند.

پیشایند های ار، پے، تر: خصوصیت مهمترین این پیشایند ها در افاده نمودن معنی گوناگون مساحه گی میباشد. پیشایند ار(به پایان)، پے(به بالا)، تر(به طرف افقی) روانه بودن عمل را نشان میدهد.

پیشایند ار جای واقع گردیدن عمل و سوی عمل را بطرف پایان نشان میدهد. به این معنی وی با پیشایند پے مقابل میباشد: سحرَکی ار وېر تی-م" پگایی به ویر(به پایان) میروم"؛ سَین(حسین م) معصوم قتی ار خرغ توید" سین با معصوم به خاروغ(طرف پایان) رفت(شخ.)؛ ار تگاڅ وېف محله" خانه شان در پایان است"(شخ.).

پیشایند ار گاهی همرایی را می فهماند: ار وېڤ گَت خو کے خو تهم سېت" با آنها همراه شو و ثانی روید"؛ یَم مأش شرڤداج ته ار ښین دریا سۈد" رود(رود دهه) ما به دریای پنج(دریای آمو م) همراه میشود"(بج.).

ار- روانه بودن عمل را به داخل اشیاه، جای می فهماند: کیل ات پیلچَک ار دېک وَرڤېنت خو خیرت" کله و پاچه در دیگ(جوشانده) مانده میخورد"(بج.).خو کلگوت(پاپیچ م) ڤیس ار تو پاڎ ژنج مه سۈد" پای تابه ات را بند، که به پایت برف نه درآید"(شخ.).

پیشایند ار بعضا با پسایند های –خېز(شخ.گُنه)، -درون یکجایی کار فرموده میشود. در این حالت معنی پیشایند با پسایندهای ذکر شده روشن و دقیق میگردد: ناتا ار وے خېز سېن" نباشد، به پیش وی روند"؛ وهڎ پن ار رستم -گُنه وے رماد" آنها او را به نزد رستم فرستادند"(برو.)؛ ار مو گُنه مېمونے څه وخت یَدېت؟ " کی به نزد من به مهمانی می آیید؟"(شخ.)؛ یے مه، ار وَم درون دۈند گه لعل" منه در درونش همینقدر لعل(است)"(شخ.)؛ روغن پن ار مښارج درون چورِج جای" روغن را در درون غله(نخود م) جا(پنهان م) کردند".

پیشایند پے برعکس پیشایند ار روانه بودن حرکت را به طرف بالا یا جایگیر بودن آنرا بطرف بالا نشان میدهد: پے دَم وېزدره -م سُت یے هفت ساله(مېښک م)-(ی)اُم ڎاد" به(همین) ویزدره رفتم، یک(آهوی) هفت ساله را شکار کردم"(شخ.)؛ یے ښهب یۈد اند رېد، یے ښهب گه توید پے چېلۈندے" یک شب در اینجا ماند و شب دیگر به(بالا)چیلوندی رفت"؛ آه غَڅ، دے ژیز پے کِڅار وېڎ" آی دختر، هیزم را به آتشدان(تندور م) انداز"(شخ.)؛ صمد رِزین پے مون چار ڎُست" دختر صمد در قشلاق مون شوهر کرده است(بج.).

پیشایند پے با پسایندهای –خېز(شخ. گُنه، -اندے، -ندے، -بُن)، بیر یکجایی آمده چنین معنی ها افاده میکند:

با پسایند –خېز(شخ. گُنه نشان میدهد، عمل (به بالا) بطرف این یا آن کس روانه است: دي ڨَزېن پے مو گنه دے خو تهم سه" همین بز ها را بطرف من حی کن و ثانی رو"(شخ.)؛ پے مو خېز کِرسین(تیل م) نه رېد، مگم ار ڨۈمهر سأم" در نزد من کرسین نماند، مگر که به(وومر) روشان روم"(بج.).

با پسایند –اندے، ندے، یکجا شدن اشخاص، اشیاه را نشان میدهد: اَه-را پے مو ندے خو کے، مه وِنِیْن مأش" جوره، بمن نزدیکتر شین،(آنها) مرا نبینند"؛ یه پِش پے کِخْار اندے نیسخ" همان گربه در نزد آتشدان نشسته است"؛ پے دَم اند مردُم جعم قُد" در اطراف او مردم جمع بود".

با پسایند –بُن، -بیر در زیر چیزی بوجود آمدن عمل را می فهماند: بنوقْد مِس نِست پے ځِمو" در زیر سبد شیر هم نیست"؛ اَه-را، دے تخمُرغ پے دَم ژیربُن ربی خو میْنت" جوره، همین تخم (مرغ) را در زیر(همان) سنگ گذار و مان"(برو.)؛ وهڎ سیْن کو موسفي پے کو بُن زیْن وے خو قیْن" آنها میروند(و می بینند) همان موی سفید در زیر کوه(نشسته است) ، او را گرفته می آورند"؛ پے ځِمو بیر یے وهرگ بُخ مورِچ" در زیر سبد یک بره چه مرده است".

پیشایند پے با بعضی کلمات مفهوم زمانی داشته، برای افاده زمان می آید: پے مَڎار ته مأش نه نِڎ أم، تِی أم ار بهرچید" تا نصف روز(چاشت ؑ) ما نمی استیم، به بهرچید میرویم"؛ خو نفوسی (ی)أم پے مئست ځِد" حصه خود مانرا در (روشنی) مهتاب (شبانه) درویدیم" (شخ.)؛ پے رُخے مأش نه لهکچود خو بنهب-آ-بنهب اڎ أم تاید" تا دمیدن صبح ما را نماند و شباشب رفتیم".

پیشایند تر- معنی زیرین را افاده میکند:

بطور افقی واقع شدن عمل : اس دستے وَم یو توید تر بنهر" از برای او(شده) وی به شهر رفت"؛ اَه-ڎه، تر ماشین بوند مه سه" ای بچه، براه ماشین گرد نرو"؛ بعد پات بناه سؤد تر دریالهڤ" ثانی پادشاه به لب دریا میرود"(شخ.)؛ تے تر چید، تڒم سبْرون" بیا بخانه رویم، آنجا سلقین(معتدل ؑ) است"(شخ.).

جای واقع شدن عمل را بطور افقی می فهماند: زمستؤن تر دے مرغاب لپ شِتا" زمستان در مرغاب نهایت خنک است"؛ ترگرم چینمه -(ی) أم قَد، برات مِس قُد" در گرم چشمه بودیم، برات هم (در آنجا) بود"(شخ.) بچگله تر قُج بازِ(ی)یْن" بچه ها حالا در بیرون بازی میکنند".

پیشایند تر بجز معنی اساسش باز چنین معنی ها را افاده میکند:

موجودیت باواسطه را می فهماند: معصوم تر هر کار اڎ اَویز" معصوم بهریک کار ارهلش(دخیل ؑ) است"؛ تر دے حوضے مه سه، غوْت نه ڎے یے" به جای چقور تری(دریا) نرو، غرق نشوی(شخ.)؛ یو یے تر وَم فلت خو شینتے" وی به او نگریست و خندید".

ماننده‌ی را می فهماند: صورت اند أم مأش تر خو داد ات کار اند تر تو" در صورت ما به پدرمان ماننديم، اما در کاربه تو ماننديم"؛ بادؤم لؤد ے: ناگ ک-اَم مو رِزین تر مو بے سواد مه سؤد" بادام گفت: کاش دخترم من بر این بی سواد نشود"(شخ.).

مقصد به میلی برای اجرا نمودن یگان کاری افاده می نماید: دهڎ شِچ تر کار نبتے یْن اته، تو سیل کے" اکنون آینها بکار سر نمایند و تو سیر کن"؛ اس وے سحرؤنی (ی)أم تر څاو رؤن سَت" یگاه یی ما به درو کنی روان شدیم(شخ.).

تر با کلمات معنی مکانی داشته مکان را می فهماند: رینت مأش دِشید تر تیر زبد" ترمه از بالای بام خانه مان پریده گذشت"؛ مو رِسق تر پؤند" رزقم در راه است"(شخ.).

پیشایند تر به ترکیب جانشین های سوالی داخل شده، جانشین های ترکیبی سوالی میسازد: پِد مو زلمک تر که سَت؟ " زن اموکم کجا رفت؟"(شخ.)؛ کِریا تُر تر چےِ؟ " امروز نوبت از آن کیست؟"؛ تر چیز گه تو ند غل هوس، لوُف " باز چی هوس داری، گوی(بج.).

با پسایند های –خېز(شخ.-گُنه) یکجایی پیشایند تر بطرف کسی یا چیزی سوی روانه شدن عمل را نشان می دهد: تر مح نبی خېز اُم فُد ات یت اُم" به پیش محمد نبی رفته آمدم"؛ صفر نه: تر آغا نظر گُنه سأوےِ؟ " صفر گفت: بنزد آغا نظر میروی؟ (شخ.).

پیشایند تر با پسایند –ېچ انتهای عمل را می فهماند: اسید بنَخ تر دېف زمین ېخ سوُد" امسال آب تا زمین اینها میرسد"(شخ.)؛ یارعلےِ چید ېخ اُم ژئبنت " تا خانه یار علی دویدیم" .

با پسایند –هج بطرف روانه بودن عمل را افاده میکند. در شیوه شاخدره گی در این وظیفه پسایند –گُنه هم استفاده میشود: ک-ازوُد یو تر مکتب گُنه تويد، نِست نه ترُم؟ " وی از اینجا بطرف مکتب رفت، نخواهد آنجا هم نیست؟"(شخ.)؛ دےِ مال چِس تر گَبنت هج مه سوُد " رمه را بین، بطرف کشت نرود".

پیشایند اس در دو گزینه اس و از دچار شده چنین وظیفه ها را ادا می نماید:

سرچشمه و یا منبع برآمد عمل را می فهماند: مو تهت غلام نبی اس تیښار یَت" پدرم غلام نبی از تیشار آمد"؛ بجو شرڤداج ته اس بنَخ نبنتید یاڎد " رودچه(دهه) بجو از آب خیزی جاری میشود"(بج.).

سبب را افاده میکند: اس تُښنگےِ مو نای ثَکِست کِښت" گلویم از تشنگی قاق شد"(شخ.)؛ یَدوُ(د) مِس مښارج اس شِتایےِ بِښاد" در اینجاهم نخود را خنک زد". (عینا: نخود خنک خورد)؛ مو زارڎ بِسچیفت اس گرمےِ، بنَخ دهک" دلم از گرمی می کفد، آب ده"(شخ.).

از کدام جای و محل بودن کس یا شی را نشان میدهد: وُز اُم اس ڠرنوُد" من از چاسنود استم(شخ.)؛ مو اصل نصب از خوُف" اصل نصبم از خوف است"؛ یو اس پارښنیڤ-آ؟ " وی از پارشنیف؟"(شخ.).

از کدام مواد ساخته شدن شی را می فهماند: مأش ته رباب اس ناشِن ڎارگ تئښ أم" ما رباب را از چوب زردآلـومی تراشـیم"؛ ویښـچک ژُرن چـورِجِن اس ښـېب" ویښـچک(حلقـه بـرین) از شـاخهای درخـت میسازند(شخ.)؛ پاڽ ته از سِپِن تیار ېن" تیر را از آهن می سازند"؛ کاغذ- ته از ڎارگ تیار ېن" کاغذ را از چوب تیار میکنند".

مقایسه را افاده میکند. در این حالت پیشایند از با پسایند درجه مقایسوی صفت و قید –دےِ یکجایی کار فرموده میشود: میانه کو اس ونقله تیردےِ" میانه کوه از ونقله بالا تر جای گرفته است"؛ اَه-را، پےِ اس خو کلندےِ ته نه بسخِرېن" جوره، به آدم از خود کلانتر شوخی نمی کنند"(شخ.)؛ اس بیار ڤا نُر گهرم دےِ" از دینه روز امروز گرمتر(است)".

وقت را افاده می کند: دوُند نهویج غَڎه، اس سحر اندی تا ڤېگه یېخ بیوت" چنان بچه گریانچک از پگاه تا بیگاه میگرید"(برو.)؛ اس مېڤ مېثېن شِچ گهرم سوُد" از همین روزها (هوا) گرم میشود"؛ از مڎار تریِ تهم تو قتیِ ښاو سأم" بعد از نیم روز(چاشت ^م^) با تو درو میروم".

پیشایند از نشان میدهد، که عمل با واسطه اشیاه یی به جای میگذارند: از دَم یېد نرِجیس خو سه" از همین کوپروک(پل ^م^) گذر و رو"؛ مأش اُم اس لینین کلخوز نرِجهد ات نښپر خو ماشین قتی یت" ما از کلخوز لینین گذشتیم و نشپربا ماشین اش آمد".

اس با پسایند ــاندے، -ارد، -تیر و گزینه های زیرین یکجایی آمده چنین معنی ها را افاده میکند:

اس با پسایند ــاندے(بج. اِندی) از کل جدا شدن چیز را می فهماند: چارِک زِبُد اس معرَکه ندے" مردک از معرکه برآمده رفت(شخ.)؛ ڂِرَخَک اس یاڅ اند زِبُد" شراره از النگه پرید"(شخ.)؛ یِیو ہن اس خو بین اند تر پاټ ښاه دُربار رماد" یک نفر را از بین شان به دربار پادشاه فرستادند"؛ یو (ی)ے اس وېڤ خو رڅېڅېنت" وی از آنها خود را گریزاند".

پیشایند اس با پسایند های ــارد(شخ.ارد//-اِرد، بج.-اِرد) از جای سر زدن عمل را نشان میدهد: اس مو چید ارد ڎردے سه خو پاڅ وېڎ" از نزد خانه ام دور تر رو و تیر پران": اس مو پِراد اِرد ښِس" از نزدم گم شو"(شخ.).

پیشایند اس با خېز (شخ. گُنه)، از نزد یا از پیش کسی چیزی روانه بودن عمل را می فهماند: یو ښاڎ اس تو گنه" وی از طرف تو خوابید"(شخ.)؛ از مأش خېز یو ڎو سعت تیر پرا تویجت" وی از نزد ما دو ساعت پیشتر برآمده رفته بود"؛ وُز اُم چوښت یو اس خو چید خېز قیوت خو پڅ" دیدم، که وی از نزد خانه اش پسرش را چیغ زده استاده است".

اس با پسایند ــبُن از زیرچیزی سر زدن عمل را افاده می نماید. به این معنی با پسایند ــاند(بج.اِند) یکجای می آید: یو فِلُڅ اڅ از وَم چنارېُن اند زِبُد" وی به ناگاه از زیر همان چنار گریخته رفت"؛ پاټ ښاه نغُښت از وے کو بُن اند صدا سُت" پادشاه گوش کرد(که) از زیر همان کوه صدا برآمد"(شخ.)؛ تاش بیک فیچت اته، یه زریځ اس ژیر بُن اِند روښت" تاش بیک خوشتک کشیده و آن کبک از زیر سنگ پریده رفت(بج.).

پیشایند از با کلمه ــپهلے، سوی مکان را نشان میدهد:

یو، اَله، اس وے کهزار پهلے یڅچ" وی گویی از طرف همان پیکال(باغچه ؎) آمده است"؛ اس مو پهلے نڅ، یډد فراخ" نزدم شین، اینجا وسیع (است)"(شخ.).

پیشایند پِس. استعمال پیشایند پِس در زبان شغنانی و شیوه اش شاخدره گی محدود است، اما در شیوه بجوی فراوان بوده معنی زیرین را افاده میکند:

از پس کسی یا چیزی روانه بودن عمل را می فهماند:

وُز ته پِس تاڅ(تو اڅ ؎) ڂډندېڅ ژاز اُم" تا کی من از عقبت میدوم"(شخ.)؛ یو پِس ماڅ(مو اڅ ؎) یَت" وی از عقب من آمد"؛ وډن ته پِس دیِ-څ بازاُم" پشم را با او می فرستم"؛ چوښت اُم وهڎ بچگله (ی)ہن پِرا پِس خو دېد" دیدم، که(همان) بچه ها پس هم درآمدند(بج.).

سبب و مقصد را می فهماند. با این معنی در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی بیشتر پسایند ــاَڤېن می آید: مأش اُم پے خزینه پس کښت(شخ. کښت اَڤېن) تاید" ما به انبار(گدام، خزینه ؎) برای غله رفتیم"(بج.)؛ ار پستېڤ پِس کرسین(شخ. کرسین اَڤېن)(تیل ؎) سأم" به پستیف برای کرسین میروم(بج.).

پیشایند پِس در شیوه بجوی از پهلوی چیزی روانه بودن عمل را می فهماند. در خود زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی برای افاده این معنی، عادتا پسایند ــڤه می آید و مقایسه کنید: یو پِس دریا زیمب اڅ (شخ. دریا لأڤ ڤه) توید" وی لب لب دریا رفت"(بج.)؛ ماشین بوند پِس مو چید پِرا اڅ(شخ. مو چید پِرا ڤه)نَوجیست(نَرجیست)" راه ماشین گرد از نزد خانه ام میگذرد".

پیشایند پَر. معنی اساسی این پیشایند واسطه اجرای عمل است. به این معنی پر تنها در شیوه بجوی زبان شغنانی کار فرموده میشود. در خود زبان شغنانی و شیوه آن –شاخدره گی پیشایند پر موجود نیست: خهط ته پر قلم (شخ.قیم بِخ) نقْشِین" خط را با قیم می نویسند"(بج.)؛ تۈغم ته پر خو ذُست(شخ.خو ذُست بِخ)وِیڈِین" تخم غله را با دست می پاشند"(بج.)؛ وُز اُم وے گهپ خو غۈږ// خو غۈږ بِخ(شخ. خو غۈږ بِخ) بِنُد" من گپش را با گوشم شنیدم"(بج.).

پیشایند مے، چے کم استعمال اند. آنها در جمله چون قایده پیش از معین شونده می استند.[35] پیشایند های مے، چے به معین کننده خود چنان واصل شدند، که آنها را از ترکیب کلمه ساقت کردن مشکل است و در انکشاف امروزه زبان چون پساوند بنظر میرسند: چس: دِي وهرگ ڤا عقاب خو مے نۈل مه کِښت" بین:همان بره چه را عقاب گرفته نبرد"(شخ.)؛ تر گه ته ساوِت ڤا (ی)یت مو مے چهنگ" هر کجایی که میروید، باز در داتی(چنگ ˚) من استید"؛ ڤهښ مو مے قهپ اته، یو نه لـه: تے اُم" ارغمچین(ریسمان ˚)(حالا) در دستم و وی گفت: رفتیم".

پیشایند چےشروع عمل رامی فهماند: یو غِڈه چے جِقت سُت سه نِښِیب وے" همان بچه گریه کردنی، رو گهواره را جنبان"(شخ.)؛ گرڈه (ی) اُم چے خید سَت اَته، ماشین یَت" ما به نانخوری سر نمودیم و ماشین هم آمد"؛ صفر مِس ښئیتاو چے سِد، نه فهم اُم تو خَرهنگ؟ " صفر هم نیت خواندن دارد، نمیدانم تو چے نیت داری؟"(شخ). مأش اُم چے ښئڤد ات وهڎ بِن دِید" ما خواب کردنی بودیم و آنها در آمدند".

معنی بالایی در شیوه بجوی بیشتربا پیشایند- حصه-چه پَی افاده میشود: دهڎ بِن دے اوقات(خوراک ˚) پَی خید سَت" آنها به خوراک خوری سر کردند"(بجو.).

پیشایند تا برای نشان دادن حدود، مساحه و زمان افاده می کند:څۈند کیلو متر تا امبَو رِیڈج؟" تا امبو چند کیلو متر مانده است؟"(شخ.)؛ تا ښُمني کنیت طاقت، مأش ته یَدأم" تا پگاه طاقت کنید، ما می آییم"؛ تا ار توچید فرهپ اُم، خیر مَڈار" تا به خانه تو رسیم، که نصف روز می شود".

پیشایند تا بیشتر با پساوند –بِخ یکجایی آمده معنی های زیرین را افاده مینماید:

انتهای مسافه را می فهماند: گوهرخو ماشین قتے ارۈد، تا خرغ بِخ دے قتے سأم" گوهر با ماشین اش در اینجا است، تا خاروغ همرایش میروم"(شخ.)؛ ک-اَم نو سملات(جاز˚) یے سعت تے تا خرغ بِخ یاڈد" همین سملات(طیاره ˚) نو در یک ساعت تا خاروغ میرسد".

به انتهای وقت دلالت میکند: تا صداث بِخ وے جه لپ مال ڤُد" تا پیرار سال در (دست) وی حیوان بسیاربود"(تا صداث بِخ وے ند لپ مال ڤُد" تا پیرار سال او رمه زیاد داشت" ˚)؛ دِگه شِچ سازِنگے تا رُخ بِخ!" دیگر اکنون تا صبح سرود خوانی دوام دارد!"؛ دیف ارد اُم لۈد اِدے، تا ووڤد بِخ پے مأش خیز مه یَدیت" به آنها گفتیم، که تا روز هفتم به نزد ما نیایند(شخ).

در ترکیب جمله مرکب تابع پیشایند تا چون ربط تابع کننده خدمت میکند: تا ساز نه لۈڤے، مأش تو نه لهک اُم" تا سرود نخوانی، ما ترا نمی مانیم"؛ وُز اُم تا یَت، یه ماشین تاید" تا من آمدم،(که) ماشین رفت"؛ تا ڈیس وِیب گه نه جِی یت، نه لهک اُم ته تمه" تا ده درزه دیگر نه دروید، شمایان را نمی مانم".

[35] дар забони сариқӯлӣ, чун қоида, пешояндҳо пеш аз муайяншаванда кор фармуда мешаванд; Ниг. Пахалина Т. Н. Сарыкульский язык, с. 57.

در بین آواز های چیده جمله، پیشایند تا وظیفه ربط پیوست کننده را ادا می نمایند: یاش(چِوان ^م) تا پیرڅ وے جهت نیود" جوان تا پیرهمه از برای وی گریستند"؛ از بُق تا بُخْېن ارُم قَد" از خورد تا کلان درآن جا بودند"(شخ.)؛ بهار ته مال تا سِتِور پے دېلاخ(یېل ^م) یاسېن" بهار مال و میده و شاخدار کلان را به ایلاق دیلاخ میبرند".

پیشایند بر در عبارت ها از زبان تاجیکی اقتباس شده کار فرموده می شود: مو تهت اِند یے یار وے پُېنت بر زمین نه ڎاڎج" پشت پدرم را کسی به زمین نرسانده است(نزده است ^م)(شخ.)؛ ڎیر ات غبار بر فلک سُت، ات وُز اُم فهمت، وورج مال درون ڎاد" همینکه چنگ(گرد ^م) و غبار بر آسمان خیست، فهمیدم که گرگ در بین رمه در آمد".

پیشایند بر برای افاده مقایسه نیز استفاده می شود. با این معنی وی مرادف پیشایند اس// از میباشد: سوری بر مو// اس مو لپ غُله "سوری نظر به من خیلی کلان است"؛ لپ قابل ېن بر مأش مردُم ڤُڎج(شغ.ڤېڎ ^م) " آنها نسبت به مردم ما قابل تر بودند(شخ.)؛ بر تو ته بیدے ښای اُم " از تو بهتر می خوانم".

پیشایند بې نبودن چیزی را می فهماند: یَم اجب بې اواز ماشین " این عجایب ماشین بی آواز"(شخ.)؛ بې بِڎهن فارج تے ته سوار نه سأم" به اسپ بی زین سوار نمی شوم".

پیشایند به بیشتر در ترکیب و عبارت های از زبان تاجیکی اقتباس شده دچار میشود: بنده ته به دنیا عشق جَوِن جهت یاڎد " انسان به دنیا برای محبت پیدا شده است"(شخ.)؛ تیڅ ېن به قاضی" به پیش قاضی رفتند".

پیشایند درمعنی شروع نمودن و یا آغاز عمل را افاده میکند. در این وظیفه وی همیشه پیش از مصدر ناقص می ایستد: یه ته تهم در نیود ڎېد" وی البته، گریه میکند(عینا: "به گریه می سازند")(شخ.)؛ وَم نهن در شینت ڎېد " مادرش به خنده درآمد"(عینا:" به خنده زد").

این پیشایند در ترکیب عباره های اقتباس شده زبان تاجیکی خیلی زیاد دچار میشود: در زمِوِنے پېښ یېد اند یېد نه ڨَد" در زمان پیش در اینجا کوپروک(پل ^م) نبود"(شخ)؛ یو صغیره دېد در مابین دېڤ خو کلته سُت" همان صغیره در مابین آنها درآمد و کلان شد"؛ در باره ے تو تهت لپ گهپ فهم اُم" در باره پدرت گپ بسیاری می فهمم".

پیشایند برایے، درایے. معنی اساسی این پیشایندها مقصد و تعینات عمل میباشد: درایے مو ڎئد مهک " از برای من شده جنگ نکن"(شخ.)؛ درایے تِوغم اَم ار یزغلام تاید" برای تخمی به یزغلام رفتیم".

پیشایند دَرَو شروع این یا آن عمل و یا از طرف کسی به آن شروع نمودن را می فهماند: دے پُڅ وِښِځ ېن(شغ. وِښیځ ېن ^م) زئزد خو خزینه (ی)ېن اس یوند اڅ دَرَو وِښِد کِښت " پسرش کلید ها را گرفته امبارها(خزانه ها) از یک سر کشادن می گیرد"(شخ.)؛ بعد یو درو نیود سوِد" ثانی او گریستن گرفت"؛ یو چوپوِن خو مال درو زِنئد سُت" چوپان به شستن رمه اش سر کرد".

پیشایند بِدونے خیلی کم استعمال میشود: بدونے تو ته یے یار گه مو کتاب نه زئزد" غیر از تو کسی دیگر کتابم را نمی گیرد"؛ بدونے کتاب ښئیت وے ند کار گه نِست نه؟ " نخواهد و ی غیر از کتاب خوانی کاردیگر ندارد اه؟"(شخ.).

پیشایند ار، پے، تر، اس، به اینچنین در ترکیب بعضی واحد های واژه شناسی نیز می آیند: پُر پے رئڤ " بیخدا، بی هیچ چیز"؛ څېم پے څېم" آشکارا"؛ ڎُست پے نبځ یتاو(شغ.انگښت پے نبځ یتاو ^م)" با دست

خالی آمدن"؛ تر پاڎ ڎئداو" لگت گردن، زیر پا گردن"؛ تر کۉرک یېداو" فریب دادن"؛ څېم تر څېم سِتاو" آگاه شدن"؛ غېڤ تر غېڤ سِتاو" جنجال شدن"؛ تر بروت شینتاو" خرسند شدن"؛ اس کفنېل ستاو" پاره پاره شدن"؛ اس خو ستاو" پشیمان شدن"؛ اس خو سایه ستاو" ترسانچک بودن"؛ اس پاڎ ڎئداو" خراب، لاخر شدن"؛ ڎم اس غئڤ" پاره شدن ۴".

پسایند ها

پسایند های زبان شغنانی با اصلی و نامی جدا میشوند. بقرار پسایند های اصلی [36] -اندیر، -اندے، (بج. -اِندیر، -اِند)، -ارد، رَد، ره(بج. اِرد، رِد، رے) ؛ تیر، -بِخ، -اَڤِن، -جهت، -به، -گد، -گه(بج. -گِد، -ڨتے شخ. -گُنه، -ڨتیر)، -أچ، -چه(بج. -چے) داخل میشوند. پسایند های نامی : -خبِز، -بیر، -چِناڒ، بج.چِناو، -دستور، -مِغوند، -رهنگ(بج. رَنگ)، -پِرا(شخ. پِراد)، زِبا،-درون میباشند، که در مورد های معین چون پسایند استعمال می یابند.

پسایند -اندیر در زبان شغنانی چی از جهت شکل و چه از جهت وظیفه جالب دقت است. وی در زبان شغنانی و شیوه های آن دارای شکلهای گوناگون میباشد. شکل پوره آن -اندیر(بج. اِندیر) اساسا در نطق معتدل استفاده می شود: وورج یَت ڎاد مال بین-اندیر ات دے غِڎه ند جغه دخ سُت " گرگ آمده به درون رمه درآمد و همان بچه داد و فریاد برآورد"؛ مو ڤارج پے توڎ اندیر وِرِیمچِن، سه واښ وے رد وېڎ" اسپم به(درخت) توت بستگی، رو به پیشش علف پرتا"(بج).

شکل -ندیر عادتا بعد از واول می آید: پات ښاه دے لعل ات زمرتی دیڤ پِرا ندیر رِبوید" پادشاه لعل و زمرد را به پیش آنها گذاشت"؛ دنیا ندیر خس ات خوب لپ، خفه مه سه " در دنیا خس و خوب بسیار، خفه نشو".

در نطق دیالوگی گزینه های مختصر -اندیر، یعنی -اندی(بج. اِندی) ، -ندے(...ازواول -ند) کار فرموده می شود: دے داد خورِم-اند- اَ اگه؟" پدرش در خواب(است) یا بیدار؟"(شخ.)؛ خاج ڤیست اِند ته مو رد کِریهر سأوے یا؟ " دروقت خرمن کوبی بمن یارمندی میکنی"(بج.)؛ یَم ژاو چے ند؟ همین گاو از آن کیست؟"؛ سور اند ته نو پوښاک ڤِین" در روز طوی پوشاک نو می آورند"؛ مے ند مے اصل نصب اس خۏف" اصل نصبش از خوف است"(شخ.).

پسایند -اندیر و گزینه های آن به چنین معنی ها دلالت میکند:

معنی اشیاه، جای واقع گردیدن عمل را در داخل چیزی نشان میدهد: راشت ژاو غجید اند وَم ڎُم دِشید اند" گاو سرخ در آغیل، دمش در بام"(چیستان)؛ مه آدمېن ېن یۏ ند نیست مېچ " این آدمها در اینجا ماندنی"(شخ.)؛ یو ښِخۏن اندیر مو وینت" وی در سوچان مرا دید".

منبع را افاده می نماید: ښور اندخ بشهند نِست اس دے ندے خفه گی یاڎد" خبر کشی(غیبت م) درست نیست، از آن خفگی میشود"(شخ.)؛ ڎِرَخَک اس یاخ اندے زِبُد" شراره از آتش پرید"؛ بهار ارد اس خو رِڒوُڤ اند ښَخ خه- م(برئز اُم م)" بهاران باز از شراره ام آب میخورم(می نوشم م)"؛ پِد غِڎه اس غۏک اند زبینت خو وے ڎېو زینت" همان بچه از گهواره برآمده(خیز زده م) دیو را می کشد".

با کلمات معنی زمانی داشتگی آمده، زمان واقع شدن عمل را می فهماند: وُز غل، یے مه، ڎڤار مېڎ اند خو پاڎ ښِگر اُم" من، منه، چهار روز باز تیرم را میکابم(می پالم م)؛ خُښکه سال اندیر اُم گَښت دوس زاښت" در خشک سالی غله را کم گرفتیم"؛ خو تیتک سور اند خو کهل تے کے" رومالچه ات را روز طوی بر سر کن".

[36] Вариантҳои шевагии пасоянбҳо, агар аз рӯйи маъно фарқ накунанд, дар оянда оварда нашуда, мисолҳо дода мешаванд.

مناسبت، داد و گرفت را می فهماند: تو ڤَز اند پول تو رد خَه دهک اَم ، راضی‌-ت-اَ؟ " اگر به عوض بزت بتو پول دهیم، راضی استی؟"؛ اس یارعلے(ی)-اُم خو ژیز اندیر مَڒ زاښت" از یار علی به عوض هیزمم میش گرفتم".

به شماره ها آمده، به سن و سال دلالت میکند: مو تهت نود اندے اس دنیا تویج" پدرم در نود سلگی از دنیا رفته است"؛ تو پڅک څۈند اندے دېڎج" پسرچه(پسرک ") تان به چند درآمده است؟(شخ.).

صاحبیت را افاده میکند: ڤُکَڋ اند ڤهښ یست-اَ؟ همه ارغمچین(ریسمان ")دارند؛"؛ ک-اِد مرکب وېڤ اند لپ " خر از آنها جدا بسیار"(شخ.).

در ترکیب معین کننده پی در پی برای افاده ادرسات و تعینات خدمت میکند: وم اند وم ژاو نه زېد" گاوش حالا نزاییده است"(عینا: از وی گاوش ..."(شخ.)؛ مېڤ اِند مېڤ پِد تر ساخچهرڤ تویج" پدر اینها به ساخچرف رفته است"(عینا: از اینها پدرشان ...)(بج.)؛ وے ند وے مال ڤُکَڋ نیرۈنج" رمه او همه نر است"(عینا: از وی رمه اش ...)(شخ.)؛ دے ند دے کهل اره مېڎ، یے مه، دهرڎ کِښت" سرش، منه، سه روز باز درد کرده استاده است"(عینا: از او سرش ...).

سبب را می فهماند: یَم تو یخ کسل ڤَد خو پے مَم اند اُم رېد" خواهرت کسل بود و من (برای همین) در نزدش ماندم"؛ تو خاطر اندے مگم سأواُم تر وېڤ سور" به خاطر شما به طوی وی باید روم(شخ.).

پسایند اَرد. پسایند –ارد(بج.اِرد). در شکلهای زیرین فونینیکی –ره(د)، -ره(بج. رِد، رے)، -رد، دچار می آید. در شیوه شاخدره گی به غیر از –اَرد، -رِد، -ره باز پسایند –اِرد نیز دچار میشود. از روی عمل و معنی این پسایند ها در زبان شغنانی و شیوه اش یک خیله میباشد. گزینه های –ره(د)،-رے، -رد اساسا بعد از واول ها کار فرموده میشود.

پسایند –اَرد معنی های زیرین را افاده میکند.

اشیاه را نشان میدهد، که عمل بسوی آن روانه شده است: پِتِک(پِدۈخ ") مو رد دهک" رشته بمن ده"(شخ.)؛ پِده، مو خاله دولتے چای ڤود تمه رد" انه، خاله دولت به شمایان چای آورد"؛ یه یے وے پاڎېن ارد، خو پتېوج" او خودش را به زیر پای وی پرتافته است"؛ مېڤ پیازېن اِرد ات ڎیر رِېیت-اَ؟ " به همین پیازها خاکستر را پاشیدی"(بج.)؛ کو وېف اِرد چای کے" کنای به آنها چای ده"(شخ.).

تعینات را می فهماند: اَه-ڎه، مے سِپِن زے یَم خدارج ارد بافت" بچه، این آهن را گیر، این برای آسیاب موافق است"(شخ.)؛ دهف رے شیگ بۈست لپ بشهند" برای دف پوست گوساله خیلی نغز است"؛ گل بُنفشه څېم ره دارے" گل بنفشه برای چشم دارو است".

وقت را بطور تخمینی افاده می نماید: تهمېن ارد اَم صاف اڎ ساڎه ڤَد" آنوقتها ما صاف ساده بودیم"؛ تهم ارد بِن دِوازده ساله غَځ چار ڎاد" آنوقت ها دختر دوازده ساله را به شوهر میدادند"(شخ).

مکان را بطور تخمینی افاده میکند: یه، یُوو، تیڤدک پهر وے برج ارد څه ڎېد" انه، همانیکه در دیوار پر زده استاده است، پشه است"؛وُز اُم، پِده، یۈ ره " انه، من در اینجا استم"؛ یو ڤُسَدَخ کُم ارد گښت " وی در آنجا کِم چرا کوفته ایستاده است"(شخ).

با مصدر پوره آمده، مقصد، نیت را می فهماند: اندِځ تر مکتب ستاو ارد" خیز، وقت مکتب روی شد"؛ اس چۈښن گاز روغن ڤِداو ارد(اِرد)" روغن را از جوشن گازآوردن درکار است"(شخ.).

پساینډ –اَرد به ترکیب جانشین های سوالی داخل میشود:تو-ت چیز ارد چای نه براښت؟ " تو برای چی چای نه نوشیدی؟" ؛ بِیار ات کهد ارد ڤُد؟ " دینه در کجا بودی؟".

پساینډ –رد با جانشین نفسی –خو بوظیفه حصه چه آمده، در نطق افاده ناکی را زورتر میگرداند و به حصه چه " هم" -ے تاجیکی هم وظیفه میشود: تم یت آدم مِس نه ڤِڅ" شما آدم هم نبوده اید"(شخ.)؛ دِڤ مالِم خو رد دِگه ڤُذج" معلم شان هم(آدم) دیگر بوده است"؛ مو تهت خو رد غل اگه نه ښاڤج" پدرم حالا هم بیدار خواب نبرده است"؛ تمه خو رد خو مالِم نه فهمیت نه ؟ " شمایان معلم تانرا هم نمی فهمید-آ ؟".

پساینډ –اَڤین، جهت. هر دوی این پساینډ ها در زبان شغنانی برابر معنی اند، اما دایره استعمال –اَڤین، در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی نسبتا وسیع تر است. در شیوه بجوی برعکس، پساینډ –جهت بیشتر کار فرموده میشود. این پساینډ ها معنی های گرامری زیرین را ادا میکنند:

به افاده کسی یا برای چیزی روانه بودن عمل را نشان میدهند: یو(ی)ے(یو یے ᵉ) شال خو یخ اڤین ڤود" وی برای خواهرش شال را آورد"؛ شخ. دَم خو رِزینک آڤین(جهت) اُم اس ښهر یَت " من برای دخترچه ام(دخترکم ᵉ) شده از شهر آمدم"؛ گوښت جهت اُم یے ڎناب روان" برای گوشت به سناب رفتنی ام"(بج.)؛ یوسف خو تهت اَڤینے(جهت)لپ نیود" یوسف برای پدرش بسیار گریه کرد".

سبب را می فهماند: دے مِس مو امک دارغه بیک جهت فهمین " اینرا هم برای امکی دارغه بیک(شده) حرمت میکنند"؛ بنده ته بدنیا څه یاڎد عشق جۏن جهت" آدم بدنیا برای محبت پاک می آید"(شخ.)؛ چرڎیم مے دۏند اَڤین اِدے لۏڤین اِدے، گویا چهرف یۏد اند لپ ڤُذج" چرسیم برای آن میگویند، که گویی روغن در آنجا بسیار بوده است".

پساینډ های -اَڤین، جهت به ترکیب جانشین سوالی چیز؟ "چی"(چیز اَڤین، چیز جهت "برای چی"، چرا") داخل میشوند: اس دیلاخ یت دی جۏندارین چیز اَڤین(جهت) ڤود ؟" چرا این گوسفند ها را از دیلاخ آوردید؟"(شخ.).

در شیوه بجوی برای افاده معنی پیشاینډ پِس استعمال می یابد، که این در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی دیده نمی شود: پِس چلک(شخ. چلک اَڤین) اُم یت" برای سطل آمده ام"(بج.)؛ یو پِس خو رِن (شخ. خو رِن اَڤین) ار پستیڤ تویج " وی برای زنش به پستیف رفته است"(بج.).

پساینډ -تے(تیر). این پساینډ در شکل: -تیر و -تے دچار میشود. تیر-تنها هنگام از دست دادن معنی لغوی اش چون پساینډ استفاده میشود. چون پساینډ شکل اختصارشده آن-تے معمول است و چنین معنی ها را افاده میکند:

سوی عمل بر ساخت و یا بالای اشیاه : نِغۏڎم ته دیک تے رِبِی اُم" نِغۏڎم(سرپوش دیگ)[37] را در بالای دیگ میگذاریم"؛ وُز اُم نو اس دَم ماشین تے خهڤد " من حاضر از بالای ماشین فروآمدم"(شخ.)؛ دے تُلغه تے دم دیک رِبی" دیگ را در بالای تولغه [38] (سه پایه) گذار"(برو.).

با مصدر وقت سر شدن عمل را می فهماند: تیداو تے تر مو خیز یڎچَت " در وقت رفتن به پیش من آمده بود"؛ نهله، میداو تے (ی)ے مِس خو زِنَبِ نۏم لۏد" می گویند، که او وقت مردن هم نام کلینش را(عاروس ᵉ)بزبان آورده است"(شخ.).

---

[37] Ниғӯм-сарпушаки дег.

[38] Тулға-сепоя.

با شماره ها فاصله را اشاره نموده، زمان بوجود آمدن عمل را نشان می دهد: آره مئست تے تـه از چۈښن گاز مال خمبېن ېن " بعد سه ماه از جوشن گاز رمه را می آرند"(شخ.)؛ مأش ڎو سعت تے ار بجُو فرهپ أم نه ؟" مگر در دو ساعت به بجو رسیده میتوانیم؟".

هدف را میفهماند: یم اند تاجیکی زِڤ تے گهپ ڎېن" مردم در آنجا با زبان تاجیکی گپ میزنند"؛ وورج خېل مو تے دَهو ڎاد"گرگها بمن حمله آورند"(شخ.).

داد وگرفت را نشان میدهد: خو مږ تے یے بوجین یاږج خو رد زاښت" به عوض میش یک جوال آرد گرفت"؛ وَم تارښے صایب نظر تر درمارخت روغن تے ڎاد خو یت" همان تیشه را صاحب نظر در درمارخت به روغن عوض کرده آمد"؛ دهڎ منجے یېن قاق ناش مِس پول تے ڎېن" منجی ها زردآلوی قاق را هم به پول میفروشند".(شخ.).

با اشاره نشین های حالت غیر اصلی قید عمل میسازد: مے تے، دے تے، وے تے " اینطور، همین خیل".

پساینـد -ېڅ. این پساینـد معنی های زیرین را افاده میکند:

حـدود را در مسـاحه و زمـان :ۈز أم تهـم وختـېڅ قـزاق لـپ ژیـوج" مـن تـا آخـر عمـرم قـزاق را دوسـت میدارم(شخ.)؛ ښۈم ېڅ أم پے تو نوست، نه یت ات" تا شام منتظر تو بودم، نه آمدی"(شخ.).

با شماره آمده مقدار آنرا تعین میکند: یارعلے لۈد: اره کیلو (یِ) ېڅ تو رد روغن دهک چیداو ڤهرڎی-م" " یارعلی گفت: تا سه کیلو روغن به تو داده می توانم"؛ وے سور اند أم ڎیس جۈندار کُښت " در طویش تا ده(سر) گوسفند کشتم".

پساینـد -ېڅ بـا پیشاینـد هـای اس، تـا همـراه آمـده معنـی حـدود را در مسـاحه و زمـان تاکیـد میکنـد: دۈنـد نهـویج غڎه اِدے اس سحر اند تا ڤېگه (ی)ېڅ نیوت" چنان بچه گریانچک(گریانُک ٗ) است، که از پگاه تا بیگاه میگرید"(شخ.)؛ دِگه شِچ سازنگی، اس ښهب اند تا رُخ ېڅ" اکنون از اول شب تا پگاه یی فقط سروده خوانی"؛ اس بهرچید تېم ېڅ پۈند دَښت " از بهر چید تا تیم راه هموار (است)".

واسطه اجرای عمل را مـی فهمانـد: پُښـک ڤِدیرم ېڅ تـه سئردِرُښتـے زِدېن " بـا جـاروب(پښـک) از غلـه کوفته شده(درخرمن) پوچکها را میروبند"؛ آی پُڅ مم تڤهر ېڅ مے ژیز مو رد ڤِرَږ" پسرم، هیزم را با تبر برای من شکن".

پساینـد -ڤه. این پساینـد تنهـا خـاص زبـان شـغنانی و شـیوه شـاخدره گـی اسـت. وی در زبـان هـای روشـانی، خوفی، برتنگی، راشروی، سریقولی و همچنین در شیوه بجوی زبـان شـغنانی افـاده میشـود. پسـایند -ڤـه بـرای افاده عملیت قد-قد یگان اشیاه و یا اطراف آن خدمت میکند: بعد یو اس ښاجے دے مردم دریـا لهڤ ڤه تویج، پۈند ڤه نه تویج" ثانی وی از ترس مردم لب لب دریا رفته است و قد قد راه نی"(شخ.)؛ مو داد وم وئڎ ڤه یت" پدرم قد قد جویبار آمد" ؛یو ڤا ۈڅ ۈڅ اِک (ۈڅ ۈڅِـک ٗ) یۈڎد دے شلخه زار ڤه " وی آهسته آهسته قد قد شلخه زار آمد"(شخ).

حدود چیزی را می فهماند. این معنی نیز در شیوه بجوی با پساینـد -ېڅ افاده می یابد: زۈن ڤه(بج.تا زۈن ېڅ) ښَخ یه یُم-اند، اته یو غڎه چے ښَخ سُڎج" چقوری آب در آنجا تـا زانـو بـود، ولـی (همـان) بچـه در آن غرق شد"(شخ.)؛ ڤارج قیچ ڤه (بج. قیچ ېڅ) ښَخ یت" آب تا شکم اسپ رسید".

پسایند قتے. این پسایند چنین معنی ها را افاده میکند:

همراهی را می فهماند: تو مأش قتے سوار سه" تو قتی ما سوار شو" (شخ.)؛ بهرد کهد-ارد؟ قزاق قتے"" بهرد کجا است؟ همرای قزاق(است)"(شخ.)؛ مستے بیک وبِڤ قتے تر ښهر توید" مستی بیک با آنها به شهر رفت".

واسطه اجرای عمل نشان میدهد: دست(ت) موزه(دست بیله ؘ) قتے ته شغ څی أم" با دست پوشک خار را میدرویم"(شخ.)؛ خاښ جارۈب قتے درگاه زدهرېن" با جاروب کلان (عینا: شاخ جاروب...) حویلی میروبند(شخ.)؛ ڤهڅېن قتے(ی)ېن ڤیست وے پے سِتَن" با ارغمچین ها(ریسمان ها ؘ) (او را) به ستون بستند".

با کلمات معنی زمانی ، گاه ها با مصدر پوره و ناقص آمده زمان واقع گردیدن عمل را افاده میکند: رخ ڎئد قتے ته مو پُڅِک ار راج قله تیزد " با دمیدن صبح پسرکم به راج قله میرود"(شخ.)؛ رخ ڎئد قتے(ی) أم یاد وم ار بلنیڅ(شفاخانه ؘ)" با دمیدن صبح او را به کسل خانه آوردیم"؛ څن پڎاو قتے نخچیر وئښت" با در گرفتن کمان آهو افتید".

پسایند -جه. پسایند -جه(در شیوه بجوی-جے) در اختیارکسی، یا در دستی کسی بودن اشیاه را افاده میکند: اَه تهت ، تو جه مِس نصوار نِست- آ؟ "پدر، تو هم ناس نداری؟"؛ تا دے صداث ېڅ وے جه لپ مال ڤُد" تا پرارسال در (دست) وی رمه بسیار بود"؛ پول مأش جه مِس نهش" پول در (دست) ما هم بسیار است(شخ.).

پساینـد -هج. پساینـد هج با پیشاینـد هـای تر، ار، پے، از یکجایی آمده سوی را نشـان میدهد. در لهجه شاخدره گی -هج به گُنه مرادف است: پے تیښار هج ېت روان-آ؟ " بطرف تیشار رفتن اید؟" اَه-را، تِی ېت سأوأم ار تگاڤ هج" بچه ها، بیایید بطرف پایان رویم"(شخ.).

هج- با جانشین های سوالی آمده، معنی چی خیل؟، چگونه؟ را میدهد: یم څرهنگ هج سیایے نڤشتاو نه بافت" این چے خیل رنگ است، که نمی نویسد"؛ څرهنگ هج سال اسید اِدے مُدۈم ڎېد" امسال چی خیل سال(آمده)، که مدام(باران) میبارد.

پساینـد گُنه. این پساینـد خاص شیوه شـاخدره گی بـوده، در زبـان شغنانی و شیوه بجوی کـار فرمـوده نمی شود. وی با پیشاینـد های ار، تر، پے، سوی را نشان میدهد. با این معنی گُنه با پساینـد زبـان شغنانی -هج، که در شیوه شـاخدره گی نیز استعمال میشـود، هم معنی مـی باشـد: تـر کـه سأوے؟ تـر چیـد گُنـه" بکجـا میروی؟ به(طرف) خانه"(شخ.)؛ ښهب یو اس تهخ گُنه نوست" شب وی از طرف کوه ایستاد"؛ وُز أم ښاڤد ازۈد ات پِد ښاڤد اس تو گُنه" من از اینطرف و او از طرف تو خوب کرد(شخ.).

با کلمات معنی زمانی داشته آمده، زمـان را افاده میکند: مـو تـهت خدا داد شِچ گُنـه یت اس خرغ" پدرم خداداد نوکک(همین لحضه ؘ) از خاروغ برگشته آمد"(شخ.)؛ تم ېت در یت یو نو گنه توید" شمایان در آمدید، وی حاضرکک برآمده رفت"(شخ.).

حادثه بعد از پسایند -هج آمدن -گنه نیز دچار شد. در این مورد پسـایند -گنـه ممکن واقع شدنی عمل را نشان میدهد: ارم هج گنه پۈند نه ڤُد" به آنطرف هنوز راه، نبود"(شخ.)؛ ار تگاڤ هج گنه ک- اَم مأش ښَڅ قاق سۈد" در طرف پایان همین آب مان قاق میشود"(شخ.).

پسایند داڈ. پسایند -داڈ مانندی را از روی حجم شرح میدهد: ڎِیٰون پُخ وے ند ڨَرث مو داڈ" دو پسر دارد، هر دو برابر من اند"؛ مو داڈ کار ته تمه نه ڨهر ڎِیٖیت" برابر من شمایان کار کرده نمی توانید"؛ دیٖف داڈ گه ته صفر مِس نِوازد" برابر اینها صفر هم می نوازد"(شخ.).

پسایند -اندیر، ارد، -بٖڅ وسیع در ترکیب جانشین ها آمده معنی های گوناگون گرامری را افاده میکند.[39]

پسایند های نامی. بصفت پسایند های نامی اینها استفاده برده میشوند: مِغوند، چِناو، دَستور، رهنگ " برین"، خیٖز"راست"، بیر" پایان"، درون"درون"، پِرا"پیش"، زِبا" قفا"، و غیره.

پسایند های مِغوند، چِناو، دَستوردر زبان شغنانی و شیوه های آن مشترک وظیفه بوده، مانندی را افاده میکنند: پِد ته خوراک مُنجَرَکے ڎید گل بیک چِناو" این خوراک را مانند گل بیک با مقدار معین شده می دهد"؛ اِک وے رهنگ تے زور پهلٰوان اُم وُز نه وینچَت" مانند وی پهلوان را من ندیدم"؛ وورج مِس کُد دستور(جناو//مغوند) حیٰون" گرگ هم با مانند سگ حیوان است".

در زبان شغنانی به غیر از پسایند های ذکر شده با پسایند -مونا نیز دچار میشود، که مانندی را افاده میکند. در شیوه بجوی و شاخدره گی این پسایند استعمال نمی شود: زنده مونا دے کار تیار کِن خو تاید اَم" آدم زنده برین همان کار را انجام ده و رفتیم"؛ وابٖ مونا کاچار یو " وی علف برین(چیز) است".

---

[39] Ниг. Чадвали чонашинзарфҳои забони шуғнонӣ, с. 53.

پیوندک ها(ربط ها)

ربط های زبان شغنانی، از روی وظایف شان به دو گروه: پیوست کننده و تابع کننده جدا میشوند.

ربط های پیوست کننده در بین کلمات علحیده جمله و جمله های ساده داخل جمله مرکب پیوست علاقه را برقرار میکنند. ربط های پیوست کننده اینها اند: ات، اته، خو، آ ، یا، اما، هم...هم، نه...نه، خای...خای، یا...یا.

ربط -(ات)، اته. ربط (ات//اته) در جمله های ساده در چنین موارد کار فرموده میشود:

اعضای های چیده جمله(مبتدا، خبرو پرکننده ها را) بهم می پیوندند: یم چیز ات یم چیز؟" این چه است و وی چه است؟"(شخ.)؛ وُز ات تو(ی)اُم چئریج" من و تو زمین پرانیم(قلبه گراستیم ")(شخ.)؛ قزاق اته طلابیک ېن ڤِرادهر" قزاق و طلابیک برادران اند"(شخ)؛ یو کُد ژازد ات یَت" همان سگ دویده آمد"؛ مو ند سېخ یست اته پِتِک(شغ. پېدۈخ ")نِست" من سوزن دارم و رشته(تار ")نی".

در ترکیب اعضای چیده جمله ات، اته چنین معنی ها را میدهد:

پی در همی عمل را افاده میکند: بے گل(بے بے گل ") خو درگاه ره ښَخ رِبېت ات زِدیرت، خو یو یېنک رهنگ تے" بی گل به حویلی شان آب پاشیده میروبد و او چون آینه تازه است"؛ یو دے واش نېښپیرت اته پے ییل فِرېپت" وی علف را زیر کرده و ایلاق گاه رسید" (شخ.)؛ ک-ارُم ڎاد ات پیڅ گهښت" به آنجا رسید و بعد رو گردانید"(شخ.).

خلاف را میفهماند: یه محبوب شاه رِزین، یُوو، صاف زور اته، یه ڮِمۈن خېښے" دختر محبوب شاه نهایت خوب است، لیکن وی، به گمانم، فاتحه(نامزاد ") شده گی"(شخ.)؛ تر ڨُمسنگِر اُم ڨَد ات، تو ی اُم نه وینت" به قومسنگیر(رفته) بودم ، اما تو را ندیدم".

ربط ات در ترکیب عباره های واژه شناسی وسیع استفاده برده می شود: ښَخ ات ښرڨا" روان از خود کردن کاری (ښَخ"آب"، ښرڨا"شوربا")، ښهب ات مېڅ" مدام ، هر روزه"(ښهب"شب"، مېڅ"روز")؛ یاڅ ات باڎین(باڎینگگ ")" آرام"(یاڅ"آتش"باڎین" پاروی نرمه").

در ترکیب جمله مرکب پیوست -ات جملات صدا را به هم علاقمند مینماید، که آنها چنین معنی ها را افاده میکنند:

یکباره به آخر رسیدن عمل : مأش ته چای بِرئزأم، ات، تر ڨهج غوغا سُت" ما چای می نوشیدیم و در بیرون غوغا شد"؛ یو خو نۈمے لۈد ات یَم وے مهک اردے خو پِتئود" همین که نامش را گفت این خودش را به آغوش او پرتافت"(شخ.).

پی در همی عمل : دارے (ی)ېن چود ار وے څېم ات یو سُت خُب" دارو را به چشم وی چکاندند و او صحت شد"(شخ.)؛ خیرالله سازے قهپ ڎاد ات ڨُکڅ ین قرار چود"خیر الله سرود خوانی را سر کرد و همه خاموش شدند.

جمله های صدایی را با هم می پیوندند، که معنی خلافی دارند: وُز سأم بَنَخ ڤه-م اته تو گرڎه خئِبس" من رفته آب بیارم و تو خمیر کن "(شخ.)؛ مأش ساز لوڤ أم ات یو نه لوڤد" ما سرود می خوانیم و وی نمی خواند"؛ دِگه (ی)ین سَت تر سور ات وُز اُم نه سُت"دیگرها به طوی رفتند، ولی من نرفتم".

ربط خو. این ربط اعضای جمله ساده و جمله های ساده داخل جمله مرکب پیوست را با هم می پیوندد.

ربط خو در جمله های ساده بیشتر خبر و پرکننده را با هم علاقمند میکند: ڤَز خو مَرِ خو ژاو خو ڤُکَڽ ته تابِستوِن پے یپل یاس أم "(ما) تابستان بزو میش و گاو را همه به ایلاق میبریم"؛ مو نهن اس سوخچهرڤ ناش خو توڎ خو کیوِن خو ڤُکَڽے ڤود" مادرم از سوخ چرف زردآلو و توت و ناک و همه چیز را آورد"؛ بِلیسَک یت خو ڎاد مال بین اند خو ڤُکے وے تِخیرم چو " گرد باد آمد و در بین رمه زد و همه رمه را پریشان کرد"(شخ.)؛ کبڤه-ی اُم تر دم میدوِن سَت خو یت اُم " با همین راه با به همان میدانچه رفتم و آمدم".
در جمله مرکب پیوست ربط -خو برای علاقمندی نمودن جملات ساده خدمت میکند: دم باغ یت بَنَخ نه ڎاد خو یِد ڽَد" به همان باغ آب نه دادید و وی سوخت"(شخ.)؛ شمال دے ڎاد خو یِد ناخوش سُت" شمال به او رسید و وی کسل شد"؛ تروِد یَد خو، تهم اُم تاید" به اینجا بیا و ثانی میرویم".

ربط یا. ربط یا اساسا برای علاقمند نمودن اعضای چیده جمله و جملات ساده داخل جمله مرکب پیوست خدمت میکند: یا وُز یا تو مگم سأوأم تر وے سور" یا من، یا تو باید به طویش رویم"؛ یا ژیز زئزیا پول " (تو) باید(از سڤیتے قشلاق، شورای قشلاق [٢]) یا هیزم، یا پول گیر"(شخ.)؛ یا تو ویڤ نخچیریِن تے دوربین ویڎ یا وُز ویڎ اُم" یا همان نخچیر ها تو با دور بین بین، یا من بینم".

ربط های اما، لاکِن. هر دو این ربط ها از زبان تاجیکی اقتباس شدند و بیشتر در نطق جوانان و ضیایان استعمال میشوند: وُز اُم ارم ڤُد، اما تا-م(تو-ی-اُم [٢]) نه ڤود" من آنجا رفته بودم، اما تو را نه یافتم"؛ تو بوِن یڎیڎج، لاکِن عقل تو ند نِست" ریشت سفید شده است، لیکن عقل نداری"؛ بنوِم یَد اُم، لاکن تر یے جا مه سه" شام می آیم، لیکن به هیچ جا نرو"؛ تو ند تو دَل، اما وُز ته دِس نه کِن اُم" تو اختیار داری، اما من این خیل نمی کنم"(شخ.).

ربط نه...نه. ربط نه...نه در جمله ساده اعضای چیده جمله را می پیوندد: وزیر لوِڤد: اَه پات بناه ، یم نه ساز لوِڤد نه نِوازد" وزیر گفت: آی پادشاه، این نی سرود میخواند نی می نوازد"؛ مأش مصلحت نه یدیِ سُت ات نه اریِد خو اله گله اڽ أم ریِد" مصلحت مان نه به اینطرف نه به آنطرف شده ما حیران ماندیم"(شخ.)؛ یو نه مو لهکبنت نه خُبَڽ سوِد" وی نی مرا می ماند و نی خودش می رود".

نه...نه در جملات مرکب نیز کار فرموده میشود: نه تو مو قِلاغ انجهڤ، نه وُز" نی تو مزاح کن، نی من تو را"؛ نه مو داد یدم سُت، نه (ی)ین وهڎ اروِد یت" نی پدرم به آنجا رفت، نی آنها به اینجا آمدند"(شخ)؛ تر ڤج نه مأش تو فهم أم، نه تو مأش فهمے" در بیرون نی ما تو را می شناسیم، نی تو ما را می شناسی".

ربط هم-هم. این ربط اعضای چیده را با هم علاقمند میکند: هم توهم تو ڤِرا ڤرڽ یدیِت تر سور" هم تو هم برادرت هر دو به طوی بیایید"؛ هم ساز لوِڤد هم رقاصی کِبنت" هم سرود میخواند، هم رقص میکند".

ربط هم...هم در ترکیب جمله مرکب پیوست برای علاقمند نمودن جملات ساده کار فرموده می شود: هم مأش تو رد خهط نڤش أم ، هم تو نڤش" هم ما برای تو خط نویسیم، هم تو نویس"؛ هم طلا اس شکاشم یت ات هم مو تهت" هم طلا از اشکاشم آمده و هم پدرم"؛ هم یه سِپارن غرق سۏد، هم وهڎ بنجین" هم اماچ(اسپارᵑ)غرق میشود، هم برزه گاو ها(غرق میشوند)"(شخ.).

ربط های گه...گه، خای...خای، یا...یا. اینها از زبان تاجیکی اقتباس شده و معنی جدایی ندارند. در جمله ربط های نامبرده شده چنین وظایف را ادا میکنند:
اعضای چیده جمله را علاقمند میکنند: خای باور کے، خای نی وُز اُم تو یَخ" خواه باور کن، خواه نی، من خواهر تو ام (تو استم ᵑ)"؛ گه وخت وز تگاڤین یَد اُم، گه وخت تو درگاه ڤه نهڕجیس اُم" گاه با (راه) پایان می آیم، گاه از پیش حویلی ات میگذرم"؛ مے(ی)ېن گه غند ات گه پریشۏن لۏڤج" اینرا گاه غند(یعنی غون) گاه پریشان گفتند"؛ یو گه مو ماشین تے گه خو ماشین تے یاڎد" وی گاه با ماشین من، گاه با ماشین خودش می آید"(شخ.)؛ وهڎ ته نیوېنځ تر پِرا یا جۏندار، یا بچهک کرېن" آنها به پیشوازی عروس یا گوسفند، یا بز را می کشند"(شخ.).

در جمله مرکب پیوست جملات صدادارها با هم می پیوندند: یا مأش ترۏد مېمۏن سأوأم، یا وهڎ ترۏد یدېن" یا ما به آنجا به مهمانی میرویم، یا آنها به اینجا می آیند"(شخ.)؛ دُچار سأوأم گه وُز وم ارد سلام اُم، گه یه کِښت" دچار شویم، گاه من به او سلام میکنم، گاه وی(سلام میکند)".

ربط های تابع کننده

به گروه ربط های تابع کننده څه، اِدے، دے، تا، اگه و ربط های ترکیبی می درایند: در پایان هر یک ربط ها را علحیده دیده میگذریم.

ربط څه. این ربط جملات پیرو زیرین را به سرجمله می پیوندد.

جمله پیرو زمان: یو (ی)ے ساز څه لۏد، آدم جۏن مست سُت" هنگامیکه او سرود میخواند، دل آدم به وجد می آید(مست میشود ᵑ)(شخ.)؛ وُز اُم څه یت، تو-ت غل خُلِک ڤُد" وقتیکه من آمده بودم، تو هنوز میده گگ بودی"؛ نفوس ېن بهښ چود، سر پِرا (ی)اُم وُز زاښت" وقتیکه زمین (نفوس) را تقسیم میکردند، من از همه پیش گرفته بودم".

در همین معنی څه بعضا با ربط های هر وخت"هر وقت"، هر گاه " هر گاه" که یکجایی استفاده میشود: هر وخت دے خوڕم یت، اڕئز دے" وقتیکه خوابش آمد، او را خابان"؛ هرگاه واښ نه رېد پے ېپل، مال خمبېن ېت" وقتیکه علف در ایلاق نماند، رمه را فرورید".

جمله پیروی شرطی: رۏپڅک تو پے پیڅ څه ڎېد، رِسق دار سأوے" اگر روباه تو را دچار آید، بای میشوی(رزق دارمیشوی ᵑ)"؛ دم رے پے خهط نڤشت څه دېرے کِښت ، تو سه" اگر به وی تا خط نوشتن دیری کند، تو رو"؛ وے ند ښرم څه ڤِد، یو ته دِس نه کِښت" اگر شرم داشته باشد، اینطورنمی کند".

څه با ربط اگه(بج. اگے)، هر گؤن علاقمند شده معنی جمله پیروی شرطی را باز روشنتر میکند: اگه خورِم تو څه یېست، یَد ښافڅ" اگر خواب ترا برد، بیا خواب رو"؛ اگه وم داد څه یاڎد سه" اگر پدرش آید، رو"(شخ.)؛ هرگؤن مم ښَڅ تو څه بِرېزے، تو مِس وورج سأوے" اگر همین آب را نوشی، تو هم گرگ میشوی"(شخ.).

جمله پیروی معین کننده: رېزگے رېزگے یاڅ ثِیر قتے څه، وے- ته ثِیرگَئېښڅ(شغ. ثِیرگؤښڅ ۫) لؤڤ أم" آن ریزه لخچه های که با خاکستر اره لش(یکجا ۫) اند، ثِیرگَئېښڅ میگوییم"(شخ.)؛ یے ارڎهن یه ژیرڅه، وم ته تُرب لؤڤ أم" آن سنگی را که در "ارڎهن"[40] است، تُرب می نامیم"(شخ.)؛ یې ڤه ی أم دے څه وېڎج یِد کِلا" آن چیزی که ما کاشتیم، کدو است".

جمله پیروی مبتدا: چِیذ ات څارِځ یے وے چُست څه کِنېن، وے نؤم نِڎؤمچ" به آن چیزی که کارد و دروش را محکم میکنند، نامش نِڎؤمچ(است)"(شخ.)؛ هر چیز دے غېڤ تے څه یاڎد، لؤڤد" هر چیزیکه به دهنش آید، میگوید"(شخ.)؛ سمبل وے دؤند څه پچوَرثِت، دهڎ یِن دے نقشت" چیزیکه سمبل گفت(راست و دروغ)، اینها نوشتند.

ربط دے و جانشین های نا معین –هر تهن.. هر تهم (بج.هر چهی)جمله پیرومبتدا را با سرجمله علاقمند میکند: کو هر چهی یُښته څه ڤُڎج، یو ته دے عذابات فهمت" هر کس که به کوه برآمده باشد، وی عذابش را می فهماند" هر چهی // هرتهن څه نه خیرت گوښت، وے کار خؤم" هر کسی که گوشت نمی خورد، کارش نغز نیست"(شخ.)؛ هر تهم نخچیر څه ڎید، وے ته رِېوداج لؤڤ أم" هر کی نخچیر را شکار کند، او را شکارچی میگوییم"؛ هر چهی کار څه کِښت، وے ند مُدؤم فُک چیز اڅ یَست" هر کی کار کند، او همیشه همه چیز دارد".

جمله پیرو خلاف: هر څؤند یَتے دَخ څه زبنے، سأو أم –ته یے چؤښن گاز" هر قدر مانع شوی هم، من حتما به جوشن گاز میروم"(شخ.)؛ خو مالے دنیا-م مِس فُک أم وِرد څه دهکچود، یو خوش نه سُت" تمام چیز جهان را به او داده باشم، وی خرسند نشد".

ربط څه با علاقمندی هرڅؤند نیز جمله پیرو خلاف را میسازد، که تابش اندازه و مقدار را دارد: هر څؤند تو گهپ څه ڎېن، تو نه نِغؤرِے " هر چند تو را نصیحت کنند، (تو) گوش نمیکنی"؛ هر څؤند څه غِریچے، وُز أم تو غم نِست" هر چند داد زنی، من پروای تو نیستم"(شخ.)؛ تو ته باب لؤڤېن، هر څؤند خو څه کِرهندے" چقدر ریشت را تازه تراشی هم ، تو را باب میگویند".

ربط دے// اِدے. این ربط ها در جمله مرکب تابع جملات پیرو زیرین را به سرجمله می پیوندند:
جمله پیرو معین کننده : آدم دے ساز لؤڤد نه ڤهرڎېد، نیڎِت ته خو جای تے" آدم، که سرود خوانی نمی تواند، در جایش آرام می شیند"؛ گرڎه دے بشهند نه پېخت، وے ته لیېنڅ لؤڤ أم" نانی که درست نه پخته است، آنرا لیېنڅ می نامیم"(شخ.)؛ کو زِریات اِدے خو داد ات نهن ارد خذمت کِښت، فُکَڅ یِن ژیوج" فرزندی را که به پدر و مادرش خدمت میکند، همه دوست میدارند"؛ یاڅ دے نه پِڎېد، پِڎِنېن ته وے" آتشی را که در نگرفت، آنر در میدهند"(شخ.).

جمله پیرو پرکننده با ربط ادے: ثوربانو فهمت، ادے ، وم چارے ریښت نه ڎاڎج" ثور بانو فهمید که شوهرش را ترمه زیر نکرده است"؛ مو داد لؤد، ادے مأش مِس تر خَېِځ سأوأم" پدرم گفت، که ما هم

[40] арδāн- яке аз кисмои осиёб аст.

درو (کردن) میرویم"(برو.)؛ بعد پات ښاه سؤد تر دریا لهڤ چاست ادے، یے چارِک اس یېد تے قاغذ نِڤِشت ات چے ښَخ کِښت" بعد پادشاه به(سوی) لب دریا رفته میبیند، که یک کس در بالای کوپروک(پل) بروی کاغذ می نویسد و به آب می پرتاید(می اندازد) "(شخ.).

جمله پیرو سبب: یه دے ښئڤِّن ڤِخ وهذ ېن نه دېذج" به سبب آنکه وی خواب کرده بوده است، آنها(بخانه) نه درآمدند"؛ آغا دے بشهند درس ذید وے نؤم بالا" آغا که درس اش را خوب میگذراند، نام وی در مجلس بالا است"(شخ.)؛ تو ڿِمود اُم وے رد نه دهک چود، ادے لؤد اُم تو ته ڤا واښ تیژد سأوے" سبدت را به وی ندادم، زیرا گمان کردم، که تو باز به کاه کشی میروی ".

ربط ادے با ترکیب های دؤند اڤېن، دے اڤېن، دے جهت" برای همین" ربط های ترکیبی میسازد(نگاه شود به: پیوندک های ترکیبی//ربط های ترکیبی).

جمله پیرو مقصد با ربط ادے: یه خو پُخ ڤیرت تر مېدؤن ، ادے لهک ڤُگَڽ وے وِنېن" وی پسرش را به میدان برآورد، تا همه او را ببینند"؛ وُز اُم تر تو خېز یت ادے، نِوئزداو مو آمُخت کے" من به پیشت آدم، که بمن نواختن یاد دهی"؛ دَم روز ته ڤُک جعم سېن ادے، ایؤم به خوشی نرِخمبېن" در همین روز همه جمع میشوند، تا عید را به خرسندی گذرانند"؛ پایگه- ت قستین گیری کِنین ادے مردم زِق مه سؤد" اسپ دوانی و قوشتی گیری میکنند، تا که مردم زیق نشود".

جمله پیرو زمان با ربط دے: دے نَرېد ارېد ښوڤد، یِد دے سیچ ذید" وقتیکه در آن شیر نماند، این وی را میپرتاید"؛ کار دے نافارچِن سُت، یو ته برار نه یاڎد" وقتیکه کار نافارم شد، وی برار نمگیرد"(شخ.)؛ گښت ات کار دے تیار سُت، وُز ته یَد اُم" وقتیکه کشت و کار به آخر رسید، من می آیم"؛ مؤن دے پئخت، یَد" وقتیکه سیب پخت، بیا".

جمله پیرو خلاف (با ربط ادے): تو ښوڤد ښَخ رهنگ تے مِس ڤِد ادے، وُز ته خو رد یاس اُم" شیرت مثل آب هم باشد، من آنرا برای خودم میبرم"؛ نه فهمتے مِس مو ادے، وُز اُم وے رد سلؤم چود" با وجود آن که او مرا نشناخت، من به وی سلام کردم"(شخ.).

در ترکیب نطق عینا نقل شده می آید: مو تهت لؤد ادے: څَڤار مېڽ پدُم نِڽېت" پدرم گفت: چهار روز در آنجا شینید(شخ.).

ربط تا. این ربط جملات پیرو زمان را به سرجمله تابع میکند: تا بهار یاڎد، تمه خو زمین ین ذید ذېت" تا بهار آید، شمایان به زمین های تان پارو مانید"؛ تا خیر نیڽت، مأش ته پے قشلاق فرهپ أم" تا شام(غروب) شود، ما به قشلاق میرسیم"(شخ.).

ربط اگه (بج. اگے). در شیوه بجوی گزینه دیگر این ربط اگے موجود است. این ربط برای تابع کردن جمله پیرو شرطی با سرجمله استفاده برده میشود: اگه ساز لؤڤد ڤهرڎَیے لؤڤ، مأش نِغؤرِأم " اگر سرود خوانی توانی ، خوان، ما گوش می کنیم"(بج.)؛ مو ژاو اگه// څه زېد، وم شیگ تو رد دهک اُم" اگر گاوم زایید، گوساله اشرا به تو میدهم"؛ اگے پاخ سأوے، سُرنهی تو رد تئښ اُم" اگر شبانی روی، من برایت نی می تراشم(بج.).

ربط تۏنېڅ. این ربط برای تابع نمودن جمله پیرو زمان با سر جمله خدمت می نماید: تۏنېڅ تو نه قیوأم، پیڅ مه گهرڎ" تا آنکه تو را چیغ نزنیم، پس نگرد"؛ تۏنېڅ پت گۏی آل نه چورِج، بازی مېف اند" تا آنکه گوی را نبردید، بازی از آینها حساب میشود"(شخ.)؛ بخت علے تۏنېڅ نه یَڈِچ، سور ته نه کِن أم" تا آنکه بخت علی نه آمده است، طوی نمی کنیم".

ربط څۏند. وظیفه ربط څۏند با سر جمله تابع کردن جمله پیرو خلافی میباشد: مو نهن څۏند تمرد چود، منت دارېت نه سَت" چقدری که مادرم به شمایان خدمت کرده باشد هم، شمایان منت دار نشدید"؛ څۏند أم لۏد مه سه، یو تویج" چقدری که گفتیم نرو، وی رفته است"(شخ.).

ربط های تابع کننده ترکیبی. شماره این ربط ها آنقدر زیاد نیست. آنها با راه گوناگون ساخته میشوند.

ربط دۏند اڤېن//دۏن جهت....ادے . جمله پیرو سبب را با سر جمله تابع میکند: مم ژیر تې- م دۏند جهت نوشچ ادے، یَست دینه یاڎد پِس گَښت سأوأم" من در بالای همین سنگ برای آن نشستم، که شاید دینه بیاید و برای غله رویم"(شخ.)؛ یو غل نه-ښُڎج، دے اڤېن ادے یے یار وے رد نه لۏڤج" وی حالا (هنوز) نه شنیده است، زیرا هیچکس به او نگفته است".

ربط دِس ...ادے . جمله پیرو نتیجه را به سرجمله می پیوندد: نُر ښهب دِس عیاس ڤُد ادے، گَښت ښِڅاد" امشب چنان خنک بود، که کشت را خنک زده است"؛ وُز دِس تو جُک أم ادے دِگه بخود نه یَدے" من تو را چنان میزنم، که دیگر بخود آمده نمی توانی(شخ.).

ربط هرڅۏند... څه. جمله پیرو خلافی را با سرجمله تابع می نماید: هرڅۏند أم څه قیوت، یو اچه نه ښُدے" هر چند که چیغ زدم، وی تماما نه شنید"(شخ.)؛ هر څۏند خِراک څه خهری، وُز أم اس تو فربی دے " چقدر خوراک خوری هم، من از تو فربی تر ام".

ربط یۏدند...ات، یېدند،..یمند(شخ. یُمند)..ات. جمله پیرو زمان را با سرجمله تابع میکنند:
یۏدند څَن پِڎِد ات، یه نخچیر وئښت" همین که کمان در گرفت، نخچیر افتاد"؛ یۏدند أم مأش فرییت، یو غسپ توید" همین که ما رسیدیم، وی گم شده رفت"؛ یُمند ات تیلگرام ڎاد ات، وُزأم تو خېز حاضر" همین که تیلیگرام دادی، من نزدت حاضر میشوم"(شخ.).

حصه چه ها (ضمایر [م])

مقدار ضمایر در زبان شغنانی و شیوه های آن بسیار است. آنها با کلمات مستقل آمده تابش های معنی خویش، مقصد، آرزو، سوال، انکار، تصدیق، اشارات، خطاب و غیره را افاده میکنند.

ضمیر اشارتی-تاکیدی -/ی/ ک. این ضمیر عادتا پیش از حصه های دیگر آمده، در موارد زیرین استعمال می یابد:

برای تاکید معنی اشارتی با اشاره نشین ها همراه میشود: ک اِد/اِک پِد/ دؤند اباخ غِڎه اِدے، یے چیز اث نه فهمت" این چنان بچه ساده است، که هیچ چیز را نمی فهمد"(شخ.)؛ ک-اَم(اِک-یَم) غِڎه لپ غِرئق ساز لؤڤد" همین بچه بسیار سرود نغز می خواند"(برو.)؛ اِک-اَم(اِک-یاَم) زمونه فُگَث ارم(پِنَک [م]) دڤیست" همین عالم پوره در آن(آینه) می نماید".

با تمام جانشین های شخصی می آید: اه پُخ، اِک وُزاُم تو داد" پسرجان، من پدرت استم"اِک تو دے قتیر سه" تو با وی رو"(شخ.)؛ اِک تمه خیِن اُم پِک وُز-اه؟ "خویش شمایان من استم-اه؟"

اگر پس از جانشین ها پیشایند آید، ضمیر –اِک با آن میگذرد: ک-از مم تو رزین مو ند قابل دے" از همین دخترت دختر من قابل تر است"(شخ.)؛ توت ک-اس دیف خو نباسگؤن اند چدؤم ژیوج" تو از بین همین نبیره گانت کدامش را دوست میداری؟"؛ ک-ار دَم رِرؤڤ پهی ڤه فُرأم" در زیر همان شراره چورغات است، بیار خوریم".

با همه جانشین قید ها می آید: ک-ازؤد، ک-ازید، ک-ازَم " از این جا، از آنجا" ؛ ک-ارؤد، ک-ارید، ک-ارَم(شخ. ک-ارُم) " به این جا، به آنجا" ؛ اِک-پَدؤد، اِک-پدید، اِک-پدَم(شخ.اِک-پدُم) " به اینجا، به آنجا"؛ اِک-ترؤد، اِک-ترید، اِک-ترَم(شخ. اِک-ترُم) " به اینطرف، به آنطرف و مانند اینها.

ضمیر –اث. این ضمیر در زبان شغنانی و شیوه آن در شکل –اث و -ث معلوم است. شکل دوم آن هنگام سر به سر شدن واول ها بوجود می آید: مو-ث(ماث/مو-اث" مرا")، خا-ث(خو-اث" خود را")، وی-ث" ویرا" و غیره.

ضمیر –اث، ث اکثرا از آخر کلمه جایگیر میشود: تو ما-ث خو قتے یاس " تو تنها مرا با خود بر"؛ وُز-ته خو کار-اث کِن اُم " من فقط کار خود را میکنم"(شخ.)؛ دم چِس بنَخ-اث-ے نه-ڤورج " انه اینرا ببنید حتی آب را هم نه آورده است".

هنگام با کلمه آمدن حصه های یاری دهنده نطق (پیشایند و پسایند ها)، ضمیر-اث چون قایده به آخر کلمه میگذارد: ژاو-ارد-اث واین نه-ریڎج"(حتی) برای گاو(ماده [م])هم علف نمانده است"؛ اه-را، مو-رد-اث دهک یاس اُم" جوره، بیار بمن ده، من میبرم"(شخ.)؛ یو ڤا خو جای-تی-ث دایریکتر(رئیس [م])" وی باز در جایش دایریکتر شده است".

ضمیر -اث با اسم، جانشین و شماره آمده ، وظیفه ضمیر محدودی-تاکیدی را اجرا میکند: دے ند مال فُک اث نیرؤنج" همه رمه اش نرینه است"؛ هرگاه –یے مم بهار اث ژاوخه زید، بنوڤد لپ سؤد" هرگاه حدود همین بهار گاو زاید، شیر بسیار میشود"(شخ.). مح نبی تر خو سور مو-ثے قیوت" محمد نبی به طویش تنها مرا دعوت کرد"(شخ.)؛ یِک بار اث یاس پدم ژیز خو لهک" هیزم یکباره به آنجا برده مان"؛ مو ند ین ڎِیؤن اث پُخ" من فقط دو پسر دارم".

ضمیر -اث همچون پیشایند کلمه ساز نیز در زبان شغنانی استفاده میشود: نهرم اث " پنهانی"(نهرم" ملایم")"؛ کُت اث"مختصرا" (کُت"کوتاه")؛ بُق اث" یکجایی"(بُق"کلوله").

ضمیر -ته. این ضمیر با خبر جمله ایکه بواسطه فعل اساسی زمان حاضره-آینده افاده یافته است، کار فرموده شده، معنی باور کلی به اجرا شدن عمل می فهماند[41]: مثالها: شغ. اه-ڎه، مے سِپِن زے یَم ته خدارج ارد بافت" جوره، همین آهن را گیر این، البته، برای آسیاب تغری می آید"(شغ.)؛ نُر ته مو تهت یاڎد" امروز، البته پدرم می آید"؛ دم صغرے چِس، پِد ته مات اث نه سوُد" بر سینه اش را بین، این هیچ گاه مانده نمیشود"؛ دوختورِین ته(داکترِین ته ᵉ) وِزوُنِین تا وم قِسورنه رِید ات جواب ته وم ڎِین" دوختورها(داکترها ᵉ)میدانند، همین که دردش تمام شد، البته ، جوابش میدهند".

ضمیر های سوالی –اَ، -آ/ یا. هر دو این ضمیر بعد از فعل کار فرموده شده سوال را می فهماند: یو خدارج بیرِد -آ؟ " همان آسیاب کار میکند؟" (شغ.)؛ ڎیر ین مِیڤ پیازِین ارد رِیپت-آ؟ " به همین پیاز ها خاکستر را پاشیدند؟" یاخ ات خو نهن ارد پِڎِد-آ؟ " به مادرت الاو را درگیراندی؟"؛ تو تهت توید-اَ؟ " پدرت رفت-اَ؟".

ضمیر های تصدیقی. ضمیر تصدیقی زبان شغنانی وُ /ن/ و /ح/ أ میباشند. این ضمیر ها اساسا تصدیق فکری گوینده را از طرف شنونده افاده میکنند: تو-ت چون سِخ-آ؟ –وُ/ن/ " تو کر شده یی؟ بلی"؛ اس خرغ ات یَت-آ؟ وُن(خه خه)" از خاروغ آمدی؟ بلی(ههه)".

ضمیر های انکاری. با ضمیر های انکاری نه، مه، نَی داخل میشوند. در شیوه بجوی بجای نی ضمیر نه کار فرموده میشود.

ضمیر نی/ نهی برای انکاری فکر استفاده میشود:مو خاله تو وزِینت-آ؟-نَی" خاله ام تر شناخت؟- نی"(شغ.)؛ پامیر ته اسید سأوے یا؟ نَی" امسال به پامیر میروی؟ نی".

ضمیر نَی (بج.نه) در وقت گرفتن زده منطقی چنین معنی ها را افاده می فهماند:

انکار قاطع: نی، تمه گهپ باور نه کِن اُم " نی، گپ شمایان را باور نمی کنم"؛ نی، ڎو مئست بعد ته یَد اُم" نی، پس از دو ماه می آیم"(شغ.)؛ نه، دگه مه یاڎد" نی، دیگر نه بیاید".(شغ.)

شبهه: برای افاده این معنی هم در زبان شغنانی و هم در شیوه بجوی ضمیر انکاری نه استفاده میشود: نه، یو ته یاڎد" نی، گویا وی می آمده است"؛ تو نه فهمی نه " نخواهد، که تو ندانی"(شغ.)؛ دوُند ارد ڎاو یَست نه دے مردم پِن فُک ارم ڎه یاڎج" نخواهد همینقدر درو مانده باشد، که همه این مردم به آنجا برده اید"؛ لپ فربے-م نه، تو مو ڎه نه فهمے" نخواهد، بسیار فربه استم ، که مرا نمی شناختی".

برای افاده این معنی ضمیر نه با اله –(نهله" گویا که")، که ترکیبش از نه+اله عبارت است نیز یکجایی میشود. اگر از ضمیر اله ضمیر نه افتد هم (یا برعکس) معنی جمله بی تغیر می ماند: نهله مأش مالینے وورج خورِج" گویا حیوانهای ما را گرگ خورده است"؛ یو نهله، حساباتے بشهند-ڎ ڎاڎج" وی گویا حساباتش را به درستی سپرده است"(شغ.)؛ مو زِنَر اله چے یت ڤا" گویا کلینم(عاروس ᵉ) باز آمدنی؟".

ضمیر های خطابی// مراجعت. چون ضمیر خطابی در زبان شغنانی و شیوه های آن اَ، یِ، وُ استفاده میشوند. آنها اکثرا با حصه های نامی یکجایی کار فرموده میشوند: اَ نهن، تو-ت ترکه اندابد" آچه(مادر ᵉ)

---

[41] Дар борай ҳиссаси-та ва ҳиссаҷаои дигаре, ки пеш аз феъл меоянд, Ниг."феэл".

تو کجا خیستی؟"(شخ.)؛ اَ نگار، اثیِر دم بشهند اث" نگار، درستکک ویرا دراز کن"؛ یِ یخ، وهڎ ته ترۈد نه یدین" ای خواهرجان، آنها به اینجا نمی آیند"؛ ۈ سید نظر، چِس مے خو پُخ" سید نظر، پسرت را بین"(شخ.)؛ ۈ پُخ، خو ڤِرادِک نه پِتبوے" پسرم، برادرکت از پیشت نه افتد".

در وقت پر زور نمودن خطاب ضمیر اَ با یِ و ۈ با یِ تکرار میشوند: اَ ڎه/یِ/ یِ سحر شاگون ایۈم، سه گوښت ڤهر" انه بچه، پگاه عید است، رو گوشت بیار"؛ ۈ قناتیِ دم ڤز ارۈد هی کے" آی قنات، همان بز را به اینطرف هی کن"(شخ.)؛ ۈ جۈنیِ مو نهن تو قیوت" آی اکه، مادرم تو را صدا میکند".

یک قطار کلمات با ضمیر اَ، یِ، ۈ آمده با مرور زمان به تغیرات مخصوص خطاب و مراجعت استفاده میشوند:اَ-را، ۈ-را، اَ-ڎه، اله، اَ-له، ۈ-له، اَ-چِین. شکلهای ا-را، ۈ-را، یِ-را برای زبان شغنانی وشیوه های آن عمومی اند: یِ-را، ۈز-اُم رنوښت یے چُښ مو-رد درکار" جوره، من فراموش کردم، بمن یک خروس لازم است"(شخ.)؛ ۈ-را، کو چای پلایس" ای، کنی چای تیار کن"(شخ.).

بجای ضمیر های اَ-لا، اله، یِ-له، یِ-لا، ۈ-له،ۈ-لا که تنها خاص زبان شغنانی اند، در شیوه بجوی و (شخ.) شکلهای ا-را، ۈ-را، یِ-را استفاده میشوند. ضمیر های خطابی ا-له، ۈ-له،یِ-له بیشتر در نطق زبان هنگام مراجعت استعمال میشوند: ا-لا (شخ.، بجوی ا-را) خو پِد خفه سَت" خواهر این ملال شد"؛ الا (شخ.، بج. ا-را)، پِد مأش آدم-ے څه ژیوج مأش کُد-ے مِس ژیوج" خواهر، این(کس) اگر دختر مانرا نغز دیده باشد، سگ مانرا هم نغز میبیند".

ضمیر های ا-له، یِ-له، بر خلاف ا-لا، شکلهای عمومی مراجعت میباشند: یِ-له، دم چِناو لیمال-ته آدم خو کهل-تے نه-کِښت شهندین تو " ای، این خیل رومال را آدم نمی پوشد، سر تو می خندند"؛ا-له ، دیڤ نهن مِس تازه بشهند بچه زهن ڤَد" جوره، مادر شان هم جوان زن خشروی بود".

ضمیر های خطابی ا-چِین، ۈ-چِین در زبان شغنانی و شیوه شاخدره گی استعمال میشوند. در شیوه بجوی شکل پوره آن ا-به-چِین معلوم است: ا-چِین، درسین-ین اسید لپ قبله ڤَد" بچه ها، امسال درسها هم بسیار مشکل بودند"(شخ.)؛ ا-چین دهڎ-ین چهی" بچه ها اینها کیستند"؛ ا-چین دم ڤَز چِسیِت وورج دم نه-خیرت" بچه ها، این بز را نگاه کنید، گرگ آنرا نخورد"؛ ا-به چِین، کو سوار چهی ڤید-اَ؟ " جوره ها، همان سوار کی باشد-اه"(شخ.).

ضمیر اشاری یے مه. این ضمیر مانند اشاره نشین ها از روی مساحه درجه تغیر می یابد: درجه نزدیک (یمه)، درجه وسط(یِده)، درجه دور(یُوو، یُوه)" انه". مثالها: ۈز ام، یده، دے دۈند فهمت تمه رد ام لۈد" من منه چی قرار، که دانستم به شمایان گفتم"(شخ.)؛ مو رد، یمه، قریب(ی) ڎو-ره سال سُت" بمن ، انه، (تخمین) دو-سه سال پر شد"؛ ک-اِد رئیس(ی) اِده، مو باجه" انه، همین رئیس باجه ام(میشود)"؛ یه، یُوو، تیڤدک "انه، وی پشه است"(شخ.).

ضمیر کو. این ضمیر التماس و خواهش را افاده می نمایند: کو ڤه تو قیچ مالم، خُب سۈد" کانی، بیار شکمت را مالم، صحت شود"؛ کو ویڤ ارد چای کے" کانی، به آنها چای ریز(شخ.).

ضمیر کو همچنین معنی های تخمین، شبهه و ناباوری را نیز افاده میکند: وهڎ یِن کو ار تهخ ڎاد" شاید آنها به کوه افتاده باشند"؛ مأش اند یِن قومیات کو دے پیښخیِت راضے ته سیِن-اَ نه؟ " ما خویش و تبار داریم، کانی آنها را پرسید، راضی میشوند یا نی"(شخ.)؛ یه کو بُنجایَکے(دایمے ۶) کار کِښت-اَ موقتے؟" وی دایمی کار میکند یا موقتی؟".

ضمیرﺍَ-له، نهله. این ضمیر هنگام کوفته دادن سخن شخص دیگر استفاده میشود: یو ا-له// نهله چِلِمے بَس چوړِج" او گویا پاپروس(سگرت، چلم ᵓ)کشی را بس کرده است"؛ شیرین نهله // اله رِنے ڤوړِجج" شیرین گویا زن گرفته است"(شخ.)؛ یو اله//نهله ار خو ڤِراد سور نه یت " وی گویا به طوی برادرش نه آمده است".

ضمیر خېږ. این ضمیر در شیوه بجوی شکل خهی دارد. ضمیر خېږ (بج.خهی)، در وقت از یک فکر به فکر دیگر گذاشتن، راضی بودن را می فهماند: یو دهڈ لوڤد: خېږ سه" ثانی، وی گفت: خوب رو"(شخ.)؛ خېږ،غَڅ خېبِں ڨوٚمېن دے راضی ڤُد، دڈ سِتَرَخم وېڈېن" همین طور اگر خویشاوندان دختر راضی باشند، ثانی سِتَرَخم(شاه سپرغم ᵓ) [42] می مانیم.

ضمیر نخا. این ضمیر به نطق معنی حیرت ، شبهه، ناباوری را میدهد: نخا وم پڅ وم نه چاست" نخواهد، که پسرش او را نمی بیند"؛ یو لوٚد: نخا آدم ته دِس کِښت" وی گفت: نخواهد که آدم این خیل رفتار میکند".

ضمیر دیگر زبان شغنانی ، که معنی های تاکید، خواهش و ناباوری را افاده میکنند: مِس، ناتا، دوٚند، گه/گے و بار میباشند: اَه غَڅ، تو مِس څاو کِن" ای دختر، تو هم درو کن"؛ وُزاُم مس ښُد" من هم همینطور شنیده بودم"(شخ.)؛ مکِےحکیم بیک مس پدوٚد ڤد" امک حکیم بیک هم اینجا بود"(شخ.)؛ بعد څېځ ناتا ارُم سین" میل اش بعد درو به آنجا روند"(برو.)؛ مے غِڎه بُڅ ناتا وُز زېِ-م اته دم غوٚک تو(زېِ ᵓ)" میل اش کودک را من میگیرم و گهواره را تو(گیر)".

ضمیر –گه(بج.گے) اساسا با ضمیر نامی همراه می آید: یوٚدند أم ناست اته زنُچ گه رېد" در اینجا نشستیم و تنها زنوچ مانده است"(شخ.)؛ یے چیز گه نِست ار وے باغک " در باغش هیچ چیز دیگر نیست"؛ یے گے رزین عزیزالله ند ار ښهر ښایت" دختر دیگر عزیز الله در شهر میخواند"(بجو).

بعضا جانشین دوٚند " همین قدر" برای افاده معنی محدودی تاکیدی خدمت میکند: به این معنی دوٚند با ضمیر –اڅ مانند میشود: مأش دوٚند أم ترم ست// مأش اڅ أم ترم ست" فقط ما به آنجا رفتیم"؛ ځیمک خو تهت دوٚندے ژیوج" عظیمک فقط پدرش را دوست میدارد.

[42] Ситирахм-гиёҳест хушбӯӣ, дар рӯзҳои ҷашн ҳамчун чизи муқаддас истифода мешавад.

ندا

ندا های زبان شغنانی مقدارا کم اند. آنها از روی ساخت شان صدا و ساخته میشوند. با ندا ساده، اساسا، ندا های اصلی می درآیند. ترکیب فونیتیکی اینگونه ندا ها نهایت گوناگون میباشد. آنها از یک واول ، یک واول و یک همصدا ، دوهمصدا و یک واول و خیلی از دو همصدا عبارت اند: اَ، يِ، اُ، آها، پفه، اُبِن، اُبنه، پاه، وهی-وهی، اَی، هم، تو و مانند آینها.

ندا ها ساخته از روی پیدایش شان با یگان حصه معنی دار نطق علاقمند بوده، در عین زمان معنی اساسی را گم کردند و در نقط حسیات وهیجان و میل های گوناگون ارادوی را افاده میکنند: پِش پِش، دعوت(صدا کردن ؐ) نسبت به گربه(مقایسه کنید: پِش" گربه")؛ گَڅ گَڅ، دعوت نسبت به بز ماده(گِج" بزغاله ماده یکساله)؛ شۈگ شۈگ، نسبت به گوساله (شیگ" گوساله)؛ الهلې(افاده حیرانی و وداع).

خیل های (اقسام ؐ) ندا

ندا ها از روی معنی دو خیل میباشند: ندا های حسیتی یکجایه و ندا های افاده کننده میل های گوناگون ارادوی. دراینجا ندا های، که حسیتی و هیجان گوناگون را(افسوس، حیرت، شادی، تحسین، تعجب، وهم و هراس، رحم و دلسوزی، حسرت، دریغ، شبهه و مانند اینها را) افاده می نمایند، آورده میشوند:

پاه(افاده افسوس و حیرت، ذوق و تحسین): پاه خه گنده کار سُوت ار سورأم څه نه سَت" افسوس، کار گنده شد، که به طوی نرفتیم"؛ پاه! عجب تَبنپ ڎۈغ، گیف مم برپښتاو" بهی بهی، عجب دوغ ترش، نوشیدن آن کیف است"؛ وی وی (حیرت و دلسوزی)؛ وی وی تو ڎُستِک څه رهنگ وِخِن، کو ڨه ڨیس أم" بهی بهی، دستکت چی خیل خونین بیا (آنرا) بندیم"؛ اَی، مرأُم تو رد خُب ات یت" وی، صدقه ات شوم، خوب شد، که آمدی؛.

يِ (افاده تحقیر و دعوت): يِ، تو تُخم پاک ، تو رهنگ بچه ند " ای، تخم تو بر این بچه ها نیست شود(ای، تبواری بچه، تخمت پاک شود ؐ) "؛ يِ، جۈن، یه چای برئز" ای جان، بیا چای خور".

اُبنه! (افاده درد و الم): ابنه، مو پاڎ ڨرُبنت" وای، پایکم شکست"؛ اُبِن، خو ڎُست اُم ڎاد، پخته ڨهر" آخ، دستم را بریدم، پخته را بیار، بندیم" (شخ.)؛ اُبنه، مات أم سَت" وای وای، مانده شدیم".

بُو وُوو! برر، درر(ندا های حسیت): بُووُوو عجب، ښِتا بنَڅ" برر، عجب آب خنک"(شخ.)؛ چیز بُو وُوو کِنے یهخت چوږج-آ؟" چی، دررست، میلرزی، یخ کرده ای چی؟".

ای (افاده احتیاط و خرسندی):ای خو پاڎ نه ڜئوے" آی، پایت را نسوزانی"۰؛ ای چیس، چے بنَڅ نه سۈد" آی، بین، آب او را نبرد"؛ ای ای، حضورأم چو یه خُب گهرم" به به، کیف// حضور کردیم، گرم شد".

ۈ(افاده دعوت، مراجعت، تحسین): ۈ نهنِک ، خودے مو" آی، مادرجان مرا خورد"؛ ۈ تهت یم غڎه وم بنَڅ ږیپِتے" آی پدرجان، این بچه همان آب را ریخت"(شخ.)؛ ۈ مَرِبن تو رد خُب ات لۈد" بلی، صدقه ات شوم، خوب خواندی".

پفه(افاده نفرت و کراهت): پفه، یم چیز بۈی یُد" پفه این جا چه بوی است"(شخ.).

الِے له، اِلِے لو(افاده لت خوردن یگان اعضای بدن): الے لو// الے له پِد ژیر مو مَغز اند ڎاد" وای به سرم سنگ افتاد"(شخ.).

الے لې(افاده وداع): الے لې، محد رضا اُبال مود هه؟ " آه، بیچاره محمد رضا مرد هه؟(شخ.)" الے لې، پُڅِک ثُد ات مو" آه، پسر جانم، سوزاندی مرا!".

ندا های زیرین نسبت به حیوانات استفاده میشوند: لۏگ لۏگ(افاده برای دعوت به برزه گاو)؛ لۏگ(افاده برای هی کردن برزه گاو): سۏو(افاده برای نرم نگاه داشتن برزه گاو)؛ کَرَف کَرَف(افاده برای جنگاندن برزه گاو)؛ ۏش ۏش(افاده برای دعوت گاو)؛ ووش(افاده برای حی کردن گاو)؛ سۏ سۏ سۏ(هنگام دوشیدن گاو دعوت به آرام ایستادن)ساو(برای آرام نگاه داشتن گاو)؛ بِژژه بِژژه(برای دعوت نمودن گوساله میده تا شش ماهه)؛ شۏگ شۏگ(برای دعوت نمودن گوساله یکساله)؛ شَگ(بری تیلبه کنی، شتاب کنی گوساله)؛ ثُگ(برای آرام نگاه داشتن گوساله) گَڅ گَڅ(برای دعوت بز ماده، نر)، در شیوه شاخدره گی شکل دیگر آن گُجِک گُجِک دچار میشود؛ گلله گلله(هنگام دوشیدن بز دعوت به آرام ایستادن است)؛ پِښۏم(دعوت به آرام ایستادن حیوانات خانگی در وقت پشم تراشی)؛ تَگ تَگ (برای دعوت گردن بز یکساله نر)؛ ځی ځی ځی(افاده برای دعوت نمودن بز میده یکساله ماده)؛ ثُوه ثُوه(برای دعوت کردن میش ماده)؛ ثُو(برای هی کردن میش) ؛ چۏښ څۏښ(دروقت دوشیدن میش کار فرموده میشود)؛ دِففه دِففه(برای دعوت نمودن بره تا یکساله)؛ دِف(برای حی کردن بره چه)؛ بَخ بَخ // چو چو(برای دعوت اسپ)؛ چو(برای حی کردن اسپ)؛ خۏت خۏت(برای دعوت خر)؛ پِخ(افاده برای حی کردن خر)؛ چَپ (برای به یگان طرف گشتانی خر)؛ پِش(برای آرام نگاه داشن خر)؛ اره اره اره (برای جنگ انداختن خرها)؛ وۏر وۏر(افاده برای آرام نگاه داشتن شتر)؛ وۏر(برای حی کردن شتر)؛ چِک(برای شیناندن شتر)؛ مه مه (برای دعوت نمودن سگ)؛ چِخ(برای حی کردن سگ)؛ کُش کُش کُش// شخ. کِش کِش(برای جنگ انداختن سگها)؛ کوچ کوچ کوچ(برای دعوت نمودن سگ چه)؛ تو تو تو(برای چیغ زدن مرغ)؛ چِي چِي چِي(برای به مرغ خانه درآمدن مرغها)؛ کِش کِش(برای هی کردن مرغها)؛ پِش پِش(برای دعوت کردن گربه)؛ قُت قُت قُت(افاده برای دعوت نمودن کبک)؛ چُښ(برای آرام نگاه داشتن کبک)؛ کررو کررو(برای جنگانیدن کبکها).

صرف نحو

(معلومات مختصر)

خیل های(اقسام ُ) جمله ساده

در زبان شغنانی فکر بواسطه جمله های ساده و مرکب افاده میشود. در نحو زبان شغنانی چون زبان های دیگر شغنانی و روشانی موقع جمله های ساده خیلی کلان است. جمله ها را از جهت معنی حکایه گی، سوالی و خطابی میشوند.

جمله های سوالی

در تشکیل جمله های سوالی واسطه های گوناگون گرامری استفاده میشوند. در این گروه جمله ها کلمه، که سوال اساسا به وی روانه میباشد، با صدای منطقی تاکید کرده میشود. از این رو، آهنگ هم جای خود را در جمله موافق جایگیر شوی آن کلمه، که جواب را طلب میکند، مقرر می نماید. برای مثال دیالوگ زیرین را می آوریم:

1. صفرے دَڎ تر مو چوښت خو لۈدے:

"ڤهرڎیے عربي ښئیتاو؟"

- لۈد اُم:" ۈ دوسگُنه ته ڤهرڎی اُم" (برو.).

صفر به من رو آورده پرسید:

- "تو خواندن عربی را میتوانی؟".

من گفتم: "آری، کم کم میتوانم".

2. اَ نهنِک، مأش ژیز نه رہد.

- نه رہد ژیز// ژیز نه رہد؟

"ۈ ژیز".

" آچه جان، هیزم مان تمام شد.

-هیزم تمام شد؟

"بلی، هیزم".

در تشکیل جمله های سوالی اینچنین جانشین های سوالی چهی؟ "کی؟"؛ چے؟ "کی؟"؛ چیز؟"چی؟، څَرد//چیر؟"چرا؟، برای چی؟" ؛ چِدۈم" کدام؟"؛ څه//څهدے؟، بج. څڤ"چی؟، برای چی؟، چرا؟"؛ څۈندِک "چقدر؟"؛ کهی؟ "(در) کجا؟"؛ څرهنگ؟ " چه خیل؟"؛ څه وخت؟ "کی؟" وسیع خدمت میکنند:

جانشین چهی و شکل غیر اصلی آن چے؟ "کی؟" تنها نسبت به انسان کار فرموده میشود: دم ماشین تے نښپر قتی ڤا چهی گے سوار ڤُد؟ " در(بالای) ماشین همرای نشپر باز کی سوار بود؟" (شخ.)؛ سر پِراد چے نۈم تر دفتر(کتابچه ُ) نقش اُم؟ پیش از همه نام کی را به دفتر نویسیم؟"(شخ.).

جانشین چیز؟ "چی؟" نسبت به اشیای بیجان و جاندار غیر انسان استفاده میشود: تو ڎُست تے چیز ژِرُښت " دستت را چی گزید؟"؛ تمه ته چیز دبوال بت؟ " شمایان چی را دیوار میکنید؟"(شخ.).

جانشین -چیز؟ با پساینده های-ارد، -جهت، -اڤِن برای افاده سوال عائد به مقصد و سبب نیز استعمال می یابد: صفر بیک بت چیز اڤِن قیوت؟ " صفر بیک را برای چی چیغ زدید؟(شخ.)؛ تمه زمینے اسید حاصل چیز جهت کهم ڎاد؟ " امسال زمین تان برای چی حاصل کم داد؟" دے غڎه ته ڤا چیز جهت رِنِوانت" همین بچه را باز چرا گریاندی؟"(برو.).

جانشین های څه/ څهدے؟، بج. څڤ " چی؟، برای چی؛ "، څَرد؟// چیر؟ " چرا؟، برای چی؟، به چی؟، به چی مقصد؟" عائد به مقصد و سبب استعمال میشوند: چیر بت دم څُبنپه نه فُرت" چرا (همان) اتاله نخوردید؟(شخ.)؛ رشید کو چیر یَتِّچ" رشید برای چی آمده است؟"(شخ.)؛ څرد خو نۈم تېز دی نه لۈڤے مأش ارد؟ " چرا نامت را تیز تر بما نمی گویی؟" تو پاڎ څه سُت؟ " به پایت چه شد؟".

جانشین څرهنگ، چی خیل؟" در افاده سوال عائد به علامت اشیاه استفاده برده میشود: پِد څرهنگ ښوڤد؟ " این چی خیل شیر است؟"؛ نُر هوا څرهنگ؟ " امروز هوا چی خیل است؟".

این شکل برای افاده احساسات شخص نیز استفاده برده میشود: څرهنگ ښهند کَښت اسید! " امسال عجب کشت(گندم) خوب!". اگر څرهنگ پیشایند- هج-را گیرد(څرهنگ-هج؟) " چی خیله؟)، چگونه؟" در این صورت علامت و صفت را می فهماند: تَم څرهنگ هج دفتر تو رد ڤهم؟ " نباشد، بتو چگونه دفتر بیارم؟" څرهنگ هج کُرته وم پے تنه ڤُد؟ " در تنش کرته چی خیل بود؟".

جانشین څه وخت " چه وقت، کی" نسبت به زمان استفاده میشود: څه وخت ته خاج ڤیست تیار بت؟ " خرمن کوبی را کی به آخر می رسانید؟"؛ پَدۈد هج ات څه وخت نَښتیڅ(ج.ز.)" به اینطرف ها کی(باز) آمدی؟".

جانشین څۈند " چقدر؟" مقدار را می فهماند: څۈند نفر څُرنۈنے یمند ات څۈند رِښېن؟ " در آنجا چند نفر شغنانی و چند نفر روشانی است؟".

جانشین که(ی) " کجا؟" نسبت به مکان کار فرموده میشود: مأش ڤِراد که یے؟ " برادر مان در کجا است؟"؛ اس که تو مو فهمے؟ " تو مرا از کجا می فهمی؟"؛ دے اصل اس که؟ " اصل نصبش از کجا است؟".

واسطه دیگر افاده سوال، ضمیر ها به شمارمیروند. ضمیر ها در جمله سوالی علاوه بر افاده سوال باز تابشهای گوناگون معنی گی میدهند. ضمیر های که در تشکیل جمله سوالی خدمت میکنند، اینها اند: - (ی)آ، -اَ، -نه، -نخوا.

ضمیر –(ی) -آ، -اَ در افاده سوالی بیشتر بعد خبری جمله می آید: تر تو چید سأوأم-آ؟ " بخانه تان رویم چی؟"؛ مو تهت ات نه وینت-اَ؟ " پدرم را نه دیدی؟"؛ یاڅ ات پِڎید-اَ؟ " آتش را در دادی؟".

ضمیر-آ با جمله های سوالی معنی علاوه گی افسوس و تعجب را نیز میدهد:مو یخ څُب نه ست-اَ؟ " خواهرم صحت نشد؟"؛ مأش ژاو نه زاد-اَ؟ " گاو مان نه زایید؟"؛ مردم څاو تیار چود-اَ؟ " مردم درو را به آخر رساندند؟".

ضمیر –نه، با جمله سوالی تابش های مودالی(شرطی، قیدی) گوناگون : تعجب، شبهه، نارضایتی و مانند اینها میدهد: خیر نوست نه؟ " مگر آفتاب فرو(غروب)کرد"؛ تو ند تو ڤِراد نه ترښهر؟ " نخواهد برادرت در شهر باشد؟"؛ یم ته ښئیداو نه سۈد نه؟ " مگر این کس خواندن نمی رود؟".

در تشکیل بعضی جمله های سوالی ضمیر نخوا کار فرموده میشود. این ضمیر حیرت و تعجب را میکند: نخوا خو نهن ارد ات تو بنَخ قود؟ " نخواهد برای مادرت تو آب را آوردی؟" نخوا، سید شاه تو نه فهمت؟" نخواهد، سید شاه تو را نمی فهمید-اه؟".

جمله های حکایه گی

جمله های حکایه گی در نطق معتدل استفاده میشوند: قِداج سر سُت " آبشاری(آب دادن زمینها) سر شد"؛ مؤن پئخت" سیب پخت"؛ ژاو بن بن پے دیلاخ یاد" گاو ها را به دیلاخ بردند"(شخ.).

ساخت جمله های حکایه گی زبان شغنانی بواسطه به مضمون و حصه های شان مقرر میگردد. اگر در جمله عائد به عمل و حرکت شخص یا چیزی سخن رود، آنگاه خبرش فعلی است: مو نهن یت " مادرم آمد"؛ دیِف محلله دیوال نِیخُبت " دیوار خانه شان غلطید(فرو ریخته)"(شخ.).

هنگامی که دائر به علامت و صفت چیز مشخصه ی داده شود، آنگاه خبر جمله های حکایه گی نامی میشود: لپ قابل پِد(پِد لپ قابل غذه)" آن بسیار بچه قابل(است)"؛ دے گهپ صاف دروغ" گپش تماما دروغ است"؛ یم مون لپ تَبنپ" همین سیب نهایت ترش(است).

جمله های خطابی

جمله های خطابی با آهنگ مخصوص تلفظ یافته، حسیَت و هیجان، ترس، خواهش و فرمان را می فهماند. جمله های خطابی نیز در زبان شغنانی وسیع استفاده شده با یاری آهنگ و ندا های حسیت تشکیل می یابند:

با یاری آهنگ بیشتر فعلی فرمایش شخص دوم کار فرموده میشود: مأش غؤرِ تر تو، گهپ ذه" گوش مان به تو، گپ زن!"؛ دے یاخ پِذِبن یهخ أم چو"آتش را گیران، خنک خوردیم".

جمله های خطابی، که با یاری ندا ها صورت می یابند، حسیت های گوناگون گوینده را می فهماند: یه مَرأُم تو پِراد تیزدردے خَی" ای صدقه شوم، تیز تر درو کن!"(برو.)؛ اِخي، باب خؤنِک " ایخی، باب خانِک "؛ (شخ.)؛ اُخ زمین جُمب " آخ، زمین جنبی(زلزله)".

مبتدا و افاده شوی آن

مبتدا در جمله با اسم، صفت، شکلهای غیر تصریفی فعل(مصدر و صفت فعل)، جانشین و شماره افاده میشود. با وظیفه مبتدا این چنین کلمات اسم شده نیز می آید.

1) مبتدا -اسم : کخایبن بن غل خو څبمبن نه رویج" زنان حالا(هنوز) چشمان شانرا سرمه نکشیدند"(شخ.) ؛ څڤینخ مو ژِرُبت "زنبور مرا گزید".
2) در زبان شغنانی و شیوه های آن بوظیفه مبتدا شکلهای حالت اصلی(جانشینهای شخصی و اشاری)، این چنین جانشین هایکه شکل های حالتی ندارند، آمده میتوانند:

وز اُم دم شال از بنهر ڤورِجت" من این رومال را از شهر آورده بودم"؛ تو یے ساز مأش ارد لۈڤ "تو یگان سرود برای ما خوان"(شخ.) ؛ مهڎ بِن اس رِبنۈن-آ" اینها از روشان اند؟".

3) مبتدا –شماره: ییو ساز لۈڤد، ییو رقاصی کِښت، ڎِیۈن چَیَک ڎبِن خو، دِسگه ته بَزم بِن" یکی سرود میخواند، یک(دیگر)رقص میکند، دو (کس) قرسک میزنند، خلاصه، بزم میکنند".

4) مبتدا –مصدر پوره و ناقص: خیداو دیڤ اند لپ"(چیز) خوردنی از آنها بسیار(است)"؛ کهل زنید ته څه وخت سۈد، یَدأم" کهل زِنِئد(سر شویی [م]) [43] از شمایان کی(میشود)، بیاییم؟".

بوظیفه مبتدا مصدر دیگری، که با یاری پیشایند –اَځ ساخته میشود، آمده میتواند. آین شکل مصدر در زبان شغنانی موجود نیست، اما در شیوه های بروازی و بجوی فراوان استعمال میشود: چیرِځ بر خۈف اسید پے بجو جهلدے تیار سُت" کشت امسال نسبت به خوف در بجو تیز تر به آخر رسید(بج.) ؛ پےسیژد ڎَیِځ مِس سر سُڎج-آ؟ " در سیژد هم درو سر شده است؟"(برو.).

5) مبتدا –صفت فعلی : آش ڤید ات، فُریج وم ارد لپ" آش بیارید باشد خوردن اش بسیار(است)"(شخ.) ؛ اَه یخ، ڎُڎچِن ته لپ سوزَبن کِښت" خواهر جان،(جای) سوختگی بسیار سوزش میکند".

جای مبتدا درجمله

جای مبتدا در زبان شغنانی چون زبانهای دیگر پامیری در اول جمله است. اما بعضا مبتدا جای خود را در جمله دیگر کرده پس از حال و پرکننده می آید: زمۈن کهف اند(بنا کهف اند [م]) یے چیرم نښتاید ناخواسته(دفعتا [م]) یک کِرم برآمد"؛ اس وے سهرۈنے ایاز سوار سُت خو توید" پگاه یی ایاز سوار شد و رفت"؛ صمدے فاضل قیوت تر خو چید" فاضل صمد را به خانه اش چیغ زد"(بجو).

خبر و افاده شوی آن

خبر ها در زبان شغنانی نامی و فعلی میشوند. خبر فعلی با شکل های فعل افاده میشود: یی بشهند روشت پِئخ مو رد ڤهر" بمن چاروق(چموس [م]) سرخ خوشروی بیار"(شخ.) ؛ تم بِت ترۈد څُب گَرِ چورِج" شمایان، خیریت، به این طرف آمدید"؛ بنَجِبن نَښخار زبِن خو، تهم ڤا روان کَن"(برو.)" گاو ها نشخار کنند، بعد روان کن"؛ کو چِس پِد ژِندم څُڎچِک سُت-آ؟" کانی بین، گندم نرم شد یا نی؟"(برو.)؛ یه خَناوج وئِبنچ" همان خناوج(یعنی موری) باز افتیده است"(شخ.) ؛ مو بنُمئڎ زِدُوبنچِت، بنُمئڎ مو رد دهک" ماینی ام درید، ماینی بمن ده"(شخ.).

در زبان شغنانی و شیوه های آن با بندک های فعلی و حصه های نامی نطق افاده شدن خبر نامی حادثه معمول میباشد. در این وقت بندک ها، چون قایده، به کلمه اولی جمله می چسپند: دهڎ بِن پِتِش یۈن اته مأش اُم ڤِرادهر" آنها برادر زاده اند و ما برادر"؛ دے (ی)اُم وُز بنُڎچِن ڤُد اته نه لۈد اُم" اینرا من شنیدگی بودم، اما نگفتم"؛ یے پُخ اِک مو ند بنابیج، دهڎ دِگه یبِن غل څُل" یک پسرم مکتب خوان، دیگر ها حالا میده اند"(شخ.) ؛

خبر نامی میتواند با حصه های نامی نطق ، که بندک های شان در نطق فروگذار میباشند، افاده شود:

[43] Кал-зин... б-маросим баъди як ҳафтаи таваллуд шудани кӯдак(айнан: саршӯий) гузаронида мешавад.

خبر -اسم: مأش اَم ڈو ڤِراد، وُز دُختُر(داکتر ش)، ات یو مالِم " ما دو برادر (استیم)، من دختور و وی معلم"؛ یه یُوو تِڤدَک " وی، انه پشه"(شخ.) .

خبر-صفت: نُر ترېد کِښِندود سملات ته(جاز ش) نه یاڈد" امروز هوا تاریک، سملات(طیاره ش) نمی آید"(شخ.) ؛ پِد خَل، یه، یَمه، دؤنداز" این میده، وی، منه همین قدر(کلان)"؛ سوری بر مو لپ غُله " سوری از من خیلی کلان (است)".

خبر- جانشین: تو یکته غل یے مه، ک-اَم" منه یکته ات همین"(شخ.) ؛ عزیز بیک قوم دهڈ، ات مأش قوم مهڈ دارغه بیک اولاد(عزیز بیک قومېن ېن دهڈ، ات مأش قومېن ېن مهڈ، دارغه بیک اولاد ېن ش)" خویشان عزیز بیک" آنها، و خویشان ما اینها(اولادان دارغه بیک)".

خبر- شماره: مو ند مو گهپ ییو، ڈِیؤن ته نه ڈه-م" گپم یکتا، دو(گپ) نمی زنم"؛ پینځ ات ارهی - وَښت" پنج و سه -هشت"؛ خاج خوسچِن اته، نا دِڤښت" غله کوفته گی، اما باد ناکردگی"؛ اس کار یدأم، ښَځ ڤورِچِن، یاځ پِڈڈچِن، گرڈه خېښچِن " از کار بیایم، آب آوردگی، آتش درگیراندگی، خمیر بستگی".

خبر مصدر: دېف ارد زِدیداو میداو" برای اینها روفتن مردن(است)"(شخ.) ؛ سید اند وی ارمؤن خیداو ات پِنیوداو" آرمان سید خوردن و پوشیدن"؛ مو رد لپ قېله(شغ. قین ش) ژئښتاو" برای من مشکل ترین کار دویدن (است)"(شخ.).

جای خبر در جمله

خبر بیشتر در آخر جمله می آید: مأش شرڤِداج اندیځ" رود مان سیر آب شده است"؛ اَه تهت، تاید اَم" پسرم بیا رفتیم"(شخ.) ؛ پِزار گهرم اَم سَت" اندکی گرم شدیم".

خبر در اول و وسط جمله نیز آمده میتواند: پئخت اَم(شغ. وورڤ اَم وېڈد، وېڈد اَم ش) چای ات، یو مِس دېد" چای را چوشاندیم و وی هم درآمد"(شخ.) ؛ ناست ېن ثَپیَست مو غؤرِېن خو، نه ښِن اُم" گوشهایم یکباره شیستند و دیگر اکنون نمی شنوم"؛ مأش اَم وېڈد تمه رد چای" ما به شمایان چای چوشاندیم".

قید کردن جایز است، که در جمله قسم فعلی آن از قسم نامی دچار شده بجای دیگر میگذرد: وُز انج-م پے تو پهلؤن قستین// وُز پے تو پهلؤان قستین انجعم(وُز تو پهلؤان قتی قستین انجعم ش)" من با پهلوانت قوشتی میگیرم"؛ ڈو نفر ېن لؤد: سوار مے جؤندار سه// سوار سه مے جؤندار" دو نفر گفتند: به همین گوسفند سوار شو"(شخ.) ؛ خو رِزین اردے ڈاد بَکَل پایتهخځ// ڈاد ے پایتهخځ َبکَل" به دخترش گاو تحفه داد".

خبر با مبتدا، عادتا، از روی شخص و جنسیت موافقت میکند. اما موافقت در شماره بعضا دیده نمیشود. موافقت مبتدا و خبر از روی شماره در آنوقت ظاهر میگردد، که مبتدا با جانشین افاده یافته باشد: وُز اُم رؤنت خو، سُت اُم تر وی خېز" من حرکت کردم و بطرف وی رفتم"(شخ.) ؛ یه رِڤهر قاق سَت" رفهر(شورخاک) خشک شد(ج.ز)"؛ یو یت خو ڤا تويد تر روسیه" وی آمد و باز روسیه رفت(ج.م)"؛ تمه خوراک خېت، ڤا ته کار ېت " شمایان خوراک خورید، باز کار میکنید".

اگر مبتدا پیشایند های جمع بندی نامی (خیل، گله) را گیرد، خبر میتواند در شماره تنها آید: یو شیگ خیل ڤُکَث تويد تر چِنگهل" گوساله ها همه به جنگل رفتند"؛ چِبؤد خیل تر وی رو رِووښت" کبوتران به انطرف پریدند"(شخ.) ؛ اَه-را یم غَځ گله غَسپ سُت، تے تاید اَم" جوره، این دختران بیدرک(نا پدید ش) شدند، بیا، رفتیم"(بج.).

هنگام قبول نمودن پیشایند جمع بندی - ٻن موافقت مبتدا با خبر دومی میماند: مأش بوجینٻن ٻن ڠُغ سَڎج(ڎهڅ ُ)" لینگچه(بوجی ُ) های مان دریدند"؛ مو تنگه(ی) ٻن ٻن اس مو جیبک اند رِښچ" تنگه هایم از کیسه ام ریختند".

هنگامیکه شماره ها پیش از اسم آمده، مبتدا شوند، خبر های آنها با مبتدا موافقت میکنند: یے ڎُست وی ند ڨِرُښچِن ڨُد" یک دستش شکستگی بود"(شخ.) ؛ ڎو ڨِراد ته اس یورښ مِس ښاج نه ڎٻن" دو برادر، حتی از خرس هم نمی ترسند".

اگرحصه های نامی بوظیفه مبتدا آمده، معنی جمع را افاده نمایند، در این وقت موافقت از بین میرود: مردم اس کار پِگاڅ توید" مردم از کار بر وقت رفت"؛ وِڎیچ کِشِندود رِوښت" گنجشک ها یکجایی پریدند"؛ خلق غل ڎید تاڙد" مردم حالا(هنوز هم م) پارو میکشند".

پر کننده

پرکننده (هم بی واسطه و هم بواسطه) در جمله با اسم، جانشین، شماره و شکلهای غیر تصریفی فعل افاده می یابد. بوظیفه پرکننده بی واسطه حصه های نامی بی یار دهنده گرامری آمده می توانند: اَه تهت، مرگبٻن أم ڨود" پدر خر ها را آوردیم"(شخ.) ؛ وُز ته غل غڵوک نِښئب اُم " من هنوز گهواره را می جنبانم"؛ ڎِیڵن ڨهر خو، تقسیم أم " دو را بیار و تقسیم میکنیم"؛ نِوئزداو بار ڨهرڎیے " اقلا، نواختن میتوانی؟"؛ یو خو نِمو کِښت ات، سُت" وی خودش را اقارت(داو، دشنام ُ) کرده رفت"؛ یو وېڤ مېمڵنے چورِج خو دے جهت ٻن دېر یت" وی آنها را مهمان کردگی برای همین(آنها) دیر آمدند"(شخ.).

پرکننده بواسطه با حصه های نامی نطق و با یاری پیشایند و پسایند ها افاده میشود:

پرکننده با واسطه- اسم: اس باپک پیښڅ، یو ته نقل فهمت"از بابیک پرس، وی نقل را (بسیار) میداند"؛ چمن گل خو ژاو ارد ات واښ پِتئود -اَ" چمن گل به گاوت علف را پرتافتی"(شخ.) ؛ مو نهن قوت څَیځ اِرد نه رېڎج"قوت مادرم برای درو نمانده است"(برو.).

پرکننده بواسطه- جانشین: اژُم ترُم لهک پے مو، وُز څـي اُم" از آن سو تا به آنجا را بمن مان، من میدروم"(برو.)؛ اَه-ڎه، خو نڵم مو رد لڵڤ، خهط أم تو رد" بچه، نامت را بمن گوی، خط به تو می نویسم"؛ ڨِڎیرم مو رد دهک"بمن جاروب ده".

پرکننده بی واسطه- شماره: تو تهتے ڎِیڵن ارد کُرته ڨود، ات مے رد نه(ی) " پدرم برای دو(تا) کرته آورد و برای یک(تا) نی"؛ اس یے همراه ڎِیڵن بیدے" از یک همراه دو همراه بهتر است"(شخ.).

پرکننده با واسطه – مصدر: تو اس خیداو مِس سېر نه سهوے " تو از خوردن هم سیر نمی شوی"؛ اس ژیڤداو دِگه مو دُست اندئغ سُڎج" از ریسیدن ریسمان دستم مانده شده است"(شخ.) ؛ کار ته پے زَقتاو نه سڵد" کار با نالیدن اجرا نمی شود".

پرکننده با واسطه- صفت فعلی: ښُڎڃِن ارد ته آدم باورے نه ڎید" آدم به شنیدگی باور نمیکند"؛ پے مورِجِن ته خو نه ڎٻن " به(شخص) مردگی گِله و آزار نمی کنند"(شخ.) ؛ اس پئخچِنے خڵم بیدے ژیوج" از پختگی(دیده) خام را نغز تر می بیند"(شخ.) .

جای پرکننده ها در جمله اساسا پیش از خبر میباشد: ښَځ وېڤ یاد" آب آنها را برد"؛ دېڤ مال پے وورج نه ڎهڎے " رمه شانرا به گرگ نمان".

علاوه بر پرکننده ها بطور وسیع بعد از خبر هم آمده میتوانند: نه خورِج ات خوراک-آ؟ " حالا خوراک نخوردی؟"؛ لاچین ڤورِجے ڤارج ات آغا نَی" لاچین(بخود) اسپ را آورده است و آغا نی" (شخ.) ؛ شِچ لۏڤ اُم تو رد ساز" حالا به تو سرود میخوانم".

معین کننده

معین کننده با اسم، صفت، جانشین، شماره صفت فعلی و مصدر افاده میشود. جای معین کننده در زبان شغنانی و شیوه هایش پیش از معین کننده میباشد: خُرِنۏن زِڤ "زبان شغنانی "؛ چید رۏز "روزن خانه"؛ رِښین غَځ "دختر روشانی"؛ خُلِک ڤِراد"دادرچه میده"؛ بلند دهلیز"دالان بلند"؛ تَښپ مون" سیب ترش"؛ ارهے نفر" سه نفر"؛ وَښت مون "هشت سیب"؛ زِدِښځِن ڤهښ"ارغمچین کنده شده گی"؛ دهڎ رِنِک ین" همان زنها"؛ ناخِد واښ" علف نا درویده".

واسطه اساسی علاقه نحو معین کننده و معین شونده همراه یی و موافقت میباشد. در علاقه همراه یی مناسبات بین معین کننده و معین شونده با اسم، صفت، صفت فعلی و شماره ها روشن میگردد: کلته ڎِمود"سبد کلان"؛ ویرۏن پۏند"راه ویران"؛ چَنگِن دارے"دارو پشه(مگس م)"؛پئخچِن گرڎه" نان پختگی"؛ تئښچِن ڎارگ" چوب تراشیدگی"؛ تو داد"پدر تو"؛ وَخۏن زِڤ" زبان واخانی"؛ وَښت بچه مرد" هشت بچه مرد".

راه دیگر علاقه نحو معین کننده و معین شونده موافقت از روی جنسیت است. موافقت در بین معین کننده و معین شونده با جانشینها، صفت های اصلی، صفت های فعلی، که از روی جنسیت تغیر می یابد: روشت(ج.م.) ښیج"برزه گاو سرخ"؛ راشت (ج.ز.) ژاو"ماده گاو سرخ"؛ شَت (ج.ز.) ڤئرئ"بیتل لنگ"؛ شُت(ج.م.) وارج" اسپ لنگ"؛ دے(ج.م.)نِپاس(ج.م.)"نبیره او(بچه)"؛ دم (ج.ز.) نِبئس (ج.ز.) "نبیره او(دختر)"؛ دے(ج.م.) داد"پدر او"؛ دم (ج.ز.)نهن" مادر وی"؛ دے(ج.م.) چید"خانه وی"؛ میرِخِن دِڤوسک" مار مردگی"؛ تیخِن(ج.ز.) رِنِک" زنک رفتگی"؛ تویچِن(ج.م.) چارِک" مردک رفتگی"؛ ڎُڎچِن گرڎه"نان سوختگی".

اگر معین کننده با جانشین های شماره جمع افاده یابد، معین شونده هم در همین شماره می آید: دهڎ بچگله "آن بچه ها"؛ مهڎ وِستاڎېن "این استا ها"؛ وهڎ چِبۏدېن " آن کبوتر ها" و مانند اینها.

صفت و شماره بوظیفه معین کننده در شکل تنها استفاده میشوند: غُله ریمېن "سفیدار های کلان"؛ خهږ ناشېن "زردآلو های با مزه"؛ ڎیس ژاو"ده گاو(ماده م)"؛ پینځ چارِک" پنج مردک".

در زبان شغنانی و شیوه های آن معین کننده های صاحبی با راه های گوناگون ترکیب می یابند، که این به ساختمان تاجیکی "احمد را کتابش" موافق می آید: مو نهن اند وم ڎُست دهرڎ کِښت" دست مادرم (عینا: مادرم را دستش)درد میکند"؛ مو خالک اند وے ساعت ویرۏن سېځ" ساعت تغه ام (عینا: تغه مرا ساعتش) ویران شده است".

معین کننده صاحبی با چنین راه ها افاده میشود:

با راه به معین کننده همراه نمودن پساینْد -اند، -ند و اشاره جانشین ها: مو نهن گل بیگم اند وم ژاو ماد" گاو مادرم گل بیگم(عینا: مادرم گل بیگم گاوش) مرد"؛ مو پُخ مقید شاه ند وے پُخ یَڎچ" پسر پسرم مقید شاه (عینا: پسرم مقید شاه را پسرش) آمده است"؛ مو ند مو زِمځ ځِیځ ارد" وقت درو زمینم(عینا: مرا

زمینم را) رسیده است(وقت درو اش است ٗ)"(برو.)؛ دم مو ژاو اند کو دم شیگ چِدۏم ڤِد هه" گوساله گاوم(عینا:همین گاوم را گوساله اش) کدام باشد".

بواسطه تکراری اشاره جا نشین ها: ار دوشنبه څه سِت وم وم رِزین مِس خو قتے ڤېت" اگر به دوشنبه روید، همان دخترش را (عینا: همان دختر او را)نیز بیارید"؛ دم دم ژاو اند ښوڤد نِست"از گاو وی(عینا: از همین گاو وی) شیر نیست"؛ اَ ـڎه، وم وم شالک نه رِنئس" بچه، رومالش(عینا: همان رومال وی) را فراموش نکن".

چنانکه قید کرده شد، معین کننده عادتا پیش از معین شونده می آید. با وجود این، بعضا در جمله معین کننده از معین شونده دور شده، در بین آنها پیشایند پے می آید: وے پے تنه (پے وی تنه) پوښاک نِست "در تنش(عینا: در تن وی) پوشاک نیست"؛ پے وے لِښا (وی لِښا) ڎِندۏن نه ربڎج" در دهانش(عینا: در دهن وی) داندان نمانده است".

حال (حالت ^م^)

بوظیفه، پیش از همه قید می آید: بِیار أم تو درک بُد "دینه درکت را شنیدم"؛ تهم افَرِ یدیت خو، سأوأم "نباشد پس فردا به اینجا بیایید و میرویم"(شخ.) ؛ ترۏدے خو کِن، تو فِرابُخ مِس نیڎت" اینطرف تر شین، دادرچه ات هم شیند".

اسم هم در شکل خاص و هم با پیشایند و پسایند ها اساسا بوظیفه حال مکان استفاده میشود: اس یُبین ین مو ڎاد ارۏد عبدالله پُخ ارد چار" از یوبین مرا به پسر عبدالله در اینجا(به) شوهر دادند"(شخ.) ؛وُز أم پے تیښار ښخ فُڎج" من تا تیشار بوده ام"؛ تر چید گُنه سأوأم"بطرف خانه میرویم"(شخ.) ؛مکتب خیز اندغُله وید، وم ښِچندین" در نزد(نزدیک ^م^) مکتب بید کلان، آنرا میبرند".

از بین جانشین ها بوظیفه حال بیشتر جانشین های سوالی څرهنگ؟ "چه خیل؟، چه طرز؟": اس که "از کجا"؛ تر که"به کجا" و جانشین اشارتی معینی -دِس "این خیل، اینگونه" استفاده میشوند: مأش دیف څرهنگ راضے کِن أم" ما آنها را چطور راضی کنیم"(برو.)؛ ارُم یت څرهنگ فِرییت؟" به آنجا چه خیل رسیدید؟ ؛ دِس مهک شهندین مأش "اینطور مکن ما را میخندند"؛ دِس ته لۏڤین وے تهت کسل " همین خیل میگویند: پدرش کسل(است)".

جانشین های شخصی، نفسی با پیشایند و پسایند یکجا شده، بوظیفه حال می آیند: این ترکیبات جانشین پیشایند و پسایند دار معنی پرکننده گی را نیز دارند: تر موخیز غل گوښت یَست" در نزدم حالا(هنوز ^م^) گوشت است"؛ تی یت پے تمه گنه میمۏنے" بیایید به نزد شمایان مهمانی میرویم"؛ پیوسته ماه! یم ته لۏد(لۏڤد: ^م^) اس خو خیز مو لهک کِښت" پیوسته ماه،!این میگوید: برای من در نزدش جای دهد"؛ مأش نقل غل تیار نه سُڎجت، ار پستیف أم دے تے فرییت" نقل مان تمام نا شده بود و همین طریق به پستیو رسیدیم".

جای حال در جمله نسبتا آزاد است، وی میتواند پیش یا بعد خبر آید(نگاه به مثالهای بالایی شود).

اعضای چیده جمله

اعضای چیده جمله با هم بدون پیوندک(ربط ^م^) و هم با یاری پیوندکها علاقمند میباشد. اعضای جمله ایکه بدون ربط چیده شده آمدند.

مبتداهای چیده: جایها گه مون، توڎ، ناش، گِلاس فُکه پئخچ، یَدۏد شِتارڽک نو گل چورِج" در جای های دیگر سیب، توت، زردآلو، گلاس همه پخته است، اینجا باشد چکری نو گل(کرده است)"(شخ.) ؛ شِکاشُم، راشت قله، رِښۏن: څُرنۏن ین خو پلان پر چورِج" اشکاشم، راشت قله، روشان، شغنان پلان شانرا پر کردند"؛ وُز، دۏلت، صفر، مح نبے (ی) أم رِوښت اته(جاز اند رِوښت اته ^م^)، یو رید" من، دولت، صفر، محمد نبی(با سملات) پریدیم و وی ماند".

خبر های چیده : یے مه چای أم پئخت(وورڤ ویڎد ^م^)، بِراښت أم، تاید أم " منه چای را جوشاندیم، نوشیدیم، رفتیم"(شخ.) ؛ دور بین أم زاښت، تماشا-م چود، ڤَزین ین غل رِښتِن تے" دور بین را گرفتم، تماشا کردم، نخچیر ها حالا(هنوز ^م^) در بالای ترمه نشسته اند"(شخ.) ؛ خو ژِندَم أم خِد، تِژد أم تر شِرُم، خوست أم سُت خاج خیست"گندم مانرا درویدیم، به خرمن گاه کشاندیم، کوفتیم(انه این) شد خرمن کوبی"(شخ.) .

معین کننده های چیده: مو امک جِرییک، تاقے، پطلۏن گه (ی)ے مو رد زاښج ات یت" امکم جوراب، تاپی(تاقی ^م^)، شیمرا(پطلون ^م^) برای من خریده است و آمد"؛ ک-ازید ین مو تے غۏز، ناش،

توڎ چود ویز خو، وُز اُم توید" از همان جا چارمغز، زردآلو، توت را بمن بار کردند و من رفتم"(شخ.) ؛ اس سپارن، تر یُغ، سپُن ماشین تـے ڎه خو ڤهر" اماج(اسپار ^م^)، یوغ، آهن قلبه را بـه ماشین بـار کـن و بیار"(شخ.) .

برای پیوست نمودن اعضای چیده پیوند(ربط ^م^) های زیرین استفاده برده میشوند:

پیونـدک هـای پیوسـت کننـده: (-) ات، اتـه، خـو"و"، ام...ام"هم...هـم"، نه...نـه "نه...نـه"، نـی-...نـی "نی...نی".

پیوندکهای جدایی: یا "یا"، یا...یا " یا...یا "، خای...خای " خاه...خاه".

مبتدا چیده: وِڎِچ ات مال ته رِبیڎک ڎبِن" گنجشک و حیوان(میده) زمین را(با پا) میکنند"؛ یا وُز یا تو مگم سأوأم تر وے سور" یا من یا تو(ناچار) باید به طویش رویم"(شخ.) ؛ پله ند نه نهن، یَست نه پِد" پله نی مادر دارد و نی پدر"؛ هم تو هم تو ڤِرا دوس دوسِک پول وَم ارد دهکبِت" هم تو هم برادرت به وی کم کم پول دهید".

خبر های چیده: کبابِج اُم خو رد زابِت خو، خهڤد اُم" بخود(برای کباب) گوشت را گرفتیم و فرو آمدیم"(شخ.) ؛ ک ارُم ڎاد ات، پیخ گهبت" آن جا رسید و به عقب نگاه کرد"(شخ.) ؛ وطن شاه لوُد: یا نِبْ ، یا سأوے تر کار، تو دَل" وطن شاه گفت: یا میشینی، یا به کار روی، اختیارت"؛ وزیر لوُد: اه پات بِاه یم نه ساز لوُڤد نه نِوازد" وزیر گفت: آی پادشاه، این نی سرود میخواند نی مینوازد"(شخ.) .

معین کننده های چیده: صاپِب دولت لـوُد: مو رد یـا راشـت یـا سهڤئخ پلتوُی(بـالاپوش ^م^) اس بـهر ڤهر" صاحب دولت گفت: بمن از شهر یا پلتوی سرخ، یا سبز را بیار"(شخ.) ؛ اه جوُن، مـا-ت مو نهن پئخبِن مِس دهک" جوره جان، موزه های(چموس ^م^) من و مادرم را هم ده".

پرکننده های چیده: عیسی پُخـے مو رد چای ات، قند ات، روغن دهک چود خو، توید اَم" پسر عیسـی بمـن چـای و قنـد و روغـن را داد و مـن رفـتم"؛ تـو اس جماعـت یـا پـول، یـا ژیـز زئـز" تـو از سـاڤیتی قشلاق(شورای قشلاق ^م^)یا پول، یا هیزم گیر"(شخ.) .

حال چیده: نُر بِهب یا یوُد اند نِبْ اَم، یا یم اند" امشب یا در اینجا می شینیم، یا در آنجا"(شخ.) ؛ یو ته یا نُر، یا بُمنـے پے تو خبِز یاڎد" وی یا امروز یا پگاه نزدت می آید".

جمله های مرکب

جمله های مرکب پیوست. جملـه هـای مرکـب پیوسـت از دو و یـا زیـاده جملـه هـای سـاده سـاخته میشـوند. علاقه بین جمله های ساده بواسطه پیوندکها و یا بدون پیوندکها برقرار میگردد. جملـه هـا از روی معنـی مناسبات پی در همی، جدایی و خلافی را افاده میکنند. مناسبت پی در همی اساسا با یاری پیوندکهای ات، خو، نه...نه، هم...هم افاده میشود. از بین پیوندکهای در بالا ذکر شده ات و خو خیلی سیراستعمال اند.

مثالها: اه- را، نـو اَم پـے تِسیوُن سِفهد ات، ژیرَدَخ سُت" آشنا، نـو توسین برآمدیم و سنـگ زنـی(سر) شد"(شخ.) ؛ اَلَموُن یت ات، مأش اَم غَسپ، تاید اَم" دزد آمد و ما ناپدید شدیم، رفتیم"(شخ.) ؛ سبِر اُم دم چود خو، زِمهڎ تـے-(ی)ے بازے خو رد چود" او را سیر کردم و وی در زمین(آرام ایستاده) بـازی میکرد".

مناسبت خلافی با پیوندکهای ات//اته، اما، لاکِن افاده میشود: وُز اُم وی فهمت ات/ اما/ یو نـی" من او را شناختم، اما وی نـی"(شخ.) ؛ اس کار اُم تیِزنبِتوید، لاکن مو میڎ دهرڎ کِبت" از کار تیز برآمدم، لیکن

میانم(کمرم ٔ) درد میکند"؛ یو خو چید ارد ے ژیر تیژد، اما/اته/ بُلاد غل نا وِڎد" وی برای خانه اش سنگ آورده است، اما بنیاد(تهداب ٔ) حالا نگذاشته(است)"(شخ.) .

مناسبت های جدایی را در جمله مرکب پیوست پیوندکهای یا...یا، یای...یای، گه...گه میفهماند: یا خو داد امباج سه څاو، یا لهک تو داد څُبڅ سوُد" یا بجای پدرت به درو رو، یا بگذار پدرت خودش رود"؛ خای تو درگیلِک لوُڤ، خای لهک مو ڤِڅ(شغ. خاله ٔ)لوُڤد" خواه تو درگیلک گوی، خواه بمان خاله ام گوید"(شخ.) ؛ گه سأم دم ژاو ښِکر اُم، گه پِد څبڅ از پُښته یاڎد" گاه من رفته(همین)گاو را میکابم(می پالم ٔ)، گاه این خودش از پشته می آید".

علاقه جمله های ساده بعضا بدون پیوندکها هم صورت میگیرد: مو ند مو قهر سِفید لوُد اُم، ارا، پِد لپ یاوه ڤُڎج" قهرم خیست، گفتم او بسیار (آدم) بی مزه بوده است"(شخ.) ؛ اه نهن، ڤارج پِتُک ڎه، نو اُم دے خرید چو" مادر جان، به اسپ پیتوک [44] پرتا وی را نو خریدم".

جمله های مرکب تابع

جمله های ساده در داخل جمله های مرکب تابع با یاری پیوندکهای تابع کننده و بدون پیوندک تابع میشوند. جمله های پیرو [45] با خیل های زیرین جدا میشوند: مبتدا، خبر، معین شونده، پرکننده ، حالی(زمان، مقصد، شرط سبب، خلاف).

جمله پیرو مبتدا با سرجمله با یاری پیوندک څه علاقمند میشود: چِد ات څارِغ پے وے چُست څه کِنِښ، وے نوُم نِڎوُمچ " به آن چیزیکه کارد و دروش را محکم میکنند، نامش نِڎوُمچ است"؛ کو هر تهن پُښته څه ڤُڎج، یو ته دے عذابت فهمت" هر کی به کوه برآمده باشد، وی عذابش را میداند"؛ هر تهم نخچیر څه ڎید، وی ته رِبوداج لوُڤ ښ" هر که نخچیر را شکار کند، او را شکارچی می نامند".

جای جمله پیرو مبتدا، اساسا، در اول، یعنی پیش از سر جمله میباشد(نگاه به مثالهای بالایی شود).

جمله پیرو خبر با سرجمله با یاری پیوندک اِدے تابع شده، وی در آخر، یعنی بعد از سرجمله می آید: مو ارموُن ک-اِد-اِدے، مو مِس خو قتے یاس " آرزوم همین است، که مرا نیز همراه ات بر"؛ مو چُرت دِس اِدے، تو ښئیتاو سه" فکرم من همین است، که تو خواندن رو"(شخ.).

جمله های پیرو معین کننده باسر جمله با یاری پیوندک های څه، اِدے//دے تابع میگردد. جمله پیرو معین کننده عادتا بعد از همان کلمه کار فرموده میشود، که آنرا معین میکند. جای جمله پیرو معین کننده پیش از سر جمله میباشد: یاڅ دے نه پِڎد، پِڎِنښ ته وے" آتش که در نگرفت، (آنرا) در میگیرانند"(شخ.) ؛ گرڎه دے بشهند نه پئخت وے ته لیښڅ لوُڤهم" نانی را که درست نه پخته است، آنرا لیښڅ میگوییم"؛ خالی اس ښین وورِږ جِریب څه وهفِښ، بِښُق وے نوُم لوُڤِښ" جرابی که از رشته خین(ښین، تار کبود از پشم ٔ)میبافند، بِښُق می نامند"؛ رېزگے رېزگے یاڅ ثِیر قتے څه، وے ته ثِیرگَئښڅ(شغ. ثِیرگوُښڅ ٔ) لوُڤهم" آن آتش پاره هایکه با خاکستر اره لش اند(یکجا اند ٔ)، ثِیرگَئښڅ می نامیم"(شخ.) .

جمله پیرو پرکننده با سرجمله بواسطه پیوندک اِدے تابع شده، بیشتر پس از سر جمله می آید و این طبیعی است، چونکه جمله پیرو پرکننده اساسا خبر سرجمله را پوره میکند: مو داد لوُڤد اِدے، مأش مِس تر څَیِځ سأوأم " پدرم گفت، که ما هم به درو میرویم"(برو.)؛ وُز اُم چوښت اِدے، یو ژئښت ژئښت ے یت تر

[44] Ва ҳар чизи нав харидагӣ одатан орд пошанд, онро "питук" мегӯянд.

[45] Баъзи маълумотҳо оид ба ҷумлаҳои пайрав дар бо и пайвандакхои табеъкунанда оварда шудаанд.

مو خېز" من دیدم، که وی دوان دوان به نزدم(بطرفم م) آمد"؛ پیوِسته لۈد اِدے بنام تهم نظاره ماه پِس بنُڤد رِمَی اُم" پیوسته گفت ، که شام نظاره ماه برای شیر می فرستم"(برو.).

جمله پیرو حال زمان(حالت زمان م) با سرجمله بواسطه پیوندک های دے، تا، څه، واسطه میشود. جمله پیرو زمان پیش از سرجمله می آید: اس څاو فُگَٿ څه یَدین، مو خبر کِن" وقتیکه از درو همه آمدند، مرا آگاه کن"؛ نفوس ېن(زمین ېن م)بهېن څه چود، سر پِرا-م وُز زاښت" وقتیکه زمین را تقسیم(توزیع م) کردند، از همه پیش من گرفتم"؛ شمال دے سُت، دِڤېنېت" هنگامی که شمال خیست،(غله را) باد کنید"(شغ.) ؛ تا خیر نیڎت ، مأش پے سېژد خو فِرئپ اُم " تا افتاب می شیند، که ما به سیژد خود را میرسانیم".

جمله پیرو شرطی را پیوندکهای څه، اگه/ر/ با سرجمله تابع میگردانند. جای جمله پیرو شرطی نسبتا آزاد میباشد. وی در جمله میتواند پیش و بعد از سرجمله آید: اگه څه قیوېن تو، سه// سه، اگه څه قیوېن تو" اگر تو را چیغ زنند، رو"؛ تو ڤِرابُڅ څه نۈد، نِبېېب دے//نِبېېب دے، تو ڤِرابُڅ څه نۈد" اگر دادر چه ات گریه کرد، گهواره اشرا جنبان"؛ گوښت شِچ څه ڤُڎجَت، کباب اُم چورِجت" اگر حاضر گوشت میبود، کباب میکردیم"(شغ.) ؛ وهڎ صایب خۈنه ېن څه نه ڤَے ېن یَم ارد، مه دېڎ ترم" اگر صاحب خانه ها در آنجا نباشند، بخانه نه درا"؛ وے غَڎه ت بیدے څه چوښچِت، یو نه تویچِت اس تو خېز" اگر همان بچه را درست تر تربیه(نگاه م) میکردید، وی از نزدت نمی رفت"(برو.).

جمله پیرو حال سبب با سرجمله با پیوندکهای دے، دۈند، دۈند جهت، اِدے تابع گردیده، پیش از سرجمله مـی آیـد: آغـا دے بشـهند درس ڎیـد، وے نـۈم بـالا" مـدامی کـه آغـا درسـت درس میدهـد، نـامش بالا(است)"(شغ.) ؛ تو دے اس مو سېندهلېن هار کِنے، وُز تو خو رد قوم اڎ نه لۈم" مدامی که تو از چارکهای(سندل ها م) کهنه ام شرم میداری، من تو را بخود حتی خویش نمی شمارم"؛ اسید ژِنِج جهلد اڎ ڎاد، دے جهت مأش کَښت نه سُت " امسال برف بر وقت بارید، برای همین حاصل درست نشد"؛ نظرماه نُر تر څاو نه سَت، دۈند اُڤېن اِدے وم نهن کسل " نظر ماه امروز به درو نرفت، زیرا مادررش کسل "(شغ.) .

 جمله پیرو مقصد اساسا با پیوندک اِدے به سرجمله تابع میشود و در جای دوم، یعنی بعد از سر جمله می آید: دم روز ته فُک جعم سېن، ادے ایۈم به خوشے نرځمبېن " در همین روز همه جمع میشوند، تا که عید با خرسندی گذرانند"(شغ.) ؛ پایگه   ت قستین گیرے کِنېن ادے، مردم زِق مه سۈد" اسپ دوانی و قوشتی گیری میکنند، تا که مردم زِق نشوند"؛ وُز اُم تر تو خېز یت ادے، نوېزداو مو آمُخت کے" من به نزدت آمدم، تا که نواختن را به من یاد ده".

جمله پیرو خلافی بیشتربا سرجمله با پیوندک څه و جانشین سوالی دۈند، ادے تابع گردیده، پیش از سرجمله می آید: دۈندے پے وم څه لۈد، یه اس خو نه سَت" چقدری که او را نصیحت کرد، وی از جهلش نگشت"؛ خو مال دنیا-م مِس فُک وے رد څه دهکچود، یو خوش نه سُت" با وجود آن که تمامی چیز و جای را به وی دادم، او خرسند نشد"؛ تو ښوڤد ښَڅ رهنگ تے مِس ڤېد ادے وُز ته خو رد یاس اُم" شیرت مثل آب باشد هم، من آنرا برای خودم میبرم"؛ هر څۈند څه غِریچے، وُز اُم تو غم نِست" هر چند داد زنی هم ، من پروایت نیستم"(شغ.).

نطق عینا نقل شده

در زبان شغنانی و شیوه های آن مانند دیگر زبانهای پامیری گوینده سخنان شخص دیگر را بی تغیر آورده میتوانند.

نطق عینا نقل شده با چنین راه ها نقل کرده میشود:

1) با یاری پیوندک ادے: وهڤ لۈڤین ادے: خای مأش پروا مهک " آنها مییگویند: نباشد پروای ما نکنید"(شخ.) ؛ ناباورلۈد ادے: دهښت مردم تر کار نه سېن" ناباور میگوید: مردم دشت بکار نمیروند".
2) با یاری اساس زمان گذشته فعلی لۈڤداو "گفتن": رئیس لۈد: تمه کلخوز ته مم سال خو پلان پر کِښت" رئیس گفت: امسال کلخوز شما پلانش را اجرا میکند"؛ یم غِڎه لۈد: اه موسفېد، تو دۈند چیز نهوے؟" همان بچه میگوید: آی موی سفید، چرا اینقدر گریه میکنی؟".

سخن نقل کننده اینطور آمده میتواند:

1) پیش از نطق عینا نقل شده : حاجی بنگے نه لۈد نه: ازَم پَدَم مال سفیداو نه ڤهرڎاد" حاجی بنگی گفت کو: از آنجا تا به آنجا رمه برآمدن نتوانست"؛ یو لۈد ے: یم تمه رد بازیگر نِست " وی گفت: این به شمایان بازیچه نیست".
2) در مابین نطق عینا نقل شده: دېوال ته لۈدے، ۇز اڅ دېف ارد کِن اُم" دیوار را، او گفت، تنها من هم به آنها میکنم"(شخ.) ؛ تمه، لۈدے، نِښېت اته ۇز (ڎۈغ ُ) زئم خو ڤه‌م" شمایان، او گفت، شینید و من جورغات را گرفته می آورم".

خلاصه

آموزش و تحقیق منابع نشان میدهد، که زبان شغنانی یک لخت نیست. در زبان شغنانی بجز شیوه بجوی گفتگوی ساکنان سرگه شاخدره را شیوه دوم زبان شغنانی حسابیدن ممکن است. بطور عموم همین را قید کردن لازم است، که شیوه شاخدره گی نسبت به شیوه بجوی از زبان شغنانی در ساحه فونیتیک و گرامر کمتر فرق میکند. خصوصیت های خاصی که شیوه شاخدره گی را از زبان شغنانی فرق میکنند، اینها میباشند:

1) شکلهای حالت غیر اصلی اشاره جانشین های مِیف، دِیف، وِیف در شیوه شاخدره گی به شکل مِیف، دیف، ویف دچار میشوند. بعضا از شکلهای نامبرده شده همصدا های آخری کلمه ساقت میشود: مي، دي، وي.
2) پساینند های شغنانی-اند، در شیوه شاخدره گی این چنین به شکل –اِند، اِرد نیز وا میخورند.
3) در شیوه شاخدره گی بغیر از پسوند جمع بندی –ین در بعضی قید ها و توپونیم(جغرافیه ͫ) ها پسوند –یف هم استعمال میشود.
4) جانشین ظرف ها(جانشین قید ها ͫ) زبان شغنانی یۈدند، ییدند، یمند در شیوه شاخدره گی در شکل اختصار شده، یعنی بی پساینند های اند، -ارد نیز استفاده برده میشود: ک-ۈد، ک-ید، ک-اُم "در اینجا، در آنجا".

جانشین ظرف های درجه دور تر، پدم، ارم در شیوه شاخدره گی با اساس –اُم صورت می یابند: ترُم، پدُم، ارُم. شکل های نامبرده شده در زبانهای برتنگی، راشروی و سریقولی خیلی وسیع کار فرموده میشوند.

5) شکل فعلی زمان گذشته دور در شیوه شاخدره گی با یاری پسوند های –ات// اِت(در زبان شغنانی تنها پسوند –ات) ساخته میشود. استعمال پسوند –اِت اساسا خاص زبان روشانی و سریقولی میباشد.
6) در شیوه شاخدره گی پساینند –گُنه دچار شد که در زبانهای دیگر گروه شغنانی و روشانی کار فرموده نمی شوند. وظیفه آنرا در زبان شغنانی پساینند –آج اجرا میکند. در داخل خود شیوه شاخدره گی نیز بعضی تفاوت های لهجه گی مشاهده شد. چی خیلی که از مقاله دادخدا کرم شایف[46] و منابع گرد آورده ما معلوم میگردد، در سرگه دریای شاخدره در گذشته نزدیک لهجه بروازی (برواز ژِف) وجود داشته است. ما موفق شدیم، که از آدمان کهن سال منابع نه چندان زیاد بروازی را گرد آوریم. منابع بدست آمده شهادت میدهد، که لهجه برواز بیشتر به زبان روشانی، برتنگی، راشروی و سریقولی نزدیک میباشد:

در بعضی کلمات و-ے شغنانی به اُ-ے بروازی موافق می آید(در زبان روشانی اُ یا آ).

شغنانی، شاخدره گی	بروازی	روشانی	تاجیکی
وورج	وُرج	وُرج	گرگ
بنوڤد	بنُڤد	بنُڤد	شیر
وورڤ	وُرڤ	وُرڤ	جوشیدن
وورڒ	وُرڒ	وُرڒ	رشته(تار از پشم ͫ)

[46] Карамшоев Д. О. диалектном велении шугнанского языка. Иранская филология, вып. 1, Душанбе, 1970, с. 71-80.

چوښت	چُښت	چُښت	دیدن

فونیم آ پیش از - م ،-ن در لهجه بروازی به مانند زبان روشانی، راشروی و برتنگی نگاه داشته میشود، اما در زبان شغنانی، و لهجه اش شاخدره گی اُ یا و-را می آید:

شغنانی، شاخدره گی	بروازی	روشانی	تاجیکی
مېمؤن// مون	مېمان	مېمان	مهمان
ښؤم	ښام	ښام	شام
زِدؤن	زِدان	بر. وِښچِدان	خزینه، انبار
سِتخؤن	سِتخان	سِتخان//سُتخان	استخوان
بج. ارڎؤن	ازڎان	ارڎان	دیکدان
وِڎؤم	وِڎام	وِڎام	شیفت (سقف م) خانه

اِ – اِ شغنانی در لهجه بروازی به اِ موافق می آید:

شغنانی، شاخدره گی	بروازی	روشانی	تاجیکی
ڤدیرم	ڤِدِرم	ڤِدِرم	جاروب
تیڤد	تِڤد	تِڤد	پشه
سیڤد	سِڤد	سِڤد	کیتف(شانه م)

شکل مخصوص مصدر، که با پیشایند –اِځ ساخته میشود، در زبان شغنانی و لهجه شاخدره گی کار فرموده نمی شود. در لهجه بروازی، برعکس، این شکل مانند زبانهای روشانی، برتنگی، راشروی و سریقولی خیلی وسیع استفاده میشود.

شغنانی، شاخدره گی	بروازی	روشانی	تاجیکی
څِداو	څَیِځ	څَیِځ	درویدن
زِنېداو	زِنَیِځ	زِنَیِځ	شستن
ڤُرتاو	ڤُرِځ	ڤُرِځ	خوردن
شِنتاو	شَندِځ	شَندِځ	خندیدن

اساس زمان حاضره فعل های زِنېداو"شستن"، ڤیداو"آوردن"، ښِخېداو" خنک خوردن"، رِمېداو"فرستادن" و غیره نیز با شکل فعلی زمان حاضره زبان روشانی مانده است:

شغنانی، شاخدره گی	بروازی	روشانی	تاجیکی
زِنے	زِنَی	زِنَی	بشوی م

ڤـے	ڤَی	ڤَو	باش م
رِمـے	رِمَی	رِمَی	بفرست م
بِنڅـے	بِنڅَی	بِنڅَی	خنک خورم

در بعضی موارد لهجه بروازی به زبان سریقولی نزدیک میشود:

بروازی	سریقولی	تاجیکی
خِڎپ	خِڎپ	گرگ
کَن// کِن	کَن// کِن	کردن
روبڅ	روبڅ	روباه
مأش	مأش	ما

در لهجه بروازی واحد های لغوی به قید گرفته شده اند، که در به زبان دیگر شغنانی و روشانی معلوم نشدند. مثلا: خلنچه(شغ.شُلکے، روش. خنځلَی)" کارد کلان(کارد آش بری م) " ؛ زِرَو(شغ. روش. شرڤِداج)" رود کوهی"؛ رُواج(شغ. پیاڎه بۏند)" پیرحه(پیاده رو م)"؛ ثُژمای//ثُژمۏ(شغ.، شخ. قلات)"توده سنگ(قلات م)"؛ خندُج(شغ.، شخ. گرڎه)" نان" و غیره.

در برابر این لهجه بروازی دارای خصوصیت هایی از دیگر زبان ها فرق کننده میباشد و این از آن شهادت میدهد، که وی در گذشته همچون شیوه جداگانه وجود داشت. در شرایط حاضره لهجه مذکور از طرف شیوه شاخدره گی محدود کرده شده است. در نوبت خود شیوه شاخدره گی نیز تاثیر زبان شغنانی را از سر گذرانده، در آینده نزدیک از استعمال خواهد برآمد.

از این معلوم میشود، که از بین رفتن شیوه های نسبتا خورد در شرایط پامیر از حساب زبان نسبتا کلان و پهن شده (در عین حال از زبان شغنانی) بوجود می آید و این پروسه منبعد هم دوام خواهد کرد.

علاوه ها (پیوند ها)

جمله های گفتگوی زبان شغنانی

1) تم یت رېزه وخت چورِج، وُز اُم ڤا رېزه چید یت"شمایان(گوشت) را الکی(ناقی م) ریزه کردید، من ریزه کردن آمدم".
2) اله، سېت پِلهڤ گه چهنېت"جوره ها، روید باز کمتر دیگر کنید".
3) اه موم، وُز سأم مو ند ترېد کار"مادرکلانم من میروم، در آنجا کار دارم".
4) مهرگ دېڤ ارد مورخَک ترمُرغ(ترمُرخ م) مِس ڤهرېن، دے دکۈنک تے" مرگش شان رسد، تخم مورچه هم به بالای همان صفه چه(بالکن خانه م) می آورند".
5) تو مِس خو خالک رهنگ تے"تو هم مانند تغه ات استی آه".
6) وُز پده نیستاو اٻ دم خېز فِرصت نه ڤِرې-م"من حتی در نزدش فرصت نشستن هم نمی یابم".
7) یوڤا ڤِناوجندے، دۈند جهت نه یاڎد"وی تنبل برای همین نمی آید".
8) کرتُشکه بار تو رد ڤه-م" اقلا کرتاشکه(کچالو م) را برای تو آورم".
9) به قهر دے توید خو خسخوارے زاښت خو ار توڎ کمبوکېنے جای چود" وقتیکه قهر کرده میرفت، چیز و جارش را میگرفت و در تگی توتی پنهان میکرد".
10) چسېت، تا ڤېگه ره ڤا پد پِدند خۈله سۈد"بینید، تا بیگاه باز(ترک)[47] درآنجا بسیار میشود".
11) اصل ماه از بِش بِرئد،ات، تهم تو باب مود"اصل ماه سینه مکی(خوردن شیر مادر م) بس کرد وثانی بابایت مرد".
12) اِک- وم مېٻ بِن ارهے ماشین پِس مو، مو اڤېن یت"همان روزسه ماشین از برای من آمدند".
13) دهڎ اِده ښهب ات، پرۈم اند وم ریښت یت" ثانی شب در نزدیک پرام ترمه می آید".
14) ڎو بُن توڎ پِن ڤَد، وېڤ پن ښِچُښت"دو تا درخت توت بودند آنها را بریدند".
15) دے تے یے وهرگ مأش اند، ڤُد وے (ی)ېن اس غجید اند زاښچ خو، کُښچ پن" ما در دهه یک بره داشتیم، آنرا از آغیل خانه گرفته کشتند".
16) لۈد اُم: خو راست پد خَلدے ات یم غُلَدے"من گفتن: راست این خورد و این کلانتر(است)".
17) یے غڎه پِک، یمند سه تار نِوازد" یک بچه گگ در آنجا سه تار می نوازد".
18) اس گرڎه بِېن پرېزمأش چورِج"از نان(خوری) ما را پرهیز کردند".
19) اه غَخ، ڤېگه ره وے رد اوقات پیخ خو، رِبے خو ڤِرِخ اند" ای دختر، شب به وی خوراک پز و در زیر بالینت مان".
20) دِس ڤِد، مڎار ارد زِوئڎ اُم مے پله" این خیل باشد، تا نصف روز(چاشت م)(کار را) در حدود مان اجرا دهیم".
21) تو ڤا تارښک ات چِئد خو ڤېرِخ لهک"تو باز تیشه و کارد را در زیر بالینت مان.
22) نِمۈ ت وے(چارِک م) چود، یه یے(وے رِن م) وے ڎاد قهپ خو تایج"تو همان(مردک) را دشنام کردی، وی(زنش)او را گرفته رفته است".

---

[47] Тарк-газворпорчахои, ки дар вақти буридан боқӣ мондааст.

23) دمے غل مو تهت رِماڎج –اِدے، مو رد جریب وافت"اینرا(حالا) پدرم فرموده است، که بمن جوراب بافد.
24) ای یخ، نَی، مو ند مو ژاو نه زئد"نی،خواهرجان، گاوم نمی زاید".
25) یِد دروغ گهپ، یو ته دیس نه کِښت"این گپ دروغ است، وی این خیل(کار) نمی کند".
26) ازَم تے یڅچ خو چاست مأش" از همان جا آمده(است و) ما را تماشا میکند".
27) دهڎ مالبن بن ار څؤند څه، اِک دیڤ بن زِناڎج" چقدری که رمه است همه آنها را شستند".
28) ویڤ ڎید اُم زابښت ات یے چای بن مأش ارد چود"پارو شانرا گرفتیم و آنها بما چای تیار کردند".
29) سه، دم ناش ار دم باغ بِربن خو یه" رو آن(درخت) زردآلو را در همان باغ جنبان و بیا".
30) ماشین ویز چید تے ته دیڤ وئیبن وِسکوند(سِکون ؟) قتے سِفینبن"در وقت بار کردن ماشین درزه ها را با سه شاخه می برارند".
31) ای، مم زِمڅ قُربښ جعم(چید ؟) ات مم رابِڅ ڎیڤڎ یے مو لهکبت"جمع کردن درزه ها و خوشه چینی این زمین را بمن گذارید".
32) اه چِبن، مو ند مو گرڎه نُر چوشِچن"بچه ها، امروز نانم جوی است".
33) وُز اُم اس یے خئبنک تے مم ناش رُبښت خو، یت اُم"من از یک شاخچه این(دانه) زردآلو را چیندم و آمدم".
34) دیڤ بهبن چای غل ار کِڅارک"بخش شان(چای) حالا در آتشدان است".
35) یو لؤد، بغیر، پامیر اُم روؤن"او گمان کرد،(که) من به پامیر رفتنی استم.
36) اه-را، تو یک بار خو رِبن لؤ"برادر، زنت را یگان بار نصیحت کن".
37) وُز خو رد څؤند راشت ڤِدیرم څه طِلهب اُم نه ڤِریم"من هرچند برایم جاروب (عینا: جاروب سرخ) کابم(می طلبم ؟)، نمی یابم".
38) وُز نه درمارخت وِڎِرُم ات نه پاربښنیڤ، وُز اُم خو جای ات خو مکؤن ژیوج" من نه در درمارخت تاقت کرده می توانم نه در پارشنیف،(من) زادگاه ام را دوست میدارم".
39) کوڅئپ اُم، یم چیز"کانی بینم، این چه (است)".
40) وُز سحرَکئ اس خورِم اندیداو اچه نه ڤهرڎی-م"پگاه من از خواب تماما خیسته نمی توانم".
41) نُر مڎارسأم روغن خو رِزین ارد ڎهم"امروز(نصف روز) رفته به دخترم روغن میدهم".
42) اِک-دے وؤن ته باز اُم پِس دے اڽ" پشم ا"را با این(کس) می فرستم".
43) صُبحدم ات وُز ته خرغ تیم ات څُندے خؤب ات یِد اُم"صبح به خاروغ میروم و شام می آیم".
44) څؤند ته څه نِبڽ اُم، خایم اُم اندیداو ارد، بار شیچ اڽ اندِڅ اُم"اینقدری که شینم، عاقبت رفتنم درکار، خوب میشود(تیز تر) روم".
45) یه څبم ارد پُخته دِڤبست ات زِبا ره چهی فهمت"وی بنظرم (دختر)ملایم تبعیت می نماید، ثانی کی میداند".
46) وُز اُم -ه ناش اڤبن څه سُت، مو نهن غل گرڎه خئبنتے"وقتیکه من برای زردآلو رفتم، مادرم حالا(هنوُز ؟) خمیر میکرد".
47) دهڎ رِنِکبن مأش څه کنبن؟"این زنها به ما چه کار دارند؟".
48) وُ غَڅبن، چیزِک ته یے نگار خو ڎبت؟"ای دختر ها، چرا غیبت نگار میکنید؟".

49) دِس تـه مِس ڤا نـه بافت ادے، تو ساز نـه لۈڤـے"این خیل هم نمی شود، کـه سرود نخوانی؟".

50) تمه دۈند دۈند اِک ڞِی یت ات، وُز ات سنبل ته ید اُم"شمایان کم کم درو کنید و من و سنبل هم می آییم".

51) مو رد شِچ ارد کیف چود، کار شِتا"بمن حالا تاثیر کرد، کار تمام شد".

52) خۈنه ت کاسه از ویڤ اند بیدے یے یار اند نِست"هیچکس از آنها خانه و جای بهتر ندارد".

53) مے وخت بچه ڤُک چیز اڎ فهمت"بچه این زمان همه چیز را میداند".

54) اه یخ، تاقه ڎ یه"ای خواهر، تنها بیا".

55) مأش اُم یے وخت چید جمعت ڤَد وُز ته ویڤ بشهندڎ (بشهند اڎ ^م) فهم اُم" ما یک وقت یک آهله زندگی میکردیم، آنها را نغز میدانم".

56) وے چارِک اند خُشروی رِن ڤَد"همان مردک زن خشروی داشت".

57) مأش اُم بی همدِگر یے سعت برداښت نه چود"ما بی یکدیگر ساعتی تاقت نمی کردیم".

58) تهم ارد اُم چِۈن څه ڤَد، زۈغ ات مو چو"وقتیکه جوان بودم، مرا عداوت میکردی".

59) ای یخ، ۈن، یو جمعه خان"بلی، خواهرجان وی جمعه جان(است)".

60) دَڎ ین آساییښ اڎ نیسڅ"آنها (آرام ^م) نشسته اند".

61) اه یخ تا-ت شِچ ارد وئښچت" خواهرجان، قریب تو حاضر می آفتیدی".

62) مو معغز دۈند دهرڎ کِښت دے سماس اُم تُلو ڎیڅ"سرم چنان درد میکند، که گویا(از هوای غبارناک خانه) بیخود(شده) باشم".

63) وُز ات تو(ی) اُم ڤِراد"من و تو برادرانیم(عینا: ما برادرانیم)".

64) وُز ته از قهر تو تا مے خو غونج رهنگے ریش نه ڎه-م، مه ڤیم"من از برای توشده مویم را رنگ نکنم، آدم نباشم (وُز ته از قهر تو تا مے خو غونج رهنگ نه کِن اُم، آدم مه ڤیم"من از قهر تو، تا مویم را رنگ نکنم، آدم نباشم" ^م)".

65) تو-ت یید اند ویښت ڎر سه شِچ" تو اینجا افتیدی، اکنون دور شو".

66) وُز چیز، قهد اُم دے نه چود، شِچ شیگ مو قیویت-آ"قدم، که پست است، (حالا ^م)مرا گوساله میخوانید".

67) قدیم وخت ین(اند مردم ^م)بابک ات چیرمک(چَرمک ^م)خود" مردم در زمان پیش بابک و چیرمک [48] میخوردند".

68) لۈد اُم خو پُڅ گه شِچ کتخڎای کے خو دهڎ ات تویـد" گفتم: اکنون پسرت را هم خانه دار(زن بده ^م) کن و ثانی رو".

69) مو ند مو قهد یَست ڤُد"قد من پست بود(عینا: قد پست بود)".

70) تهم ارد یا سور اند اُم یکدِگر ویت ات یا پاخ اند"درآنوقت یا در روز طوی، یا در وقت (نوبت چوپانی^م)شبانی همدیگر را میدیدیم و خلاص".

71) ڤیگه (ی)اُم مِرِ ڎوید دهک چود اُم دیڤ ارد" دینه میش(را) دوشیدم به آنها(شیر) دادم".

72) وُز بغیر پے دے برج خو پِدرئزاُم " من، شاید، به همین دیوار تکیه کنم".

73) وُزِک اُم از ښاج دلکف سَت(ج.ز. ^م)، پینک اڎ اُم نه چو" من از ترس تلخه کف شدم، تماما خوابم نبرد".

---

[48] Бобаку чирмак- номи растаниҳои хӯрдани.

(74) خهی مأش شِچ مایے به سرے سنگاف لهک خو، تے یے نه؟" نخواهد ما را تنها مانده میروی-اه؟(نخواهد که ما را مثل ماهی در لب دریا می مانی و میروی-اه م)".
(75) ای نهن، تو مو لیف مه نِښپه" آچه، تو کورپه(لیاف م) ام را زیر نکن".
(76) مَرؤب تو رد ڨه-م ات، تو خهر" بتو قیماق بیارم و تو خور".
(77) یه خو تُلت پهر پنیزد خو، درو کِښت کار(درو کار کِښت م)" وی لباسهای کاری اشرا پوشیده بکار سر میکند".
(78) وے پول اُم رقارقے(رقا رق اٹ م) زاښت خو تاید اُم" پولش را آشکارا گرفتم و رفتم".
(79) پے اداره کِسپِچ بن اند وے کے خو یاس" ویرا در سبدها (کِسپِچ بن"سبدهای کلان کاه کشی م")بار کن به اداره بر".
(80) یه ته شِچ یاڅ بَنَځ کِښت" اکنون وی پخت و پز میکند".
(81) بیدند مه نښت، پِد رارِخ سِگک گه خُق تمه نه ید" در اینجا نشینید، نیزه خوشه به شما نخلد".
(82) مأش اند نُر چید دبد، دؤند ته بِربج مِربج جعم اُم" ما امروز بوریا کوبی داریم، فقط چیز و جا را جمع میکنیم".
(83) از کُد سِتخؤن طِلهپتاو" از سگ استخوان طلبیدن".
(84) یخ، وے ند ین ازؤد پَدُم وے تُلتک وے مهک ارد وبڈد"خواهرجان، از اینجا(سر کرده) تا به بالا(رسیده) او را عذاب(ریشخند، آزار م) دادند".
(85) سه خو نهن ارد ژیز زِوئڈ از غجید اند(سه از غجید اند، خو نهن ارد ژیز زِوئڈ م)"رو به آچه ات از آغل خانه هیزم بیار".
(86) ای یخ، تمه از کؤم اس زبؤن مو مه رِسبت"خواهرجان، شمایان خفه نشوید".
(87) یه آش فُر اُم" تو بیا آش بریده خوریم".
(88) اه ڈه، دے بیربج خو تار ارد نه پتئوے پِد تاسک تو وبڈد"ای بچه، پوشاک ها(بستره را م) را به سرت نه افتد، نفست را میگیرد".
(89) وُز اُم دڈ نه اندایڈ ات، یه اندایڈ ڂِراوے رِبوید ستن تے خو، درو آش ویڈ سَت" ثانی من(از خواب) نه خیستم و وی خیست، چراغ را در ستون آویزان کرد و به آشپزی سر کرد".
(90) دبِف دلینج ڂِراک وُز نه ڨِریم ات، دے وهڈ نه خبن"خوراک دلخواسته شانرا من نمی یابم، اینرا آنها نمیخورند".
(91) یے رِزین وے ند پادؤن ست، یه ماد ات ک-اِد یے گه"یک دخترش راه میرفتگی شد ومرد، انه این دیگرش(است).
(92) ؤن، یے څه دم ارد نِست" بلی، یگان حادثه به وی روی نداده است".
(93) مو ند مِس مو زِنرِ ناخوش، ار بلنیڅ بن(شفاخانه م) وم ڨورِج" کیلینم(عاروسم م)نیز کسل (شده است)، او را به کسلخانه(شفاخانه م) آوردند".
(94) لؤد ے سه، زِوئڈ دے خو کهند ما-ت کهند تو"وی گفت: رو آنرا برآر نصفش از تو و نصف دیگرش از من".
(95) ژاو ات تر که یاڈج؟"گاو(ماده م) را بکجا برده یی؟".
(96) غلام رهنگ تے کار کے، ښه رهنگ تے خه" مانند غلام کار کن و مثل شاه خور".
(97) پِد ښوڨد تُښپ ڨُد-اه؟"نه همین شیر ترش بود؟".
(98) تو ک-ؤدند نَښ، خو یخ چِس"تو در همین جا شین، خواهرت را بین".
(99) وے دارے مم رد ڈه"همان دارو به این ده".

100) دهڎ گَته ره مېبٽ پۈند تے ڽن ات، خِراک نه خېن" اینها روز بردوام راه میروند و خوراک نمخورند".

101) وُز اُم یۈدرد زِدود ات خِښۈپ اُم ڎاد ات، یم اِک تهم یت" من اینجا را روفتم و گوپی زدم و ثانی این آمد".

102) تۈنېڅ ات بهچ کهچ دار نِست بشهند ښای" تا آنیکه صاحب فرزند نیستی، درست علم آموز".

103) اه-غَڅ کو قَیسر دم مهک"ای دخترک، او را گرنگ نکن".

104) اه نهن مه رَف پے دم خو یخِک"آچه جان، به خواهر چه ات نرس(غرض نگیر م)".

105) بِیارے مو رد ایلاک باښچ"دینه(وی) بمن پنیر فرستاده است".

106) څۈند شېمېن طِلهب اُم نه ڤِری-م، تو ند نِست-آ؟" هرچند قیچی(قیچی برای پشم گوسفند می طلبم م) کابم، نه یافتم، تو نداری؟

107) یه ناگ ڤِد چار چید نه چېمت ات، تو پئغۈم وم ارد کے"شاید وی به شوهر برآمدن نخواهد، تو به او پیغام کن".

108) مو ند مو پُڅ بِیار پے خرغ سُت"دینه پسرم به خاروغ رفته بود".

109) وُز اُم سوخهرڤ لهک چود ات، دۈند جهت اُم پدۈد یت" من سوخچرو را ماندم و برای همین به اینجا آمدم".

110) ڤود ے یے غِداره یارِج مو رد خو، تاید اُم(ج.ز. م)"یک طبق آرد را بمن داد و رفتم".

111) یه (ی)ے دایم اڽچَښ ویز نه تیژد"وی دایم(به پشتش) بار نمی کشید".

112) وم اند وم مِغوند بُدلا کارکن چار باید ڤېد"وی باید مثل خودش شوهر کارگر داشته باشد".

113) ښَڅ ار مو نای کِنېن، وُز وم ابئښتاو نه ڤهرڎی-م"به گلویم آب را می چکانند، من آنرا فرو برده نمی توانم".

114) تو-ت څه رهنگ تهم برداښت(طاقت م) چود؟"تو چه خیل طاقت کرده توانستی؟".

115) مردمېن ین اس وے چهق اند بزور مو خلاص چود" آدمان مرا از دستش به عذاب (چنگش بزور م) خلاص کردند".

116) ڤېگه جېڤ اَم همېښه چِگۈنېن خو رد چود خو، گۈی اَم بئښت"ما بیگاه ها بخود جوگان ساخته جوگان بازی میکردیم".

117) وُز مِس فرصت نه فری-م، ارم سداو ارد" من هم برای به آن جا رفتن فرصت نمی یابم".

118) وُز اِک اماچ مالتاو نه ڤهرڎیم"من اتله پخته نمی توانم".

119) وهڎ ڽن از وم خو زنېر لپ خښنود ڤد" آنها از کیلین شان(عاروس م) نهایت خوش بودند".

120) وم شندېن کښال ات یت" لب و لهن اش آویزان و آمد".

121) تمه نڽېت ات وُز ته خو پیڎ تے یدم" شمایان شیٖنید، من درو گشته می آیم".

122) یو توید ات، یه وے بورج ڎید ات، حقارت کِښت"وی رفت، این باشد او را(از عقب) سنگ میزد و حقارت میکند".

123) اه غَڅ، دے کُشِچک اند چای رِبے یا خو تهت ارد تیاره ڽ"دخترم، در همین کوزه چه به پدرت پیشکی چای مان".

124) مو پاڎ اند ڤا مے رَگ اندیڅ خو دهرڎ کِښت"رگ پایم(باز م) وروم کرده و درد میکند".

125) یو بِی غئف چارِک ات، ذید کهل ات پاڎ مو کِښت"وی مردک بد زبان باز مرا حقارت میکند".
126) یه خو چار قتے پرواس ار سوخچهرف قَد"وی پارسال با شوهرش در سوخچهرف بود".
127) یو چارِک مأش خېز قُد ات مو چار ے اس نئخ اند تاب چود(قهر)"همان مردک در نزد ما بود، شوهرم در خانه قهر کرد".
128) دے ژیر ے خو دهم تے بیوج اث کِرئښت"همه این سنگها را(وی) تنها به پشتش کشید".
129) شِتارثِک اُم چود قاق خو، ار خِدارج اُم وے یود خو خود اُم، وے نۈم شِتارثِک بِښت"(در زمان پیش) چکری را خشک نموده در آسیاب آنرا آرد میکردیم و میخوردیم، نام همان آرد را شِتارثِک بِښت میگوییم".
130) تهم ارد اِکۈفه کِتېنک مو ند قُد ات اِک-وے قتیر اُم مِس(خوش ؟) قُد" در آنوقت ها تا میان کتیلچه(کرتی ؟ ؟) داشتم و خلاص با آن هم، خرسند بودم".
131) وُزک ته پرۈم(کیمه ؟)حیرۈن اث چِس اُم ات، وېڤ اُم نه وینچ" من با عیرت پرام(کیمه، کشتی ؟) را تماشا میکردم، آنها را ندیدم".
132) هر تهم ناو مېڽث تے عرَق چود، نه مود، دِس کسل پده قُد"هرکی در بین نو روزعرق میکرد، نمی مرد، انه چنین کسل بود".
133) یے بَدَښخے ښوینچن ېن شِچ مو رد ڤورِج، وُز اُم مغمور"بمن یک کرباس بدخشی را آوردند، من با آن خرسند(بودم)".
134) وُز اُم خُبَث ڤَرېک مازیج ڤَد دَڎ اُم خو رد همېښه ڤَرېک میزد" من خودم استای ظرف سازی بودم، ثانی دایما برایم(ظرف) میساختم".
135) کِشکۈل ته اس ڎارگ کِنېن" کِشکول[49] را چوب میسازند".
136) غۈښچک قتے (ی)ېن (غۈښځک قتے (ی)ېن ؟)قدیم وخت او ڎوید دم ته اس چِرهی اند کِنېن" در زمان قدیم گاو را در کوزهچه میدوشیدند، آنرا از گِل میساختند".
137) ای را، تر خهیَک(قۈلک ؟) یو انگخت "برادر، وی در همان حوض چه درمانده است".
138) دوسِک سنگِله ڎیڎُخ وېڎېت دهڎ تیڤدېن دوسدے سین"کمکی پارو را دود کنید، پشه ها کمتر شوند".
139) سحرَکئ خُښپه (ی)اُم خو فُراُم"پگاه یی اتاله می پزیم و می خوریم".
140) تراتېځ اک ته باڎ ارد مالېن" علف تراتیزک را بر خارش چون دارو می مالند".
141) گلیم بن زِناد پینجِن یارِج اند ات، جُمه چُک بن وم ڎاد اِدے وم پښم اندیزد" چکمن(گلیم) را در آرد ارزن می شویند و با چوب او را میکوبند، تا پشمش خېزد".
142) دم ېن څه قُد پد یے چِخرئو قاقینه ڤَد وقتیکه همان(دخترک را) آوردند بودند، وی(لاغر و ؟) قاقینه بود".
143) ای-را، تو وے لهک یو یے مو تر څېم شل ڎاد"جوره، تو(او را ؟) مان، وی مرا عذاب بسیار داد".
144) ڤَز خو ښوڤد نِڤار نه کِښت" بز شیرش را نمی دهد".
145) دے(ی)ے څِڤینځ ژرُښت، یے چیز مالېت دے رد، پِد ورم مه کِښت"آنرا زمبور(زنبور ؟) گزیده است، یگان چیزی را به آن(گزیدگی) مالید، ورم نکند".
146) واښ ېن یکبار خِد ات، ڤا دوباره اندویج" علف را یکبار درویدند و باز برای بار دوم رسیده است".

[49] Кишкӯл-номи зарф хост.

147)	شفتل پِد مِس سه برگه چِناوِ"شفتل این هم مانند سه برگه(سبزه) است".
148)	غوُزچ ته جُکښِن خو، خو ڎُست تے انجښِن" غوُزچ را میکوبند و در دِست میگیرند".
149)	یم گوښت پُمنک ڎاد"همین گوشت مغار(پوپنک *) بسته است".
150)	وُز اِک ته ښِنتاو جهت دښِف تمه رد لوُڤُم"من اینها را برای خنده به شمایان میگویم".
151)	مأش اند دِس کرځ چلک یست اِدے، بچه اربِد خو یَخ ڎید نه دِڤښِست"ما چنان سطل کلان داریم، که اگر بچه در(درون) آن درآید نمی نماید".
152)	مأش أم خو دهف پرڎیښِنت"ما به(بالای چمبر) دایره(دف *) مان پوست کشیدیم".
153)	مأش اند ار مأش گښِت لپ غښِله اِدے اچه نه بافت"در غله مان ریگ چنان بسیار است، که مانید".
154)	یم گښِت تے ښَک شبنم زاښِچ" همین غله(بخود) نم کشیده است".
155)	کو شښِمخوُڎ مو رد دوسِک دهک خو تاید أم"کانی کمکک پشم بمن ده و من رفتم".
156)	مأش أم خو مالښِن وخت پښِئود" ما پشم گوسفندان مانرا وقت تراشیدیم (*)"
157)	غِندَل آدم څه ژِریږد میرت یو" اگر گژدم آدم را نیش زند(گزد)(آدم) میمرد".
158)	مو پِچُمچ ڤښِت خو، وُز تیم پِس ژیز"پچُمچم [50] را بیارید و من برای آوردن هیزم میروم".
159)	دوسِک واښ خو قتے زښِت خو، خو ڎاو ارد یاسپښِت"کمکک علف را (همرای تان) گیرید، به گاو تان بچرید".
160)	یه وښِڤ سئدښِن ارد (ژیرښِن ارد *) ښِچ ارد چے غئڤ ڎاڎجت"وی در بالای همان سنگها قریب می افتید.
161)	مردم فکښِ اس باره یے ڤِدیرم نِخُښِت ار سوخچهرڤ"همه مردم برای جاروب به قشلاق سوخچرف آمد".
162)	نگار ته لوُڤد ات دهڎ ته نڤښِن، یو دِگه از شهر بِرُم سُت(یو دگه از حد نږجید *)"نگار میگوید و اینها می نویسند، دیگر وی از حد گذشت".
163)	دښِڤ توڎ بُنښِن کِناره کُرڎک چهنښِن خو دهڎ دښِڤ ښَځ ڎښِن"در گرد همان توت ها چقوری میکندند و ثانی(به آنها) آب میدهند".
164)	اِک-اَم مأش وئڎ یے مه خالے غاب" انه، همین جویبار مان پر لایقه و نباتات آبی است".
165)	مو نهنے غوُزقماچ پئخچ" مادرم نان چارمغزی پخته است".
166)	مو گرڎه نافرپیتک ڤُد، دوُند جهت غُلافچ ڎاد"خمیرم نارسیدگی بود، برای همین نانم درست نه پخت".
167)	دښِڤ لُفچکښِن زښِت، دهڎ ڎُد ښِن" همان(چوبهای) نیم سوخته را گیرید، آنها بسیار دود میکنند".
168)	پے دم دیک هریزم لپ سُڎج تازه ییت دم"به همان دیک دوده(سیاهی) بسیار شده است آنرا تازه کنید".
169)	یو لوُڤد: تمه ند ته پُځ سوُد"وی گفت: از شمایان پسر(تولد) میشود".
170)	پِد یے دقیقه یے پَتښِداو برداښِت نه کِښِت" این یک دقیقه عذاب درد را(کشیدن) تاقت نمی کند".
171)	اس خو جای تے (ی)أم انداید خو، دم برجای چود" از جایم خیستم و ثانی آنرا به جا کردم".
172)	ښِچ ته یے دم وُز گرڎه خئښ أم"حاضر من خمیر میکنم".
173)	پِد دیک مِس اِند دُخ ڎښِد، ثُلو مایے یین اربِد پئخچ" از همین دیگ بوی مِس می آید، گویا در آن ماهی را پخته باشند".

[50] Пичумч-либоси кӯҳнае, ки пеш аз гирифтани бор дар пушт мемонанд.

174) مهڎ گخایېن دِس فهش نظیر لۈڤېن ادے، اچه نه بافت"همین زنها چنان عزل خوایی بی مزه میکنند، که مانید".
175) یو یے لُندک اڤ غِڎه"وی یک بچه لوندوک (است)".
176) دے گَج بِت چیز ارد بِجازگ چورِج" دهان این بزغاله را چرا بسته اید؟".
177) یو یے مه شِچ گُنه ترېد توید" منه، وی حاضرکک به آنطرف رفت".
178) مو ند مو ڎِندۈن دهرڎ کِښت" دندان من درد میکند(عینا: از من دندانم درد میکند)".
179) دم وېد ته دۈند جهت رِښئوین ادے بشهند قهد کِښت"شاخ و شاخچه های همین بید را برای آن میبرند، که (خوب ؟) قد کند".
180) نه وزۈن اُم، نُر یو توید-اَ نَی؟" نمی دانم، امروز او رفته باشد یا نی؟".
181) اه نهن، یو غڎه (ی)ے ژدیشک انجوڤد-آ؟" آچه، همان بچه ملخ را قپید؟".
182) ۇ سید نظر، ۇ-لا ترۈد یَد" سید نظر، این جا بیا".
183) مَیرم خیېښ پِده، کِد ڤَد" منه، خوشدامن مریم همین بود".
184) پدۈد لۈڤېن: یه نه چېمت چار چید" در اینجا میگویند، وی شوهر کردن نمی خواهد".
185) نِڤ پِېد اند ، خو کرتُشکه پۈست کِن"شین همین جا کرتاشکه را تازه(پوست ؟) کن".
186) از مے تیر اندے یے لهڤ کرتُشکه چهن، نِښفېنتاو مه نِښفېن"از همین جایکها بالایی(یک چند) کرتاشکه گیر، لیکن از ریشه نکن".
187) یکبار تر باغ سیل نښتے یېت ات، تمه بیریېج میریېج زِدهرأم" یکدم به باغ به سیر برآیید ما جایگه های تانرا(بستره و مِستره ؟)می روبیم".
188) تهم یکبار اڤ وېڎ یَدم ژیز خو لهک" نباشد، یکباره هیزم به(آتش دان) انداز و مان".
189) تمېت خُب ترۈد کږ چورِج؟"خیریت، شمایان به اینطرف آمدید؟".
190) اه-ڎه خښښت-اَ تو بیر نه ڤِرارِد(اه-ڎه خښښت-اَ تو پے بیر نه ڤِرارِد ؟)"ای بچه، در زیرت تغاره نشکند".
191) امۈن بیگم چارے چورِج-آ نَی؟" امان بیگم به شوهر بر آمده است یا نی؟".
192) یے گه یخ مِس دم اند ار ښهر ښایت"خواهر دیگرش در شهر میخواند".
193) اه-لا، گرڎه پِست، یے غئڤ خه خو، دڎ سه"نان نزدیک، لقمه یی خور ثانی رو".
194) دبڤ اند فِشتیر پُځ ار ښهر ښایت، ات یو بیو خو نهن ات داد خبز اند"از اینها پسر میده در شهر میخواند و پسر دیگرش شان در پیش آنها(پدر و مادر)است".
195) پِد پے بیېل ڤَد"این به ایلاق گاه بود".
196) وُز ڤا مم تاښچ ښکرأم، ښوڤد مم تے کِن أم"من باز همین تغاره را می کابم(می پالم ؟)،(که) شیر در آن اندازم".
197) وُز اُم ڤا ک-ېڤه یا نږجهد، ارافتابوس(بس ؟) آدم فنه ڤُد" من باز با همین(راه پیاده) گذشتم، در افتابوس آدم بسیار بود".
198) دهڎ اِک بېن وم یوښکېن زِدَښت"ثانی اشکهایش ریختند".
199) رېښت دے یت، توڎېن تے چی وِیئش چود(کِښت ؟)"وقتیکه ترمه می آید، توت ها را از ریشه میکند".
200) وے درگاه (ی)ېن روڤد ات وے ڤُشخۈنه غئڤ بېن یېت چود"پیش خانه را روفتند و در همان خانه را کشودند".
201) سیمِک، تهم تر ځاو سأوے، خیر مڎار سُت، اندِځ" سیمیک، اگر بکار روی از خواب خیز، نصف روزشده(سیمیک، اگربه درو میروی، از خواب بخیز، که چاشت شده ؟)".

پاتښاه-ت وے ارهی پُڅ

در سالهاے سال در وختهاے وخت، ڤُڎج نه ڤُڎج (یے ^م^) پات ښاه ڤُڎج. دے پات ښاه ند ڀن ارهی پُڅ ڤِڅ؛ ییو خِدیر، ییو مِڎېنج ات ییو فِشتیرک.

بعدے څۈند سال ڀن غُله سَت، پات ښاه در فکرے وېڤ ڔ.ڀن ڎئد سُت. لۈد ے کو وُز اس که مېڤرد ڔ.ڀن ڎه-م اِدے، مېڤ ارد خوش ڨِیېن ات زِبا ڀے مو آزارے مه کِنېن.

بعد مېث-آ خو وزیرېن ات، اقسقالېنے جعم چو خو لۈدے: اي وزیرېن ات اقسقالېن، مو ند تمه قتے یے مُصلحت، مو ند ڀن مو یَڅېن ڔ.ڀن ڎئد ارد سِڅ، اما وُز نه فهم اُم وېڤ ارد اس که ڔ.ڀن ڎه-م، وهڎ مِس غل در باره یے دے مو رد یے چیز اث نه لۈڤېن. تمه شِچ مو رد لۈڤېت: وُز اس که یت څه وخت وېڤ ارد ڔ.ڀن ڎه-م. یے وزیر مجبور سُت خو، لۈدے اِدے:ای پات ښاه یے عالم، تو رد لازُم اِدے فکث اهلے ښهر ښُمني جئغ ڎه خو لۈ اِدے چهی ښهر گښته یت دِگه مملکتېن قانون ات قایده څه فهمت، کو آدم تر مو دُربار یاڎد، مو ند وے قتے مُصلحت.

پات ښاه رد ڀِد گهپ خوش یت، دېڤے چود رخصت. سحرَکے سُت خو جهرچے یے رِماد: اِدے فُکث خلق مملکت ارد خبر ڎید اِدے چهی ښهر گښته یت جهۈن گښته څه تر پات ښاه دربار یاڎد، پات ښاه یند وے قتے مصلحت.

هر چهی دے مصلحت اند وے معماېن څه فهمت څۈند هزار دینار ات طِلا وے رد ڀِنعۈم ڎید. جهرچِیېن ڀن سَت دے پات ښاه ییلۈن ڀن تمۈمے ښهر اند قیود. هر څۈند سوداگرېن اِدے وهڎ ڀن تر سوداگرے څه ڤَد جعم سَت. دېڤ سوداگرېن درۈن یے چوپۈن بچه ڤُد اِدے، ڀِد مِس تر پات ښاه دربار روۈن سُت. ک-اِد غِڎه خو داد اند ییو دۈند ڤُد. روزا دے تهت لۈد ے: ڔ.ڀن، ڀِد مأش پُڅ مِس غُله سُڎج، دے رد دِگه کِسب آدم ڤِرېد اِدے لهک اس مے چوپۈنے خلاص سۈد. تو چیز دے ندے لۈڤے؟ یه لۈد: بشهند.

یو لۈد: ای ڔ.ڀن څه سۈد اِدے یے سوداگر قتے، دے همراه کِن اُم. څۈند ښهرات مملکتا ڀِد خو څېم قتے وینت وېڤ قایده-ت قانون فهمت ات، دے عقل مِس پوره سۈد ات، سوداگرے مِس خو اُخمَند کِښت، شاید اِک-دے تیر یے علمے، یے هنرے خو رد زئزد ات خو زندگی آینده ڨهرڎېد.

وے ڔ.ڀن لۈد: تو اختیار ات، اما ڀِد لپ ڨین.

وے سحر چوپۈن اندوید هر چیز ے خو عمر اند جعم څه چود، زاښتے خو سُت تر امۈن الله نۈم سوداگر خېز. امۈن الله اِک-دِس سوداگر ڤُد اِدے دے مالے دینا لگ ڎاڎج. چِهل-پَنجا غلام ات کنیځ ین ڀن وے ند ڤُد، صد دوصد ښِتُر اث ڀن وے ند ڤَد.

چوپۈن دېد تر وے خېز، سلۈم چود، یو دڎ ے پیښڅت دے: چیر ات یت؟ ڀِد دے خو مددعایے وے رد لۈد، خو دڎ قرار چود. امۈن الله خېلے فِکرۈن سُت خو دڎ راضے سُت، لۈد ے خو بشهند، سه خو پُڅ تر مو خېز باز اِدے سحر ته مو کارۈن تر ڀۈند ڎېد.

یت خو ڔ.ڀنے رِماد وے انجۈماتے چود خو، ازېدندے وے زاښت خو، سُت تر امۈن الله خېز. وے ردے وے خو پُڅ بشهند اث سپارت خو، دڎ تر خو چید توید، دڎ ڀن ښتُرین اندۈزد خو، ۈسته یین روۈن سَت.

خلاصه یِک اِد اِدے یِد غڈه خٔوند سالے دے سوداگر قتے نئرِد خٔوند عجاییاتے وینت. دے کار قتے مِس بلد سُت. دِس دیٔف قتے اخمَند سُت اِدے وهڈ ین مِس بی وے تر یے جا سِتاو نه ڤهر ڈاد. بعد اس دے یو لیِ خبن جسور ات پهلؤن سُت. وے عقل دارے یے مِس اس دیٔف آدمین حیرؤن چو. خٔوند جا ندے یے کارؤن از دزدین(المؤنین ؑ) خلاص چود. دے جسورے جهت دے(دیے ؑ)خو رد پُخ زاښت.

سال-ت ماه یین نرجهد ات وهڈ ین مِس اس دے سفر گښت چو. وے ښهبین مِس تر دے ښهر فرییت. سحرے یو غڈه ترخو داد خبز مِس ستتاو فرصت نه ڤود ات یِد جهرچے مِس دے پات ښاه ییلؤن ڤُکث ارد معلوُم چو.

امؤن الله خا-ت دے غڈه ره یے ییوے خلات(چیَن ؑ) زواست، ویٔف ین ینوید خو دگه سوداگرین قتے یین چق چق کنؤن تر پات ښاه دربار روؤن سَت. پات ښاه دیٔفے استقبال چود، هر یکے دیٔفے جایے مناسب تے نئڈد، خو گهښت تر ویٔف اِدے: ای سوداگرین، تمه ییت فک مملکتین نئرج، کارین ات واقعه ینے عجایب یت وینچ، اس خٔوند سختیین ات، نرمیین یت نرجیڅ. وُز اُم دؤند جهت تمه قیود اِدے، یے کلته ضلول مو یرا ندے وینچ.

مو ند ین ارهی پُخ، تهم ین وهڈ اره ڤیر شِچ به بلاغت فرییت، وُز دڈ خواهښ کن اُم اِدے یک جای اث ویٔف کتخڈای کِن اُم تهم شِچ اگه وُز خو خواهښ تے ویٔف کتخڈای څه کن اُم، وهڈ زبا ممکن ناراضے سین. یست یو ییو لؤڤد اده چیز ارد ات مے یے فراد ارد خوشرویدے رِین ڈاد ات، مو رد بی زیب دے. وهڈ خُبث غل در باره یے رِین ڤید یے چیز اث نه لؤڤین.

وُز اُم شِچ حیرؤن اث اِدے څه رهنگ اُم؟ دِس حیله دے رد ڤرئداو درکار اِدے نه وهڈ آینده ندے یکدگر قتے خفه سین ات نه وُز ویٔف قتے، دؤند جهت اُم نُر تمه تر مے خو دربار قیود اِدے کو مو رد ته چیز لؤڤیت؟

دے ندے ث ات یم غڈه اس مے امؤن الله یهلے ندے اندوید خو لؤد ے: ای پات ښاه، ممکن یست اِدے یے سخن کِن اُم ؟ یو پات ښاه-ت وهڈ سوداگرخیل ین اول تر بروتین شونچ ڈاد خو، قرار ین ڤا چود. پات ښاه لؤد اِدے، تو دل اند هر چیز څه ڤید، لؤ. یو غڈه لؤد: ای پات ښاه، دے کار اند یے علاج ک-اِد، اِدے تو خو یَڅین قیو لؤ: ای فرزندین وُز خواهښ کِن اُم اِدے تمه کتخڈای سیت خو ییو اس تمه مو جای تے پات ښاه سیت، وُز اُم موسفید سُت، وُز نه فهم-م اِدے تمه خوشے(خواهښ ؑ) څه رهنگ، چے ته ڤید(ڤیت ؑ)اما یِک-اِد لازم اِدے اره ڤیر کتخڈای سیت.

تهم شِچ اده ییوے دَستے یَت، ییوے یاث خو جه زیت خو، نښتِییت سأویت به نِیت، تر یے طرف ویڈیت. هر چے یاث تر هر جا دے ڈاد، ک-ازمند خو رد رِین ڤیرت. بعد ته از ویٔف زحمت خلاص سأوے. پات ښاه یت وے همراپین ات وهڈ سوداگرین ین یؤدند، دے غڈه گهپ ښُد ات فکث ارد خوش یت. فکث ین وے رد آفرین باد لؤد. پات ښاه رِمادے یے خِلهتے مرصع وے رد یِنِځین. خئر دم ښهب ین ییدند به بزم نرزمت بعد ین تاید.

پات ښاه یے آدمین رِماد پس خو یَڅین، وے یَڅین ین یت خو، وِراڤد ین. یو لؤد: ای فرزندین: وُز اُم موسفید سُت، نسلے ییت مو ند تمه. دڈ وُز خواهښ شِچ کِن اُم اِدے خو زندگے ندے اره ڤیر تمه کتخڈای اُم، دگه ارمؤن مو ند نِست، تمه چیز لؤڤیت؟ وهڈ ین لؤد اِدے مأش اُم راضے.

یو لؤد اِدے: نَی پس برایے وے دِدے ناراضِگے تمه ند مه سؤد زبا ره، شِچ ییوے دِستے ییت زاښت خو، نښتِییت تر فج، وُز تمه چِس اُم ات تمه به نیت تر یے طرف (یاث ؑ) ویڈیت. هر چے یاث تر هر طرف دے ڈاد ک-ازمند رِین خو رد ڤیرت. وهڈ ین لؤد: راضے اُم. ییوے یاث ات دِسته یین زاښت خو پات ښاه قتے یین نښتاید. وهڈ ین بعد ویڈد. دڈ ین سَت خو یاثین بِښکیداو.

وے خِدیر اند وے پاڎ ار وزیرے دست راست رۈز، وے مِڎېنج اند ار اقسقال رۈز ات وے فِشتیر اند ڎاڎج ار قِرُمب ښای درون. وهڎ ڎِیۈنېن شِچ خوش ات یم فِشتیرک خَنیف ات خفه، گهپ تر یے چے نه ڎید، پات ښاه وېڤ ڎو یُځ ارد وېڤ وزیر دختر ات اقسقال دختر طلهپت خو دے اهل ښهرے قیود خو ووڤد ښهب ات مېڎے سور چو. وېڤے به تخت ات بخت نئڎد ات، یم فِشتیرک شِچ رېڎج، نه فهمت اِدے خرهنگ کِښت؟

ځۈند ین دهڎ وے چود اِدے: تو شِچ مے ښهر ارد خوش کئت، مأش تو رد طِلهب أم، یا نَی اسسرک اڎ پاڎ وېڎ، یو نے. لۈد ے نَی وُز ته شِچ اِک ازمند خو رد رِبېن ڤری م اِدے مو پاڎ ارم څه ڎاد. لۈد بِن خئر، پس تو دَل. پِد غڎه سُت خو وے ښای درو وِځِد سُت. القصه، ک-اس دے وے کار چهل ښبانه روز نرجېد.

دے چهلُم مېڎ اند ات چوښتے اِدے یے دِڤے بُځ ښنتوید. زورے ڎاد ات یېتے وے چود. دېد ترم یے لهڤ وِروڤد ات یو محله رُښنایے سُت. خو گرگِنوښه یے چوښت یم ارد دۈند لپ دِڤوسک یست اِدے اچېڎ نه بافت. اولے ښاج ڎوید خو، ازمند چے ښنتید سُت. اما یے دڤوسکے ازمند خو کهل سېنت خو، لۈدے: ای چِوۈن مرد، تو-ت دے دۈند ښهب ات روز مهنت څه چود ات خو خون ات څه خود، دۈند جهت اِدے خو فرادهر رهنگ تے یے رِبېن خو رد ڤهرے.

تهم ات شِچ ترۈد دېڎج نا امېڎ اڎ مه ښتے. وُز أُم دڤوسکېن مِلِکه، هر چدۈم تو رد معقول څه ڤِد زے خو سه تر خو چید. یو لۈد: وُز أُم رِبېن ښکود ات دڤوسک نَی. یه دڤوسکېن مِلِکه لۈد ے ای جوۈن مرددۈند ابله مه ڤے، نخواه، تو لۈڤے پِدے مهڎ ات وُز أُم حقېقے دڤوسک، دے گُمۈن مه کے. مأش أم پَریېن ات دڤوسک لِقاب اند أم، هر چدۈم تو رد خوش څه ڤے یېن زے خو سه.

یو غڎه بعد چهرِ دڤوسکے زاښت خو توید تر خو چېد. چودے وم جای خو، خُبېڎ مِس نوست اِدے څه وخت ڤېگه سۈد ات وم چاست، اِدے یه (کو ُ)پری یا نَی؟ پات ښاه-ت وے پځېن بِن لۈد: یو غڎه یے چیزے وے قِرُمب اند نه ڤود خو، شِچ نوشِچ. پات ښاه قیودے وے خو، لۈدے: ای فرزند، تو-ت خو رد رِبېن نه ڤود ات لهک شِچ وُز تو رد ڎه-م.

یو غڎه لۈد نَی، مه طِلهب، مو قِسمت اِک-اَم ڤُڎج. وے داد ځۈندے وے لۈد اِدے یو ار فال نه خهڤد. یو وے داد نه فهمت اِدے یو یے خو رد ڤورِج، دے غڎه یے ازمند رخصت چود. یو توید تر خو چید. وم دڤوسکے ښهب ښئڤداو تے وېڎد ار خو بَت ات خوڎم وے نه یاد. یعنے ښهب مو نه ژِریرد.

برابر ښهب اردے وے خورِم یاد. خېلے ښاڤد ات ڤا اگه سُت، ار وے بَت اِک-دۈند خُشروی غَځ یست اِدے اس وم پیخ تے پِک-اِد شُلوه پس رۈځ اڎ راست مئست تے ڎېد. چوښتے اِدے کو وم دڤوسکِن لِقاب غل وم پهلے ندے. یو شِچ اس خوشے-ڎ نه فهمت چیر کِښت. باور نه کِښت اِدے دے ته خو څېم ڤتے وینت. فرښست اندوید خواهښے چود اِدے وم لِقاب شِچ جای کِښت اِدے یه وے رِبېن وے پرجوڤد خو لۈدے: دِس مهکے یو وے لهکچود، دېد ار وم بَت خو ښاڤدېن.

سحرَکے یه وے رِبېن ڤا دېد ار خو لِقاب خو جای خو چود اما هر مېڎ یو ملال څه فود، نُر اِک دۈند خوش ات خرم یست اِدے دلیل اڎ نِست. آدمېن وے وِنېن، حیرۈن اڎ رِسېن اِدے یم چیز دۈند خوش سُڎج. ک-اِد وے خوشے تر وے داد ات ڤرادهرغۈرِ مِس ڎاد خو حیرۈن بِن سَت.

لۈد بِن کو دے ند چیز سِر اِدے خوش پِد څه. کو آدم دے دهم تے نیڎت. چند وخت دے تے نرجید. مے غڎه ند شِچ مے رِبېن ښهب خو لِقاب لهکِښت ات مېڎ ڤا پنیزد. یے مېڎ ات یه خواهښے چود، اِدے خو کهل زنېد. یو ازید دید اِدے یه خو لِقابے پهلے ندے لهک چورِج ات خوکهل خلاص کِښت،

ات پے کِڅار غل یاخ ثُد. یم لۈد خو چیز ارد مو ږېن دایم ار لِقاب درون ڤِد. لهک پِد مِس روښِکار اڅ مینت ات مو داد ات مو ڤرادهر مِس دم وِنین.

دے چورتے ڎاد، خو خواهښے چود اِدے وم لِقاب شِچ قهپ ڎید، خو پِتئود پے خموچ اِدے لهک ثۈد یو. یۈدندے یو غڎه وم لِقاب زاښت ات یه جغغستے ڎاد اِدے ای بې عقل، تو چیرے، تو خا-ت مو در بلا دِس مهک اما یو وم گهپے نه نغوښت خو، پِتئودے وم لِقاب پے یاخ. یو ثُد

یه څۈند وے سرزنښے چود اِدے جای شتا سُت. لۈدے خو لپ گنده-ت چو. عجبا نِست اِدے مأش تار ره بلا یاڎد. یو وم چار لۈد: غم مه کے یے چیز اڅ ته نه سۈد. چند وخت ڤا دے تے نږجید. مردم مِس اس وے ږېندارے خبر سُت. پِد درک تر وے داد غۈږ مِس ڎاد. یو وے داد ارد عجاییے چود خو، لۈدے خو یک بار سأم خو زنَږ چِس اُم، مو پُڅے کو څرهنگ ږېن ڤوږج.

یے مېڅ ات یه وے غڎه ږېنے ڤا یاخ پِڎِد اِدے خو کهل ارد ښَخ (کَش ۶)کِښت خو زنېد وے. ښَخ کش سَت. یه خو کهلے مِس خلاص چود ات، درو خو کهل زنئد سَت اِدے دڤی ند رخڅست سُت خو، یېت سُت.

یېت سِد قتئڅ ک ازېد بېگۈنه چارک دېد. پِد چارک وم خِسُر ڤُد. وم ارد دۈند فِرصت نه سُت، خو کهل اڅ برین کِښت. وم چار سحرک اڅ نښتویجت خو تویجت.

یو پات ښاه دېد خو، چوښتے اِدے پایگه ند یے خوبروی اِدے یے طرف پیڅ وم اند آفتاب ات بے طرف مهتاب رهنگ تے ات غل خو کهل زنېد. ووښ اس سر وے توید. چُرتے ڎاد اِدے پِد مو پُڅے اس که دم خو رد ڤوږج. ک-ازمندے طاقت نه چو خو، نښتوید خو توید سُت تر دُربار. اس جمال وم وے زنَږ ووښ اس سر وے توید. سُت ترم خو، دېڤ خو وزیرینے مِس قیود خو، وېڤ اردے دے خو وینچِن نقلے چو.

وهڎ وے ڤرادهرېن مِس اس وے ږېن ڤید ات وم خوشروییے خبر سَت خو، خو داد تے یېن فرییت اِدے پِد څه رهنگ مأش اند بې زېب ږېنین ات وے ند وم رهنگ تے خُب صورت، مأش داد څه ڤِیے، مأش ارد دِسگه ږېن ڤِرے خو ڎه.

پات ښاه دېڤ وزیرېن ات اقسقالېنے جعم چو خو پېښڅتے وېڤ اِدے: څرهنگ کِن اُم . تمه مو رد چیز مصلحت ڎېت؟ دِس مصلحت مو رد ڎېت اِدے وُز دے خو پُڅ پے یے ظرافیت فِرئپ اُم ات وے ږېن خُبېڅ ڤه-م.

وهڎ ین خیلے چُرت ڎاد خو، لۈدېن اِدے تو گهپ معقول ات، اما دِس مِس روے راستے بې عیب خو پُڅ وے ږېن جهت زیداو تو رد گنده، پات ښاه یېن مِس تو تهنه ڎېن، ات تو دِس اِله ڤِرے اِدے وے کار اند یو هلاک سۈد ات تو تهم وے ږېن ڤهر.

یو لۈد تمه گهپ معقول ات وُز تهم شِچ چیز کار وے رد ڤِری-م؟ وهڎین لۈد اِدے پِس یے کاچار وے رِمے پِدے، یو ازۈد سۈد ات ازَم مه یاڎد.

وے رد پِد گهپ معقول وئښت خو، گهښت تر وېڤ اِدے مو ند چیز کاچار نِست اِدے وے ڤیداو قین ات وے خو پُڅ پِس وے رِمِی اُم؟ ییو اندوید اِدے: ای پات ښاه شِچ فُکڅ تو دولت اند یَست ات یے چیز ڤیداو لازم اِدے وے ڤیداو تو پُڅ مه ڤهر ڎېد ات هلاک سۈد. پِد کاچار مادیانے چهل کره ڤیداو. پِس وم اِده خو پُڅ رِمے.

پات ښاه رد وے گهپ خوش وئښت. دېڤے رخصت چود ات رِمادے پِس خو پُخ. وے پُخ ارد ېن لوٖد اِدے تو داد تو قیود. پِد غڎه اول حیروٖن سُت خو، زِبا ره وٖسته وٖسته تر وے دربار روٖن سُت. وے داد غل خو تَخت تے ته، یم غڎه خاطر پرېښوٖن اڅ دېد.

پات ښاه خیلے شیرین زبوٖنے یے دے رد چود خو، لوٖدے: ای پُخ، تو-ت مو ند، نازِیوٖنک اته، از فُکڅ مِس دوٖند گه یت جسوردے. تهم مو پات ښاه یے ندے یے چیزاڅ کهم نِست ات، فقط یے چیز دوٖند، پِد مادیان چهل کره. تهم وُز خواهښ اُم اِدے تو-ت از فُکڅ دوٖنا دے ات جسوردے تو تهم وم ڤهر. شِچ اِده سه خو تیارے کِن خو ښُمنې تر سفر ڎے.

یو غِڎه لوٖد بشهند خو، نښتوید خو خفه خفه سُت تر چید. پِد غِڎه پات ښاه ند فِشتیرک پُخ ڤُد. دے نهن نسل از پرِیېن ڤُد، یه لپ خبښ دوٖنا یت عاقِل ڤَد. پِد غِڎه بعد ازېدند نښتوید خو، اول سُت تر وم خو نهن خېز. تر چید دېد ات وے نهن چوښت اِدے یو لپ خفه.

لوٖدے: ای پُخ، تو ت چیز خفه چهی تو آزار ڎاد؟ مو رد لوٖڤ. یو دے خو حکایتے وم ارد چو خو، لوٖدے پِدے مو داد مو پِس مادیوٖن چهل کره رماڎج. وُز شِچ اچه خو فکر سراڅ نه کِن اُم یه که درد ات، څرهنگ وم ڤیداو لازم. دڎ اُم تر تو خېز یت.

لوٖدے: ای پُخ، تو گهپ اُم فهمت ات تو داد مقصد اُم مِس فهمت. تو داد ته تو قتے برقصت پلایست اِدے ناگ تو به یے ظرافیت ڎِیے تو رِېن به نکاحے خو کِښت. ات چیز هلاج دے رد . یو هرڅوٖند ڤِد اِدے تو داد مگم وے فرموٖن اجرایے. بعد اس وے یو پات ښاه، هرگوٖن تو وے گهپ څه گرڎېنے، پات ښاه یېن ته وے تهنه ڎېن.

پِس وم مادیوٖن هرچهے څه سُڎج یو غل زنده نه یِڅچ، وم انجیڤداو اِک دِس قین، اما تو ښاج مه ڎئر. خُب ات چود اِدے اول ات تر مو خېز یت مصلحت چے، اگه نَی تو-ت مِس به یے ظرافیت فرېپچت.

شِچ نغوٖږ مو گهپ. سه تر چید، خو اِنجوٖمات تیار کے خو، خو یے کُزه ندے پهے زے، یے ڤارج ارد زین ات لجوٖم گه-ت زاښت خو بعد ات تر فلوٖن طرف روٖن سُت. تِیے ته تِیے ته چندین دهښت ات، چندین بیابوٖن ات، بعد ته فرهپے تر یے مرغه راز. وے مرغه زاراند بعد خو ویزوِلوٖم خمبېنے خو، کِنے خو جای، یمند یے چښمه، کو مرغه زار تهم وم مادیوٖن چهل کره جای.

مڎارته سوٖد ات یه ته ښَخ برئښت یاڎد. تهم ته یمند یاڎد خو بویے آدمین زاد ته فهمت. بعد ته وم چښمه گهل تے خېلے ورافڅت خو لوٖڤد ته: اگه صایب هر چهی مو ند ڤِد، یاڎد چِل مو کِښت. تو تهم زِبن خو، کے وم چِل. دڎ قرار کے-ت یه ته ڤا لوٖڤد اِدے اگه صایب مو ند څه ڤِد، لجوٖم مو پے غئڤ ڎید.

تو تهم زِبن خو، لجوٖم زے خو ڎه وم پے غئڤ، ڤا ته لوٖڤد اِدے اگه صایب مو ند څه ڤِد سوار مو سوٖد. تو تهم وے کُزه ندے گه پهے زے خو، سه سوار وم تے. بعد ته ڤا یه لوٖڤد اِدے اگه صایب مو ند ڤِد، روٖن مو کِښت، تو تهم روٖن وم کے، اما یه ته نه چېمت. تهم قمچے وم ڎه. وے تے گه بے دےنه چیمت، تو تهم وے کُزه ندے پهے برنئږد خو وم مهغز ارد.

یه ته دڎ پِرا ڎېد ات وم بڅېن وم دهم تے. فهمت ات آ نَی؟ یو غِڎه لوٖد: فهمت اُم.

دڎ تر خو چید، یت خو رِېن اردے دے خو نقلے چود. یه یے لوٖد: وُزاُم اِک تهم اڅ تو رد لوٖد: مو لِقاب مه وېڎ. شِچ مگم خو داد به دِل کِنے.

وے رِېن وے رد کلچه مُلچه پېخت خو، سحرَکے یے ښهب اڅ وےاگه چو خو، لوٖدے عینے تیداو. یو اندوید، خو پِڅے زناد، اوقاتے خو، (خو ۶) نښتوید، وے کُزه ند ے پهے گه ڎاد خو پېښکوفه ندے خو، سوار سُت خو، رو به بِیابوٖنے وېڎ ڤارج.

القصه، چندین دښتا یے ڎاد، چندین بیابۏنا یے ڎاد، اس تښنگے تښنه سُت، اس گُښنگے گُښنه سُت، اس مرکبے رو پیاڎه سُت ات بیابۏنے کتته چو. یت تر یے جای اِدے، یمند یے مرغه زارے وسیع، پِد گل ات گلزار وے درون اند چمن چمن موج ڎید، دے پرنده تو څه چِسے ، پِد فُکڅ عجایب ارد اِدے وېڤ رهنگ تے یے غل پِد غِڎه خو عمر اند وے خو مملکت اند نه وینچت.

دے مرغه زار مِڎېنه اِندے یے چښمه ڤَد وم گرگِنوښه یو سڠَه پِک دِس بِلهند اِدے، یے ساخت وے درون اند دے دېد، بپست ته. یم غِڎه یت ار وے مرغه زار دېد خو، ویز وِلۏمے خمبېنت، خا ت خو ڤارج گه یے یمند جای چو خو نوست. پِد ښهب نږجهد ات مېڅے دے تر پېرا یت، دم مېڅے مِس مڎارېڅ نوست یمند ات چوښت اِدے شِیه(شِنگه ⁴) سُت".

تر خو پهلے یے چوښت اِدے یے جۏنور اس ڤئرڅ څلدے-ت، اس قچیر غلَدے پِرا-ت چهل گه بُڅ وم دَمتے-ت فیلے مِست رهنگ تےیین تر مم چښمه خېز یت. نزدیک دے یت خو بۏیے آدمے فهمت. بعد یت خو دم چښمه گهل تے وِراڤد.

وهڎ وم بڅېن ېن تِق سَت خو وِراڤدېن ات یه خښ اڅے لۏد: هرچهی مو صایب ڤِد یاڎ مو چِل کِښت. یم غِڎه خو نهن گهپینے خو بیاڎ انجوڤد خو، څِلُقست زِبُد، یت چِلے وم چو، بِڎَندے مِس وم تے نئڎد خو وِروڤد. یه ڤا لۏدے اِدے هر چهی مو صایب ڤِد، لجۏم مو پے غئڤ ڎید. یم غِڎه ڤا اندوید، لجۏمے زاښت ڎادے وم پےغئڤ خو وِروڤد. یه ڤا لۏدے اِدے هر چهی مو صایب ڤِد سوار مو سۏد.

یو فرښست زِبُد وے کُزه ندے پهے گه یے زاښت خو زِبُد، وم تے سوار سُت. څۏند پاښنه کِښت، اچه اس خو جایتے یه نه ووڅت. قمچے یے ڎاد، یه وے تے مِس نه ووڅت. بعدے وے کُزه ندے پهے زاښت خو برنئږدے(بېلنئږدے ⁴) خو دے ڎادے وم معغزارد، یو پهے خلاص سُت خو ار وم پیڅ پَست ڎاد.

یه لۏدے اِدے چِس څرهنگ زور، یکبار پرغِستاوتے یے مو معغز مو غئڤ ند وېڎد. بعدے تل تل ریږزد خو، ۏسته ۏسته روۏن سَت ات وم بڅین وم دهم تے.

خلاصه انجهڤ أم از پات ښاه وېڤ. وے روز اِدے یم غِڎه اس چید څه توید، یو خواهښ چود اِدے تر وے رِن خېز سۏد. اما یت تر وے چید دِڤے خېز خو څۏندے وے سرات بر ښِکود اِدے، وے دِڤے یے اس یے جا نه ڤود.

عِلاج گه نه رېد. رِمادے ژیزِن باردۏنېن ڤود خو، وے محلله گرگِنوښه یېن یاڅ ڎاد. یو یاڅ ڎُد ات زِبایېن چوښت اِدے وے برجېن ېن دوسِک اڅ مِس گهرم نه سِڅ یو پات ښاه حیرۏن سُت خو رېد.

یم غِڎه دم مادیۏن چهل کره تے سوار ات تر خو داد ملک فرییپت. پِد اهل ښهرے چوښت اِدے اس دهښت اڅ گردے غُلله پېڎا سُت. خیلے یېن دِقت چود ات نه فهمت ېن اِدے پِد چیز بلا. یے لهف ین لۏد اِدے تر مأش ملکے دُښمن هجوم چود. یے لهڤ ېن دِگه خېل تعبیر ڎاد.

ات در باره یے دے غِڎه یېن فکه دِس لۏد اِدے یو ترېد مود، یا یے چیزے وے خود. بشهند ین چوښت اِدے یے آدم یے جۏنور تے سوار ات چهل جۏنور بچه وېف دهم تے-ت یت ین. فهمت ېن اِدے پِد پات ښاه پُڅ ات دم مادیۏن چهل کره یے ڤود اِده.

پات ښاه خو قصراند بي غم اڅ نوسچت ازید ین دېد اِدے: ای پات ښاه، مبارک ڤِد، تو پُڅ مادیۏن چهل کره قتے یت. نښتے اِدے خو پُڅ ارد پِرادے سه. دے ندے ات پات ښاه یے خو وزیرېن ات همراه یېن جعم چود اِدے ڤا یے چیزگه مصلحت کِنېن. مأش چیز گه خښدے کار دے رد ښِکر أم اِدے یم مے پیڎ گه ازم زنده گښت مه کِښت. چهی یے چیز گه حیلله فهمت.

یو ییو ڤا اندیود خو لۈدے اِدے: ای پات ښاه هر چند اس دم یکُم خطر خلاصے څه ڤُد، اما اس دویُم وے ند خلاصے نِست. مے پیڎ گه تر تو خېز دے یت، تو وے پس دېکے چارمنگوښ رِمے. وم ڤیداو ته یو نه ڤهرڎېد. پات ښاه رد پِد گهپ معقول وئښت خو، دېڤے ڤا رخصت چود. یو غِڎه یت، خو داد اردے تعظیم چود خو، لۈد ے: ای پدر بزرگوار، تو فرمۈن اُم اجرا چو.

وے داد وے خیلے شهباش ات بارک الله یے لۈد خو رِمادے اس خو آدمین خلهتے مُرصع بِن وے رد ڤود خو پنویدېن. بعدے خو پهلے ندے وے نئڎد، خو، دېڤ وزیرېن ات همراه ینے مِس فکځ قیود. یمندے ضیافت وېڤ ارد رِماد خو بعدے خیلے گه خو پُځ تعریف چود.

بعد پد غِڎه ښهب سُت تر خو رِېن خېز، یه وے رِېنے دے وے داد کارېن فکځ وے رد نقلے چو. دےغِڎه زارڎ اس دے کار لپ ملال سُت. وے ښُمنې پیښینک ارد ڤا وے دادے وے قیود.

بعد تر خو داد دربار فِرییت، دېد سلۈمے چود خو وِروڤد. وے داد لۈدے ادے یے وظیفه-ت پهلۈنېن رهنگ تےاجرا چود ات، وُز شِچ خواهښ کِن اُم اِدے مو رد دېکے چارمنگوښ ڤهر. یو غِڎه لۈد خو هر چیز تو حکم څه ڤِد وُزمگم اجرای اُم.

یو غِڎه ازېدند نښتوید خو، ڤا سُت تر وم خو نهن خېز، یه لۈد: ای پُځ، چیز ات ڤا خفه؟ یو لۈد: مو دادے مو پس دیکے چارمنگوښ رِماڎج. وُز دۈند اڅ نه وِزۈن اُم اِدے څه رهنگ کاچار ات که دند یه ات څه رهنگ ته وم ڤېن.

وے نهن لۈدے: ای پُځِک، راست پِد لپ قین. بشهند کار ات چود ڤا-ت تر مو خېز څه یَت. دے سفراند ته ځۈند خطرېن تو رد اس پِرا یاڎد. تو داد امېڎ اِک اِد اِدے تو ازم زنده مه یه. ازۈد ات دے روۈن سُت، تو رد ته اس پِرا یے یېد یاڎد، یه چهخت ات چورڎ. تو-ت تهم دے یَت، پِرا اس تَر وم تے نرِجیداو لۈ: تویېن پل چهختَک څه لۈد، تو-ت عجب پل راستک نه ڤِځ. بعد ات نرِجید.

اس وم ته نرِجیسے خو، ڤا ته اس پِرا یاڎد یے کلته باغ اِدے لپ خښ تند ات کس ناگذر یو. تم ات تَر وے باغ خېز دے یَت خښ اڅ لۈ ادے تویېن څه لۈد باغ توندک تو-ت عجب دښتک نه ڤُڎج. اس وے ته مِس صحت سلۈمت دَڎ نرِجیسے. خېلے گه ته تِیے ته، اس پِرا ته یے کلته دروازه یاڎد، تو تهم لۈ تو یېن درے غیچک څه لۈد، عجب بِن خو پیځ تئر نه چورِج ات، تو-ت عجب درے مِلایمک نه ڤُڎج. بعد ات دے لۈد، خو یېت ات وے چود ، خو دېد ات تَر یے سرایے، تَرَم دے ته تو څېم یے گه غُلله دڤے تے ڎېد.

وے ته یېت کِنے خو، تَرَم دېڎے ادے، گدېن اته ڤارجین ته وِنے ادے وهڎ ته تو وینتاو قتے مۈښ خو کِنېن. یمند تهم گدین اند وېڤ پِرا ندے واښ ات ڤارجېن پِرا ندے سِتخۈن. تو تهم چابُک اڅ وے واښ وېڎ ڤارجین پِرا ات سِتخۈنین زے خو، وېڎ گدېن پِرا ندے. وهڎ ته دڎ یے تو اچځ نه رفېن. بعد اس وے خو گرگِنوښه چِس. تو څېم ته یے گه دِڤے تے ڎېد. تر وے محلله تهم ژِندورڤ زندگے کِښت. یه دېکے چامنگوښ دایم وے ڤیرِځېج اند.

تو چِس اِدے اگه وے څېمېن بِن ژِدئق اڅ یېت چورِجِن، فهم اِدے یو تَر خوڎم، اگه چوښت ات اِدے وے ند بِن وے څېمېن بِڎیڤڅِن، اچځ تَرَم مه دېڎ، یو اگه.

بعد پِد غِڎه خو ڤارجے بِڎهند چود خو توید. خېلک توید ات تر یے چښمه گهل فِرییت خو خسخارے خمبینت خو، خِراک خیدے سر چود. بعد خېلے گه نوست خو، دڎ ښاڤد، خوڎمے وینت اِدے وے داد دربار خېز اند خلق دۈند جعم اِدے جای نِست.

فکڽ نهله روشت ات سهڤځ ات زربفت پوښاک اند یو خلق ات، یے طرف رقص ات سازندگے-ت، یے طرف پایگه دوبِنت ات گُج تیڑد، یے طرف نهله قستین گیرے، ات یم غِڈه نهله یڅچ خو اس ییوے پیښځ اِدے یم چیز گهپ یۈدند؟ یو اله لۈڤجے یَدے چیز تو-ت اس مے ښهر نِست نه، آ تو-ت ڎیوِن اِدے نه فهمے چیز واقِعیه یۈدرد نرِجیست، نه فهمے نه ادے پات ښایے خو پُڅ رِماد پِس دیک چارمنگوښ ات ژِندورڤ نهله وے ترم هلاک چورِج. تهم شِچ اِده پات ښاه اس وے خلاص سُت خو وے رِبِن اِده چے ڤید. دۈند جهت اِده یم خلق جعم سُڎج.

یم غِڈه لۈد اِدے سپت پات ښاه رد لۈڤپت وے پُڅ اُم وُز. یو چارِک مے غِڈه ڎید چپات خو کِښت وے حی. دے ندے-ت یم غِڈه یک بار اڽ اگه سُت اِدے، عرق اندے بپڈج ات وے کهل بِرققست دهرڎ کِښت. وخت مِس اس وے سحرۈنے سُڎج، اندوید، خو ڤارجے گه جِل جۈمه چو خو، ڤا روۈن سُت، اما اِک وم مپڽ شِچ وے زارڎ زهرات مار.

دم قصه انجهف اُم اس وے داد وڤِ. وے روز اِدے وے پُڅ تَر پۈند څه تویج یو در حیلله ات نیرنگ ڎاد اِدے څه رهنگ وُز کِن اُم وم وے رِبِن به دِست ڤه-م. ڤا یے پِراکِیینج رهنگ تے سُت تَر وے خو پُڅ محلله خِپز خو، خواهښے چود اِدے تَرَم دپڎد. اما ڠۈندے تهی ات بهر وے گرگِنوښه ښکود اِدے اس دِڤے یے نۈم ات نَښۈن اڽ نه ڤو. ڠۈند حیلله ات نیرنگے چود اِدے یے چیزاڽ نتیجه ازیندے حاصل نه سُت.

رِمادے چندین لۈمپن ات پلکین پن ڤود خو، چندین بچه مردپن پن ڤا وے دپوالپن درو آرَم ڎهد سَت. ڠۈند پن جۈن ڎاد اِدے نه ڤهرپن ڎاد، یو وے دپوالین پن ڎُلو اس پولاد چورِجن. رِمادے ژیزِن باردۈن ین ڎاد خو وے یاڅ وِلُنگه یت وے ڎُد به رققے آسمۈن اندیود. یو مِس یے چیزاڽ کارے وے رد نه چو ادے به جایے کشات لالتاڤ سِتاو، وے دپوالین پن شتادے سُت. ڠۈندے لۈد اِدے وُزاُم تو خِسُرات مو ند تو ڤتے یے چیز نیت بد نِست، از درون آواز نه ښتوید. بعد درو فهند ڎید سُت. لۈدے تو چیز بے فایده خو ترپد بندۈن کِنے، تو چارے ژِندورڤ خود ڠۈندے زارگے ات دروغگویے چود اِدے وے کار نه سُت، خو تَر خو دربار ڤا توید.

انجهف اُم قصه از دے غِڈه. یپد فِرییت وم یپدگهل تے، اس خو ڤارج تے خهڤد خو تَر وم یپد هج گهښت خو لۈدے:"یپد، تو یپن پلے چَختک لۈدات تو-ت عجب پلے راستک نه ڤِڅ." بعد ۈسته ۈسته نرِجید. دوسِک گه توید ات یَت تَر یے جا یپدے یے باغے تند ات بے زیب اس پِرا نَښتوید. یم غِڈه ڤا اس خو ڤارج تے خهڤد خو وے یے کُتَل چود خو یَت تَر وے باغ خِپز خو ڤیودے:" لۈدپن تو-ت باغے تندک، تو-ت عجب باغے راستک". دے یے لۈد خو اس وے باغ مِس به خُبئڽ نرِجید.

خپلےگه فرسنگےراه یے ڎاد ات تر پرا یے چوښت اِدے یے دروازه نِمایۈن سُت. خو ڤارجے ڤوست خو یَت تَر وے دروازه خِپز. لۈدے تو یپن څه لۈد درے غیچک، تو-ت عجب درے ملایم ات بشهند نه ڤُڎج: بعدے وے دِڤے یپت چو خو دپد، چوښتے یپدے ڎَردے-ڽ یے گه دِڤےنِمایۈن سُت.

دپد تَرَم اِدے، یے جا ندے گَدپن ات، یے جاندے یپن ڤارجین وِریڤځ. ڤارجپن پِرا ندے سِتخۈن ات گَدین پِرا واښ. یو غِڈه وڤِ سِتخۈنین زاښت کِدپن پِرا ندے ات واښپنے رِبود ڤارجین پِرا ندے. وهڎپن قرار چود ات چوښتے اِدے یے دِڤے بُڅ آت سُت پِس دے ڤَج اڽے چوښت اِدے ژِندورڤ غل خو پَتتئوج وے څپمپن غل ژِدئق اڽ یپت. وے نهن گهپ وے به یاڎ ڎاد اِدے ژِندورڤ څپمپن یپت څه ڤِیپن، معلوُم اِدے یو تَر خوڎم.

دَڎے ۈسته یڽ دِڤے یپت چو خو ک ازیدے چوښت ادے یه دیکے چارمنگوښ غل وے ڤیرِځ اند ات، دِگه رقم تے وم زئښتاو ممکن نِست. ۈسته یڽے وے ژِندورڤ غونجپن اند انجوڤد خو، سپنتے وے خو، پے سِتن اندے ڤوست. بعدے وم دیکےچارمنگوښ زاست خو پے دمے چو خو تپزاڽ نښتوید.

یودند از وے دِڤے یَک نښتوید ات وم دېک زیمبه انگخت تر دېوال خو، صدا وم اند سُت ات ژِندورڤ مِس اگه سُت خو خواهښے چود وے دهم تے چیداو اِدے وے تنه فُکبْ ڤیسچِن. بعدے خو ڎِندۈنېن پے یکدگراند ڎاد خو خَبَر اثِے قیود: ۈ گَدین انجېت دے، وهڎ ېن لۈد ادے تو-ت مے دۈند سال اند مأش پِرا ندے واښ وېڎد ات یېد نُر اثِ مأش ارد سِتخۈن وېڎد. مأش ته دے نه انجهڤ أم.

ژِندورڤ ڤا قیود: ۈ ڤارجېن، تمه دے دزد(المۈن ۳) انجېت. وهڎ ېن لۈد ددے مأش چیز ارد وے انجهف أم اِدے دے دۈند سال أم تو دولت اند خذمت څه چو، به غیر از سِتخۈن ات مأش پِرا ندے یے چیزگه نه پِتئود. ات پِد نو فرییت ات مأش پِرا ندے یے واښ پِتئود، مأش ته دے نه انجهڤ أم. ژِندورڤ اند وے ڤَهر صاف سِفید خو نهره یے ڎاد اِدے ۈ درے غیچِک تو بِگیر. یو دِڤے قیود اِدے دۈند سال اند اُم څه، اس تو ی اُم یکبار درے راستک ات ملایمک نه ښُد ات فکبْ درے غیچک. ات یو نو یَت ات اس مو یے راستک ات ملایمک لۈد، وُزته دَڎ وے اچِبْ نه انجهم. ات یو غِڎه وم دیک قتے اس وے دِڤے مِس نرجید خو ڤارجے زاښت، سوار سُت خو، توید(بدر رو ۳).

ژِندورڤے ڤا خښدے اثِ قیود: ۈ باغے تندک، تو بگیر. باغے تندک قیود ادے تو-ت مو اچه باغے راستک ات هموار نه لۈد ات یمے لۈد، تهم ته وُز شِچ مے نه انجهم، ژِندورڤ چوښتے ادے کار از دِست چے سِت. آخرین بارگه یے یېد به یارے قیود اِدے یه گه مِس یارے نه ڎاد.

ژِندورڤ خو امپڎے صاف اثِ گَنته چو خو، رېد. یم غِڎه اس دم یېد گه نرجید خو، بعدے ڤارج وېڎد. دِس ڤارجے وېڎ اِدے ښۈم ارد تَر خو داد ښهر فرییت. اهل ښهرچوښت اِدے یے گَرد اس دهښت اثِ پېڎا ڎاد، فهمت ېن پات ښاه پُخ یَت ات دېکے چارمنگوښے مِس ڤود. ک ازېد ېن سَت پات ښاه رد ېن خبر فرئېت(موی دخایے چود ۳) دِدے تو پُخ یَت ات دېکے چارمنگوښے مِس ڤود.

پات ښاه بې سرانجۈم سُت خو، فرښستے خو وزیرېن قیود خو لۈدے: ای وزیرېن، مو پُخ اس دے بلا غئڤ اندے مِس رهایے ڤو. مأش شِچ وے قتے چیر کِن أم. فکرے کِنیت اِدے یے علاج ڤِری ېت. اگه علاج نه ڤِری ېت، وُز حکم ڎهم پِدے وے یتاو برابر وے کهل زېن، وهڎ ېن لۈد نَی دِس ته نه بافت، دے جهت اِدے پات ښاه یېن ته تهنه ڎهڎېن تو.

بعد ییو اندیود خو، لۈد ے ممکن وُز یے عرض کِن اُم . پات ښاه لۈد: لۈ. لۈدے یو دے یَت تَر تو خېز، تو لۈ ادے سه اس مو داد ات نهن مو رد اس آخرت خبرڤه. بعد یو دِے پېښڅت وُز څه رهنگ ارم سأم؟ تو لۈ ادے ژِیزِن باردۈن ته ڎهڎ أم، پِڎِن أم خو، وے تے ته تو وے ڎُد قتے ارم سأوے .

یېد غِڎه سُت در دربار پات ښاه آدابے سلۈمالېکے بجا ڤو خو، وم دېک چارمنگوښے رِبود وے پِرا ندے. یو لۈدے: آفرین فرزند. شِچ سه تر خو چید سِتراحت کِن. بعدے اره مېثْ تهم مو خېز یَد. روز اره یوم، ات یت خو، دېد تر پات ښاه خېز خو لۈدے: ای داد، یے مه یَت اُم، به خذمتے تو. پات ښاه لۈد: ۈن خذمت ات لپ مو رد چود اما مو ند یے گه ارمۈن، وے گه ات دے اجرا چود، مو ند تهم څه مَراُم هوس گه نِست.

چیزگه هوس ات ارمۈن تو ند اِدے وُز اگه ڤهر ڎی-م وے اجرا کِن اُم . لۈدے ای پُخ ، هوس ات ارمۈن مو ند اِک-اِد اِدے خواهښ اُم خو داد ات نهن احوال از وے دِنیا فهم اُم. اما دِس آدم اُم نه ڤِرود اِدے یو یکبار ارم سۈد. اس تو مو ند ک-اِد خواهښ اِده.

یېد غِڎه لۈد وُز ته ارم څه رهنگ سأم. یو یے لۈد: ژِیزِن باردۈن ڎاڎ أم خو، تو ڎُد قتے ارم رِوهزے. یو غِڎه لۈد: فهمت اُم. بعدے پات ښاه وے ازېدند رخصت چو. دے غِڎه زارڎ شرښک سُت از خفه گی خو، سُت تَر خو نهن خېز. سلۈمالېکے چو خو نوست. وے نهن لۈد: چیزات ڤا خفه نُر. تو دادے ڤا چیزگه حیلله زِواست. یو لۈد: ای نهن، مه پېښڅ مو یے مو داد ار وے دِنیا خو داد ات نهن خبر زئښت رِماد.

یه لۀد لپ نا مېڎ مه سه دے رد مِس آدم یے چاره ڤرېد. هر وخت ېن دے تو باردۀن تے سِفېنت ڎۀ رِیی چِبۀد ته یَدېن پِس تو. تهم ته تو مِس چِبۀد گهرڎے خو، وېڤ ڤتے ته رِوهزے. تهم ات ازَم دے رِوُښت، یَدے ته ار چِید، ڤا ته ڎِیے به صورتے اصلے. بعدے خۀند مېڅ ته وُز تو رد فهمۀن اُم خو، تو سه تر پات ښاه خېز. فهمت ات آ؟ لۀدے ۉن.

یېد غِڎه ازېدند نښتوید خو، سُت تَر خو چِید، دے خو نقلے یے خو رِېن ارد گه چود، خو ښاڤدېن. پات ښاه دے اهل ښهرارد یېلۀن چود اِدے فکڅ آدمین ییوے وویز زېن (خو م) تَر دربار یَدېن. یم غِڎه اندوید خو چوښتے تَر وے باردۀن اِدے یو پے آسمۀن فِرییچ. یېد غِڎه دڎ توید تر وم دهښت.

یے لهڤ آدمېن ېن رِماد چهل چلک زغېر روغن ېن ڤود خو دے ژیزارد ېن گرڎېنت خو وے غِڎه یېن رِماد اِدے پے دے باردۀن تیر سِفینت. یو اس خو جای اند اندوید خو، ۉسته ۉسته پے وے باردۀن سِفید. بعد نوست ات پات ښاه یے رِماد اِدے شِچ یاڅ پِڎِنېت.

یېد یاڅ وِلُنگه دے اندوید آسمۀن اند، پات ښاه ات وے وزیرېن ېن خوش سَت اِدے آخِرۀن اُم دے نېست چو. یېد یاڅ ڎۀ ښهبۀنه روز ثُد ات پات ښاه ات وے وزیرېن ېن از خوشے ار خو پۀست نه وِزد. یۀدند ېن وے یاڅ پِڎِد ات، ارهے چِبۀد ېن یَت، وے پهلے ندے یېن ناست خو، رِوَښت ېن ات، یم مِس چِبۀد گهښت خو وېڤ دهم تے رِوُښت. یَت تَر خو نهن ښاڎ خو به صورتے اصلے گهښت.

مے نهنے مے رِېن گه ڤود ترېد خو ناستېن. دے وخت اند ات دے پات ښاه آدمین ېن ڤا یَت خو وے محلله تے یین نِڎاڤد. څۀند وخت ېن ناست اته وے نهن گهښت تَر وے خو لۀدے: تو سه دېڎ تَر پات ښاه خېز خو لۀ وُز اُم ارم ڤود. تو داد ات نهن ېن بشهند، ارَمین ېن مِس پات ښاه ات، تیداو تے یېن مو رد مېف خاړ. مون دهک چود ات لۀد ېن اِدے اگه پات ښاه ند وخت څه ڤِد، یاڎد یکبار.

یو غِڎه اندیود وېڤ مونېنے زاښت خو تَر دربارے پات ښاه. سلۀمے ڎاد خو وے داد ات نهن احوالے وے رد لۀد وېڤ مونېنے مِس دهک چود ات وېڤ پېغۀمېنے لۀد. یو پات ښاه لۀد: ارم ته څه رهنگ سین. یو لۀد فکڅ اس باردۀن تے ممکن. اگه څه سأوے وُز مِس ڤا تو ڤتے سأم. دے گه یے دے لۀد، پات ښاه صافے باور چو.

یېد غِڎه توید ات پات ښاه ات وزیرېن ېن باردۀن ڎاد ات دهڎ ېن سِفهد خو وے یېن پِڎِد. دَڎ ېن ثَد ات یو غِڎه خو رِېن ات خو نهن ڤتے بې غم سُت.(شتک مرکب لینگ ات لهخ تر چید فریېت م)

گوینده: قرغیز چهارشنبه یف

35- ساله، معلم

شهر- خاروغ

برگرداننده: سرورشاه ارکان

شهر- کلگری- کانادا

۱۸ جون ۲۰۱۸

پاد شاه و سه پسرش

در سالهای سال در وقت های وقت بود است نبود است، پادشاه یی بوده است. پادشاه سه پسر داشته است. یکی کلان، یکی مابینی و یکی خورد بوده است.

پس از چند سال آنها کلان میشوند و پادشاه در فکر خانه دار نمودن آنها افتاد است. گفت است، که من به آینها از کجا زن دهم، به انها معقول باشد و ثانی از من گله مند(آزاری) نکنند.

بعد روزی وزیر و اقسقال هایش را جمع نموده گفت است: ای وزیران و اقسقالان، من با شمایان مصلحتی دارم. میدانید، وقت زنگیری پسرانم رسیده است، اما نمیدانم، که به آنها از کجا زن یافته دهم. آنها در این باره با من چیزی نمی گویند. اکنون شمایان گویید، که من از کجا و کی برای آنها زن یافته دهم.

یکی از وزیران گفت . ای پادشاه، برای این دانای کار نمی آید(بلکه) جهان دیده گی لازم است. برای همین، ای وزیر عالم، به تمام اهل شهر اعلان کن،(هر) که شهر گشته و قانون و قایده های مملکت ها را نغز میداند، به دربار من بیایند، با وی مصلحت دارم.

به پادشاه این مصلحت معقول آمد، جرچی هایش را فرمود، تمام مردم را خبر دهند، تا هر کی شهر گشته و جهان دیده باشد به دربار پادشاه آید، پادشاه با وی مصلحت دارد.

هر کی معمای این مصحلت را داند، همینقدر دینار طلا را پادشاه به وی انعام میدهد.

جرچی ها اعلان پادشاه را به تمام شهر رساندند. سوداگرانی، که به سوداگری رفته بودند، جمع شدند. در بین سوداگران چوپان بچه یی بود، که وی هم به دربار پادشاه روان شد. این بچه در خانواده یگانه فرزند بود. روزی پدرش گفت است: ای زن، پسر مان کلان شد، به وی یگان کسب دیگری یافتن درکار است، تا که از چوپانی خلاص شود. تو به این چه میگویی؟ وی گفت است: خوب است.

وی(چوپان) گفت است. ای زن، چه میشود، که با یگان سوداگری او را همراه کنیم، شهر ها و مملکت های زیادی را به چشمش بیند، عقلش نیز پوره شود، سوداگری را یاد گیرد، شاید به همین طریق یا علمی، یاهنری از خودکند و در آینده زندگی اش را(گذرانیده) تواند. زنش گفت است: اختیارت، اما مشکل(است).

سحری خیست و آن چیزی را، که در عمرش گرد آورده بود، گرفته نزد سوداگر کلان-امان الله رفت. امان الله چنان سوداگر بود، که مال دنیا اش بسیار بوده است: چهل-پنجاه غلام و کنیز و صد-دوصد شتر داشته است.

چوپان به نزدش درآمد، سلام داد، وی پرسیده است: با چه کار؟ چوپان مدعایش را به وی گفته داد. امان الله خیلی فکر نموده و ثانی راضی شده گفت است. میلش رو پسرت را به نزد من فرستان، زیرا پگاه کاروانم به راه می درآید.

آمده زنش را فرمود، که اسباب سفر پسرش آماده کند، ثانی او را گرفته بنزد امان الله آورده است. پسرش را به او سپرد و به خانه اش رفته است. آنها شتر های شانرا خیزاندند و آهسته-آهسته روان شدند.

خلاصه، چوپان بچه چند سال همرای سوداگر گشت و چقدر عجابیات(دنیا را) دیده است. با کار سوداگری هم شناس شده است. با آنها چنان انس بست، که آنها هم بی وی به جایی رفته نمی توانستند. بعد

از این وی بسیارجسور و پهلوان نیز شده است.خردش هم آدمان را حیرت می گذاشته است. در چند جای کاروان را از دزدان هم خلاص نموده است. امان الله برای جسوری اش او را پسرخواند اش گرفته است.

سال ها وماه ها می گذشتند. روزی (آنها) هم از سفر برگشتند و به شهر شان رسیدند. سحری چوپان بچه به نزد پدرش هم فرصت رفتن نه یافته است، که جرچی اعلان پادشاه را برای همه معلوم کرده است.

امان الله برای خود و چوپان بچه یکتاگی خلات(چپن ؟) برآورد، آنرا پوشیدند و با سوداگران دیگر صحبت کنان به دربار پادشاه روان شدند. پادشاه آنها را استقبال نمود، هر کدامش را در جای موافق شاند است و گفت است: ای سوداگران، شمایان تمام مملکت ها را گشتید، کار ها و واقعه های عجایبی را دیده اید-بسیار سختی و نرمی را از سر گذرانیدید. من برای آن شمایان را دعوت نموده ام، که پیشم مشکل کلان افتاده است.

من سه پسر دارم، حاضر هر سه آنها به بلوغت رسیدند، اکنون نیت دارم، که هر سه آنها را در یک وقت کتخدا کنم. برای همین اگر من آنها را با خواهشم کتخدا کنم، شاید بعد تر ناراضی شوند. شاید، ثانی یکی از آنها گوید، که چرا به برادرم زن خوشروی گرفته دادی و به من بی زیب. آنها خود شان حالا در باره زنگیری چیزی نمی گویند.

من اکنون حیرانم، که چه کار کنم؟ چنین حیله ی پیدا کردن لازم است، که در آینده نه آنها از همدیگر خفه شوند و نه من از آنها. برای همین هم، امروز شمایان را به دربار چیغ زدم، که به من چه میگویید؟

در همین وقت چوپان بچه از پهلوی امان الله خیست و گفت است: ای پادشاه ، ممکن من یک سخن کنم؟ پادشاه و سوداگران اول پسخندی زدند و باز آرام شدند. پادشاه گفت است: هر چیزی که در دل داری، گوی. (چوپان) بچه گفت است: ای پادشاه، در این کار علاج یگانه همین است، که تو پسرانت را دعوت کن و به آنها گوی: ای فرزندان، من میخواهم، که کتخدا شوید و از بین تان یک کس بجای من پادشاه شود. من موی سفید شدم، نمی دانم ، که به شمایان چوقت معقول است و کی را به زنی گرفتن اید. لاکن لازم است، که همه تان یکباره کتخدا شوید.

برای همین، یکتاگی کمان غولک و(یکتاگی) تیر را گرفته، به نیت بطرفی تیر خالی کنید. تیر هر که، به کجا رسد، از همان جا بخود زن میگیرید. ثانی از این زحمت خلاص می شوی.

پادشاه، یاران او و سوداگران همین که این گپ بچه را شنیدند، به آنها معقول آمد. همه به او آفرین گفتند. پادشاه فرمود، که یک خلات مرصع را به او پوشانند. به همین طریق، همان شب را با بزم گذرانیدند و ثانی رفتند.

پادشاه هم آدمان را از پس فرزندان شان فرستاند. پسرانش آمدند و به پا ایستادند. پادشاه گفت است: ای فرزندان، من موی سفید شدم، شمایان نسل من استید. من میخواهم، که در زنده گی ام هر سه شمایان را کتخدا کنم، ارمان دیگری ندارم. با این شمایان چه میگویید؟ آنها گفتند، که ما راضی(استیم).

وی گفت است. برای آن که در بین شمایان در آخر ناراضی گی نشود، اکنون یکتاگی کمان غولک را گیرید و بیرون برایید. من(شمایانرا) نگرم و شمایان به نیت به طرفی تیر خالی کنید.

تیر کسی، که به کدام طرف رسد از همان طرف به خود زن گیرد. آخر گفتند: ما راضی. بعد یکتاگی تیر دستی گرفته، همرای پدرشان برآمدند. ثانی از کمان غولک تیر خالی کردند. پس به جستجوی تیر شان رفتند.

تیر برادر کلان به خانه وزیر دست راست، از آن میانگی به خانه اقسقال و از آن خوردی به درون سنگ توده رسید است.

دو برادر خرسند بودند، اما طبع برادر خوردی خیره بود و حتی به کسی هم گپ نمیزد. بعد پادشاه برای آن دو پسرش دختر وزیر و اقسقال را خواستگاری کرده است و هفت شب و هفت روز طوی داده آنها را به تخت و بخت شانده است- اما خوردش مانده است. نمی دانست، که چه کار کند؟

هر چند به او میگفتند، که کدام دختری، که در این شهر به تو معقول باشد به خواستگاری اش میرویم. یا باز تکرار تیر را به یگان طرف خالی کن. وی گفت است: نه، من اکنون در آنجای که تیرم رسید، از همان جا زن میگیرم. آنها گفتند: نباشد، اختیارت. بچه رفته است و همان سنگ توده را کافتن گرفته است. القصه از کارش چهل شبانه روز گذشت.

روز چهلم دید است، که دریچه یی نمایان شده است. زور زده آنرا کشوده است. به آنجا درآمده است، قدری ایستاده است، که خانه روشن شد، به گرد و اطرافش نگاه کرده است. در آنجا مار چنان بسیار بوده است، که ماندن گیرد. اول ترسیده برآمده رفتنی شد است، اما یک مار کلان سرش را برداشت و گفت است: ای جوانمرد، تو چندین شب و روز محنت کرده، خون جگرت را خوردی، تو مثل برادرانت زن یابی.

حاضر، که به اینجا درآمدی، نا امید برآمده نرو. من ملکه مارانم. کدام ماری، که به تو معقول باشد،(همانرا) گیر و به خانه ات رو. وی گفت است: بمن زن درکار نه مار. ملکه ماران گفت است: ای جوانمرد، اینقدر ابله نباش نخواهد من و اینها مار حقیقی باشیم؟ این خیل گمان نکن. ما پری یم و در نقاب مار هستیم. کدامی از اینها به تو معقول باشد، گرفته رو.

بچه از بین شان یک مار الابلا(ابلق ؟) را گرفته به خانه اش رفت است. مار را پنهان کرد است و انتظار آن بوده است، که کی شب فرا رسد و مار یا پری بودنش معلوم شود.

پادشاه و پسرانش گمان داشتند، که وی(در آن سنگ توده) چیزی را یافته و حاضر(در خانه) نشسته است. پادشاه او را چیغ زد و گفت است: ای فرزند، اکنون که تو برایت زن نیافتی، من تو را خانه دار میکنم.

بچه گفت است: نی- به خواستگاری نرو، قسمت ام همین بود است. هر قدر که پدرش به او مصلحت داد است، وی راضی نشد است. پدرش نمی فهمید است، که وی(زن) آورد است. وی به خانه اش رفت است. شب وقت خواب، مار را در بستر خود درآورد است، لیکن خوابش نبرد است، می ترسید، که او را نگزد.

قریب های نصف شب خوابش برد است. قدری خوابیده باز بیدار شد است.(دیده است) در بسترش چنان دختر خوشروی است، که شعله زیباگی رویش از روزن خانه برآمده راست به ماه می رسید. دید است، در پهلویش نقاب مارانه(دختر) ایستاده است.

وی از خرسندی چه کار کردنش را نمی دانست. باورش نمی آمد است، که همین(منظره) را به چشمانش می بیند. دررو از جایش خیسته خواست است، که نقابش را گرفته پنهان کند، اما زنش(بیدار شد است) نقابش را از دست او گرفت است و گفت است: اینطور نکن. وی نقاب را مانده ، به بغلش درآمد است و خوابیدند. پگاه زنش باز در نقابش درآمد است و پنهان شد است. اگر هر روز طبع بچه ملال می بود، امروز خرسندی اش حد و کنار نداشت. آدمان او را دیده حیران میشوند، که او چرا اینقدر خرسند است. این شادی او به گوش پدرش و برادرانش هم رسید است، انها نیز حیران شدند.

چند وقت همینطور گذشت است. زنش نقابش را می ماند است و روز باز می پوشید است. روزی وی خواست است، که موهایش را شوید. وی(بچه) درآمد است، که زنش نقابش را به یک سوی مانده موی

سرش را خلاص کرده ایستاده است، در آتشدان(باشد) الاو می سوخت است، وی فکر کرد است، که برای چه زنم دایم در درون نقاب باشد. بگذار، او نیز روی کشاده باشد و پدر و برادرانم نیز او را بینند.

در همین اندیشه بود است و خواست است، که نقاب را گیرد و به آتشدان پرتاید، تا که سوخته رود. همین که بچه نقاب (زنش را) گرفت است او داد زد است: ای بی عقل، تو چه کار کرده استاده یی، تو هر دوی مانرا در بلا می مانی. اما او گوش نکرد است و نقاب را زنش را در آتش پرتافت است. نقاب سوخت است.

زنش چقدری که او را سرزنش کرد، فایده نداشت. گفت است: بسیار کار گنده کردی. عجب نی، که (اکنون) به سر ما بلا آید. شوهرش گفت است: غم نخور، هیچ گپ نمی شود. چند وقت همینطور گذشت است. مردم نیز از زن داری او با خبر میشود. این خبر بگوش پدرش هم رفته میرسد. پدرش قرار میدهد، که رفته کلینش(عاروس ª) را بیند، تا چی خیل بودن زن پسرش را فهمد.

یکروز باز زنش الاو ماند، که آبرا گرم کرده مویش را شوید. آب گرم شد است. وی موی سرش را خلاص کرد است و به سر شویی سر کرد است، بی ناخواست(دفعتا ª) در خانه کشاده شد است.

برابر کشاده شدن در، مرد بیگانه وارد خانه گردید است. این مردک خسرش بود است. وی همینقدر هم فرصت نیافت است، (که) سرش را پوشد. شوهرش پگاه یی برآمده رفته بود است.

پادشاه درآمده دید است، که پیشگاه خانه خوب صورتی- یکطرف رویش مثل آفتاب و طرف دیگری مانند مهتاب حالا موی سرش را شسته ایستاده است.

هوش از سر پادشاه رفته است، فکر کرد است، که پسرم این خیل(ماه صورت را) از کجا یافته است؟ از اینجا دیگر طاقت نکرده برآمده به دربارش میرود. از جمال(کلینش) هوش از سرش رفته بود است. به دربارش آمده وزیران خود را دعوت نمود است، و به آنها دیده گی اشرا نقل کرد است.

برادرانش نیز از زنگیری و خوشرویی زن او با خبر شدند و به نزد پدر شان آمدند، که چرا زن های ما بی زیب و زن وی خوشروی است. اگر پدر ما باشی، به مایان نیز همان خیل زن خوشروی یافته ده.

پادشاه، وزیران و اقسقال هایشرا جمع کرده گفت: من باید چه کار کنم، شمایان بمن چه مصلحت میدهید؟ شمایان همین خیل مصلحت دهید، که من پسرم را (با آسیبی) نابود کنم و زنش را گیرم.

آنها بسیار فکر نمودند و گفتند، که گپ معقول است. لیکن پسرت را برای زنش(شده) بی هیچ چیز روی راست کشتن عیب است و پادشاه هان هم تو را تهنه میکنند(میدهند ª). تو همین خیل حیله ساز، که او هنگام اجرای یگان کاری هلاک شود و ثانی زنش را گیر. وی(پادشاه) گفت است: گپ تان معقول، لیکن من برای او چگونه کار یابم؟ آنها گفتند، که او را برای آوردن یگان چیزی فرستانید. وی از اینجا رود و از آنجا آمده نه تواند.

این گپ به او(پادشاه) معقول شد است و به آنها روی آورده پرسید است که من چه خیله چیز(در خزینه) ندارم و آوردنش هم مشکل باشد و پسرم را برای آوردن آن فرستانم؟ یک(کس) از(بین) آنها گفت است: ای پادشاه در دولت تو همه چیز است. فقط آوردن چیزی لازم است، که پسر تان از عده آوردن آن نبرآید و هلاک میشود. آن چیز- مادیان چهل کره است. پسر تانرا برای آوردن وی فرستانید.

به پادشاه گپش معقول افتاد است. ملازمان اشرا رخصت داده(کسی را) برای آوردن پسرش فرستاد است. به پسرش گفتند، که پدرت تو را دعوت میکند. (پادشاه) بچه اول حیران شد است ثانی آهسته-آهسته به دربار پدرش روان شد است. پدرش حالا بر تخت (پادشاه یی اش) نشسته بود است، وی خاطر پریشان درآمد است.

پادشاه با شیرین زبانی های زیادی به پسرش گفت است: ای پسر، تو پسر نازیان و جسور من میباشی. بنابر این در دولت من کمی نیست، فقط یک چیز نمی رسد. این مادیان چهل کره. از این سبب می خواستم، که آنرا(یافته) بیاری، زیرا تو از همه دانا تر و جسور تری. اکنون تیاری ات را دیده، پگاه به سفر درا.

پادشاه بچه(خوب) گفت است، طبع خیره برآمده به خانه اش رفت است. وی پسر خود پادشاه بود است. اصل نصب مادرش از پری یان بود است. مادرش بسیار آدم دانا و با عقل بود است.

پادشاه بچه از نزد پدرش برآمده به نزد مادرش، که علحیده میزیست رفت است. بخانه مادرش رسید(ه) وارد خانه شده است، مادرش فهمیده است، که پسرش بسیار ملال(است).

پرسید است: پسرم، تو چرا ملال استی، کی تو را آزار داد است بمن گوی؟ پادشاه بچه همه گپها را به مادرش گفته بود است، که پدرم مرا برای آوردن مادیان چهل کره فرستاد است، من باشم تماما حیرانم، نمی دانم وی در کجا است و چه خیل ویرا(یافته) آوردن درکار. برای همین به نزدت آمدم.

(مادرش) گفت است: پسرم، مقصد تو و پدرت را فهمیدم. پدرت با تو قصد کرد است- به آن مقصدی، که تو نابود شوی و وی زنت را در نکاح خود گرداند. اکنون به این چه علاج، هر چه نباشد هم، وی پدرت، تو باید فرمانش را اجرا کنی. پس پدرت پادشاه است، اگر تو فرمانش را به اجرا نیاری، آنگاه پادشاه هان دیگر او را تهنه میکنند.

از آدمانی، که برای آوردن مادیان چهل کره رفته بودند، حالا کسی سلامت بر نه گشته است. او را داشتن نهایت مشکل است، اما تو نترس. بسیار خوب کردی، که پیش از رفتن برای مصلحت به نزد من آمدی، نباشد تو هم نابود می شدی.

اکنون گپ مرا گوش کن. بخانه روی چیز و چارت را تیار کن و در یک کوزه جورغات ، برای اسپ زین و لجام گیر، ثانی بطرف فلان جای روان شو. چند دشت و بیابان را طی میکنی و به مرغزاری میرسی. در همان مرغزار چیز و جارت(از اسپ) فرو آور و پنهان شو. در آنجا چشمه یی است. انه، همان مرغزار مکان مادیان چهل کره است.

وقتیکه نصف روز شد، وی برای نوشیدن آب می آید. ثانی او بوی آدمین زاد را می فهمد. بعد وی در لب همان چشمه خیلی ایستاده میگوید: هر کی مرا صاحب باشد، آید مرا جل کند. ثانی تو از جایت خیز و او را جل کن. باز آرام شو و وی باز میگوید، کی اگر مرا صاحب میبود، به دهنم لجام می ماند.

در همین لحظه تو دررو لجام راگرفته به دهنش مان، وی باز میگوید: اگر مرا صاحب میشد، سوارم میشد. همان زمان تو کوزه جورغات را گیر و به وی سوار شو. پس وی باز میگوید: اگر صاحب باشد، مرا(به راه) روان نماید، در این وقت او را(به راه) روان کن، اما وی به راه نخواهد درآمد. پس وی را با قمچین زن. اگر با این طرز هم به راه نه درآید، تو همان جورغات در کوزه بردار به سرش زن. ثانی(بعد همین کار)وی پیش-پیش و بچه هایش از قفایش با تو آمدن میگیرند. فهمیدی؟ وی گفت است: فهمیدم. پس مادرش او را دعا نمود است و وی از نزدش برآمده به خانه اش رفت است و این نقل را به زنش گفت است. زنش گفت است: من تو را تاکید کرده بودم،(که) نقابم را نه سوزان. اکنون باید گپ پدرت را گیری.

زنش برای او نان-پان را پخت و صبح بر وقت او را از خواب بیدار نمود و گفت است: وقت رفتن(شد). او از خواب خیست، دست و رویش راشسته خورک را خورد است(ازخانه)برآمده، جورغات در کوزه بوده را در پیش زین اسپش ماند است و خودش نیز سوار شد، روی بطرف بیابان گردانیده اسپ دواند.

القصه چندین دشت و بیابان را طی نمود، از تشنگی، گشنگی به تنگ آمده بود،(عاقبت) بیابان را طی نمود. بجایی رسید، که آنجا مرغزار وسیع، در آن مرغزارگل و گلزار چمن-چمن موج میزد، حتی با پرنده های(این مرغزار) نگری، همه اش عجایب اند، زیرا مثل این پرنده ها را پادشاه بچه در تمام عمر در مملکت اش ندیده بود است.

در مابین همان مرغزار چشمه یی بود، در گرد و اطراف آن سبزه چنان هم بلند بود، که یک خیل آدم اگر درون آن سبزه(زار) درآید، البته، گم میشد است. پادشاه بچه آمده به درون مرغزار درآمد و چیز و چارش را(از اسپ) فروآورد و خودش را در آنجا پنهان نموده نشسته است. شب روز شد است. وی تا نصف روز در آنجا نشسته نگاه کرد، که شیهه(است)برآمد است.

به پهلویش نگاه کرد است، که جانوری از بیتل خورد تر، از قچیر کلانتر با چهل بچه اش به نزد چشمه مانند فیل مست می آمد است. همین که نزدیکتر آمد است بوی آدم را فهمید است. ثانی در لب چشمه آمده ایستاد است.

بچه هایش نیز شخ شدند و وی با آواز بلند گفت است: هر که مرا صاحب باشد، بیاید جلم کند. پادشاه بچه گپ های مادرش را بیاد آورده، دررو خیسته است مادیان چهل کره را جل کرده زینرا نیز به بالایش گذاشته است و باز ایستاد است.

مادیان چهل کره باز گفت است: هر کی مرا صاحب باشد لجامم را زند. پادشاه بچه از جایش خیست است و به دهنش لجام زده است. وی باز گفت است: هر کی مرا صاحب باشد، سوارم شود.

پادشاه بچه دررو از جایش خیست است و کوزه را با جورغات گرفته و(به مادیان چهل کره) سوار شد است، وی به راه نه در آمد است(از جایش نه جنبیده است). قمچین زده است وی باز هم حرکت نکرده است. ثانی همین کوزه جورغات را بر داشته به سرش زده است. کوزه شکسته است و جورغات به رویش خالی شد است. وی فکر کرد، که این آدم بسیار زور بود است. با این یک زدن مغز سرم را خالی کرد.

نا چار آهسته- آهسته به راه درآمد است و بچه هایش(نیز) از قفایش(روان شدند). خلاصه، اکنون به سر پادشاه می آییم. همان روزی، که پادشاه بچه از خانه اش رفت است(پادشاه) خواهش داشت به نزد زن پسرش رود. اما چون به آنجا رسید است، گرد و اطراف خانه را هرچند جستجو کرد است، در را نیافت است.

علاج دیگری را نیافته فرمود است گرد و اطراف خانه را آتش زدند. وقتیکه آتش خاموش شد است دیدند، که حتی دیوار های خانه اندک هم گرم نه شدند. پادشاه از این کار تماما حیران شده ماند است.

(پادشاه بچه) در بالای مادیان چهل کره سوار و به ملک پدرش رسید است. اهل شهر دید است که از مابین دشت گرد کلانی نمایان شد است. بعضی ها گمان کردند، دشمن با شهر هجوم آورد است، بعضی دیگر خیل تعبیر می دادند.

لیکن درباره پادشاه بچه مردم می گفتند: او یا مرده است، یا یگان چیز او را خورده است. چون با دقت نگریستند، دیدند، که آدم به جانوری سواراست و چهل جانور بچه از قفایش آمده ایستادند. فهمیدند، که پسر پادشاه بوده، مادیان چهل کره را آورده است.

پادشاه در قصرش بی غم نشسته بود است. ملازمان می درآیند: ای پادشاه، مبارک باشد، پسرت مادیان چهل کره را آورده است. به پیشوازی اش رو.

در این هنگام پادشاه باز وزیران و نزدیکانش را جمع آورد است، که باز چگونه مصلحت میدهند. پادشاه گفت است: باید کاردشوارتر یافتن درکار است، که این دفعه سلامت برگشته آمدن نتواند.

باز کی یگان حیله دیگر را می داند. یکی از آنها خیسته گفت: پادشاه! هر چند که پسرت از خطر یکم سلامت برگشته آمد، از دویم آمده نمی تواند. این دفعه، که پسرت به نزدت آمد، تو او را برای آوردن "دیگ چارمنگوش" فرستان. وی این چیز را آورده نمی تواند. این گپ به پادشاه معقول آمد و او آنها را رخصت داد است. پسرش آمد است به پدرش تعظیم نموده و گفت است: پدر بزرگوار، فرمانت را اجرا نمودم.

پدرش نیز او را احسانها خواند است و آدمانش را فرمود است، به وی خلهت مرصع را آورده پوشانیدند. ثانی، او را در پهلویش شانده، وزیران و ملازمانش را هم دعوت نمود است و ضیافت کلان را برای آنها تشکیل داد است. پسرش را خیلی تعریف کرد است.

ثانی، (پادشاه) بچه شب بخانه اش رفت است. در خانه زنش همه کار های پدرش را به او نقل کرده است. بچه از همین گونه کارهای(رفتار) پدرش خیلی ملال شد است. پگاه یی روز دیگر، قریب های نصف روزی پدرش باز او را دعوت نمود است.

پس به دربار پدرش رسیده، درآمده، سلام داده ایستاد است . پدرش گفت است یک سپارشم را مانند پهلوان اجرا نمودی، اکنون می خواهم ، که برایم دیگ چارمنگوش بیاری. بچه گفت است: هر حکمی که داری، ناچار باید اجرا کنم.

بچه از دربار پدرش راست به نزد مادرش میرود. مادرش پرسید است: پسرم، چرا طبع ات باز خیره؟ وی گفت است: پدرم مرا باز برای (آوردن) دیگ چارمنگوش فرستاده است. من(حتی) چه بدانم در کجا بودن و چه خیل آوردن آنرا نمی دانم.

مادرش گفت است: بلی، پسرم این کار خیلی مشکل و خطر ناک است. خیریت(خوب شد که م)، به نزدم آمدی. در این سفر یک چند خطر تو را از پیش خواهد آمد. وقتیکه به راه میدرایی، تو را از پیش کوپروک(پل م)، که آن بسیار کج و کلیب(نا هموار م) است. وقتیکه به سر آن آمدی، پیش از گذشتن گوی: تو را بخدا کوپروک کج و کلیب گفتند، تو کوپروک راست بوده یی. ثانی گذر.

از آن که گذشتی باز از پیشت باغ کلانی می آید، که نهایت نا هموار و کس نا گذر است. وقتیکه نزدیک آن باغ رسیدی، اینطور گوی: کیسکه تو را باغ ناهموار گفت است نا معقولی کرده است، تو باغ هموار بوده یی. به همین طریق، از باغ هم خواهی گذشت.

پس از خیلی راه رفتن، تو را دروازه کلان از پیش می آید. تو گوی: ترا که در صدا میکردگی گفتند، نا تغری(نادرست م) گفتند، تو در بیصدا بوده یی. این را گفته در را می کشایی و میدرایی و به سرای میرسی. در آنجا چشمت باز به دری میرسد.

در را، که کشادی و درآمدی، در آنجا سگان و اسپان را می بینی، که آنها برابر تو را دیدند(گوشهای شانرا) سیخ میکنند. در پیش سگان علف و در پیش اسپان استخوان است. تو به یک چابکی علف را به پیش اسپان و استخوان را به پیش سگان پرتا، ثانی آنها به تو نمی رسند. پس از این به گرد و اطرافت نگر. چشمت به دری می افتد، که در آن خانه ژندورو[51] (کمپیر جلاجین) زندگی میکند. دیگ چارمنگوش دایم در زیر بالینش است.

---

[51] Жиндӯрв-кампири чалочин аст.

تو بین اگر چشمانش کلان و کشاده باشد، خواب است، اگر پوشیده، بیدار است و به نزدش نه درا.

پس بچه اسپش را زین کرده به راه برآمده پس از چند فرسخ راه را طی کردن به نزد چشمه یی رسید است. چیز و چارش را از اسپ فرو آورده است و پس از خوراک خوری خوابید است. خواب دید است، که در نزد دربار پدرش چنان خلق بسیار جمع شده است، که برای سوزن(پرتافتن) هم جای نبود است.

مردم گرد آمده هم گویا در تن پوشاک سرخ، سبز و زربف(داشتند)، در یک طرف رقص و سرود خوانی، طرف دیگر پایگه دوانی و بزکشی، طرف دیگر، گویا قوشتی گیری، در همین وقت گویا وی آمده از (نفر) پرسید است: در اینجا چه گپ است؟ وی گفت است: چه تو مگر از این شهر نیستی، که از کار جهان بی خبری، یا تو دیوانه یی، که نمی فهمی چه خیل واقع در اینجا میگذرد؟ مگر نمی دانی، که پادشاه پسرش برای آوردن دیگ چارمنگوش فرستاد است و ژندورو گویا پسرش را هلاک کرد است.

انه اکنون پادشاه از وی خلاص شد است، زنش را گرفتنی. برای همین هم خلق(در اینجا)جمع شده است.

بچه میگوید: روید به پادشاه گویید، که پسر پادشاه منم. مردک بروی بچه ترسکی(سلی، چپات ‍ٔ) زده او را حی میکند. در همین وقت بچه یکباره بیدار شد است، که با آب عرق غوتید است و سرش درد میکند. وقت نزدیکهای سحر بود است، خیسته اسپش را جل و زین کرده و به راه درآمد است. اما همان روز دلش از خفه گی سیپ-سیخ بود است.

اکنون قصه را از پدرش سر میکنیم. همان روزی که پسرش به سفر برآمده بود است: او در(جستجو) حیله و نیرنگ ها درآمد است، که با قدم تاریک زن(پسرش را) به دست دارد. چون پیشتر به نزد پسرش آمد است، لیکن گرد و اطراف خانه محکم دید است و از در خانه باشد نام و نشانی هم نیافت است.

فرمود است مسرون(مارتول ‍ٔ) و پتک ها را آوردند و بچه مرد های زیادی برای دیوار رسیدند. چقدر کوشیدند، نه توانستند، دیوار های خانه گویا از پولاد(ساخته شده) باشند. پادشاه فرموده است: هیزم را گرد آوردند و آتش زدند، که النگه آن تا به آسمان هفتم رسد. اما دیوار های خانه گرم شده از آن هم خنک تَر شدند. پادشاه هر قدر گفت است: من خسرت هستم، با تو یگان نیت بد ندارم. از درون(خانه) آواز نه برآمده است. ثانی(پادشاه) فریب دادن گرفت است. گفت است: تو خود را برای چه درون خانه زندان کرده یی، شوهرت را ژندورو خورد. هر قدر زاری و دروغ گویی نمود است، که کارش نشد است و ثانی به دربارش رفت است.

اکنون قصه را از بچه میگیریم. وی به سر کوپروک رسید است. از اسپش فرو آمد است و به(سوی) کوپروک رو آورده گفت است: تو را نادرست کوپروک کج گفته اند، تو عجب کوپروک راست بوده یی. ثانی آهسته-آهسته از آن میگذرد. کمکک دیگر راه میرود و او را از پیش یک باغ نا هموار و بی زیب می آید. بچه از اسپش فروآمد است و اسپش را بسته کرده به نزد باغ آمده چیغ زداست: تو را نادرست باغ نا هموار گفتند، تو عجب هموار ی! اینرا گفت و از آن باغ نیز به خوبی گذشت است.

پس از چند فرسخ(فرسنگ ‍ٔ) راه رفتن نگاه کرد است، که دروازه یی نمایان شد است. پس اسپش را بست و به نزد دروازه آمد است. تو را نادرست در صداکن گفته اند، تو در بی صدا و خوب بوده یی. پس دروازه را کشود و درآمد است و دور تَر در دیگر را دید است.

به درون درآمده دید است، که در یکجا سگان و در جای دیگر اسپان ایستاده اند. در پیش اسپها استخوان، نزد سگها علف را دید است. بچه همان استخوانها را گرفت است به پیش سگان و علف را به اسپان گذاشت است. آنها آرام شدند. دید است، که دریچه یی نمایان است. پس با سوراخی نگاه گرد است، که ژندورو خود را راست کرد است و چشمش کشاده. گپ مادر بخاطرش آمد است، اگر چشمان ژندورو کشادگی باشد، معلوم که خواب است.

ثانی در را آهسته کشاد و درآمد است، که دیگ چارمنگوش حالا در زیر بالینش است و برای گرفتن آن یگان چاره یی نیست. آهسته از موی های ژندورو گرفت و براداشت است و به ستون او را بست است. ثانی دیگ چارمنگوش را به پشت گرفته تیز برآمد است.

همین که از همان دریچه برآمد است یک طرف دیگ به دیوار رسیده صدا برآورد است، ژندورو بیدار شد است و از عقب(بچه) برآمدنی شد است، که تمام بدنش بستگی بود است. ثانی دندانهایش را به هم زده فریاد کرد است: آی سگان، او را درید. آنها گفتند، که تو همینقدر سال پیش ما علف پرتافته بودی، این خود امروز به ما استخوان پرتفات، برای همین ما او را نمی قپیم.

ژندورو باز داد زد است: آی اسپ ها، دزد را گیرید. آنها گفتند: ما او را برای چه قپیم، همینقدر سال که به تو خذمت کرده بودیم، تو به ما غیر از استخوان چیز دیگر نه پرتافته بودی. وی باشد، برابری آمدن به ما علف پرتفات. ما او را نمی قپیم.

قهر ژندورو باز هم خسیت و نهره زد است: آی در صدا کن، تو بگیر. در گفت است، که چقدر سال گذشته باشد هم از تو یگان بار نه شنیده ام، که مرا در راست و ملایم گفته باشی، اما این(کس) آمدن زمان مرا ملایمک و راست گفت. از این سبب من او را تماما نمی قپم.

بچه با دیگ چارمنگوش از در هم گذشته به اسپش سوار شده، رفت است.

ژندورو باز سخت تَر فریاد زد است. آی باغ نشیب، تو بقپ. باغ نشیب جواب داد است، که تو یگان بار مرا باغ راست و هموار نه گفتی، این(باشد) گفت. از این سبب، من او را نمی دارم. ژندورو دید است، کار از بین (رفت، رفته) ایستاد است. برای آخرین کوپروک را به یاری دعوت کرداست، که آن هم یاری نکرد است.

ژندورو امیدش را تماما کنده ماند است. بچه از کوپروک نیز گذشته است و اسپ را قمچین زده چنان دواند است، که قریب های شام به شهر پدرش رسید است.

اهل شهر دید است، که گردی در دشت نمایان شد است. فهمیدند، که پسر پادشاه دیگ چارمنگوش را نیز آورد است. رفتند به پادشاه خبر دادند، که پسرت آمد و دیگ چارمنگوش را نیز آورد است.

پادشاه بی سر انجام شده وزیرانش را باز دعوت نموده گفت است: آی وزیران، پسرم از این بلا هم رهایی یافت. اکنون ما به او چه کار کنیم. فکر کنید و یگان چاره یابید. اگر علاجش را نیابید من فرمان میدهم، که برابر رسیدنش سر او را برند. آنها گفتند، که این خیل نمی شود، برای این پادشاه هان ترا تهنه خواهند کرد.

پس کسی خیسته گفت است: اگر ممکن باشد، من عرض کنم. پادشاه گفت است: گوی. وقتیکه پسرت به نزدت آمد تو، گوی، که رو از پدر و مادرم از آخرت برای من خبر بیار. وقتیکه پسرت پرسد: به آنجا من چطور روم؟ تو گوی، که ترا در بالای هیزم غرم شده می مانیم الاو میزنیم ثانی تو با دود به آخرت میروی.

بچه به دربار پادشاه آمد و سلام علیکم بجا آورد است و دیگ چارمنگوش در پیش پدرش گذاشت است. وی دیگ را گرفت است: آفرین فرزند. اکنون به خانه ات رفته راحت کن، پس از سه روز ثانی به نزدم بیا.

روز سوم آمد و به نزد پادشاه درآمده و گفت است: آی پدر، انه، به خذمت آمدم. پادشاه گفت است: بلی، بمن خذمت بسیار کردی ، اما من یک ارمان دیگر دارم. اگر آنرا اجرا کنی، بمیرم هم هوسم نمی ماند.

باز چه هوس و آرمان داری، که من آنرا اجرا کرده توانم، گفت است بچه. هوس و آرمانم همین، که میخواهم احوال پدر و مادرم را در آن دنیا فهمم. لیکن چنین آدم را نیافتم، که یک بار به آن دنیا رفته آید. انه خواهشم از تو همین است.

بچه گفت است: آخر من به آن دنیا چطور روم؟ وی گفت است: هیزم را غرم میکنیم و تو(به بالای آن می برایی و پس از سوختن) با دودش به آن دنیا میروی.

بچه گفت است: فهمیدم. بعد پادشاه او را رخصت داد است. از خفگی دل بچه سیاه شده به نزد مادرش آمد، سلام نموده نشسته است. مادرش پرسید است: امروز باز چرا خفه یی؟ پدرت باز چگونه حیله را بر آورد است. وی گفت است: نپرس، مادر. مرا پدرم به آن دنیا برای خبر گیری پدر و مادرش می فرستاند.

وی(مادرش) گفت است: بسیار نا امید نشو، به این هم یگان چاره یافتن ممکن است. هر گاه که تو را به بالای هیزم غرم شده برآوردند، برای بردن تو دو-سه کبوتر می آیند. ثانی تو هم کبوتر شده با آنها میپری. وقتیکه پریدی راست به خانه ات آمده باز به صورت اصلی میگردی. بعد از چند روز من به تو(چه گفتن را) می فهمانم و ثانی به نزد پادشاه میروی.فهمیدی؟ گفت است: بلی.

بچه(از نزد مادرش) برآمده به خانه اش آمد است. بعد و به زنش همه اینها را گفت است. بعد خواب کردند. پادشاه به اهل شهر اعلان کرد است، که همه آدمان یکتاگی بار هیزم را گیرند و به دربار بیایند. بچه یگایی تماشا کرد است، که دور تَر از شهر یک غرمه هیزم به آسمان سر افرشته است، ثانی به طرف همان دشت رفت است.

بعضی آدمان سی-چهل سطل روغن زغیر را آورده به هیزم ریختند و بچه را فرمودند، که به بالای هیزم براید. وی از جایش خیسته آهسته-آهسته به بالای غرم هیزم برآمد است. ثانی پادشاه راست ایستاده فرمود است، که آتش را در گیرانند.

وقتیکه النگه آتش بر آسمان خیسته است، پادشاه و وزیرانش خرسند شدند، که در آخر او را نیست کردیم. آتش در دوام دو شبانه روز سوخت و پادشاه و وزیرانش بی حد خرسند بودند. همین که الاو را درگیراندند، سه کبوتر آمدند، در پهلویش نشسته پریدند، این هم کبوتر شد و از قفای شان پرید است. بخانه مادرش رسید و به صورت اصلی درآمد است.

مادرش زنش را نیز(بخانه خود) آورد و نشستند. در همین وقت آدمان پادشاه باز نزد خانه بچه آمده به ویران کردن آن در آفتادند.

چند و قت گذشت و مادرش به او گفت است: تو به نزد پادشاه درآمده گوی، که من به آن دنیا بودم. پدر و مادرت درستند، در آنجا هم پادشاه هان اند و وقت رفتن بمن منه شش دانه سیب دادند و گفتند: اگر پادشاه وقت داشته باشد، یکبار(خبرگیری) بیاید.

بچه خسیته سیب ها را گرفته به دربار پادشاه رفته است. سلام کرد و احوال پدر و مادرش را به او گفت است. سیب ها را نیز داده پیغام آنها را به پادشاه گفت است.

پادشاه پرسید است: به آنجا چطور میروند. وی گفت است: تنها از بالای غرم هیزم. اگر رفتنی باشی، من نیز همراه ات باز میروم.(با شنیدن این گپ، پادشاه تماما باورکرده است ؑ)

بچه رفت و پادشاه و وزیرانش هیزم را غرم نمودند و به بالای آن برآمدند و آتش زدند. آنها سوختند و وی(بچه) با زن و مادرش بی غم شدند.

گوینده: قرغیز چهارشنبه یف

۳۵- ساله، معلم

شهر- خاروغ

برگرداننده: سرورشاه ارکان

شهر- کلگری- کانادا

۲۰ جون ۲۰۱۸

جمله های گفتگوی شیوه شاخدره گی

1) ک-اِد مرکب وبِف اند لپ" خر از آنها بسیار است".
2) وُزته نه وِزؤن اُم، دے ته گیرڈید"من نمی دانم،(که) وی را نگاه(گیر کرده میتوانید ؟) میدارد".
3) مو بِن دے مُحاکمه چود، وُز اُم توید"وقتیکه مرا محاکمه نمودند، من رفتم".
4) لؤد اُم ترکه سأوے؟ لؤدے: پِس قهِبِن"گفتم: به کجا میروی؟ گفت: برای ارغمچین(ریسمان ؟)".
5) یو گهپ ڈید ثُولو پِی نهودَکِبن"وی گپ زند، گویی میگریسته باشد.
6) بیستے هشت روزاُم یُمند ربِد"بیست و هشت روز در آنجا ماندیم".
7) نه: تے تر مردم چید"گفت: بیا به خانه مردم رویم".
8) برو. نه: ماشین رِمے اُم تمه ازُم قبِن"گفت: ماشین فرستانیم شمایان را از آنجا بیارد".
9) وُز دے روسے زِڤ گه مِس فهم-م"من زبان روسی را نیز می فهمم".
10) سُت اُم بِسهب اُم دي خبِز ربِد"رفتم شب در پیش آنها ایستادم".
11) بشهند غِڈه یو قُد"وی بچه نغز بود".
12) اَه-را، ک-اَم چارِک تَرُم قُڈج"آری، همین مردک به آنجا(رفته) بود است".
13) پُلک ڈئد قبله"پُتک زدن مشکل(است)".
14) یو لؤدے: دِس مهک"وی گفت: این خیل نکن".
15) ک-اَم غِڈه البت تو ند" همین بچه شاید از تو باشد".
16) اَه-را، کو چای گه دے رد دهک خو مأش اُم تاید"اکه، کانی به این(کس) چای ده و ما میرویم".
17) یه عزیزماه، اله، گند"میگویند، که عزیز ماه گنگ است".
18) اسید ته مِس امبَو درس ڈهڈے یا؟ امسال هم(تو) در امبو درس میدهی؟".
19) یه بشهند اِک اِث آدم"وی تماما آدم درست است".
20) یبِد مو رَزین، وُز ته دَم چار ڈهم"این دختر من است، من او را به شوهر میدهم".
21) یه ته مأش زِڤ فهمت"وی زبان مانر میداند".
22) وَم طِلهپتاو تمه څه سبِت، وُز تَمه قتے سأم"اگر شمایان به خواستگاری او روید، من همراه تان میروم".
23) مو رد غَڅ دے خو درس نه فهمتے، وُزاُم وَم پیڅ اِث نه ژیوج"آن دختری که درسش را نمی فهمد، من افتش(رویش، قیافه اش ؟) را هم نغز نمی بینم".
24) سالُم گه ته مهربؤن اند یے(وے ؟) رِزین دهم تیار کِبِنت" سال آینده دختر مهربان صنف دهم را تمام میکند".
25) تهم بِمُني سور بت"نباشد، پگاه طوی کنید".
26) تو تیتک که یے، وَم تهم خو سور اند خو کهل تے کے"رومالچه ات کجا شد، آنرا در طویت به سر کن".
27) مَکِے حکیم بیک مِس پَدُم قُد، گُمؤن"امک امان بیک هم، به گمانم، آنجا بود".
28) یه غَڅ دے قوم نِست نه؟" همان دختر مگر خویش اش نیست؟".
29) ای قَرادِک، وُز اِک څه وِزؤن اُم؟"ای اکه جان، من از کجا دانم؟".
30) یو ازَم یت، خو لؤدے: سه مو یارِج قه"وی از آنجا آمد(و) گفت: رو آردم را بیار".
31) مے تاڤ گه-ت دے سُت پَدُم مو امک ارد سلؤم لؤڤ"اگر این دفعه آنجا روی، به امکم سلام گوی".
32) دارے(ی)بِن چود ار وے څیم ات یو سُت خُب" دارو را به چشمش چکاندند، او صحت شد".
33) اَه-ڈه، تَرؤد یَد چای بِرئز خو سه" ای بچه، به این جا بیا، چای خور و رو".

(34) تر چښمه(ی)اُم ڤَد برات مِس ڤُد" به چشمه رفته بودیم، برات هم(در آنجا)بود".
(35) یو دِس خښ ملال سُڎج ادے مه پیښخ"وی چنان سخت ملال شده است، که هیچ نپرس".
(36) یېد تو نِباس نِست نه؟"مگر این نبیره ات نیست؟".
(37) یو غوغایے اچه نه ژیوج"وی جنجال را تماما دوست ندارد".
(38) زلمک تِنجېت-آه؟ زن امک، شما تینجید(جور استید م)".
(39) اسید ڎو برابرے وے پرواسینج ڤا زئم" امسال(حاصل را) دو برابر سال گذشته میگیرم".
(40) یېد مو زلمک ترکه سَت؟" زن امکم کجا رفت؟"
(41) ای ڤِرا، توندېن تئر بوت ېن یست-آ؟ "ای برادر، تو بوت های سیاه داری؟".
(42) یم تو نصوار لپ بې مزه" همین ناست نهایت بی مزه (است)".
(43) ڤِدیرم مو رد دهک"جاروب بمن ده".
(44) اَه-را، ملک اُم غل نه وینخ" جوره، ملک را تا حالا ندیدم".
(45) اَه، دِس فربے یو(وهرگ م) ڤُد ادے، شچ ڤُرجت کباب اُم چوږجت"وی(بره) چنان فربه بود، اگر حاضر میشد، کباب میکردیم".
(46) اَه، سوُگ لوُڤیج اته بابِک، یو ته نقل څه کِښت، تُلو ڤُڎج وے قتے"بلی، بابک افسانه گوی (ماهیر)است، وقتیکه افسانه گوید،(حس میکنید، که) گویا او اشتراک چی همان حادثه باشد".
(47) پنجاه وئب ارد اُم څِد"قریب تا پنجاه درزه درویدیم.
(48) اَه پُڅې دے چید دِڤےخمبین"پسرم، در خانه را پوشان".
(49) وُ-ڎه، ملک ارُم آه؟ آی بچه، ملک در آنجا (هست)؟
(50) وُز اُم سُت یو ڤُک وے دیوالے چوږج یَن اس یَن" من رفتم وی تمامی همان دیوار را ویران کرده است".
(51) وم اند وم ژاو نه زئد"گاوش نمی زایده است(عینا: او را گاوش نه زایده است)".
(52) مو ند مس دوُند گه وِڎئد یست" من هم همینقدر وجب دارم".
(53) عجب پیر ته خو کِنے پے دے غِڎه "خود را به همین بچه گرنگ میکنی".
(54) وم ېن وینت، نهله، ڎوربانو نهن" او را دیدند، میگویند، مادر ڎور بانو(است)".
(55) مو مرکب مود"خرم مرد".
(56) اَه-را، یېد دوُند بشهند چوپوُن ادے یے چیز غدر نه کِښت"جوره، این چنان وپان نغز است، که یگان چیزی را تلف نمی کند".
(57) یېد کباب مو ڎِندوُن کاج اند رېد این کباب در کاجهای دندانم ماند".
(58) چوښت اُم ادے جوُنداریېن ېن بُڅِنَک اڅ ڎاد پے مو"دیدم که به ناخواسته، نخچیر ها به من دچار شدند.
(59) تَر خو مادر ڎُست گه-م نه سُت خو توید اُم، دوُند ارد مو قهر سِفید" با مادرم نیز خیر و خوش نکردم و رفتم، همین قدر جهلم خیست".
(60) اَه-را، پے دے چوُښن گاز هر چهی څه نه خیرت گوښت یکبار، وے کار خوُم" آشنا، کسیکه در جوشن گاز گوشت را نخورد، کارش خام است".
(61) یو یدوُ مو قتے بلد"در اینجا او با من شناس است".
(62) وُزاُم سُت یَدُم، وِلاغېن ېن نه دهکچود" من به آنجا رفتم، الاغها را ندادند".
(63) ازوُد اُم توید یے(یورغه م) ڤارج موند(ڤُد م)"از اینجا رفتم، یک اسپ یورغه داشتم".
(64) برو. وورج خیل موتےدَو ڎاد"گله گرگها به من حمله آوردند".
(65) یَکے-م پهلےگهښت، مال درک نِست"یکی نگاه کردم، که از رمه درکی نیست".
(66) یت-م ار دم دره څُب مئسک اُم(شغ. میسک م) خود"به آن دره رسیدم، تارون زیاد خوردم".

67) لوِدے اَه قُده، تو-ت لپ بِي وُعده چارِک قُذّج" گفت: ای قده، تو نهایت آدم بی خدا بوده یی".
68) وے تهت لپ فهندزن قُد"پدرش نهایت فریب گر بود".
69) چارِک زِبُد اس محرکه ندے"مردک از محرکه گریخت".
70) بعد یو اس بناجے دے مردم دریالهف ڤه توید، پوُند ڤه نه تویج"ثانی وی از ترس مردم لب لب دریا رفته است و قد قد راه نی".
71) تُبنپ خُبنپه نِست خو تیزد پے پِل"با قروت اتاله را پخته به ایلاق میرود".
72) دے واښ نِبنپیرت ات پے پِل فریپچ" همان علف را پایمال کرده به ایلاق جا رسید است".
73) وهڎ چارکِن مے امباج گهپ ڎبِن" همان مردان بجای این گهپ میزنند".
74) هم اس کلخوز، هم اس حکومت پول زئزأم"هم از کلخوز، هم از حکومت پول میگیریم".
75) یبِد دریا نُر قُدُق سِخ" دریا امروز قودوق شد است(یعنی کنار هایش یخ بستند و مابینش نی)".
76) وهزداو آسوُن څه ڤِد، فکښ وهزین" شنا کردن اگر آسان میبود، همه شنا میکرد".
77) اَه-را بیدے وهز دے تے ته بِناورے اَمُخت نه سأوے " آشنا، درست تر آب بازی کن، با این حالت شناوری را یاد نمی گیری".
78) تو-ت بجگله ترڎبِنتاو ژیوج"تو بچه ها را جنگ انداختن دوست میداری".
79) یبِد تو ژاو ووُغد ار گاه څه نَو زئخ"گاوت صدا میکند، شاید نو زایید است".
80) زئخِن قَزته پے پُبنته نه سوُد، بنَپ بنَپ ژازد ات یاڎد ار پِل" بز نو زاییده گی در پشته نمی ایستد، تیز تیز دویده به ایلاق مے آید".
81) پرواس اُم دم قوُل اند ویبنچت"پارسال در همین قول شنا کرده بودم".
82) اَه-را، دے دست موزه تروُ(د) ڤه شَغ څِی اُم"آشنا،(همین) دشت پوشک را به اینجا بیار، خار را میدروم".
83) زریځ دے ماده قَد یه ته نه ووُقت" مادامی که کبک ماده باشد، وے نمی خواند".
84) برو. ڎو رِن یے چاراند څه قَیبِن ویف ته ابین لوُڤبِن"اگر از یک مرد(ک) دو زن باشد(هم) آن زنها را(ابین)پلانج میگویند".
85) وهڎ ابینارج بِن تَر کار نبنتاید"(همان) پلانج هابکار برآمدند.
86) اَه-را، دے نبیره گوُن بِن بشهند آدمین" آشنا، نبیره هایش آدم های نغز اند".
87) یو دوُند بشهند پِلئس وافت ادے، آدم حیروُن سوُد"وے گلیم(فرش م) چنان درست میبافد، که آدم حیران میماند".
88) دے موسفبِد اند بِن دوُند نِباس ات نَبسه ادے فکښ بِن کلته" همین موی سفید همین قدر نبیره و ابیره دارد، که همه اش کلان اند".
89) اَه-را، دے ند بِن اس دے نَباسگوُن دے نَبَسه (ی)بِن بیدے" آشنا، از نبیره گان او ابیره هایش بهتر اند".
90) آسته دے تے نه واښے" آهسته تَر رو، نه افتی".
91) وئبنچِن ته اس وے جای تے اندوُزین"افتاده را از جایش مے بردارند".
92) گیگُرد دهک، مو یاځ وِزُد"گوگرد ده، آتشم خاموش شد".
93) تو-ت پِراکےلپ کئخچت ات شِچ ات خُب سُڎج"تو پیشتر بیسار می سفلیدی، اکنون صحت شده یی".
94) پِراکے عزیز خوُن چارِکے جُمه چُک ڎاد"(در زمان پیش) عزیز خان مردک را(کس را) با چوب میزد".

95) اَه-را، خو ییڤ دۈند اباخ ِرِنِک ادے، اچه گهپ نه فهمت"جوره، این چنان زنک ساده، که گپ را تماما نمی فهمد".
96) آدم بشهند گهپ څه نه فهمت وے ته اباته لۈڤېن"آدمیکه گپ درست را نمی فهمد، او را اباته میگوییم".
97) تو ته لپ کئخے تو بۍبں بنا دهرڈ کِښت؟"تو بسیار مے سفلی، ممکن شَشت درد میکند".
98) اسید خاج ڤیست جهلدے دوۈم سُت" امسال خرمن کوبی تیز تَر دوام شد".
99) تو ته اس څه وخت اند خاج ڤیسے؟" تو از کی خرمن کوبی را سر میکنی؟".
100) دم کُرته رے استَر ویڎ"برای کرته اش استر انداز".
101) آدم دے تَر پۈند ڎاد، یو ته نه وِژِفڅ" آدمی که عزم سفر کرد، دیگر از راه بر نمی گردد".
102) لهک ییڤ رِنِک وِژَفڅ خو سۈد تَر خو چار چید" بگذار، همین زنک برگشته به خانه شوهرش رود".
103) اَه-را، پے گَل یه چښمه وارڤد"جوره، در(به ؟) گل (بیا ؟) چشمه میجوشد".
104) غیرے دے موند یے چیز گه نِست" به غیر از این من چیزی ندارم".
105) وے کهل تے ڤِرېښمِن پکال ڤَد"در سرش توپی(کلاه ؟) ابریشمی بود".
106) مو چَپهن کینه سِڅ" جامه ام کهنه شد است".
107) ییڤ چای وُرڤ ڎاد-آه؟ چای جوشید-آه؟(برو.)".
108) وَرڤهن بنَخ سَت وے تا ره خو یو پِڎڎج"آب جوش به سرش ریخت و وے سوخت".
109) دے مال وِژیب ار کِښت مه سۈد" رمه را گردان، به کشت نرود".
110) برو. یم بنَخ وورڤ نه ڎئڅ" این آب، به گمانم، نه جوشیده است".
111) نُر دۈند کِښِندود گِمۈن سملات ته نه سۈد"امروز هوا ویران، گمانم، سملات نمی شود".
112) ییڤ وِڎِچ کِښِندود رُوښت" گنجشکها یکباره پریده رفتند".
113) اسید لپ ابرِدخ ڤُد"امسال هوا نهایت ابرناک بود".
114) یو چارِک یَښچ دو بون گے (ی)اند خو وِروڤج"همان مردک در دو راهه آمد است و ایستاد است".
115) دبڤ وِروڤجِن بن مِس نئڎیت"همان راست ایستاده گی ها را نیز شینانید".
116) دے ابر چِس څرهنگ تاریک زمۈنه اچه فرق نه کِنے"ابر را بین چه خیل تاریک است، زمانه را(اطراف را) تماما فرق نمی کنی".
117) رستم دۈند شُم غِڎه دِدے، اچه کار نه کِښت" رستم چنان بچه تنبل هست، که تماما کار نمی کند".
118) تمه دِس مه لۈڤیت وورج گه وے مو بُچهک نه خیرت؟ شمایان اینطور نگویید، باز گرگ نربز ما را نخورد".
119) مال ڨتے ته ییو ۈیته ۈیت کِښت" با رمه یک کس اوی اوی میکند".
120) اَه یخ، تو بهس وُل وُل کے وُزاُم بسئڨُځ"خواهرم، تو بس پچیر پچیر کن، من خوابیده اُم".
121) تو ییدرد چیز بِسگرے؟" تو در آنجا چه مے کابی؟".
122) څۈندے تو بِسکورِج نه ڨورِجے؟ چقدری که تو را جستجو کرد است نه یافته است".
123) اولبَز ڨُک بهښ"پیش پزک نصیب همه".
124) ییڤ څه رهنک هج کُد کته ره مبڅ دے ند او او تیزد" این چکونه سگ است، که روز بردوام اقفس(او او ؟) میزند".

125)	دِس ۏی ۏی یست ادے نو سملات ته پِس پدۏ یاڈد"چنین گهپ گهپ هست، که به اینجا سملات نو مے آمد است".
126)	دهڎ پن تر خو حوېلے دېد" آنها به حویلی شان درآمدند".
127)	تر دِي حوېلے مو ند چیر؟"به حویلی اش چکار دارم؟".
128)	برو. تو دېڤ بچگله کار رِمے"تو این بچه ها را کار فرما".
129)	ۏُز اُم ڤارج قتے دے ژِنِج ورِېښت خو نرِجید اُم" من با اسپ از این برف گذشته رفتم".
130)	بهس دے ڎیر ارد شِچ غبار مه سۏد"خاکِښتر را نکاب(نه پال ؟)، جنگ نشود".
131)	نُر اوېچ خُښپه ڤېت، ڤُراُم" امروز اوېچ خُښپه(اتاله، که از آرد و نخود اره لش پخته شده است) بیارید، خوریم".
132)	معصوم تر هر کاراڎ اوېچ سۏد"معصوم به هر کار اره لش میشود".
133)	اَه بچگله، تمه سېت"بچه ها، شمایان روید".
134)	یے مه، ۏُز اُم نُر بېکاره" منه، من امروز بیکار هستم".
135)	مے شیگ پن پِگا ڎ از پِل خمبېنچ-ه یۏدرد"همین گوساله را الـه کی از ایلاق آوردند، حالا هم در اینجا بود است".
136)	وے تنه خِرچت یو چئوجے خو سُڎج فکه زخمے" تنه اش خارش کرد و وی خود را خارید است و بدنش تماما یاره دار(زخمی) شد است".
137)	یم وِښکیمچِن وۏن مے ژیڤداو آسۏن" این پشم تازه شدگی، ریسدنش آسان است".
138)	ښئیجِن آدم ته فک چیزاڎ فهمت"آدم خواندگی همه چیز را مے فهمد".
139)	لپ سِت بازے مهک تو ڎُستېن ښچهفېن" بسیار خاک بازی نکن، دستانت مے کفند".
140)	ناش گل ته می(جوزا ؟) مئست اند ښِچَفڎت"گل زردآلو در ماه مے مے شکوفد".
141)	اَه-را، دے خو پُڅِک مه ښیڤج"اکه، پسر چه ات را لت نمی کردی".
142)	ښُڎچِن ارد ته آدم باورے نه ڎید" به شنیدگی آدم باور نمی کند".
143)	ڤِرا، مے خو کَښت ته تو څه وخت یهنے" جوره، غله ات را تو کی آرد میکنی".
144)	یه نو اس ښهر یڎچِن، ۏُز اُم وم نه فهت"وی از شهر نو آمدگی، من ویرا نمی فهمم".
145)	دِگه کار کِن ات تو تو یئداو آسۏن"دیگر کار مشکل است و بردن تو آسان".
146)	هر څۏند (پُلک ؟)څه ڎهم ، اس دم ژیرتےدۏند تَښپَل نه زِبینت" چقدریکه با پتک زنم هم از این سنگپاره هم نمی خبزد(هرچند با پتک میزنم از این سنگ، قدری سنگپاره هم نمی پرد ؟)".
147)	مے دۏند مال ازِي(د) زِبېنتاو لپ ڤین" همین قدررمه را از آنطرف (دریا) گذراندن نهایت مشکل است".
148)	یېد گل قربۏن تازه آدم، اس سحراند تِدیرڎت تا ڤېکه (ی)ېخ" گل قربان آدم پاک است، از پگاه یی تا بیگاه یی (خانه را) میروبد".
149)	زِنـاڎچِن جاگـه تـه بشـهند اڎ تهل ڎبِن" ظرفهـای شسـتگی را درسـت کـک بـالای هـم میگذارند".
150)	رشید اند دایم وے در ات درگاه زِدوِرِچِن"از رشید حویلی اش دایم روفتگی".
151)	نه ڤهرات ڎاد اس خو ماۏنه تے مو رد مِس یے چیز زاښچ" نتوانستی از معاشت بمن چیزی میخریدی".
152)	یو کُد سُت تر وے گُنه، یو ڎادے وے ژیر" همان سگ به طرف او رفت، وے آنرا سنگ زد".
153)	تر موگُنه (ی)ے څه چوښت، دۏند دۏند اِک څېمېن پن وَم اند ڤُد" وقتیکه بطرف من نگاه میکرد، چشمهای میده میده داشت".

154) برو. دے غِڎه (ی)ے کو څه چیز ژِرُښت یېد دِس ورم څه" همین بچه را کدام جانوری گزیده است، که این خیل ورم کرده است".
155) اس ژیڤداو اڅ دِگه مو ڎُست آمُخت سُڎج" از ریسیدن دستم عادت کرده است".
156) یے چیز بي ادبے مهک" یگان بی ادبی نکن".
157) یم ڎوٚغ عجب تَښپ" همین دوغ عجب ترش است".
158) مے هرهرېن یکبار رِښئو، دي تے ښئخ پَر لپ سُڎج"همین هر هر ها را یکبار تازه کن، شاخ و پرشان بسیار شد است".
159) صفر ښهب اندویج خو تویج" صفر شب از جایش خیسته رفت است".
160) دي بجگله اندوٚز تر مکتب دېر دیڤ ارد مه سوٚدهمان"بچه ها را بیدار کن، به مکتب دیر نمانند".
161) برابر ښهبے وے اندوٚزد خو یو تویج"نصف شب او را بیدار کرد است و وے رفت است".
162) ژاوېن بن ارِیخِن دے ڨَد، مه اندوٚز ویڤ خو یَد. اگر گاوان دم گرفتگی باشند، آنها را نه خېزان و بیا".
163) نښتیداو تے تهم مو به یاڎ ویڎ"دروقت برآمدن به خاطرم بیار".
164) دم امبَښخے شمال نِښفېنچ"همین ارچه را شمال از ریشه کنده است".
165) گرڎه ڨه هر مے ښوڨد نَگوٚل خو خهرأم"نان را بیار در درون شیر تر کن و میخوریم".
166) اَه یَخ، دم پهی نِمئڎ، ڨُرأم" خواهرم، جورغات را تیار کن، میخوریم".
167) نِښخِرېمچِن جای ته تئر سوٚد" جای گازیدگی سیاه میشود".
168) برو. دے غِڎه بشهندِک اڅ نِښئب لهک تر خوڎم ڎېد"(گهواره) همان بچه را درستکک جنبان، خواب کند".
169) تو بهس مو پَرخئپ، وُز ته نه لوٚم" بس، تو مرا نه کاهان، من نمی گویم".
170) دوٚند چیز نالے گرنگ ات مأش چو" چرا اینقدر می نالی، ما را گرنگ کردی".
171) یه غَخ بِخ ڎئخ ار کِخار خو ڨِخ" همان دخترچه در آتشدان افتید است و سوخت است".
172) دے مال ته څه وخت ڎیڤداو ڨېن" رمه را کی دوشیدن مے آورند".
173) وَم بن چار ڎاد خو مو جِگهر وَم جهت ڨُد"او را به شوهر دادند و جگرم برایش سوخت".
174) دے خربُزه څئپ یېد تُلو پئخچ"کانی همان خربوزه را دست کرده بین، بخیالم پخته است".
175) یو ڎاڎج مو تے ژِدئق اڅ خیره خو نوشچ" وے بمن با دقت چشم دوخته ایستاده است".
176) تېر دِڤوسک لَپ ژِرَرِیج" مار سیاه گزنده سخت است".
177) اَه یَخ، خو گرڎه بن زِبئت ڎَدېن دهڎ" خواهر جان، نان هایت را از تنور گیر، سوختند".
178) تو ژاو دے زاد فِلله خید مو خبر کے" وقتیکه گاوت زایید، فلله خوری مرا خبر کن".
179) سَت أم، یه مو خَلِک رِزین ته لوٚڨد: یم چهی؟" رفتیم، همان دختر چه میده میپرسد: این کیست؟".
180) پرواس اُم وُز وے وینچت یَڎُم "پارسال من او را در آنجا دیده بودم".
181) مو ند یے پِتِش یَست، یو نه سوٚد ښئیتاو" من یک امک بچه دارم، وے خواندن نرفت".
182) صفر، چید بت څه بهر چو؟ صفر،(ساختمان) خانه را به چه حال آوردید".
183) مأش أم، یے مه نَخت خاښدره چے ات دیڤ زِڤ خُبرنوٚنے" ما انه، شاخدره چی استیم و زبان اینها شغنانی".
184) اَه گوهر، کو یے کَت اِک-اڅ سوٚگ مے رد لوٚڤ"گوهر، کانی یک افسانه چه(گگ م)کوتاه گگ به این گوی".

185) مأش قِداو مِس ار وے سور شرط نه" بودن ما هم در(طوی) او مگر شرط".
186) یېدند اُم پاڅ وېڎد ات یو نخچیر ژِدَقَست خو ارقه تے وئښت" همین که تیر پراندم، نخچیر به پشتش افتید".
187) مالچِن پۈست مو ند ڨُد نه فهمم ترکه سُڎج"من پوست مالیده گی داشتم، نمی دانم کجا شد است".
188) پدۈ دوس گُنه (ی)اِک کار مو ند ڨُد، دڎ اُم یت" در اینجا کمکک کار داشتم، برای همین آمدم".
189) غله سُڎجت غله اڅ بِښ خیرت" کلان شد است و حالا هم سینه(شیر مادر م) میخورد".
190) وَم بَکَل تر غجید بِزین خو ید" همان گاو یکساله را به آغل خانه درار و بیا".
191) یه فرغېمځ(شغ. فرغېنځ م) غل نه زئځ"همان گاو مان(ماده گاو یکساله) حالا(هنوز هم م) نه زاییده است".
192) یېد پُخلُت رهنگ آدم دۈند ووښیار" آدم قد پست هوشیار(میباشد)".
193) سه تر دم رِڕۈڨ خو پیخ زِنے" رو به نزد همان شراره رویت را شوی".
194) ژیرِن دېوال کِنېن، یُمڨه حیۈن نرجیداو نه ڨهرڎېد" دیوار سنگی میکنند و حیوان از آن گذشته نمی تواند".
195) مو پاڎ خیرت ار جا څه ته مو رِمے ېن" پایم مے خارد، به کجایی مرا مے فرستانند".
196) اَه برابر ات مو گهپ جِواب گرڎېنت" همین زمان جواب گپم را گرداندی".
197) غُله (ی)ے زار اُم ڨُد ات مأش موم ماد" ما تماما کلان بودیم و مادر کلان مان مرد".
198) وُز اُم مال ښِکید ڨُد خو یت اُم اِده"من به جستجوی رکه رفته آمدم".
199) یېد دروغ لۈڨد"وے دروغ میگوید".
200) عقلی ما یَدُم اڅ سۈد وېف پوښاک زِنېد"عقل ماه به آنجا رود، پوشاک شانرا شوید".

ملکھے کافے دریا

در سالهای سال(در وختهای وخت ُ) ڤُذّج نه ڤُذّج یے پات ښاه ڤُذّج. دے پات ښاه (ی)اند ییو اڅ نازیۈن پُڅ ڤُذّج. یو، وے پُڅ کلتنک سۈد ات، یو لۈڤجے: اَه پُڅ یکبار سه مو خزینه چس زِق مه سه. یېد غِڎه سُت تَر خزینه(ی)ېن، دے فُک تماشا کِښت اته یاڎد تَر یے کینه محلله پچ وِښیځ پے وے برابر نه یاڎد.

یو ک ېد اند در نیو ڎېد خو یاڎد تَر خو تهت خېز. لۈدے: ای تهت چیز ارد ات وے کینه محلله وِښیځ مو رد نه دهک چو؟

پات ښاه لۈڤجے : ای پُڅ، تَرَم یے چیزاڅ نِست یو چے نِخِښت دے جهت اُم وُز تو رد وِښیځ نه دهکچود. یو غِڎه لۈدے: نه وِښیځ مورد دهک وُز سأم تماشا. یو وے تهت مجبور سُت وم وِښیځ دهکِښت وے رد یو زئزد خو سۈد وے محلله یېت کِښت چِست ادے دِگه جا تـارِک تَر وِڎۈمب یے جای اند رُخ. یو خو ڎُست ڎېد ترُم یے صورت. اس دستے وے خِشروییے صورت وِڎۈمب رُخ ڎېد.

یو بعد وے صورت زئزد خو تَر خو تهت خېز. لۈڤجے: اَه تهت، مے صورت ات مو رد رِن ڎاد ، نه ڎاد ات وُز ته اس تو ښهراند تیم. وے تهت دَڎ لۈڤجے : ای فرزند، وُزاُم دے صورت از خُلِکے ندے ښکود نه ڤود اُم دے اته مے مهلے پیرے ندے ته اس که ڤِریم.

لۈڤجے: نه فِد مو رد تُښه ات موزه کے خو چهِل سوار گه مو رد دهک خو وُزاُم توید. وے تهت راضی سۈد. سحرَکے یو غِڎه اندیزد، دے خو خلق قتے تیزد. تِیین تِیین ات یَدین یے جای اند وېڤ تُښه نـه رِست. ک-ېد اند ښهب ښافڅېن. پات ښاه بچه بعد چُرت ڎېد خو لۈڤجے وُزته مے خلق خون اند وِریڤداو نه ڤهر ڎیم.

سحرَکے ته اندیزد، خو تهت ارد خهط نِڤِشت وے خلق فُک وِژبېت. خُبڅ خو ڤارج تے سوار سۈد خو تیزد. تیزد تیزد اته یو سایه ڎېد. چِست ادے اس یے محلله (ی)اند پِدۈځ داڎ گه ڎَد تیزد. یېد یاڎد دېڎد تَر وے چید تَرُم ییو اڅ کمپیر. خهی یېد غِڎه سلۈم کِښت بعد لۈڤجے اَه مادر، وُزته نُر ښهب تو جای اند نِڅ اُم.

یه(ی)ےلۈڤج: ای پُڅ بشهند اما به دۈند شرط ادے ښهب تَر ڤَج څه نه نَښتِیے. یو لۈڤجے: اَه نهن دِگه قېله ات یېد آسۈن کار. بعد وے غِڎه زارڎ تے غلچ رِست. فکر(ی)ے چوږج ادے یېد کو چیز گهپ یېد کمپیر مو تَر ڤَج څه نه لهکِښت. برابر ښهب اته یېد غِڎه اندیزدخو نښتیزد ، چِست ادے تر یے ښهر گریه ات ناله تر یے ښهر بزم ات رزم. دڎ دېڎد خو ښئفڅت.

سحرَکے ته یه کمپیر لۈڤد: اَه پُڅ، وُزاُم ڤېگه تو رد لۈڤد ښهب تَر ڤَج مه نَښتے تا-ت نَښتوید. ښاج ات نه ڎئرت-آه؟ لۈڤجے: ای نهن ښاج اُم نه ڎئرت ات چیزارد تَر یے ښهر خوبے ات خوشے ات تَر ییو گریه ات ناله؟

لۈڤجے ای فرزند، یېد اند یے ڎېو برجای. بعد وے رد مگم هر مېڅ چارصد گرڎه، یے ښیج ڤېن ات یو خیرت. هر گاه نَی یو نیست ات نابود کِښت. بعد یېد خوبے ات خوشے دۈند جهت ادے، وے (ی)ېن ڤېگه انجوڤج پِتئوجېن در جایے زِڤَن ات تَر دے یے گه ښهر گریه ات ناله دۈند جهت ادے، اس ښُمني ندے ته دے ڎېو ارد اوقات ڤېن.

یېد غِڎه دَڎ اس وم کمپیر جای اند اندیزد خو تیزد، یاڎد تَر وم چاه کهل یو ڎېو غل نالهن کِښت. لۈڤجے: ای ڎېو، خلاص تو څه کِن اُم ، تو مو رد چیر کِنے؟ یو ڎېو لۈڤجے: هر چیز تو مقصد ات مراد څه فِد، وُز تو به وے فِرئپ اُم.

یېد غِڎه اندیزد خو سوٰد تَر پات ښاه خېز، ڨهښ وېڎد خو مهک ارد خو ورافڅت. لوٰڨجے: ای پات ښاه، وُز اس تو یے نیکے تِلهب اُم. پات ښاه لوٰڨجے: لوٰڤ. لوٰڨجے: وے خو ڎېو مو رد ڎه. یېد پات ښاه لوٰڨج: تو-ت عجب بے عقل آدم نه ڤُڎج. مأش اُم ڤیگه اس وے خلاص سَت. تو ڤا خواهښ کِنے وے یېت چِید.
یېد غِڎه ڤا اندیزد خو سوٰد ار وے ڎېو خېز لوٰڨجے تو خلاص څه کِن اُم ، تو مے ښهر چِیپه یے؟ یو ڎېو لوٰڨجے: وُز لپ نَی اته یے گُج ڎُم غدر نه کِن اُم . یو پات ښاه بچه لوٰڨجے: قسم څه؟ یو ڎېو به عقلے یېکلے سهڤځے قسم خورِج ادے یے یے چیز نه رَف اُم.

دڎ یېد پات ښاه ڎېد حکم وے ڎېو یېت ین خو یېد پات ښاه بچه ات یو ڎېو اندیزین خو تِیېن. څئر خیر نیڎت ښوٰم سوٰد ات وهڎ یے جا دندے نِڎېن. پات ښاه بچه سوٰد خو ڤارج تبیله ڎېد خو یاڎد ښافڅېن.

سحرَکے ته اندیزد سوٰد تر خو ڤارج خېز ارم وے چِل چواز دوٰند، یےچیز گه نِست. دڎ پات ښاه بچه یاڎد خو درو نیود سوٰد ات یم ڎېو اگه سوٰد. لوٰڨجے ای پات ښاه بچه ، تو چیز نهوے؟

یم غِڎه لوٰڨد: ای ڎېو، خو وے رهنگ خارا ڤارج موند ڤُد وے-(ی)ات خود یو تو سېر نه چو ات وُزته تو ڎِندوٰن کاج اند اڎ نه سأم. یو ڎېو لوٰڨج: ای پات ښاه بچه، دم صورت څه ښِگرے تو ڤارج ڤتے ته مأش تَرُم اچه نه فِرهپ اُم اته وُزته اره مېڎ تے تو فِرئپ اُم. پات ښاه بچه راضی سوٰد. یو ڎېوے لوٰڨج: یه سوار مو سه. پات ښاه بچه تا سوار سوٰد یېد ڎېو در پرواز ڎېد.

یېد پات ښاه بچه چِست ادے زمونه یاڎد ات نرجیست. یېد ڎېو ڤیرت خو یے ښهراند وے نئڎد. لوٰڨجے اَه پات ښاه بچه تو ښِچ، یے مه، ک-وٰد اند نِڎ، اره مېڎ تے مو چِس. اگه نه یَت اُم، تو خو فِکرے کِن.

ڎېو اندیزد خو حی کِښت. سوٰد تر وَم ملکهے کافے دریا جای ڤَپ وَم ڎید ار صندوق وَم خو زئزد خو ار پات ښاه بچه خېز دم فِرئپت.

لوٰڨجے اَه پات ښاه بچه، وُزاُم مرِزوٰنج. وُز سأم تر دم جَنگل یے چیز ڨِری-م سېر کِن اُم خو تهم اُم تاید اته تا مو یتاوېڅ البت یېت دم نه کِنے. ڎېو اندیزد خو تیزد ات ملکهے کافے دریا تو اس صندوق اند لوٰڨد: چار ښِچ مو ند ڨِد خو یېت مو کِښت.

پات ښاه بچه دم صندق یېت کِښت. یه لوٰڨجے الاو مو رد ڎه. یو وَم رد الاو ڎید ات یه ڤا لوٰڨجے: چار موند ڨِد سوٰد مو رد زریځ انجیڨد. پات ښاه بچه یے تو اندیزد خو تیزد. یم ملکهے کافے دریا ک بېدند خو ڤِرادهر موی ڎید تر سوٰز. وهڎ حاضر سېن، ڤَپ وَم ڎېن خو کوے قاف.

پات ښاه بچه یاڎد ادے یېد اند یے چهی اڎ نِست، ڎِد تر نیود اته ڎېو فِراپت. لوٰڨجے تو رد اُم لوٰد تا مو یتاوېڅ دم صندوق یېت مهک. تو ښِچ ڤا نِڎ اره مېڎ تي ته وُز یَد اُم. اگه نه یت اُم تهم خو فکرے کِن. دڎ اندیزد خو تیزد. یاڎد تر وَم چِید فِراپت. یه لوٰڨجے جای خو کِن ات مو ڤَرادهر څه یَدېن هم تو کهل پِتِن ېن ات هم مو کهل.

یو ڎېو لوٰڨج: هر چا مو جای کے: تو ڤِرادهر څه یدین تو ڤین اڎ خو انجه. اگه پېښڅېن تو-ت چیز ارد ڤین؟ تو وېڤ ارد لوٰ: تمه تِیېت سَیلے ښهرها وُز تاقه اڎ رِس اُم ڤین سأم. وهڎ ته پېښڅېن تو: مأش تهم تو رد چیراُم؟ تو لوٰ ادے: خو جوٰن مو رد دِڨېس بت وُز وے ڤتے بازے کِن اُم . وهڎ ته خو جوٰن جا تو رد دِڨېس ېن. تهم دِگه ته وُز ات تو فهم اُم.

څئر، یِد دے ڎېو جای کِښت. ڤېگه ره ات وَم ڤِرادهر یِدېن. چِس ېن یه وېڤ یَخ ڤین اڎ، وهڎ وَم پېښڅ ېن: اَی یَخ، تو رد څه؟ یه لوٰد:ای ڤِرادهر، تمه (ی)بت ارهی نفر تمه سبت سَیل ښهرها کِښت، ڤین نه سبت ات وُز تاقه اڎ ڤین سأم. وهڎ ېن لوٰڨج: مأش تهم تو رد چیراُم؟ لوٰڨجے: خو جوٰن مو رد دِڨېس بت تمه تِیېت وُز بار وے ڤتے بازے(ی)اُم.

وھڎ ہن لۈڤج: دریایے شور بین اند یے چنار، وَم چنار اِرد یے پِسہنک اوہزۈن. وَم پِسہنک ته زئزے ڎھڎے سنگاف اِرد. یه ته ڤِراۈد، ازُم اند ته نَہنتے(ی)ہن ارھی کِہنئیخ بُخ، وبِف کھل ات دے زاہنت مأش ھر جا ڤَے اَم ک اُم ند ته مأش جۈن نَہنتیزد.

یید ڎہو دے فُک نِغُہنت.سحرَکے ته وھڎ وَم ملکھے کافے دریا ڤِرادھر اندیځہن خو تِیہن ات یید سۈد تر دریای شورچِست یُم اند یے چِنار یه پِسہنک اوہزۈن. وَم زئزد ڎید سنگاف اِرد. ازُم اند نَہنتے(ی)ہن ارھی کِہنئیخ بُخ. یو وبِف کھل یتینت خو یاڎد. ملکھے کافے دریا ڦَپ ڎید خو حی کِہنت. اره مہبڎ تے ار دے پات ہناه بچه خہز فِرایت. دڎ دے غِڎه گه زہزد خو اندِزہن خو تیین.

بعدے څۈند مہبڎ ہۈند تید یَدین یے جای اند خو نِبڎ ین. یم ڎہو لۈڤد تمه ک-ۈدند نِبڎ ہت اته وُز ته شِچ یَد اُم. یت یے چِنارہُن اند خو خو دَم چے ڎئد. چوبہنتے ارھی چبۈد ہن یت خو چنار خئہں تے (ی)ہن ناست، یه بیو لۈد، اَه یَخ، تو نقلے کِن، یه بیو لۈد، نه یَخ ، تو نقل کے. یه کلته دے لۈڤجے، ای یَخ وُز چیز نقل کِن اُم پات ہناه (ی)ارد ته کِنہن مویدخایے ادے وے پُخ ملکھے کافے دریا ڦتے یت. پات ہناه ته وے خو نازِیۈن ڤارج زھرالۈد کِہنت خو، پُخ ارد بئزد. یو ته مے پاڎ رِکاب اند ڎید ، مے یے گه پاڎ ته سہنت ات وے جۈن ته نَہنتیزد.

یه یے گه ڤا لۈڤجے: ای یخ، اگه دے تے یے وے بهس نه ڎاد خو نازِیۈن باشه ته کِہنت زھرالۈد خو بئزد خو پُخ ارد، یو مے ڎُست یئست ات مے یے گه ڎُست ته مِس فِرئیت اته وے جۈن ته نَہنتیزد.

یه یے گه لۈد: اگه دے تے(ی)ے نه ڤهرڎاد، ہهب ته کِہنت خو دِڤوسک خو ڎید ته خو پُخ نیہں ات وَم ته یئست. ات تیر آخِران ہن لۈڤج ادے: ھر تهن ته مأش گھپ پات ہناه بچه(ی)ارد څه لۈڤد یو ته سنگ ات کِلۈخ سۈد.(دڎ وھڎ چبۈد ہن ٣) رِوَزین خو تِیہن.

ڎہوے تو ک ہندے حیرۈن سۈد خو رِست. خئر اندیزد یاڎد ڤا پے دهم وبِف کِہنت خو غَسپ. تر وے پات ہناه بچه ہهر قریب سہن. پات ہناه ہینت ادے وے پُخ ملکھے کافے دریا ڤودے. پات ہناه (ی) ک ہد اند درو خو فارج زھرآلود کِہنت خو بئزد.

مهڎ چِسہن ادے پات ہناه ڤارج ہن زاست ات یت ہن. ڎہو لۈڤجے، اَه پات ہناه بچه، اول ته تو تهت نازِیۈن ڤارج وُز سوار سأم. پات ہناه بچه لۈڤجے: (میلش) ڎہو وے ڤارج پاڎ رد انجیڤد خو ڎید سیچ ار دریا. اس دستے وے زھرے یه دریا جۈہں وِراڤد. پات ہناه بچه لۈد: ای ڎہو تو ت عجب گنده کار چو مو تهت نازِیۈن ڤارج ات زید. ڎہو لۈد: دۈند گه خذمت اُم وُز مِس تو رد چو.

خئر، پات ہناه خو نازِیۈن باشه خو پُخ ارد باہنت. ڎہو لۈڤج: اول ته وُز تو تهت باشه چِس اُم. انجیڤد وے پاڎ اند خو دے ڎید سیچ ار دریا، ڤا که دریا جۈہں وِرافڅت. پات ہناه بچه لۈد:اَه ڎہو، عجب گنده ت چو مو تهت نازِیۈن باشه-ت زید. ڎہو لۈد ادے دۈند گه خذمت اُم وُز مِس تو رد چود. خئر، دے تے تر دے تهت دربار فِرهیہن.

وے تهت ک-ہدند دبدبه ناک پیہنواز وے رد انجوڤد. ہهب اته ہافخ ہن. یم پات ہناه یے جادو رِمید دِڤوسک خو کِہنت خو سۈد وے پُخ نیہں ڎید. یم ڎہو وے تے پیره چِست ادے دِڤوسک اوہزۈن سَت. یم مِس، اَه جۈن، شمشیر ڦتے ڎید وَم قطره یے زھر واہنت دم ملکھے کافے دریا پیخ تے، ڎہو لۈڤج وُز چیز علاج کِن اُم . دڎ دستارے جُل رِبیزد وَم پیخ تے وے زھر درو سپیفت سۈد.

پات ہناه بچه(ی)ے تو خبر سۈد، گمون کِہنت ادے یید ڎہو ته دم به کِہنت. پات ہناه بچه لۈڤجے: ای ڎہو، خو تو-ت دے دۈند مئنت څه چورِج خو جهت ات مو دۈند ڦِلاغ انجهڤے. یید ڎہو حیرۈن سۈد ادے وُز

دے رد چیز لۈم؟ بعد نا علاج سۈد خو دے حکایتے از اول تا آخر دے رد لۈد. یپد پات ښاه بچه فُک دے باور کِښت ات یپد ڎېو سنگ ات کِلۈخ سۈد.

پات ښاه بچه‌-ت وے رِن در نالهن ڎَیېن. چُنۈن گریه‌-ت نالهن کِنېن ات یے موسفیدِک یاڎد. ای اَتَے بزرگوار اِک اُم ڎېو دۈند خذمت مأش ارد چود ادے، اچه نه بافت ات شِچ یپده سُت سنگ ات کِلۈخ خو مأش دۈند جهت نهوأم. لۈڤجے یے چینے ندے ښوڤد مو رد ڤېت. ښوڤد وے رد ڤین یو ارم دعا کِښت وم ژیر کهل ارد کِښت، یو ڎېو ڤا سۈد زنده.

پات ښاه(ی)ے تو ک-یدند خو آدمین اردے لۈڤج ادے وُزته ښُمنے خو پُخ قتےسأم ریېو ات تمه وے رِن زیت خو تَر مو حَرم ڤېت. پات ښاه-ت وے پُخ ، اندیځین خو تِیین. دهڎ مردمین یَدېن پس وم کو محلله وم تے پولاد سُڎج. څۈند کار وے تے کېن ېن یو یېت نه سۈد. خیر ڤېگه سۈد ات پات ښاه خوشے کنۈن یاڎد ادے، لۈڤېن نه ڤهرأم ڎاد. پات ښاه لۈڤج: ښُمنے ته هر رهنگ ڤِد ڤېت ته وم تَر مو حَرم. وُز ات مو پُخ ته ڤا ریېو تے أم.

سحرکے ته یو ڎېو لۈڤد: اَه پات ښاه بچه، نُر ته تو تهت قتے وُز ریېو سأم. دَڎ ڎېو دے پات ښاه قتے حی کِښت. یاڎد یے دّښت اند الاو ڎید کو ڎېو. خو ڤِرادهر موی تر سۈز ڎید. وهڎ حاضر سېن. لۈڤجے ڤِرادهر مے پات ښاه دۈند یے آسمۈن بلندے سِفېنېت ادے زمۈنه مے رد سِځ ڎیف داڎ گه دِڤېست، تهم ېت دے لهک چو.

وهڎ لۈڤېن: اَه پات ښاه، یه مأش تهخت تے نِڎ خو مأش تو سَیل ڎّهڎ أم. پات ښاه تهخت تیر نیڎت، بعد ڎېوېن ڤَپ وے ڎین خو رَڤے آسمۈن. پیښځېن: یم جهۈن تو رد څۈندِک دِڤېست؟ لۈڤجے : شِرُم داڎ گه. ڤا درو سِفېت وے سېن. پیښځین پات ښاه یم زَمۈنه څۈندِک تو رد دِڤېست؟ لۈڤجے : کُلچه داڎ گه، ڤا درو سِفېت وے سېن خوپیښځین: اَه پات ښاه، یم زَمۈنه تو رد څۈندِک دِڤېست؟ لۈڤجے : سِځ ڎیف داڎ گه. بعد اس تهخت تے سیچ وے کِنېن، یو دِگه معلوم نِست تر که سُت؟

ڎېوے تو اندیزد خو ار پات ښاه بچه خبز. یو دے پیښځت: اَه ڎېو مو تهت؟ لۈڤجے: تو تهت ڤارجے ڤود خو سوار سُت خو تَر دهښت تے قمچے ڎاد وُزأم څۈند ژئښت وے (دَم تے ؑ)دریاڤ أم نه چو، نه فه اُم یو تَرکه سُت.

پات ښاه بچه اِک-یدند، اَه ڤِرا، سُت پات ښاه، ملکهے کافے دریا سَت وے رِن. وے ڎېوے رخصت ڎاد یے وے چید اته وهڎېن به تخت ات بخت فِرییت.

گوینده: خدا داد اف رشید

پدر ۹- ساله، معلم

قشلاق-امبو

گرڎېنیج: سرورشاه ارکان

شهر- کلگری- کانادا

۲۰ جون ۲۰۱۸

ملکه کافی دریا

در سالهای سال بود است نبوداست، پادشاهی بود است. پادشاه یک پسر نازپرورد داشته است. پسرش کلان شد است و پادشاه به او گفت است: پسرم، برای رفته خزینه خزینه مرا تماشا کنی، زق نمی شوی. بچه به نزد خزینه رفت و همه آنها را تماشا کرده، نزد حجره کهنه(خزینه) می آید، که یگان-تا کلید(قلفی) آنرا نمی کشاید.

وی به گریه درآمد و به نزد پدرش آمده میگوید: پدرم، برای چه به من کلید همان حجره کهنه را ندادی؟

پادشاه گفت است: پسرم، در آنجا یگان چیز نیست. دیوارش افتیدنی، برای همین کلیدش را بتو نمی دادم. پسرش گفت: نی، به من کلید ده، من رفته(آن حجره را نیز) تماشا کنم. پدرش مجبور میشود، که کلید را به او دهد. وی(پسرش)، در همان حجره را کشود است، که آنجا تاریک است و فقط یک جای شیفت(سقف، چت ^) خانه روشن. او دستش را به همان روشنی میرساند، که در آنجا صورتی بود است- آن روشنی شیفت خانه هم از زیبایی همان صورت بود است.

وی ثانی همان صورت را گرفته به نزد پدرش می آید(و) پرسید است: پدرم، اگر با(صاحب) همین صورت مرا خانه دار کنی، نغز میشود، اگر نی از این شهر برآمده میروم. پدرش گفت است: ای فرزند، من از خوردی(باز) در جستجوی(صاحب) همین صورت آواره شده نیافتم و اکنون در این ایام پیری ویرا از کجا پیدا کنم؟

(پسرش) گفت است: نباشد، به من توشه و موزه راه تیار کن و چهل سوار دیگر را دهید و من میروم. پدرش راضی میشود. سحری همان بچه با خلقش برآمده رفته-رفته یک جا رسیدند، که توشه راه شان تمام شد است. شب در همان جا خواب میکنند. پادشاه بچه فکر میکند. اگر من همراه این قدر خلق روم، آخر همه آنها از گشنگی می میرند و من توان خون آنها را هیچگاه داده نمی توانم.

پگاه یی(پادشاه بچه) از خواب خیسته به به پدرش خط نوشته مردم را(به وطن)جواب میدهد. خودش با اسپ سوار شده میرود. میرود-میرود و آفتاب غروب میکند. نگاه کرد، که از یک خانه یی به مثل رشته(تار ^) دود باریک برآمده ایستاد است. وی آمده به همان خانه می درآید. درآنجا یک کمپیربود است. این بچه بعد سلام به کمپیر گفت است: مادر، من امشب در خانه تو مهمان میباشم.

وی(کمپیر) گفت است: ای پسر، بسیار خوب است، اما به شرطی، شبانگاه به بیرون نبرایی؟ بچه گفت است: ای مادر، این آنقدر کار مشکل نیست، ولی در دلش فکر میکرد، چه گپ باشد، که کمپیر او را شب به بیرون برآمدن نمی ماند؟ نصف شب وی از خواب خیسته به بیرون برآمده می بیند، که در یکطرف شهر گریه و ناله، در طرف دیگر بزم و رزم[52]. بعد(بخانه) درآمده خواب میرود.

سحری کمپیر به وی میگوید: ای پسر ، من بیگاه به تو گفتم، (که) به بیرون نرو، اما تو برآمدی. مگر نترسیدی؟ (پادشاه بچه) گفت است: ای مادر، ترسیدن-کو نترسیدم، ولی چرا در یک طرف شهر خوشی و خرسندی و در طرف دیگرش گریه و ناله؟

(کمپیر) گفت است: ای فرزند، درآنجا دیوی مسکن گرفت. برای وی مردم باید هر روز چهار صد نان، یک برزه گاو برند و وی خورد. اگر نباشد، وی(همه را) نیست و نابود میکند. در آنطرف که شادی و خرسندی است، (آنها) دیو را دستگیر کرده، در زندان انداختند، آنطرف که گریه و ناله است، آنها از پگاه سر کرده به دیو خوراک می آورند.

---

[52] Разм ба маънои тӯю сур.

ثانی (پادشاه بچه) از خانه کمپیر خیسته میرود به سر آن چاه ، که (در آنجا) حالا دیو ناله میکرد. پرسید است: ای دیو، اگر (من) تو را از همین چاه خلاص کنم، تو بمن چه کار میکنی؟ دیو گفت است: هر مقصد و مرادی، که داشته باشی، تو را با ان میرسانم.

این بچه خسیته به نزد پادشاه میرود، و ارغمچین(ریسمان) در گردنش انداخته گفت است: ای پادشاه، من از تو یک نیکی میخواهم. پادشاه گفت است: گوی. بچه گفت است: همان دیو را بمن دهید. پادشاه گفت است: تو عجیب آدم بی عقل بوده یی. ما دیروز از وی خلاص شدیم و تو باز میخواهی، که او را آزاد کنی.

این(پادشاه) بچه باز خیسته به نزد دیو میرود. گفت است: ای دیو، اگر من تو را خلاص کنم همین شهر را ویران میکنی؟ دیو گفت است: من حتی به موی بزغاله چه هم دست نمی رسانم.(پادشاه) بچه گفت است: قسم خور. دیو به حق ایکل سبز [53] قسم خورد است، که به چیزی دست نمی رساند.

ثانی پادشاه حکم میکند، دیو را آزاد کنند. پس پادشاه بچه با دیو از شهر برآمده میروند. آفتاب غروب کرده شام شد و آنها در یک جا قرار میگیرند. پادشاه بچه اسپش را میخ زده برگشته خواب میرود. پگاه یی (پادشاه بچه) از خواب خیسته به نزد اسپش میرود، که در آنجا بجز جیل و جواز(زینش) دیگر چیزی نیست. پس(پادشاه بچه) آمده گریستن میگیرد و دیو از خواب بیدار میشود. پرسید است: ای پادشاه بچه ، چرا گریه میکنی؟

پادشاه بچه میگوید: ای دیو، اسپ خارا داشتم، آنرا خوردی، سیر نشدی. من باشم، برای تو لقمه یی هم نمی شوم. دیو گفت است: ای پادشاه بچه، همان(صاحب) صورت را، که کافته گشتی، با اسپ به آنجا هیچ وقت رفته نمی رسیم، ولی من تو را در سه روز به آنجا میرسانم. پادشاه بچه راضی میشود. دیو گفت است: "بیا(اکنون) به بالای من سوار شو". پادشاه بچه به دیو سوار میشود و دیو پرواز میکند.

پادشاه بچه میبیند، که زمین در نزدش چرخ زده ایستاده است. دیو او را در یک شهر (به زمین) می فرارد. (دیو) گفت است: ای پادشاه بچه ، تو اکنون در همین جا ایست، تا سه روز منتظر من باش. اگر نه آمدم، (آنگاه) اختیار خودت(عینا: فکرت را کن). دیو از جایش خیسته میرود. به نزد ملکه کافی دریا میرسد، ویرا داشته در صندوق می اندازد و به پیش پادشاه بچه آورده میرساند.

(وی) دیو گفت است: ای پادشاه بچه ، من گشنه ام. من به همان جنگل روم، یگان چیز یافته، خود را سیر کنم و ثانی آمده میرویم، ولی تا آمدن من مبادا اینرا(صندوق را) نکشای. دیو خسیته میرود و ملکه کافی دریا از درون صندوق میگوید: کاش که شوهر میداشتم و مرا (از صندوق) بدر میکرد.

پادشاه بچه صندوق را میکشاید. وی(ملکه کافی دریا) گفت است: بمن الاو(آتش) درگیران. (پادشاه بچه) به وی الاو گیراند و وی (ملکه کافی دریا) باز گفت است: شوهر میداشتم برای من شکار کبک میرفت. پادشاه بچه(همان زمان) خیسته میرود. این (ملکه کافی دریا) موی برادرانش را در الاو میگیرد. آنها(برادرانش) حاضر میشوند و او را گرفته به کوه قاف میروند.

پادشاه بچه (از شکار) بر میگردد، که در آنجا هیچکس نیست. به گریه می درآید و دیو آمده میرسد و میگوید: آخر من به تو گفتم، که تا آمدن من صندوق را نکشا. تو اکنون باز منتظر شو، من بعد سه روز می آیم. اگر نه آمدم، آنگاه فکرت را کن. ثانی(دیو) خیسته میرود به خانه (ملکه کافی دریا) آمده میرسد. وی(ملکه کافی دریا) به دیو گفت است: تو خود را پنهان کِن، و اگر نه برادرانم آمدن زمان هم ، سر تو را و هم سر مرا بریده میپرتایند.

---

[53] Китобчаи махсусест, ки дар он аз Қуръон сураҳо(дуо) интихоби рӯнавис шудаанд.

دیو گفت است: مرا در چاه پنهان کن. وقتیکه برادرانت آمدند تو خود را زق وانمود کن. اگر میپرسند، چرا غمگینی؟ تو به آنها گوی: شما سیر شهر ها میروید و من تنها می مانم، زق میشوم. آنها تو را میپرسند، که ما به تو چه کار کنیم؟ تو گوی، که جان تانرا بمن نشان دهید، من با آن بازی میکنم. آنها جای جان شانرا به تو نشان میدهند. آن طرف ثانی من و تو(چه کار کردن مانرا) میدانیم.

ملکه کافی دریا دیو را پنهان میکند. بیگاه یی برادرانش می آیند. می بینند، که خواهر شان زق. آنها او را میپرسند: خواهر، به تو چه شد؟ وی گفت:" برادران، آخر، شما سه نفر استید، شهر ها را تماشا میکنید، زق نمی شوید، ولی من باشد تنها زق میشوم. آنها گفتند: ما چه کار کنیم؟ ملکه کافی دریا گفت است: جان تانرا بمن نشان دهید، اگر شما(به یگان جا) روید، من اقلا با آن بازی کنم.

آنها گفتند: در بین دریای شور یک چنار. در(شاخ) همان چار قیراقی آویزان است. وقتیکه همان قیراق را گیری و به سنگاب زنی، وی می شکند. از درون آن سه هکه چه (چوچه های هکه ۴)میبرایند. هنگامی که سر آنها را بریدی، ما در هر جایی، که باشیم، همان جان مان میبراید.

دیو همه گپ ها را گوش کرد. سحری برادران ملکه کافی دریا برآمده میروند و دیو به دریای شور میرود. می بیند، که در آنجا در (شاخ) همان چنار قیراق آویزان است. دیو آنرا گرفته به سنگاب می پرتاید. از درون قیراق سه هکه چه میبرایند. وی(دررو) سر آنها را(از تن) جدا میکند و آمده(سو) ملکه کافی دریا را گرفته میرود. در بین سه روز به نزد پادشاه بچه میرسد. ثانی او را نیز گرفته میروند.

بعد چند روز راه گشتن به یک جایی آمده می ایستند. دیو میگوید: شمایان در همین جا باشید و من گشته می آیم. (دیو) در زیر چناری آمد و دم گرفتنی شد. دید، که سه کبوتر آمدند و در شاخ چنار نشستند. آن یک کبوتر به دیگری گفت، که خواهر، تو نقل کن، آن دیگری گفت، که تو(نقل) کن، کبوتر دومی به سومی گفت، که نقل کن. (در آخر) همان کبوتر کلان سال گفت است: ای خواهر، من چه نقل کنم؟ به پادشاه مژده میرسانند، که پسرش همرای ملکه کافی دریا آمد. پادشاه اسپ دوست داشته اش را زهرآلود کرده برای پسرش می فرستاند. پادشاه بچه پای یکمش را به اوزنگو(رکاب ۴) میماند و پای دیگرش را میبرارد و جانش میبراید.

وی دیگری باز گفت است: ای خواهر، اگر(پادشاه) به این طرز (پسرش را کشتن) نتواند، باشه دوست داشته اش را زهر آلود کرده به پسرش می فرستاند. پسرش دست یکم اش را(سوی باشه) میبرد و همینکه دست دوم اش را دراز کرد، همانا جانش میبراید.

آن دیگری گفت است: اگر این طرز هم (پادشاه پسرش را کشتن) نتواند، شب خودش را به شکل مار درآورده پسرش را نیش میزند و وی را (ملکه کافی دریا) به زنی میگیرد. در آخر گفت: هر که این سخنان ما را به پادشاه بچه رساند، وی به سنگ و کلوخ مبدل میشود. ثانی(کبوتران) پریده میروند.

دیو در اینجا حیران شده میماند. ثانی، خیسته آمد و آنها را به پشت سوار کرده میرود و به شهر پادشاه بچه نزدیک میشوند. پادشاه شنید، که پسرش با ملکه کافی دریا آمده ایستاده است. وی دررو اسپش را زهرآلود کرده(به پسرش) فرستاند.

اینها نگاه کرده می بینند، که اسپ پادشاه را گرفته آمدند. دیو گفت است: ای پادشاه بچه ، اول به اسپ دوست داشته پدرت من سوار میشوم. پادشاه بچه گفت است: میلش. دیو از پای اسپ گرفته آنرا به دریا حواله میکند، از زور زهر آب دریا(از رفتن) باز ایستد. پادشاه بچه گفت: ای دیو، تو عجب کار گنده کردی، اسپ دوست داشته پدرم را کشتی. دیو گفت: من هم همین قدر خدمت به تو کردم.

پادشاه باز باشه دوست داشته اش را به پسرش می فرستاند. دیو گفت است:، که اول من باشه پدرت را مے بینم. باز از پای باشه گرفته او را به دریا حواله میکند، که دریا از زور زهر باز ایستد. پادشاه بچه

گفت: ای دیو، تو عجب کار گنده کردی، باشه دوست داشته پدرم را کشتی. دیو جواب داد، که همین قدر خذمت من هم به تو کردم. با همین، به دربار پدرش رسیدند.

پدرش او را با دبدبه پیشواز میگیرد. شب خواب کردند. پادشاه جادویی را فرمود، که خود را به شکل مار درآورد پسرش را نیش زند. دیو(باشد) در بالای آنها می ایستد(پیره میکند ٔ)، که مار از شیفت خانه آویزان شد.(دیو در این وقت) با شمشیر(مار را) میزند، قطره زهر به روی ملکه کافی دریا میرسد. دیو حیران می ماند، که چه کار کند. ثانی، داکه را(دستمال،تکه ٔ) در روی (ملکه کافی دریا) مانده زهر را مکیدن گرفت.

پادشاه بچه با خبر شد و گمان کرد، که دیو او را بوسه کرده ایستاده است. گفت است: ای دیو، همین قدر رنج برای خود کشیدی، مرا مسخره میکردی؟ دیو حیران شد، که به وی چه گوید؟ بعد نا علاج شد و همه واقعه را از اول تا آخر نقل کرد. پادشاه بچه همه(گپ های دیو را) باور کرد و دیو سنگ و کلوخ شد.

پادشاه بچه و زنش ناله کردن میگیرند. بسیار میگریند و ناله میکنند، که یک موی سفید می آید.(وی) پرسید است: ای فرزندان شمایان چرا گریه میکنید؟ پادشاه بچه جواب داد است: ای پدر بزرگوار، همین دیو چنان خذمت های (زیادی را) به ما کرد، که حساب ندارد، لیکن حاضر به سنگ و کلوخ مبدل شد و ما برای همین گریسته ایستادیم. گفت است: در یک پیاله بمن شیر بیارید. آنها به او شیر می آورند. پس موی سفید در شیر دعا کرده به همان سنگ و کلوخ میریزاند دیو(باز) زنده میشود.

در اینوقت پادشاه به آدمانش فرمود است، که پگاه من همرای پسرم به شکار میروم و شمایان زن او را گرفته به حرم من آورده مانید. پادشاه و پسرش (به شکار) میروند و(خادمان) پادشاه برای بردن زن(پادشاه بچه) می آیند(می بینند)، که خانه تماما پولاد(بن) شد است. هر قدر کردند، (خانه) کشاده نشد. شام پادشاه با خرسندی برگشت، خادمانش به او گفتند، که (خانه کشاده) نتوانستیم. پادشاه گفت است: پگاه به هر واسطه باشد، او را(ملکه کافی دریا)بیارید، من باز با پسرم شکار میروم.

سحری دیو به پادشاه بچه گفت: پادشاه بچه، امروز همرای پدرت من به شکار میروم. ثانی دیو همرای پادشاه رفت است. به دشتی میرسند و دیو الاو می گیراند و موی برادرانش را می سوزاند. برادرانش حاضر می شوند.(دیو به آنها) گفت است: برادر ها، (همین) پادشاه را به آسمان چنان بلند بردارید، که زمین به چشمش مانند سوراخ سوزن نماید. ثانی او را پرتایید.

آنها(برادران دیو) میگویند: پادشاه بیا به تخت مان شین و ما ترا (به) سیر میبریم. پادشاه بالای تخت می شیند. ثانی، دیوها او را گرفته به بلندی آسمان(میرسانند) و یکی از او می پرسد: پادشاه زمین (در نظرت) چقدر می نماید؟

وی گفت است: مانند خرمن گاه. باز او را(بلند تر) برداشتن میگیرند، می پرسند: زمین در نظرت چقدر می نماید؟ گفت است: مانند کلچه. باز او را(بلند تر) برداشتن میگیرند و پرسیدند: پادشاه زمین در نظرت چقدر می نماید؟(پادشاه) جواب داد است: مانند سوراخ سوزن. بعد دیوها وی را از بالای تخت می پرتایند و معلوم نیست، که(حالا) پادشاه چه خیل شد؟

(ثانی) دیو به نزد پادشاه بچه برگشت. پادشاه بچه پرسید: ای دیو، پدرم کجا شد؟ گفت است: پدرت در دشت اسپ را یافت و سوار شد و به(یک طرف) دشت اسپ را قمچین زد. من هر قدریکه دویدم، به وی رسیده نتوانستم، ندانم وی به کجا رفت؟

در همین وقت، جوره جان، پادشاه بچه(به جای پدرش) پادشاه شد، ملکه کافی دریا زنش گردید. دیو را رخصت داد و آنها(هر دوی شان) به تخت و بخت و مراد و مقصد رسیدند.

مندرجات

صفحه

با قرار نشریه و تحریریه اکادمی علوم جمهوری سوسیالیستی تاجیکستان چاپ می شود

محرران مسوول

خوشقدم قربانوف،
نثار شکرمحمداف

توپچی بخت بیکف

گرامر زبان شغنانی

(به زبان تاجیکی)

محرر نشریات ز. ا. هاچیلوفه
محرر تخنیکی و.ن. شمیلینه
رسام پ. عبدالرزاق اف
مصحیح ز. عقاب افه

به مطبع ۱۹۷۹.۰۹.۲۸ سال داده شد.   به چاپ ۱۹۷۹.۱۱.۰۲ سال داده شد.

نشرات "دانش "دوشنبه"، ۲۹، عینی ۱۲۱، بنای ۲
مطبع نشریات "دانش"، دوشنبه، ۲۹، عینی ۱۲۱، بنای ۲.

****

برگرداننده از سریلیک به دری: سرورشاه ارکان

کلگری- کانادا، ۲۰۱۸

Бо қарори нашриявy таҳририяи
Академияи фанҳои
РСС Тоҷикистон чоп мешавад

Ответственные редакторы
Хушкадам КУРБОНОВ,
Нисор ШАКАРМАМАДОВ

ТУПЧИ БАХТИБЕКОВ

Грамматика шугнанского языка
(на таджикском языке)

Муҳаррири нашриёт З.И.Очилова
Муҳаррири техникӣ В.Н.Шемелинина
Рассом Р. Абдураззоқов
Мусаҳҳеҳ З.Ёқубова

Ба матбаа 28.09.1979 с. дода шуд. Ба чопаш 02.11.1979 с. имзо шуд.
КЛ 05023. Формат 70x108 1/16. Коғази тип. № 1. Чопи офсет.
Ҷузъи чопи 9,25. Ҷузъи таҳминию ҳисобӣ 12,95. Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 12,0.
Адади нашр 735. Супориш 816. Нархаш 1 с 80 т. Бо муқоваи №-7-2 с 30 т.

Нашриёти "Дониш", Душанбе, 29, Айнӣ 121, бинои 2
Матбааи нашриёти "Дониш", Душанбе, 29, Айнӣ 121, бинои 2.